

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

146775

YAKINDÖNEM TARİHİMİZDE
LİMNİ ADASI

HAZIRLAYAN
SABRİ CAN SANNAV

2502960248

DANIŞMAN
PROF.DR. ALİ İHSAN GENCER

146775-

İSTANBUL-2004

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **TARİH Ana Bilim Dalında 2502960248** numaralı **SABRİ CAN SANNAV'IN** hazırladığı "**YAKINDÖNEM TARİHİMİZDE LİMNİ ADASI**" konulu **YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZİ, SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 28.Maddesi uyarınca **15.09.2004 ÇARŞAMBA** günü saat **.12.00'**da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin .....*Kabul*.....'ne **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA
PROF.DR.ALİ İHSAN GENCER	<i>Kabul</i>	<i>[İmza]</i>
PROF.DR.ABDÜLKADİR DONUK	<i>Kabul</i>	<i>[İmza]</i>
PROF.DR.SABAHATTİN ÖZEL	<i>Kabul</i>	<i>[İmza]</i>
PROF.DR.MAHİR AYDIN	<i>Kabul</i>	<i>[İmza]</i>
PROF.DR.SÜLEYMAN BEYOĞLU	<i>Kabul</i>	<i>[İmza]</i>

ÖZ

Semadirek, Bozbaba, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan adaları ile birlikte Boğazönü adalar sistemini oluşturan Limni Adası, 1456 yılında II. Mehmed'in saltanatı döneminde Türk idaresine girmiştir. Anadolu'ya yakın olmaları nedeniyle Türkiye'nin güvenliği açısından önem arz eden Boğazönü Adaları, boğazlar sisteminin birer uzantısı oldukları için Çanakkale Boğazı'na ulaşan deniz yollarını kontrol edebilme konumuna da sahip bulunuyorlardı. Çanakkale Boğazı'na 80 km. uzaklıkta bulunan Limni'nin fethiyle Batı Anadolu'nun savunmasında önemli bir nokta elde edilmiştir.

Türk hakimiyetinin başlaması ile birlikte Limni'nin Türkleştirilmesi için faaliyetlerde bulunulmuştur. Bunun için başta Batı Anadolu olmak üzere İmparatorluğun çeşitli bölgelerinden Limni Adası'na Türklerin yerleştirilmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Buraya yerleşenlerin ve yerli reâyânın sosyal ve diğer ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla Köprülü Mehmed Paşa Vakfı bünyesinde kurumlar oluşturulmuş; imârethâne, camii, mescit, dergâh, çeşme, su yolları gibi çeşitli eserler meydana getirilmiştir.

Limni'nin Türk hakimiyetinde kaldığı sürece Limni'de yaşayan Hristiyan Rumlar ile Türkler arasında tam bir hoşgörü ve huzur ortamı mevcut olmuştur. Nitekim yaklaşık 450 yıl boyunca yönetici konumunda bulunan Türkler ile nüfusun büyük çoğunluğunu meydana getiren ve aynı zamanda ticaret, tarım gibi iş kolları ile uğraşan Rumlar arasında, 1821'deki genel Rum isyanı istisnâ edilecek olursa, önemli bir çatışma ve sürtüşmeye rastlanılmamıştır.

İlk dönemlerde Gelibolu Sancağı'na bağlı bir nahiye konumunda bulunan Limni XVIII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyâleti bünyesinde kaza, eyâletin yeniden yapılandırılmasından sonra ise sancak statüsüne yükseltilmiştir.

Bu çalışmada Yakındönem tarihimizde Limni Adası'nın idarî kurumları, yerleşim ve nüfus yapısı, adalet teşkilatı, ekonomik durumu, Balkan savaşları sırasında Yunanistan tarafından işgal edilmesi ve Lozan Andlaşması sonucunda da adanın Türk hakimiyetinden çıkışı mevcut eser ve arşiv belgelerinin ışığı altında açıklanmaya gayret edilmiştir.

ABSTRACT

Limnos Island, which is among the islands Semadirek, Bozbaba, Gökçeada, Bozcaada and Tavşan Island forming the system of Boğazönü Islands, was taken under the sovereignty of Turks in 1456, during the sultanate of II Mehmed. Being close to Anatolia, Boğazönü Islands were considered important for the security of Turkey. Besides, since they were prolongation of the system of the straits, they possessed a location where the maritime lines getting the Dardanelles could be controlled. By the conquest of Limnos, which is 80 km. far from the Dardanelles, an important point was achieved for the defense of the Western Anatolia.

By the time Turkish sovereignty started, action was taken to Turkize Limnos. In order to achieve this, Turks were stroven to move into Limnos Island from various parts of the empire, especially from the Western Anatolia. To serve the social and other needs of the people who moved there and the local people (Greek), institutions were formed under the structure of Köprülü mehmed Paşa Waqf (foundation); various works were built such us soup kitchens, mosques, masjids, tekkes, (dervish lodge), fountains and waterlines.

During the sovereignty of Turks, there was an absolute peace and tolerance among the Christian Greeks and the Turks living in Limnos Island. Except for the general Greek rebellion in 1821, an important skirmish or irritation was not encountered during 450 years, between the Turks, who were in the position of governors and the Greeks, who formed the biggest part of the population and dealt with labors such us trade and agriculture.

Limnos was a nahiye (subdistrict) of Gelibolu Sanjak (subdivision of a province) during the first periods. Beginnig from the second half of XVII. decade, it was accepted as a kaza of Cezâyir-i Bahr-i Sefid Province and after the province was rebuilt, Limnos'es status was increased as a sanjak.

In this study, administrative associations, structure of settlement and population, organisation of justice, state of economy of Limnos Island in our recent history, occupation of it by Greece during Balkan Wars and release of it from the Turkish sovereignty as a result of Lozan Pact were tried to be examined in the light of the existing works of art and archives.

ÖNSÖZ

Anadolu'nun tabii birer uzantısı niteliğinde olan Ege adaları, ana toprağın bütün tarihî, ekonomik ve siyasî fonksiyonlarını bünyesinde yaşatan ve hemen hemen hayati ihtiyaçlarının tamamını ana kıtadan temin eden birer toprak parçalarıdır.

Türkler Anadolu'ya geldikten sonra hemen denizlere ulaşmışlar ve sahillere yakın adalar üzerinde hakimiyet kurmaya çalışmışlardır. Adaların Türk hakimiyetine geçmesi basit bir strateji değildir. Anadolu'nun güvenliği için önemli birer fetih girişimleridir. Bilindiği gibi en son ada olarak XVII. yüzyılda Girit'in Osmanlı topraklarına katılmasıyla bütün Doğu-Akdeniz adalarında Türk hakimiyeti kurulmuş oluyordu. İnceleme konumuz olan Limni Adası ise Çanakkale Boğazı girişine yakın olan İmroz ve Bozcaada ile birlikte, II. Mehmed'in 1453'de İstanbul'u fethetmesinden hemen sonra, Osmanlı hakimiyetine geçmiştir.

Uzun süre Türk hakimiyeti altında kalan Limni Adası, coğrafi durumu itibariyle ve Çanakkale Boğazı'nın kontrolü bakımından diğer adalara nazaran daha önemli bir konuma sahiptir. Akdeniz'de önemli bir deniz gücü olan Venedik Cumhuriyeti, bu ada üzerinde hakimiyet kurmak için büyük gayret sarfetmişse de kurduğu hakimiyetler kısa ömürlü olmuş, yine uzun zaman Türk hakimiyeti bu ada üzerinde sağlanmıştır. İşte bu mühim konumundan dolayı adanın yakındönem tarihimiz içerisindeki durumunu incelemeyi doktora konusu olarak ele aldık

Çalışmamın başından bu yana desteğini hiç esirgemeyen, konu seçiminden tezin yazımına kadar geçen sürenin bütününde yol gösterici, eleştirici ve yapıcı katkılarını gördüğüm hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Ali İhsan Gencer'e şükranlarımı sunarım.

Sabri Can SANNAV

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZ/ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLO VE GRAFİKLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAKINÇAĞ BAŞLARINDA RUM İSYANI VE TANZİMAT'TAN SONRA CEZÂYİR-İ BAHR-İ SEFİD EYALETİ'NİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI SÜRECİNDE LİMNİ ADASI

A) Rum İsyanının Başlangıcı ve Ege Adalarına Yayılması.....	7
1. 1821 Rum İsyanının Ege Adalarına Yayılması.....	7
2. 1821 Rum İsyanının Limni'deki Etkileri ve Sonuçları.....	10
B) Tanzimat'tan Sonra Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyâleti'nin Yeniden Yapılandırılması Sürecinde Limni Adası.....	19
1. Tanzimat'ın İlanına Kadar Eyaletin Durumu.....	19
2. Tanzimat'ın İlanından Sonra Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nin Yeniden Yapılandırılması ve Limni Adası.....	21
3. Eyalet Bünyesindeki Limni Adası'nın İdarî Kurumlar Teşkilâtı.....	23
a) Limni Muhassıllığı Teşkilâtı.....	23
b) Limni Kaymakamlığı Teşkilâtı.....	27
4. 1864 ve 1867 Vilâyet Kanunlarına Göre Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti'nin İdarî Taksimatı ve Limni Adası.....	29
5. 1877 senesinde Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti'nin Mülkî Taksimatı ve Limni Adası.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

XIX. YÜZYILDA LİMNİ ADASI'NIN DEMOGRAFİK DURUMU, MÜLKİ TAKSİMATI, RESMÎ YAPILARI, EĞİTİM KURUMLARI VE ADALET TEŞKİLATI

A) Limni'nin Demografik Durumu, Mülkî Taksimatı ve Resmî Yapıları.....	34
1. Limni'nin Demografik Durumu, Yerleşim Mahalleri ve Muhacirler.....	35
2. Limni'nin Mülkî Taksimatı.....	68
3. Limni'nin Resmî Yapıları (Kaleler, Limanlar, Hastahâne, Hükûmet Konağı, Karantina ve Gümrük Daireleri).....	74
B) Limni'de Eğitim Kurumları.....	80
1. Müslümanlara Ait Eğitim Kurumları.....	80
a) Niyâzi-i Mısri Medresesi ve Dergâhı, Sıbyan Mektepleri	80
b) Diğer Eğitim Kurumları.....	84
2. Rumlara Ait Eğitim Kurumları.....	87
C) Limni ve Bağlı Mahallerinde Adalet Teşkilatı.....	91
1. Bidayet Mahkemeleri.....	93
2. Limni Hapishanesi ve Mahkumlarının Durumları.....	94
3. Limni'deki Sürgün ve Kalebentlerin Durumları.....	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

XIX. YÜZYILDA LİMNİ ADASI'NIN EKONOMİK DURUMU, MESLEK GRUPLARI, ALINAN VERGİLER, TİCARET VE VAKIFLARIN EKONOMİK DURUMU

A) Limni'de Meslek Grupları.....	100
1. Memurlar.....	100
2. Esnaflar, Rençberler, İşçiler ve Bunların Dağılımları.....	102
B) Limni'de Alınan vergiler.....	115
1. Raiyyet Vergisi.....	115
a) Cizye.....	115
b) Bedel-i Askerî.....	125
2. Diğer Vergiler.....	128
C) Limni'de Ticaret.....	133
1. Limni'nin İthâlat ve İhrâcat Kalemleri.....	133
2. Limni'de Gemi İnşa Faaliyetleri ve Kömür Anbarları.....	138
D) Limni ve Bağlı Mahallerinde Vakıfların Ekonomik Durumu.....	146

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
EGE ADALARININ OSMANLI HAKİMİYETİNDEN ÇIKIŞI,
LİMNİ'NİN STATÜSÜ VE YUNANİSTAN TARAFINDAN İŞGALİ

A) Makedonya Meselesinden Dolayı Limni'nin Büyük Devletler Tarafından İşgali.....	154
B) Rodos ve 12 Adanın İtalya tarafından İşgali.....	157
1. İtalya İşgali.....	157
2. İtalya İşgalinin Tepkileri ve Ouchy Andlaşması.....	159
C) Limni'nin Yunanistan tarafından İşgali.....	161
1. Balkan Savaşı ve Yunanistan'ın Kuzey Ege Adalarını İşgali.....	161
2. İşgal Sırasında Limni'den Çekilen Telgraflar.....	166
3. Uluslararası Andlaşmalarda Ege Adaları Sorunu.....	170
4. Lozan Konferansı ve Limni'nin Yunanistan'a Bırakılması.....	176
SONUÇ	184
BİBLİYOGRAFYA.....	186
EKLER.....	205
ÖZGEÇMİŞ.....	275

TABLO VE GRAFİKLER LİSTESİ

TABLolar

Tablo-I: Limni Muhassılığı'nın 1840 (1256) Yılı Temmuz Ayına Ait Gider Kalemleri

Tablo-II: Limni Kaymakamlığı Teşkilatı

Tablo-III: 1875'de Limni'deki Nüfus, Hane, Mahalle ve Karye Sayıları

Tablo-IV: 1881'de Limni ve Bağlı Mahallerin Nüfusu

Tablo-V: Limni Mahalle ve Köyleri Doğumları (13.02.1842-04.08.1842 Arası 6 Aylık)

Tablo-VI: Limni Mahalle ve Köyleri Doğumları(20.12.1846-13.06.1847 Arası 6 Aylık)

Tablo-VII: Limni Mahalle ve Köyleri Ölümleri (13.02.1842-04.08.1842 Arası 6 Aylık)

Tablo-VIII: Limni Mahalle ve Köyleri Ölümleri(20.12.1846-13.06.1847 Arası 6 Aylık)

Tablo-IX: 1883'de Limni'nin Yönetimi

Tablo-X: 1824'de Limni Kalesi'ndeki Zahire ve Mühimmatın Miktarı

Tablo-XI: 1831'de Limni Kalesi'nde Bulunan Topçu Askerlerinin Sayısı ve Maaşları

Tablo-XII: Limni, Midilli, Biga, Kütahya, Hüdavendigâr ve Karesi Sıbyan Mekteplerine Dağıtılan Ders Kitaplarının İsim ve Sayıları

Tablo-XIII: 1911'de Limni ve Bağlı Mahallerindeki Hapishâne Görevlileri

Tablo-XIV: Ada Haricinde Ticaret ve Amaçlı Seyahat Eden Limni Esnafı (20 Aralık 1846-13 Haziran 1847 (01.01.1263-29.06.1263) Arası Altı Aylık)

Tablo-XV: Ada Haricine Çalışmak Üzere Gidip Gelen Limni Reayası (01.01.1263-29.06.1263 Arası Altı Aylık)

Tablo-XVI: Limni Adası'nın 1891 Yılına Ait Vergi kalemleri

Tablo-XII: İzmir'den Limni ve Diğer Limanlara Gönderilecek Olan İngiliz Maden Kömürünün Miktarı ve Nakliye Masrafları

Tablo-XVIII: 1903'de Limni Sancağı'na Bağlı Olan Bozcaada ve İmroz'daki Evkaf Komisyonu Üyeleri

GRAFİKLER

Grafik-I: 1831 Yılı Sayımına Göre Limni'nin Erkek Nüfusu Oranları

Grafik-II: 1876-1879 Yılları Arasında Limni'de Erkek Doğum Sayıları

Grafik-III: 1876-1879 Yılları Arasında Limni'de Erkek Ölüm Sayıları

Grafik-IV: 1885 Yılı Sayımına Göre Limni'nin Nüfus Oranları

Grafik-V: 1881-1895 Yılları Arasında Limni'nin Nüfusu

Grafik-VI: 1852'de Limni Reayasının Meslek Dağılımları

Grafik-VII: Varoş Mahallesi Meslek Grupları

Grafik-VIII: Çası mahallesi Meslek Grupları

Grafik-IX: Enderoni Mahallesi Meslek Grupları

Grafik-X: 1852'de Limni Kasabası'nda Meslek Grupları

Grafik-XI: 1852'de Limni'nin Köylerinde Meslek Dağılımları

Grafik-XII: 1852'de Limni'de Toplanan Cizye Vergisinin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

Grafik-XIII: 1852'de Limni'de Karye ve Mahallelerden toplanan Cizye Vergisi Oranları

Grafik-XIV: Limni'nin 1890-1898 Yılları Arasındaki Toplam vergi Geliri

Grafik-XV: Limni'nin 1890-1898 Yılları Arasındaki Giderleri

KISALTMALAR

A.AMD: Amedi Kalemi Divan-1 Hümâyün Evrakı

a.g.e: Adı geçen eser

a.g.m: Adı geçen makale

a.g.t: Adı geçen tez

A.MKT.MVL.: Sadâret Evrâkı Mektûbi Kalemi Meclis-i Vâlâ Kısmı-

A.MKT.UM: Sadâret Mektubi Kalemi Umûm Vilâyât

A.TŞF: Bâb-1 Asafi, Teşrifât Kalemi

AD: Ayniyat Defterleri

ATB: Askerî Tarih Bülteni

ATGE: Ali Fuat Türkgeldi Evrakı

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bkz: bakınız

BEO: Bâbiâli Evrak Odası

C.AS: Cevdet Askerî

C.BH: Cevdet Bahriye

CBSS: Cezâyir-i Bahr-i Sefid Salnâmesi

C.DH: Cevdet Dahiliye

C.HR: Cevdet Hariciye

C.İ: Cevdet İktisat

C.MRF: cevdet Maarif

c: Cilt

çev: çeviren

ÇTTAD: Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

DH.EUM.MH: Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti Muhabere Kalemî

DH.İD: Dahiliye Nezâreti İdare Kısmı

DH.MUİ: Dahiliye Nezâreti Muhaberât-ı Umumiye

DH.SN.THR: Dahiliye Nezâreti Sicill-i Nüfus İdâre-i Umûmiyesi Tahrirât Kalemî

DH.SYS: Dahiliye Nezâreti-Siyâsi Evrak

DH.ŞFR: Dahiliye Nezâreti Şifre Kalemî

DH.UMVM: Dahiliye Nezâreti Umûr-ı Maliye ve Varidat Müdiriyeti

DH.MB.HPS: Dâhiliye Nezâreti Mebânî-i Emîriye Hapishâneler Müdiriyeti

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

DMA: Deniz Müzesi Arşivi

DTCFD: Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi

ed: Editör

EI: Encyclopaedia of Islam (yeni neşir)

EV: Evkaf Nezâreti

GDAAD: Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi

GKD: Güncel Konular Dergisi

IRCICA: İslâm Tarihi, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi

İÜİFM: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası

Haz: Hazırlayan

HH: Hatt-ı Hümayun

HR.HMŞ.İŞO: Hâriciye Nezâreti Hukuk Müşâvirliği İstişâre Odası

HR.MKT: Hâriciye Nezâreti Mektubi Kalemî

HR.SYS: Hâriciye Nezâreti-Siyâsi Evrak

İA: İslam Ansiklopedisi
İ.DH: İrâde-Dahiliye
İ.HR: İrâde-Hariciye
İ.MM: İrade-Meclis-i Mahsûs
İ.MRF: İrade-Maarif
İ.MV: İrade-Meclis-i Vâlâ
İ.ŞD: İrade-Şurâ-yı Devlet
İ.AD.MZ: İrade-Adliye ve Mezahib
İÜEF: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
İÜSBE: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
KK: Kamil Kepeci
L: Limanlar
MAD: Maliyeden Müdevver Defterleri
MBN: Mülgâ Bahriye Nezâreti
MD: Mühimme Defterleri
ML.CRD: MaliyeCeride Muhasebesi
ML.MSF: Maliye Mesârifât Defterleri
MNMK: Maliye Nezareti Mektubi Kalemi
MV: Meclis-i Vükelâ Mazbataları
nr: Numara
OA: Osmanlı Araştırmaları Dergisi
OSAV: Osmanlı Araştırmaları Vakfı
OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi
s: Sayfa

sa: Sayı

SAEMK: Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi

SDAO: Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye

ŞB: Şurâ-yı Bahrî

ŞD: Şurâ-yı Devlet Evrâkı

SKD: Silahlı Kuvvetler Dergisi

t.nr: Telgraf Numarası

TDTA: Türk Denizcilik Tarihi Araştırmaları

trc: Tercüme Eden

TİD: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi

TKAEY: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları

TKD: Türk Kültürü Dergisi

TTK: Türk Tarih Kurumu Yayınları

ÜATS: Üçüncü Askerî Tarih Semineri.

vd: Ve devamı

Y.A.RES: Yıldız-Resmî Maruzat

Y.A.HUS: Yıldız-Husûsî Mârûzat

Y.MTV: Yıldız-Mütenevvi Mârûzat

Y.EE: Yıldız Esas Evrâkı

Y.PRK: Yıldız Perakende Evrakı

YTD: Yeni Türkiye Dergisi

GİRİŞ

Güneyde Mora Yarımadası'ndan Kuzeyi Trakya kıyıları, Boğazlar ve Troia bölgesi, güneyi Rodos, Kaşot, Kerpe ve Girit adaları yayıyla sınırlanmış olan Ege Denizi 214.000 kilometrekarelik yüzeyinde yaklaşık 1.800 ada ve kayalık barındırmaktadır. Bu adaları beş ana grupta incelemek mümkündür. Bunlar; Boğazönü Adaları, Saruhan Adaları, Menteşe Adaları, Kuzey Sporad Adaları ve Kiklad Adalarıdır. Boğazönü, Saruhan ve Menteşe Adaları'na Doğu Akdeniz Adaları da denilmektedir. Boğazlar sisteminin bir uzantısı olan Boğazönü Adalar grubu Semadirek, Limni, Bozbaba, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan adalarından meydana gelmektedir. Doğu Sporad Adaları olarak da adlandırılan Saruhan Adaları'nın büyüklüğü arasında Midilli, Sakız, Koyun Adaları, İpsara, Antiipsara, Hurşit ve Fenoz adalarını saymak mümkündür. Menteşe Adaları kuzey-güney istikâmetindeki deniz yollarını kontrol altında tutan Rodos, Kerpe, Herkit, Kaşot, Kalimnos, Sömbeki, Leryoz, Batnoz ile etraflarında bulunan diğer adalardan oluşmaktadır. Yunan ana karası kıyılarında başlıca Strati, Pelagos, Alonnisos, Skoplos, Skiatos ve Skiros adalarından meydana gelen Kuzey Sporad Takımadaları bulunmaktadır. Ege'nin batı ve güney batısında bulunan Kiklad Adaları grubunda Andre, Tiros, Mykonos, Kea, Para, Nakşa, Amorgos, Milos, İos, ile Girit'in güneyinde Gavdos adaları yer almaktadır¹.

Yukarıda bahsettiğimiz coğrafyada adı geçen Limni Adası'na Osmanlı tarihlerinde Limoz ve Ilımlı, ortaçağa ait batılı kaynaklarda Stalimene denilmiştir. Günümüzdeki kullanışı ise Lemnos'tur. Bugün Yunanistan'a ait olan bu adanın yüzölçümü yaklaşık 470 kilometrekaredir. Denizden yüksekliği ise 250-350 metredir. Diğer adalarla kıyaslandığı zaman denizden yüksekliği en az olan adalardan biridir². Anadolu'ya yakın olmaları nedeniyle Türkiye'nin güvenliği açısından önem arzeden Boğazönü Adaları boğazlar sisteminin bir uzantısı oldukları için, Çanakkale Boğazı'na ulaşan deniz yollarını kontrol edebilme konumuna da

¹ CBBS, sene 1313, s. 214-216; Hamdi Ertuna, "Türk-Yunan İlişkileri ve Ege Denizi'nin Jeopolitik Önemi", GKD, ATASE yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1982, s. 108-110; Ali Fuat Örenç, *Yakındönem Tarihimizde Rodos Adası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001, s. 1-3.

² A. H. De Groot, "Limni", EI, Leiden 1986, c. V, s. 763-764.

sahip bulunuyorlardı. Limni, Ege'nin kuzeyinde, Çanakkale Boğazı'nın girişinin 80 km. batısında, Athos'dan 58 km. uzaklıkta bulunan bir adadır³.

Piri Reis, Limni'nin dört köşesinin basık, çevresinin ise yüzyirmi mil olduğundan bahsetmekte ve adada iki körfezin bulunduğunu yazmaktadır ki bunlar Kondiye ve Mondros körfezleridir⁴.

Bernard Randoph, "*Türklerin garnizonunun bulunduğu bölgeye yaz aylarında Monte Santo'nun gölgesi vurunca, ortaya nefis bir manzara çıkar*" dedikten sonra Limni'nin arazisinin ovalık ve meralarının da bol olduğunu, buralarda en iyi cins koyunların yetiştiğini ifade etmektedir. Ayrıca kuzeyde Salina denilen bir tuzlanın bulunduğunu, bu tuzlaya yakın bir yerde *Terra Sigillata* olarak adlandırılan bir cins topraktan Türklerin su kapları yaptıklarını ve bunlara Çin porseleninden daha çok değer verdiklerini yazmaktadır⁵. Bu madene Türkler *Tıyn-ı Mahtum* demektedirler⁶.

Limni'nin batı ve güneyini lavlar işgal etmektedir. Doğudaki kıyı kuşağının alüvyonları bir yana, geri kalan kısmı III. Zaman kalkerleriyle örtülüdür. Sahile doğru 15 kilometre sokulan; kuzeydeki Paradisos koyları, yakın bir jeolojik tarihte kırıklar boyunca çökmüş kısımlara tekabül eder. Yapıdaki farklılıklar, yüzey şekillerinde çeşitliliğe yol açar. 430 metre yüksekliğindeki Skopia dağı, volkanik kütlelerden ibâret olup, testere ağzını andıran bir görünüşe sahiptir. Vahşi manzaralı

³ j. H. Kramers, "Limni", İA, İstanbul 1972, c. VII, s. 60.

⁴ Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriye*, Devlet Basımevi, s. 100, İstanbul 1935.

⁵ Bernard Randoph, *Ege Takımadaları (Arşipelago)*, Çev. Ümit Koçer, İstanbul 1998, s. 40.

⁶ *Tıyn-ı Mahtum*, antik çağlardan beri önemli bir ihrâç maddesi olup, Osmanlılar tarafından Venedik dilindeki orjinal adı *Terra Sigillata*'dan çevrilerek *tıyn-ı mahtum* adını almıştır. Mühürlü toprak anlamına gelmekte ve tıbbî değer taşıyan topraklar arasında en değerlisi olarak gösterilmekteydi. İlk zamanlarda bu toprak yılan sokmalarına ve diğer zehirlere karşı panzehir, daha sonra XV. yüzyılda vebaya karşı koruyucu olarak kullanılmaya başlanmıştır. İşte bu özelliğinden dolayı çağdaş Osmanlı kaynaklarında mucizevi gücü olan bir madde olarak anılmıştır (bkz. Yasemin Demircan, "Limni Adası'nda Çıkarılan Tıyn-ı Mahtum Madeni Hakkında", *Osmanlı İktisat*, c. III, s. 322, Ankara 1999; Heath W. Lowry, "The Island of Limnos: A Case Study on the Continuity of Byzantine Forms Under Ottoman Rule", Edited by Antony Bryer and Heath Lowry, *Papers Given at a Symposium at Dumbarton Oaks in May 1982*, s. 239). Limni Adası, Osmanlılarla Venedikliler ve müttfikleriyle devam eden muharebelere çok tahrip edilmiş ve bu sırada iki yüzyıldan beri çıkartılan *tıyn-ı mahtum* madeni de kaybolmuştur. Fatih Sultan Mehmed hem adanın imarını ve hem de bu madenin tekrar meydana çıkarılmasını emrettiğinden aranıp bulunarak devlet hazinesine önemli bir gelir temin edilmiştir (bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTK, Ankara 1988, c. II, s. 34, 2 numaralı dipnot). Sakız Adası'nda da Limni'dekine benzer bir kil bulunmaktaydı (bkz. W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, TTK, Ankara 2000, s. 558).

volkanik arazisinin insanlarca krater zannedildiğini, adanın iki iskân merkezine antik çağda *Volkan* ismi verilmiş olmasından anlaşılmaktadır⁷.

Limni'de yapılan kazılarda üst üste kurulmuş dört ayrı yerleşim yeri ortaya çıkarılmıştır. En üstte Tunç çağı, onun altında Kalkolitik çağ yerleşimleri; en altta da Ege'de bugüne kadar bulunmuş en gelişkin Neolitik çağ kalıntıları bulunmaktadır. Limni, M.Ö. VI. yüzyılın sonlarına doğru Perslerin eline geçmiştir. M.Ö. 477'de Attika-Delos birliğine katılmıştır. Spartalıların eline geçtiği kısa bir dönem dışında, uzun süre Atina egemenliğinde kalmıştır. Atina, Roma İmparatoru Septimius Severus dönemine (M.S. 193-211) kadar adadaki egemenliğini sürdürmüştür. IV. yüzyılda Bizans'a bağlı bir piskoposluk olan ada, VI. Leon'un hükümdarlığı (M.S. 928) zamanında metropolitlik yapılmıştır. Ada, 901 yılında Girit müslümanları tarafından tahribe uğratılmış; X. yüzyılın sonuna doğru ise İtalyanların eline geçmiştir. 1204 yılında Latinlerin İstanbul'u ele geçirmeleri üzerine Bizans İmparatorluğu buradaki gücünü yitirmiştir. 1276 ve 1278 tarihleri arasında İmparator Michael Paleologos tarafından yeniden Bizans hakimiyeti altına alınmıştır⁸.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nde adalarla ilgili ilk idarî düzenlemeler, İstanbul'un fethinin ardından Çanakkale Boğazı önündeki Limni, Bozcaada, İmroz, Taşoz ve Semadirek'in hakimiyet altına alınmasından sonra gerçekleşmiştir. 1456'da Osmanlı hakimiyetinin başladığı Boğazönü Adaları'nın 1478'lere kadar geçen süre içindeki idarî durumları ve nereye bağlı bulduklarına dair kaynak yetersizliği nedeniyle sağlam bilgilere ulaşılamamaktadır. Osmanlılar, hukuken kendi toprakları gibi gördükleri Limni, İmroz ve Bozcaada'yı vergi vermeleri şartıyla Midilli'deki Cenevizli Gattilusio ailesine bırakmıştı. 1462'de Limni'nin İmroz ile birlikte, Osmanlılar tarafından Mora'daki mülklerine el konulan Demetrius Paleologos'a haraç karşılığında verildiği görülmektedir⁹.

1467'de Venedik işgaline uğrayan Limni, II. Mehmed'in Eğriboz Adası'na açtığı sefer esnasında geri alınmıştır. Venedik'lilerle 1479'da yapılan andlaşma

⁷Sırrı Erinç-Tâlip Yücel, *Ege Denizi Türkiye İle komşu Ege Adaları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, s. 96.

⁸ Yasemin Demircan, *Tahrir Defterlerine Göre Boğazönü Adaları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1992, s. 6.

⁹ Ferudun Emecen, "Ege Adalarının İdarî Yapısı", *Ege Adaları'nın İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı*, SAEMK, Ankara 2003, s. 8-9.

gereğince de Limni kesin olarak Osmanlı toprağı olmuş¹⁰ ve bu tarihten sonra, diğer adalarla birlikte, doğrudan merkezden gönderilen Osmanlı idarecileri vasıtasıyla idare edilmeye başlanmıştır. 1513-1514 yılına ait kayıtlarda Limni Adası, Gelibolu Sancağı'na bağlı bir nahiye konumunda bulunuyordu. Şubat 1534'de Barbaros Hayreddin Paşa'nın beylerbeyliğe getirilip, daha sonra *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti*'nin oluşturulması, Ege adalarının durumlarını belirleyici bir etken olmuştur. Gelibolu, Rodos ve Midilli bu eyaletin Ege Denizi'ni içine alan temel birimleri haline getirilmiştir¹¹.

Limni, 1656'da tekrar Venedik işgaline uğramış, ancak Topal Mehmed paşa'nın kumandasındaki Osmanlı donanması tarafından 1657'de geri alınmıştır¹².

1768'de başlayan Osmanlı-Rus savaşları sırasında, Rusların Baltık Donanması İngiltere'ye uğrayıp, başta Amiral Elphinston olmak üzere birkaç İngiliz zabiti ile bir miktar efradı yanına alarak, Akdeniz'e gelmiş ve Ege Denizi'nde harekâta girişmiştir. 5 Temmuz 1770'de Koyun Adaları önünde Osmanlı ve Rus donanmaları karşı karşıya gelmiştir. Amiral Orloff'un kalyonu ile Kapudâne Cezâyirli Hasan Bey'in kalyonu arasında meydana gelen şiddetli topçu muharebesinden sonra, Osmanlı Donanması Çeşme istikâmetine çekilmiştir. Rus Donanması Kumandanı Orloff, İngilizlerin derhal Osmanlı Donanması'na hücum edilmesi teklifini kabul ederek 6 Temmuz 1770 gece yarısı Çeşme önlerine gelmiş ve Osmanlı gemilerini topa tutmuştur. İngiliz zabitlerinden Greig'in hazırladığı ateş gemilerinin de limana girmesi üzerine başlayan yangın kısa sürede yayılarak, birbirine yakın vaziyette demirli olarak bulunan Osmanlı gemilerinin mahvolmasına neden olmuştur¹³.

Çeşme faciasından sonra, 10 Temmuz 1770'de Limni Adası'na asker çıkaran Orloff, adanın batısındaki kaleyi kuşatma altına almıştır. Limni Kalesi kuşatmasının iki aydan fazla sürmesi üzerine yardımdan ümidini kesen muhafızların kaleyi teslim etmek üzere olduğunu haber alan Cezayirli Hasan Bey, temin ettiği kayık mevcûdu ile Limni'nin kuzeyindeki Yüzbaş mevkiine gelmiş ve Rusları gemilerine kaçmaya

¹⁰ Kramers, a.g.m, c. VII, s. 60.

¹¹ Emecen, a.g.m, s. 8-9, 15.

¹² Kramers, a.g.m, c. VII, s. 60.

¹³ M.C. Şehabeddin Tekindağ, "Çeşme", İA, c. III, s. 388; M. Münir Aktepe, "Çeşme Vak'ası", DİA, c. VIII, s. 288-299.

mecbur bırakmıştır. Daha sonra Mondros Limanı önlerine ulaşan Hasan Bey, burada da Ruslara zaiyât verdimiş ve Maydos Limanı'na saklanmış olan düşmanı bertaraf ederek, Çanakkale'ye dönmüştür¹⁴.

Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyaleti'ne ait 1783 yılı kayıtlarında Limni'nin kaza statüsüne yükseltildiği görülmektedir. Ancak 1821'den itibaren başlayan Rum isyanı eyâletin idarî taksimatında önemli değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur¹⁵.

Gerek arşiv belgelerinde, gerekse kitaplarda Limni'nin, güneyinde küçük bir ada olan Bozbaba ile beraber mütalaa edildiğini gördük ve çalışmamızda bu ada ile ilgili bilgiler de vermeye çalıştık. Bu arada Boğazönü adaları grubuna giren diğer adalardan da yeri geldikçe söz ettik.

Limni Adası'nın XIX. yüzyılda sosyal ve ekonomik yapısını inceleyerek Osmanlı Devleti içerisindeki statüsünü ortaya koymak çalışmamızın ana hedefi olmuştur. Bunun için öncelikle Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden yararlandık. Bu arşivden temin ettiğimiz nüfus yoklama defterleri, bize Limni'nin demografik yapısı hakkında önemli bilgiler vermiştir. Deniz Müzesi Arşivi'ndeki belgeler de çalışmamıza ayrıca yön vermiştir. Bu arada Devlet, Maarif ve *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Salnâmeleri* ile dönemin gazeteleri gibi süreli yayınlar da gözden geçirilmiştir.

Yaptığımız çalışmada Limni Adası'nı dört bölüm halinde incelemeye gayret ettik. Birinci bölümde, Yakınçağ başlarında Rum isyanı ve Tanzimat'tan sonra *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyaleti*'nin yeniden yapılandırılması sürecinde Limni Adası'nı incelemeye çalıştık. Bu bölümde Rum isyanı ve Rum isyanının Limni'deki tesirleri üzerinde durulduktan sonra Tanzimat'ın ilanına kadar *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyaleti*'nin yeniden yapılandırılması sürecinde Limni Adası, Limni Adası'nın idarî kurumları ve teşkilâtı, 1864-1867 vilâyet kanunnâmelerine göre *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyaleti*'nin yeniden yapılandırılması ve yeniden yapılandırılan mülkî taksimâtın içerisinde Limni Adası'nın durumunu ele aldık.

¹⁴ BOA, C.HR, nr. 754; C.AS, nr. 32184; İ.H. Uzunçarşılı, "Hasan Paşa", İA, c. V, s. 320; Ercümen Kuran, "Gazavat-ı Cezâyirli Gazi Hasan Paşa'ya Dair", İÜFTD, Eylül 1960, sa. 15, s. 95-98. Limni'nin Ruslar tarafından kuşatılmasına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Tefik Temelkuran, *Gazavat-ı Cezâyirli Gâzî Hasan Paşa (Tahlil ve Tenkidli Metin)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000. Limni Adası, 1806-1812 yıllarındaki Osmanlı-Rus savaşları sırasında, 1807'de D. Senyavin komutasındaki bir filo tarafından kısa süreli olarak işgal edilmiştir (bkz. Groot, a.g.m, s. 764).

¹⁵ Emecen, a.g.m, s. 17-18.

XIX. yüzyılda Limni Adası'nın demografik durumu, mülkî taksimatı, resmi yapıları, eğitim kurumları ve adalet teşkilatı çalışmamızın ikinci bölümünü teşkil etmektedir. Bu bölümde özellikle Limni Adası'nın iskân mahalleri ve demokratik yapısı üzerinde durulmuş, eğitim kurumları ve adanın adâlet teşkilâtı hakkında bilgi vermeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünü XIX. yüzyılda Limni Adası'nın ekonomik durumu, meslek grupları, alınan vergiler, ticaret ve vakıfların ekonomik durumu oluşturmaktadır. Gerek meslek grupları ve gerekse adada alınan vergiler ve adanın ticareti arşiv belgelerinin ışığı altında açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın IV. ve son bölümünde Ege adalarının Osmanlı hakimiyetinden çıkışı ve Limni'nin Yunanistan tarafından işgali araştırılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde özellikle Makedonya meselesinden dolayı Limni Adası'nın Büyük Devletler tarafından işgal edilmesi ve bu süreç içerisinde adanın Yunanistan tarafından işgali mevcut eser ve belgelerin ışığı altında açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız sonuç, bibliyografya ve ekler bölümüyle son bulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
YAKINÇAĞ BAŞLARINDA RUM İSYANI VE TANZİMAT'TAN SONRA
CEZÂYİR-İ BAHR-İ SEFİD EYALETİ'NİN YENİDEN
YAPILANDIRILMASI SÜRECİNDE LİMNİ ADASI

A) Rum İsyanının Başlangıcı ve Ege Adalarına Yayılması

1. 1821 Rum İsyanının Ege Adalarına Yayılması

Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti içinde diğer gayrimüslim teba'aya göre öteden beri özel bir yer işgal eden Rumlar başta Mora, Ege adaları ve Teselya olmak üzere İmparatorluğun hemen her tarafına yayılmışlardı. Bunların ticaret, gemi taşımacılığı, bankerlik ve benzeri işlerle uğraşan kesimi özellikle koalisyon savaşları sırasında bir hayli zenginleşmişti. İstanbul'da oturan Fenerli Rumların devletin bazı idarî işleriyle görevlendirilmeleri ise âdeta gelenek halini almıştı. Kaptanpaşanın nezaretinde bulunan Ege adalarının yönetiminde de yine Fenerli Rum'lardan seçilen derya tercümanları etki sahibi idiler. Ayrıca Osmanlı Donanması'nda çeşitli hizmetlerde kullanılmak üzere adalı Rum neferleri de istihdam edilmekteydi. Fransız ihtilâliyle beraber Avrupa'da meydana gelen milliyetçilik, bağımsızlık gibi düşünce akımları Rumlar arasında hızlı bir yayılma imkânı bulmuş ve Avrupa'da bulunan Rumların girişimleriyle bir çok cemiyetler kurulmuştur. Bu cemiyetler içerisinde en önemlisi, Rumları örgütleyerek isyana hazırlamak amacıyla, 1814'de Odesa'da kurulan Filik-i Eteryadır. Bu cemiyet kısa sürede büyüyerek etkinlik alanını başta Ege adaları olmak üzere, İmparatorluğun pek çok yerine yaymıştır. Bir süredir isyana hazırlanan ancak Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'dan dolayı buna cesaret edemeyen Rumlar, Tepedelenli Ali Paşa'nın âsi ilan edilmesinden sonra kendileri ile yaptığı ittifaktan da güç alarak 1821 yılında Mora'da başlattıkları isyanı bütün Ege adalarına yaymışlardır¹⁶.

Adalardaki isyân belirtileri ilk olarak Eğriboz'da görülmüştür¹⁷. İsyanın Eğriboz'dan sonra Çamlıca, Suluca ve İpsara gibi bazı adalara sıçraması da uzun

¹⁶ Türk Hakimiyetinde Ege Adaları'nın Yönetimi, Ed. Cevdet Küçük, Ankara 2002, SAEMK, s. 74-75.

¹⁷ Ahmet Cevdet (Paşa), Tarih-i Cevdet, Matba'a-i Osmâniye, İstanbul 1309, c. XI, s. 151.

sürmemiştir. Bunlardan Suluca Adası reâyâsı 15 Nisan 1821'de isyan etmiştir. Gemicilik ve ticaretin oldukça gelişmiş olduğu bu adalar âsi Rumlar tarafından birer üs haline getirilmiştir. Buralarda silahlandırılan büyük tonajlı ticaret gemileri, Çanakkale Boğazı'na rahatça yaklaşabilmekte, Mora'ya, Anadolu kıyılarına ve Girit başta olmak üzere diğer pek çok adaya önemli bir mukâvemetle karşılaşmaksızın tacizde bulunabilmekteydiler¹⁸. Bu arada Sisam reâyâsı da adanın hâkim ve voyvodasını hapsedmiştir. Âsiler buraya ziyâret ve ticâret amacıyla gelen 15 kişi ile ele geçirdikleri bir geminin 9 kişilik mürettebâtını öldürüp eşyalarını da yağma etmişlerdir. Ayrıca Sisam'lılar, civardaki diğer korsan gemileriyle ittifak ederek ticaret gemilerine ve Batı Anadolu sahilleri ile Sakız'a taarruzlarda bulunuyorlardı¹⁹. Ayvalık sâhilleri de âsiler tarafından abluka altına alınmıştı²⁰.

Girit'te bazı Rumların isyan teşebbüsünde bulunmaları üzerine, Hanya muhafızı Vezir Lütfullah Paşa'nın Kethüdâsı Necip Efendi emrinde bir miktar asker buraya gönderilmiş ve henüz başlangıç safhasındaki ayaklanma geçici olarak da olsa bastırılabilmişti²¹. Ancak güçlerini yeniden toparlayan âsiler, Hanya'yı deniz ve karadan zorlamaya başladıkları gibi Resmo Kalesi'ne de saldırıp zarar vermişlerdir. İmroz Adası da eşkiya tecâvüzüne uğramış, ancak ada halkının âsilerle işbirliği yapmaması nedeniyle müdâfaası mümkün olabilmıştır. İsyana katılan Rumların bir kısmı öldürülmüş, kalanları da esir edilerek gemilerine el konulmuştur. Semadirek'te ise durum farklı olmuş, ada halkı âsiler ile birleşerek isyan etmiştir²².

Sakız'ı da kısa sürede işgal eden âsiler²³, Çeşme ile ada arasındaki irtibatı kesdikleri gibi, Sakız ve Sisam boğazlarındaki müslüman tüccar gemilerini de

¹⁸ Zeki Arıkan, "Yunan İsyânının Başlangıcı", ATB, Ankara 1987, sayı 22, s. 114.

¹⁹ BOA, AD, nr.576, s. 37. Sisam Adası'ndaki Rum isyanı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ali Fuat Öreng, *Yakındönem Tarihimizde Sisam Adası*, İstanbul Üniversitesi Sosyalbilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

²⁰ BOA, HH, nr.38309-C.

²¹ Ahmet Cevdet (Paşa), a.g.e, c. XI, s. 160; Cemal Tukin, "Girit", İA, c. IV, s. 796.

²² Mübahat Kütükoğlu, "Yunan İsyânı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", ÜATS, Ankara 1986, s. 135. Girit Adası'ndaki Rum isyanı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ayşe Nükhet Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, TTK, Ankara 2000.

²³ Mehmed Emin Vâhid (Paşa), *Tarihçe-i Vak'a-i Sakız*, nr. 55 [İstanbul Atatürk Kitaplığı'nda tespit ettiğimiz bu yazma eserin başka bir nüshası da İstanbul Arkeoloji Müzesi Kitaplığı'nda bulunmaktadır. Arkeoloji müzesindeki bu nüsha müsvette mâhiyetinde olup üzerinde müellif tarafından bazı tashihler yapıldığı görülmektedir. Atatürk Kitaplığı'ndaki nüsha ise daha özenli bir hatla yazılmıştır. Müsvette nüshasında sayfa numaraları verilmiş olmakla birlikte aynı sayfa numaraları diğer nüshada da bulunmaktadır. Eser 1821 Rum isyânı sırasında Sakız Adası'nda

rahatsız etmeye başlamışlardı²⁴. Sakız Adası'ndaki isyan hareketleri de diğer Ege adalarına paralel olarak Mora isyanının hemen akabinde görülmeye başlanmıştır. Bu durum Rum isyanının son derece planlı ve programlı olarak yürütüldüğünü açıkça göstermektedir. Rumlar, isyanın başlamasından önce çok büyük organizasyonlar kurmuşlar ve ancak ondan sonra isyanı aynı anda ve sayıca yeterli oldukları bölgelerde başlatmışlardır. Böylece Osmanlı Devleti'nin her yere, aynı zamanda ulaşması mümkün olamamıştır²⁵.

Osmanlı Devleti, Mora'daki isyanın genişlemesi ve adalara yayılmasından sonra bir taraftan reâyanın elindeki silahları toplamaya çalışırken, diğer taraftan da Anadolu Sancakbeğleri arasında gerekli değişiklikleri yaparak, bunların belirli sayıda asker toplayarak lüzumlu yerlere gitmelerini uygun görmüştür. Meselâ Sığla Sancağı Mütesellimi olan İlyas-zâde önce Sakız ve daha sonrasında da Kuşadası ile Sisam'ın muhafazasına tayin edilmiştir²⁶. Bozcaada'ya da muhtemel bir eşkiya saldırısı ihtimaline karşılık, Boğaz Nâzırı Şefik Paşa tarafından bir miktar asker sevk edilmiştir²⁷.

Ege'de bulunan Rum ticaret gemilerinin bir çoğu gerçekte korsanlara karşı silahlı bir vaziyette bulunuyorlardı. İsyanın başlangıcında bu gemiler Mora Yarımadası'na çağrılarak, yeni silahlar ile donatılmışlardır. Böylece Osmanlı Devleti, Rum isyanının henüz başlarında, aniden Ege Denizi'nde âsi bir filo ile karşı karşıya gelmiştir. Esasında bu gemiler düzgün bir deniz savaşına girişebilecek vaziyette değillerdi. Ancak yine de Ege'deki güvenlik ciddî olarak tehdit altına girmiş bulunuyordu. Rum âsi gemileri başta ticaret gemileri olmak üzere yolcu gemilerine ve hacı taşıyan gemilere saldırıyorlardı²⁸. Bu saldırıların gerçekte ne amaçla gerçekleştirildiği de pek belli değildi. Kimin âsi kimin korsan olduğu anlaşılmasa da saldırıların daha çok vurgun amacıyla yapıldığı anlaşılıyordu.

---

meydana gelen olayları teferruatlı bir şekilde anlatmaktadır. Eserin yazarı dönemin Sakız muhafızı olan Mehmed Emin Vâhid (Paşa)'dır].

²⁴ BOA, HH, nr. 40614.

²⁵ Kütükoğlu, a.g.m, s. 160. Sakız Adası'ndaki Rum isyanı hakkında çok daha fazla bilgi için bkz. Sabri Can Sannav, *Yakındönem Tarihimizde Sakız Adası (1821-1923)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

²⁶ Sannav, a.g.t, s. 28-31.

²⁷ BOA, HH, nr. 38309-C ; Ahmet Cevdet (Paşa), a.g.e, c. XI, s. 159.

²⁸ BOA, HH, nr. 40614; Bilal Şimşir, *Ege Sorunu*, TTK, Ankara 1989, c. I, s. XVI. Rum gemilerinin silahlandırılması hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezâreti'nin Kuruluşu*, TTK, Ankara 2001.

Adaların bir çeşit ağaları konumunda bulunan gemi sahipleri ve kaptanlar, ancak kazanç getirecek vurgunlara razı olmaktaydılar. İhtilâl komiteleri gemi kaptanlarını sefere çıkmaya güçlükle ikna ediyorlardı. Âsiler, gemi ve kaptan bulduktan sonra tayfaları topluyor ve bunlara bir miktar para ödüyorlardı. Vurgun yapıldıktan sonra da ganimet kaptan ve tayfalar arasında bölüşülüyordu. Eğer ganimet yetersiz ise bir diğer sefer için gemi ve kaptan bulmak, tayfa toplamak ihtilalciler için güçleşiyordu²⁹.

Âsi gemileri daha çok Doğu Akdeniz’de dolaşmaktaydılar. Bunda amaç Mora’da bütün şiddeti ile devam eden Rum isyanını Anadolu’ya yakın olan adalara yaymak ve İstanbul-Mısır deniz yolundan geçecek ticaret gemilerini vurmak idi. Âsi Rumlar her ne kadar Tombaszi adlı kaptanı Ege’deki filonun komutanı yapmışlarsa da âsi gemileri kendi başlarına hareket etmekteydiler. Zira bunlar daha çok kendi menfaatlerinin doğrultusunda seferlere kalkışıyorlardı³⁰. Ayrıca Rusyalı tüccarlara kağıt üzerinde satışı yapılan ama gerçekte Rumlara ait olan bazı ticaret gemilerinin üzerlerine Rusya bandırası çekilmekteydi. Böylece anbarları dolu olarak denizlerde serbestçe dolaşma hakkını elde eden bu gemiler aynı zamanda âsilere lojistik destek de sağlamaktaydılar. Buna engel olunması için Boğazlar bu nevi gemilerin geçişlerine kapatılmıştı³¹.

Silahlı Rum gemileri Osmanlı gemilerine nazaran küçük çaplı olduklarından küçük koy ve körfezlerde rahatlıkla hareket edebilmekteydiler. Osmanlı gemileri Rum gemilerini takipte güçlük çekmekteydi. Bu bakımdan Rumların bu korsanlık faaliyetlerinin önüne Osmanlı kuvvetleri bir müddet geçememişlerdir.

2. 1821 Rum İsyanının Limni’deki Etkileri ve Sonuçları

Rum isyanının Mora’dan sonra Ege adalarında da yayılma sürecine girmesi ile birlikte, Limni reâyâsının ileri gelenlerinden bazıları adadaki muhtemel bir isyan teşebbüsüne karşılık 1821 (1237)’de rehin alınarak İstanbul’a gönderilmişlerdir³².

²⁹ Şimşir, a.g.e, c. I, s. XVI vd.

³⁰ BOA, HH, nr. 38293-A; 40614; 37750-D; AD, nr. 576, s. 37; Şimşir, a.g.e, c. I, s. XVI.

³¹ “...bu aralık bunların Bahr-i Sefîd ve Siyaha amed şudları dahî men’ ile o makûle gerek limanda tevkif olunmak ve gerek bu günlerde limana gelüb bulunmak Çamlıca ve Suluca nâmıyla şöhret-şi’âr olan çend kut’a sefinelerin geldikleri denize i’âde olunmalarına ruhsat virilsün.” (bkz. BOA, HH, nr. 39300).

³² BOA, AD, nr. 575, s. 42.

Ancak Limni reâyâsından, fırsat buldukça âsilere yardım edenler olmuştur. Meselâ âsilere barut ve zahire götürürken Kasım 1821'de (*Safer* 1237) İzmir açıklarında ele geçirilen üç geminin Limni reâyâsından olan kaptanları, yaptıkları işin bedelini canları ile ödemişlerdir³³.

Limni'deki Rum isyanı 1822'nin Mart ayında (*Cemâziyelâhir* 1237) başlamıştır. Civar adalardan gelen 300 kadar âsi, yerli halktan da destek alarak, Silahtar Ağa'nın maiyyetinde bulunan 70 asker ile çatışmaya girmişlerdir. Bu çatışmada bir asker şehit olurken 10 kadar âsi de öldürülmüştür³⁴. Bu olayın sonrasında 14 geminin getirdiği yaklaşık 1.000 kişinin desteği ile daha da kuvvet bulan âsiler karşısında ada muhafızı Nurullah Paşa*, maiyyeti ile birlikte kaleye çekilmek mecburiyetinde kalmıştır. Böylece Limni'nin önemli karyelerinden olan Mondros başta olmak üzere pek çok yerleşim merkezi âsiler tarafından ele geçirilmiştir³⁵. Limni'deki işgal donanmanın adaya gelmesi ile son bulmuştur. Osmanlı güçleri ile çarpışmayı göze alamayan âsilerden pek çoğu adayı terkederken, kalanlar ile yerli reâyâdan isyana destek verenler devletten af talebinde bulunmuşlardır³⁶.

Limni'deki isyanın bastırılmasından sonra yeni bir sorunla karşılaşmıştır. Balıkesir ve Drama bölgelerinden toplanarak adanın savunulması için Limni'ye gönderilen askerler ganimet elde edemediklerini ileri sürerek ayaklanma başlatmışlardır³⁷. Nurullah Paşa'nın, askerlerin alacağı olan 12.000 kuruşu kendilerine dağıtmasına rağmen iknâ olmayarak devlete baş kaldıran âsiler, hükûmet konağı'nı basıp ateşe vermişler ve pek çok reâyânın da malını yağmalayarak, gasp etmişlerdir. Bu durum karşısında sert önlemlere baş vuran Nurullah Paşa,

³³ BOA, AD, nr. 575, s. 109.

³⁴ BOA, HH, nr. 39949-G.

* **Vezer Nurullah Mehmed Paşa:** Halil Mahmud Paşa'nın oğludur. 1813 (1228)'de mir-i mîranlık rütbesi ile Karasi Mutasarrıfı, 1817 (1233)'de Maden emini oldu. Daha sonra Avlonya Mutasarrıfı iken 1820 (1236)'de azledildi. 1823 (1239)'de vezirlik rütbesini alarak Limni Muhafızlığı'na tayin edildi. Bir iki ay kadar da Ankara ve Kangırı Mutasarrıflıklarında bulundu. 1826-1828 (1242-1244) arasında Adana Valiliği vazifesini yapan Nurullah Paşa 1841 (1257) yılında İstanbul'da vefat etti. Mehmed Süreyya mezarının Haydarpaşa'da olduğunu ifade etmektedir (bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Matba'a-i Âmire 1308, c. IV, s. 587).

³⁵ BOA, HH, nr. 39949-F; Limni'de isyan başladığı tarihte 4.000 erkek Rum nüfus bulunurken, Müslümanların toplam sayısı 800 kişiden ibaretti (bkz. BOA, HH, nr. 39949-M).

³⁶ BOA, AD, nr. 574, s. 152.

³⁷ "bizler bu tarafa ganimet için geldik, ârâm edecek hâlimiz kalmamıştır." (bkz. BOA, HH, nr. 39419).

ayaklanmayı bastırmaya muvaffak olmuş ve isyanın sorumlularını idam ettirmiştir³⁸. Nurullah Paşa, bu başarısıyla II. Mahmud'un takdirlerine mazhar olmuştur³⁹.

Rum isyanı Limni'nin Bozbaba nâhiyesine de sirayet etmiştir. Bu adadaki reâyâ daha çok İpsare Adası Rum'larının etkisi altında kalmıştır. İpsare'den bu adaya teknelerle gelen âsiler, Bozbaba reâyâsının 1821 (1236) yılına mahsuben kendilerine tahakkuk ettirilen cizye vergisini ödemelerine engel oldukları gibi ahâliyi de isyana teşvik etmişlerdir. Mart 1822'de (*Cemâziyelâhir* 1237) donanmanın Bozbaba açıklarında olduğu haberini alan Bozbaba reâyâsı 1.072 kuruşluk cizye bedellerini üç kocabaşı* ile Limni'ye göndererek Nurullah Paşa'dan af talep etmişlerdir. II.Mahmud'un Bozbaba reâyâsının af talebi ile ilgili hatt-ı hümayunu⁴⁰ aşağıdaki gibidir:

"...cezîre-i mezbûre re'âyâsı bu âna kadar isyanlarında ısrar idüb şimdi Donanma-yı Hümâyun'un Akdeniz'e çıkacağı ma'lumları olmağla istfîmân etmişler. Ser-i hatta beyan olunan şart mûcibince kabul iderler ise rey virilsün, itmezler ise kendüleri bilür. Limni'de olan kocabaşları bu tarafa gönderilsün..."

Kendileriyle yapılan görüşme sonucunda; silahlarını bırakmaya ve önceki yıllardan kalan 4.000 kuruşluk cizye bedellerini ödeyip, içlerinden iki kişinin rehin olarak İstanbul'a gönderilmelerine razı gelmişlerdir⁴¹.

Aynaroz reâyâsının isyana katılması nedeniyle vaktiyle el konularak Limni'deki anbarlara nakledilmiş bulunan zahireleri, bu ada halkının da af dileğinde bulunması sonucunda kendilerine iade edilmiştir⁴².

1 Ekim 1823'de (25 Muharrem 1239) Osmanlı donanması ile âsi tekneleri arasında Limni açıklarında yapılan muharebe Osmanlı Donanması'nın zaferiyle sonuçlanmıştır. Nurullah Paşa, bu zafer sonrasında Kaptan Paşa'ya övgü dolu bir tahrîrat yollamıştır⁴³. Yapılan bu muharebeden sonra, 2 Ekim 1823'de (26 Muharrem

³⁸ BOA, HH, nr. 39419; 39419-A; AD, nr. 575, s. 122.

³⁹ "Âferin Nurullah Paşa'ya, zapt-u te'dîp eylemiş." (bkz. BOA, HH, nr. 39419).

* **Kocabaşı:** Hristiyan köylerinin muhtarlarına verilen isim. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Özcan Mert, "XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Kocabaşı Deyimi, Seçimleri ve Kocabaşılık İddiaları", Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı, İstanbul 1995, s. 401-407.

⁴⁰ BOA, HH, nr. 38490.

⁴¹ BOA, HH, nr. 39399; AD, nr. 575, s. 133.

⁴² BOA, AD, nr. 575, s. 151.

⁴³ BOA, HH, nr. 38385 (bkz. Ek-8).

1239) Bozcaada önlerinde üç gemi bırakılmış ve donanma Midilli'ye doğru yelken açmıştır. Ancak bölgenin boş bırakılmasını fırsat bilen âsiler, irili ufaklı seksen kadar tekne ile Bozcaada önlerine gelerek bu gemileri tâciz etmişlerdir. Âsilerin Bu tacizlerine gemilerden ve Bozcaada'dan top ateşi ile karşılık verilmiştir. Bu muharebeler donanmanın Bozcaada sularına gelmesine kadar sürmüştür. Kaçan âsi teknelerini takip etmek için donanma gemileri iki gruba ayrılmışlardır. Bunlardan birinci grup İpsare'ye, ikinci grup da Limni taraflarına doğru hareket etmiştir. Bu tâkip neticesinde Bozcaada önlerinde iki âsi teknesi yakanlamış ve içindekiler idam edilmişlerdir⁴⁴. Nurullah Paşa, İstanbul'a gönderdiği bir tahrîrâtında;⁴⁵ Ege'nin fazlasıyla boş bırakılarak âsilere fırsat verildiğini, Boğaz'da bekleyen donanma gemilerinin Ege'ye yelken açarak, adalar arasında *geşt-i güzâr* etmelerinin elzem olduğunu ifade etmiştir.

9 Nisan 1824'de (9 Şaban 1239) Limni'ye altı tekne ile gelen âsiler, adada bazı evleri yağmalayıp, eşyalarını gasp etmişlerdir. Askerlerin müdahalesi sonucunda kaçan âsilerden ikisi ele geçirilerek, idam edilmişlerdir⁴⁶.

1824 (1239) yılı içerisinde Limni'ye farklı zamanlarda baskın düzenleyen âsilere karşı savunmanın en önemli zaafının, asker eksikliği olduğu söylenebilir. Genellikle ufak çaplı çatışmalardan meydana gelen bu baskınlara karşı koymakta zorlanan Nurullah Paşa, "*mevcut olan asâkirin ekserîsi hasta ve bî-mecâl ve diğerleri dahî perişân hâl olduklarından*" dolayı kuvvetli bir isyan teşebbüsüne karşı durulamayacağını İstanbul'a gönderdiği tahrîratlarında belirtmiş, özellikle de Denizli havâlisinden toplanan 500 askerin gönderilmesinde geç kalınmamasını istemiştir⁴⁷. Ayrıca kendi muhafızlık maaşı, askerin iâşe bedeli ve kalenin tamiri gibi nedenlerle 78.000 kuruşluk bir meblağa ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiş⁴⁸ ve bu talepleri II. Mahmud tarafından da uygun görülmüştür⁴⁹. Ayrıca adaya çeşitli

⁴⁴ BOA, HH, nr. 40278-A.

⁴⁵ BOA, HH, nr. 33907-A.

⁴⁶ "...eşkiyâ-yı makhûre Donanma-yı Hümâyun'un ihrâcını işittiğinde başlarının çâresine bakmak için var kuvvetlerini bazularına alacakları zâhîrdir. Cenâb-ı Hak habîb-i kibriyâsi hürmetine ehl-i islâmı her mahalde mansur ve gâlibiyete mahzar ider inşa 'allah..." (bkz. BOA, HH, nr. 40200).

⁴⁷ BOA, HH, nr. 39177; C.AS, nr. 19313.

⁴⁸ BOA, HH, nr. 39177.

⁴⁹ "meclis-i şurâda müzâkere olunup tahrîrinde beyân olunduğu üzere tanzim ve icrâsına müsâra'at eylesün." (bkz. BOA, HH, nr. 39177).

tarihlerde Denizli, Kütahya, Bergama, Candarlı, Armutâbât, Kozak gibi sancak ve kazalardan toplanan asker ve cephâne gönderilmiştir⁵⁰.

1824 (1239)'de 25.000 kuruşluk *atıyye-i seniyye* ile Ankara ve Kangırı sancakları uhdesine verilen Nurullah Paşa görevinden azledilirken⁵¹, yerine Vezir Mehmet Paşa* getirilmiştir⁵².

Nurullah Paşa'nın muhafızlığından II.Mahmut'un hoşnut olduğu söylenebilir. Özellikle adada askerın çıkarmış olduğu ayaklanmayı bastırmakda gösterdiği başarı nedeniyle hükümdardan övgü aldığını dâha önce belirtmiştik⁵³. İsyanın çok şiddetli yaşandığı Sakız'da muhafız olan Vezir Mehmet Emin Vahid Paşa'nın ve de Sakız'daki bu isyanı bastırmak üzere buraya gelen *Kaptan-ı Derya* Nasuh-zâde Ali Paşa'nın** ise, isyanın değişik safhalarında gösterdikleri basiretsiz tutumlar nedeniyle celallenen Hükümdarın, bu iki devlet adamını korkaklık ve iş bilmezlikle suçladığı bilinmektedir.

II. Mahmud'un bu meseleye dair *hatt-ı hümayunu*⁵⁴ aynen şöyledir:

“...*Kapudan Paşa, Mora'ya gitmeye havf idüb bi'z-zat Mora'ya azîmeti dergâr iken tekrar sarîhaten ferman istemekten merâm, 'herhangi bir taraftan bir*

⁵⁰ BOA, C.AS, nr. 45374; 6418; 34814; 34228; 26798; AD, nr. 579, s. 110.

⁵¹ BOA, HH, nr. 33907.

* **Mehmed Paşa (Kara):** Nuseyri olan Mehmed Paşa, sırasıyla kapıcı başı, topçu başı ve Sipahiler ağası olarak görev yaptıktan sonra Rumeli Teftiş-i reâyâ memuriyetine atanmıştır. Haziran 1821'de (*Ramazan* 1236) Biga Mutasarrıflığı ile Bahr-i Sefid Boğazı Muhafızlığına tayin edilmiş, Kasım 1821'de (*Safer* 1237) Karadeniz Seraskeri olmuş ve Haziran 1822'de (*Şevval* 1237) *Kaptan-ı Derya*lığına getirilmiştir. Kasım 1822'de (*Rebiülevvel* 1238) Ankara ve Kangırı Valisi olduktan sonra Kasım 1823'de (*Rebiülevvel* 1239) ma'zulen Limni'ye gönderilmiş ve sonrasında Limni Muhafızlığına getirilmiştir. 1828'de (1244) vefat eden Paşa'nın mezarı Eyüp'te bulunmaktadır (bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e, c. IV, s. 287).

⁵² BOA, HH, nr. 30699; 30699-A; 30699-B.

⁵³ BOA, HH, nr. 39419.

** **Nasuh-zâde Ali Paşa:** Aslen Arnavud olan Nasuh-zâde, uzun müddet tüccar gemilerinde kaptanlık yaptıktan sonra donanmaya intisap ederek Küçük Hüseyin Paşa zamanında kalyon kapudanı olmuştur. Arnavudluk sahillerini iyice tanımış olduğundan bu sahillerin muhafazası hizmetiyle uzun süre Preveze'deki filotillanın kumandanlığında bulundu. 1820'de (1235) *kapudâne* olarak İstanbul'a geldi ve 1821 Kasım'ında (*Safer* 1237) Cezâyir pâyesi ve vezâret rütbesiyle *Kapudân-ı derya* olarak tayin edildi. Sakız Adası'nın âsi Rumlardan geri alınması amacıyla donanma ile Sakız önünde bulunurken gaflet yüzünden âsi Rum gemileri tarafından baskına uğratarak *Kapudan-ı derya* forsu yanmaya başlayıp Ali Paşa ve diğer deniz kumandanları bu esnâda içkili bulduklarından denize dökülerek 18 Haziran 1822'de (28 *Ramazan* 1237) feci bir şekilde ölmüşlerdir. Nasuh-zâde'nin cenazesi Sakız Kalesi'ne defnedilmiş ve ondan boşalan Kaptan-ı deryağığa 26 Haziran 1822'de (6 *Şevval* 1237) Topçu başı Kara Mehmed Paşa atanmıştır [bkz. BOA, HH, nr. 38582; nr. 38582-A; nr. 38582-D; nr. 38582-F; nr. 40269; Mehmed Emin Vâhid (Paşa), a.g.e, s. 50; Ahmed Cevdet (Paşa), a.g.e, c. XII, s. 46 vd; Kazasker Mehmed Hafid, *Sefînetü'l-Vüzerâ*, Neşreden: İsmet Parmaksızoğlu, Şirket-i Mürettebiye Basımevi, İstanbul 1952, s. 67].

⁵⁴ BOA, HH, nr. 39112.

sekte zuhur iderse ben bu vechile me'mur oldum' diyerek işi üstüne almamak olduğu zâhirdir. Vâhid Paşa ise bu makûle işin erbâbı olmadığı ibtidârı başından berû me'mur olduğu işleri yoluyla göremediğinden zâhirdir...”

Çanakkale Boğazı'ndan Limni'ye hareket eden Vezir Mehmet Paşa, Kepez Limanı açıklarındaki fırtına nedeniyle geri dönmek mecburiyetinde kalmıştır⁵⁵. Muhafız Paşa, adaya vardıktan sonra üç toptan müteşekkil bir tabyanın krokilerini hazırlattırarak inşasını emir buyurmuştur. Sonradan tabyadaki top sayısı padişah fermanına uygun olarak üçten altıya çıkartılmış⁵⁶ ve ayrıca deniz tarafında bulunan *Marhoz* isimli tabya da tamir ettirilmiş⁵⁷. Limni Kalesi'ndeki zahirenin azalması nedeniyle Karabiga'daki 2.800 keyl buğdayı da, Rum isyanı nedeniyle Boğazdan Ege'ye zahire ihracının yasak olmasına rağmen, hükümdarın hatt-ı hümayunu ile adaya naklettirmiştir⁵⁸.

19 Ekim 1824 (25 *Safer* 1240)'de Limni Kalesi'ne üç saat mesâfedeki Kornoz karyesi civarında⁵⁹, 19 Ağustos 1826 (15 *Muharrem* 1242)'da da Limni'nin farklı bölgelerinde âsi taarruzları olmuşsa da bunlar geri püskürtülmüşlerdir⁶⁰.

20 Ekim 1825 (7 *Rebi'ülevvel* 1241)'de Limni ve Bozbaba'dan İstanbul'a rehin olarak gönderilen altı kocabaşının, yerlerine başkalarının gönderilmesi şartıyla, geri dönmelerine izin verilmiştir⁶¹.

1828 (1244) yılında adanın muhafızlığına 3.000 kuruşluk maaş tahsisi ile Tahir Paşa* getirilmiştir⁶². Tahir Paşa'nın Limni'nin güvenliği için seleflerine oranla daha sert tedbirlere başvurması, reâyânın tepkisine yol açmıştır. Adadaki 200 kadar askerin maaşlarını düzenli olarak alamamalarını bahane ederek taşkınlıklarda bulunmaları da reâyâyı huzursuz eden bir diğer husus olmuştur⁶³. Muhafız Paşa'nın

⁵⁵ BOA, HH, nr. 38685.

⁵⁶ BOA, HH, nr. 30699; 39578.

⁵⁷ BOA, AD, nr. 580, s. 53.

⁵⁸ BOA, HH, nr. 48496.

⁵⁹ BOA, AD, nr. 580, s. 110.

⁶⁰ BOA, AD, nr. 581, s. 21 vd.

⁶¹ BOA, HH, nr. 39397.

* Tahir Paşa: Aslen Edirne'li olan Tahir (Ağa) Paşa silahşör olup, Kara Mehmed Paşa'nın Kethüdâlığını yapmış ve 1828 (1244) yılında Limni Muhafızlığı'na tayin edilmiştir (bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e, c. III, s. 245).

⁶² BOA, C.DH, nr. 6935.

⁶³ 17 Kasım 1829 (18 *Rebi'ülevvel* 1245)'da Limni muhafazasına memur olan topçu ve arabacı zabıt ve neferlerinin beş aylık tayinlerinin verilmesi, geri kalan kısmının ise mukata'at hazinesinden karşılanması kararlaştırılmıştır (bkz. BOA, C.AS, nr. 24471).

azledilerek yerine, askerine sözü geçen ve ahâliye daha müşfik davranabilecek başka birinin gönderilmesi için reâyânın önde gelenleri tarafından bir âriza tertip edilmiş ve İstanbul'a gönderilmiştir⁶⁴. Bu gelişmeler üzerine Tahir Paşa'nın 29 Temmuz 1829 (27 Muharrem 1245)'de azledilerek Akdeniz Boğazı seraskerî maiyyetine memur edilmesine⁶⁵ ve yerine, Midilli'de olduğu gibi, "fukârâ-perver mu'tedil bir adamın" voyvoda olarak gönderilmesine hükümdar tarafından karar verilmiştir.

II. Mahmud'un hatt-ı hümayununda⁶⁶ mesele şu şekilde ele alınmıştır:

"...vâkı'â gerek Midilli ve gerek bu Limni reâyâsının bidâyet-i fesaddan beru şekâvete dâir harekette bulunmamaları cihetle bu makûlelerin cemî'-i evkatta himâyet ve siyânetleri lazımdır. Ancak muhafız ta'biriyle her kime ihâle olunsa yine lâyıktıyla reâyânın himâyet ve siyânetleri hâsıl olamayacağı zâhir ve âşikâr olmağla hazır cezîre-i mezkûrenin idâresi darbhâne-i âmiremden rü'yet olunacak olduğundan muhafızlıktan sarf-ı nazarla tıpkı Midilli Cezîresi misüllü fukârâ-perver mu'tedil bir adamın voyvoda ta'yiniyle tanzîmine bakılsa reâyâ hakkında vücuhla hayırlı olacağı zâhirdir. Voyvodalık için münâsiblerinden birkaç adamın isimlerini pusula idüb 'arz eylesini darb-hâne nâzırına tenbih edesün ve muhafız-ı sâbık dahî hizmetinde bulunmak için Boğaz Muhafızı müşârunileyhin ma'iyetine me'mur kılınmak ve nâib-i husûsî dahî efendi dâimimize ifâde olunarak bir müteşerri' nâib gönderilmek üzere icrâlarına bakılsun."

Limni'deki muhafızlık döneminin sona ermesi ile birlikte, adada sükûnetin sağlandığı da söylenebilir. Bunda Rum İsyanının genel gidişâtında aldığı şekil kadar, adadaki tedbirlerin de etkisi büyük olmuştur. Limni sularında zaman zaman âsi teknelerine rastlanılmışsa da bunlar tarafından Limni'ye ciddî bir tecavüz yapıldığına dair kayıtlarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır⁶⁷

Rum İsyanının mutlak surette bastırılmasına ramak kalmışken İngiliz, Fransız ve Rus ortak donanmasının Navarin'de, 20 Ekim 1827'de Osmanlı ve Mısır deniz güçlerinden oluşan Osmanlı deniz gücünü, Yunan istiklâlini zorla kabul ettirmek amacıyla, harp ilan etmeksizin yakmaları sonucu Osmanlı donanması büyük yara

⁶⁴ "...biz Devlet-i Aliyye'nin sâdik reâyâsıyız. Muhafız Paşa'nın ve adamlarının mezâlimine tákâtimiz kalmadı. Haklarımızda merhamet buyurulub şunlar tek üzerimizden kaldırılun da âhir her kim ta'yin buyurulur ise râzıyız..." (bkz. BOA, HH, nr. 39206).

⁶⁵ BOA, C.AS, nr. 33375.

⁶⁶ BOA, HH, nr. 39206.

⁶⁷ BOA, HH, nr. 38940; AD, nr. 581, s. 60; 581, s. 62; 584, s. 55.

almış ve Rum isyanı yeni bir safhaya girmiştir⁶⁸. Bu hâdise Avrupa'da büyük bir sevinç meydana getirmiştir⁶⁹.

Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü durumdan istifade etmek isteyen Rusya savaş ilan etmiştir. Diplomatik girişimlerle diğer devletlerin tarafsızlığını temin eden Rusya, 14 Nisan 1828'de Osmanlı topraklarına saldırarak, Balkanlar ve Kafkaslar'da arka arkaya başarılar kazanıp, ilerlemiştir. Rusya'nın başarılarından endişeye düşen İngiltere ve Fransa'nın girişimleriyle, Londra'da üç devlet elçilerinin katılımıyla bir konferans toplanmış ve bu konferansın sonunda bir protokol imzalanmıştır. 22 Mart 1829'da imzalanan bu protokole göre, Mora ile Kiklad adalarından oluşan bir Yunan Devleti kurularak, idaresine üç devletin muvafakatı ile bir kral getirilecekti. Ayrıca Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne yıllık 1,5 milyon kuruş verecek ve topraklarını mecburen terk edecek müslümanların mülklerinin bedelini de ödeyecekti. Önceleri bu protokolün getirdiklerini kabul etmeyen Bâbüâli, süren savaşta Rus birliklerinin batıda Edirne'ye ve doğuda da Erzurum'a kadar gelmeleri ve bir de 20 Ağustos 1829'da Edirne'nin düşmesi üzerine, daha önce reddetmiş olduğu Londra Protokolü'nü kabule hazır olduğunu bildirerek, Rusya'dan barış istemek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine iki devlet arasında Edirne'de sürdürülen müzâkereler sonrasında, 14 Eylül 1829'da *Edirne Andlaşması* imzalanmıştır. Osmanlı-Rus savaşına son veren bu andlaşmayla Osmanlı Devleti, daha önce Yunanistan hakkında belirlenmiş olan esasları kabul etmiştir⁷⁰.

Tartışmalı geçen müzâkerelerden sonra, 3 Şubat 1830'da ilan edilen Londra Protokolüne göre bağımsız bir Yunan Krallığının oluşturulduğu ilan edilmiş ve Osmanlı Devleti bu yeni krallığı 24 Nisan 1830'da tanımak mecburiyetinde kalmıştır⁷¹. Protokolde yeni devletin kara sınırlarının yanı sıra deniz sınırları da belirlenmiş oluyordu. Buna göre Eğriboz ile Sporat ve Kiklad adalarının bir kısmı Yunanistan'a bırakılıyordu⁷². Rusya, İngiltere ve Fransa arasında yapılan Londra

⁶⁸ Ahmed Cevdet (Paşa), a.g.e, c. XII, s. 216.

⁶⁹ Mehmet Saka, *Ege Denizi'nde Türk Hakları*, Yıldız Matbaası, Ankara 1955, s. 9.

⁷⁰ *Türk Hakimiyetinde Ege Adaları'nın Yönetimi*, Ed. Cevdet Küçük, SAEMK, Ankara 2002, s. 81-82.

⁷¹ M. Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığı Altında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1820-1922)*, Ankara 1988, s. 23-27.

⁷² İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayınları, İstanbul 1995, s. 43 vd.; Ali Fuat Örenç, *Yakındönem Tarihimize Rodos Adası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001, s. 67.

Protokolü sonucunda; 39 derece kuzey enleminin kuzeyindeki adalar ile 26 derece doğu boylamının doğusunda kalan bütün adalar Osmanlı hakimiyetinde kalıyordu⁷³.

Yunan Krallığı'na bırakılan Ege adalarının isimleri ise şunlardır⁷⁴: Eğriboz Adası, **Sporat Adalar Grubu**: Çamlıca Adası, Suluca Adası, Şira Adası, İstandil Adası, İşkinoz Adası, İşkilos Adası, İşkiros Adası, Santorin Adası, Andre Adası, Nakşa Adası, Amurgos Adası, Para Adası, Miknos Adası, Mürted Adası, EGINE Adası, Şeytan Adası, Poros Adası, KırLangıç Adası, Güvercin Adası, Kardaşlar Adası, Belko Adası, Yarasu Adası, Zora Adası, Osuda Adası, İskandil Adası, Pir Adası, Yılan Adası, İstaporya Adası, Delos Adası, Caros Adası, Uzunca Ada, Nepale Adası, Ayayorgi Adası, İstanos Adası, İkaris Adası, Kiros Adası, Defliye Adası, İskino Adası, Ananis Adası, Felakonda Adası, Ferani Adası, Dable Adası, Küçükçamlıca Adası, Engiste Adası, Anafi Adası, Küçük Anafi Adası, Hristiyan Adası, Servi Adası. **Kiklad Adalar Grubu**: Temriye Adası, Serifoz Adası, Küçükpara Adası, İspinos Adası, İskinos Adası, Sifno Adası, Polikandros Adası, Gümüş Adası, Polino Adası, Değirmenlik Adası, Küçükdeğirmenlik Adası, İpsara Adası, Kaleri Adası, Zenari Adası, Yaban Adası, Keçi Adası ve İstifalya Adası.

Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesinden ve yukarıda isimleri geçen adaları sınırlarına katmasından sonra da adalar ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Nitekim 21 Temmuz 1832'de İstanbul'da biri tanzimnâme, diğeri protokol olmak üzere iki belgenin imzalandığı tespit edilmiştir. 8 Temmuz 1833'de Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan *Hünkâr İskelesi Andlaşması*'nın 2. maddesi, imzalanan tanzimnâmenin tastik olduğuna ilişkin hüküm içermekte, ancak protokolden söz edilmemektedir. Söz konusu protokolün 3. maddesi, 24 Nisan 1830'da Yunanistan'a devredilen İşkitos, İşkiros ve KırLangıç adalarını, bu adalara müzahir Osmanlı eyaletlerinin güvenliği bakımından önemli olmaları nedeniyle, tekrar Osmanlı Devleti'ne iade etmekte idi. Ancak bu protokol, sadece imza aşamasında kalabilmiştir⁷⁵.

⁷³ Cevdet Küçük, "Ege Adalarında Türk Egemenliği Dönemi", *Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar*, ed: Ali Kurumahmut, TTK, Ankara 1998, s. 32.

⁷⁴ Örenç, a.g.t, s. 67 vd.

⁷⁵ Ali Kurumahmut, "Uluslararası Andlaşmalara Göre Ege Adaları'nın Egemenlik Devirleri", *Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar*, SAEMK, Ankara 2003, s. 16-17.

B) Tanzimat'tan Sonra Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyâleti'nin Yeniden Yapılandırılması Sürecinde Limni Adası

1. Tanzimat'ın İlanına Kadar Eyaletin Durumu

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nin Ege adalarını Çanakkale Boğazı önlerinden başlamak üzere XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar geçen süreçte adım adım ele geçirmeleri, Ege Denizi'nin bir Osmanlı iç denizi haline gelmesiyle sonuçlanmıştır. Hem bu iç denizi kuzey, batı ve doğu kıyılarıyla bir bütün haline getirip gerekli malî ve sosyal uygulamaları yapabilmek, hem de Akdeniz'e yönelik siyasetin dayanak noktalarını oluşturabilmek amacıyla burada yer alan irili-ufaklı adalar yeni idarî düzenlemeler içine alınmıştır. 1534'de ilk Deniz Beylerbeyliği/Eyâleti'nin teşkiline kadar geçen süreçte adalar bir-ikisi hariç, genellikle yakın buldukları ana karalara idarî bakımdan bağlı bir sistem çerçevesinde düşünülmüştür. Coğrafi özellik bu idarî tasarrufun ortaya çıkışında belirleyici olmuştur. Ayrıca Ege'deki savaş ortamı ve dış tehdit de yine bu ilk dönemlerde adaların muhafazasının ana karalarla sıkı bir irtibat sayesinde sağlanabileceği fikrini pekiştirmiştir. İdarî anlayıştaki köklü değişim ve dönüm noktasını ise Ege adalarının bütününü içine alan eyâletin kuruluşu teşkil etmiştir. Bu idarî ünite aynı zamanda Doğu Akdeniz ve Yunan ana karasının batı sularını Adriyatik Denizi'ne doğru içine alacak şekilde bir genişlik kazanmıştır. Esas konumuzu teşkil eden Limni Adası, 1513-1514 yılına ait kayıtlarda Gelibolu sancağına bağlı bir nâhiye konumunda bulunuyordu. Şubat 1534'de Barbaros Hayreddin Paşa'nın beylerbeyliğe getirilip *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyâleti*'nin oluşturulması, Ege adalarının durumlarını belirleyici bir etken olmuştur. Gelibolu, Rodos ve Midilli bu eyâletin Ege Denizi'ni içine alan temel birimleri haline getirilmiştir⁷⁶.

1568-1574 tarihli listelerde *Cezâyir-i Bahr-i Sefid* veya Kaptanpaşa eyaletinin yedi idarî birime ayrıldığı görülmektedir. Bunlar Gelibolu, Eğriboz, karlı-ili, İnebahtı, Rodos, Midilli, Sakız ve *Cezâyir-i Mağrib*'den ibaretti. Daha sonraki listelere göre *Cezâyir-i Mağrib*, Midilli ve Sakız eyâlet içerisinde gösterilmezken

⁷⁶ Ferudun Emecen, "Ege Adalarının İdarî Yapısı", *Ege Adaları'nın İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı*, ed: İdris Bostan, SAEMK, Ankara 2003, s.7-9.

buraya Mizistre, Koca-eli, Biga, İzmir ve civarını ihtiva eden Sığıla sancakları bağlanmıştır. XVII. yüzyıl ortalarına ait listelerde ise Koca-eli yer almıyor, buna karşılık Sakız, Nakşa ve Mehdiye eyalete dahil bulunuyordu. 1537-1540 yılları arasında cereyan eden Venedik savaşından sonra Ege adalarının büyük bir kısmı ele geçirilmiş ve bu durum 20 Kasım 1540 tarihli muahede ile tasdik edilmiştir. Sakız adası da 1566 yılında Cenova Cumhuriyeti'ne bağlı idarenin elinden alınarak eyalete bağlanmıştır⁷⁷.

Ege Adaları ile bazı sahil sancaklarından meydana gelen bu eyâlet, teşkilinden itibaren denizcilikle ilgili politikaların yönlendirilmesinde ve uygulamasında önemli görevler üstlenmiştir⁷⁸. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nin Ege'deki mutlak hakimiyetini sarsan ve bazı yönetim sorunlarının yaşanmasına neden olan ilk olay 1821 Rum İsyanı ve sonrasında meydana gelen gelişmeler olmuştur. 1828 de Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne ilan ettiği savaşın Rusya'nın üstünlüğü ile sonuçlanmasından sonra, 4 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Andlaşması Osmanlı Devleti'nin Küçük Kaynarca (1774)'dan sonra imzaladığı en ağır andlaşmalardan biri olmuştur. Osmanlı Devleti bu andlaşmada, Yunanistan probleminin çözümü hakkında İngiltere ve Rusya arasında –Fransa'nın da tasvip ettiği- 4 Nisan 1826 tarihli Petersburg Protokolünü tanıdığını belirtmekteydi ki, bu da, dünyada millî nitelikte ilk Yunan devletinin kurdurulması ve Osmanlı Devleti'nin toprak kaybını hızlandıran bir başlangıç demektir; ayrıca, Osmanlı'dan ayrılıp da üzerinde millî bir devletin olduğu ilk toprak parçası Yunanistan olmaktadır⁷⁹. Petersburg Protokolü'nde yeni devletin kara sınırlarının yanı sıra deniz sınırları da belirtilmiştir. Buna göre daha önce de ifade edildiği gibi Eğriboz Adası ile Sporat ve Kiklad Adaları 24 Nisan 1830'da Yunanistan'a bırakılmış, buna mukabil diğer bütün

⁷⁷ Mahmut H. Şakiroğlu, "Cezâyir-i Bahr-i Sefid", DİA, Ankara 1993, c. VII, s. 500; Ali Karamahmut, Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar, TTK, Ankara 1998, s. 74-75; İ. Metin Kunt, Sancaktan Eyalet 1550-1650 Arasında Osmanlı Umerası ve İl İdaresi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978, s. 134; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, TTK, Ankara 1988, s. 422; Tayyib Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları", Belleten, TTK, Ankara 1956, XX/78, s. 246-285.

⁷⁸ Kazasker Mehmed Hafid, a.g.e, s. 17-18.

⁷⁹ Hatipoğlu, a.g.e, s. 25.

adalar üzerindeki Osmanlı hakimiyeti Balkan Harbi öncesine kadar istisnasız olarak devam etmiştir⁸⁰.

Yunan Krallığı'nın kurulması ile Osmanlı Devleti'nin Ege'deki mutlak hakimiyeti kısmen sarsılmıştır. Buna ek olarak Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın isyanı (1831-1841) sonrasında Ege'de ortaya çıkan yeni şartlar, *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti*'nin yapısında bazı değişikliklere gidilmesini zorunlu hale getirmişti. Ancak eyaletteki esas değişim sürecine 1839'da ilan edilen Tanzimat sonrasında girilmiştir⁸¹.

2. Tanzimat'ın İlanından Sonra Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nin Yeniden Yapılandırılması ve Limni Adası

Osmanlı Eyaletlerinde Tanzimat reformlarının tatbiki ile birlikte idarî sistem olarak XVI. Yüzyıldan beri varlığı bilinen *muhassıllık* kurumu ön plana çıkmıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalar sonucunda eyaletlerin merkezi olan sancaklara bir vali ve bir muhassıl; kazalara da bir zabıta memuru ve mal tahrirat katibi atanmıştır. Yeni sistem uyarınca kaptanpaşanın denetiminin sürdüğü adalara 1840 yılı itibariyle belirlenen muhassılların tayini gerçekleştirilmiştir. Muhassılların idaresi altında, sancak merkezinde vergilerin tespit edilip dağıtımı ile diğer muamelelerin görüşülüp kararlaştırılması amacıyla, işleyişi ek bir nizamname ile belirlenmiş ve haftada iki üç gün toplanacak olan bir muhassıllık meclisi faaliyete başlamıştır. Ancak imparatorluk genelinde muhassıllık sistemi için yeterli altyapı zamanında oluşturulamadığından eyaletlerde pek çok aksaklık ve şikâyetler ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine eyalet idaresinde yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. 1842 yılı başından itibaren Tanzimat'ın uygulandığı bölgelerde eyaletler sancaklara, sancaklar da kazalara ayrılmıştır. Sancakların yönetimi doğrudan kaymakamların yetkisine bırakılmıştır. Kazaların idaresi kaza müdürüne, köylerin ise muhtarlar verilmiştir. Bu usûlden olmak üzere *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti*'nin de durumu yeni baştan ele alınarak sınırlarında değişikliğe gidilmiştir. Öncelikle adalardaki muhassıllar görevlerinden alınarak yerlerine kaymakam tayinleri yapılmıştır. Kaymakamlık

⁸⁰ Karamahmut, a.g.e, s. 119.

⁸¹ İber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*, TTK, Ankara 2000, s. 16 vd.

sistemi gereği eyalet Limni, Bozcaada, Midilli, Sakız, Sisam, İstanköy, Rodos ve Kıbrıs kaymakamlıklarından meydana gelmiştir. Buralara bağlı toplam kaza sayısı ise 45 civarında idi. Yeni sisteme göre kaymakamların altında kaza müdürleri bulunuyordu. Köy ve mahallelerin yönetiminde muhtarlar ile kocabaşların başkanlık ettikleri meclislerin yetkileri yeniden belirlenmiştir⁸².

Tanzimat süresince devam eden Akdeniz Adaları Eyaleti'ni yapılandırma çalışmalarında, 1849'a gelindiğinde Rodos eyaleti merkezi olarak belirlenirken, Limni, Kıbrıs, Sakız, Midilli ve Bozcaada eyaletin diğer sancaklarını oluşturmuşlardır. Rodos'un Gelibolu'nun yerine merkez olmasıyla ilk defa olarak bir ada eyalet merkezi olarak tercih edilmiştir⁸³.

1849'da yeniden yapılandırılan *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti* şu ada ve nahiyelerden meydana gelmekteydi⁸⁴: **Rodos Livası (merkez)**: Rodos Adası, Marmaris Nahiyesi, Kerpe Adası, Karyot (Çoban) Adası, Meis Adası, Sömbeki adası, Herki Adası, İlyaki Adası, İncirli Adası, Astropolya Adası, Kalimnos Adası, Leryos Adası, Batmos Adası, Ahikerya Adası. **Limni Livası**: Limini Adası, Bozbaba adası. **Midilli Livası**: Midilli Adası, Molova, Kalonya, Yunda Adası. **Sakız Livası**: Sakız Adası, İpsara Adası, İstanköy Adası, Sisam Adası. **Bozcaada Livası**: Bozcaada, İmroz Adası, Semadirek Adası, Taşoz Adası. **Kıbrıs Adası**: Lefkoşe, Karpas, Magosa, Tuzla, Mesarya, Leymosun, Piskopu, Kilan, Evdim, Kofla, Baf, Hirsofi, Lefke, Girne, Değirmenlik Adası, Amurgos Adası, Dağ Nahiyesi.

1856'da Islahat Fermanı'nın ilanından sonra *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti*'nde yeniden bazı yapısal değişikliklere gidildiği görülmektedir. Buna göre idarî anlamda eyâlet teşkilatı kaldırılırken "Valilik" yerine "Mutasarrıflık" sistemine geçilmiş ve 1862'de Midilli merkez ada konumuna getirilmiştir. Yeni eyâlet merkezi olan Midilli Sancağı Molova ve Kalonya kazalarından oluşurken, Bozcaada Kaymakamlığı İmroz ve Semadirek kazalarından meydana gelmekteydi. Sakız Kaymakamlığı ise Mastaki ve İpsare kazalarından oluşuyordu. Limni Livası'nda

⁸² Ali Fuat Örenç, *Ege Adaları'nda İdarî Yapı (1830-1923)*, *Ege Adaları'nın İdarî, Mali ve Sosyal Yapısı*, SAEMK, ed.: İdris Bostan, Ankara 2003, s. 34-36; Enver Ziya Karal, *Osmanlı tarihi*, TTK, Ankara 1988, c. VI, s. 127.

⁸³ BOA, A.TŞF, nr. 6-A/42; A.MKT, nr. 211/10; A.MKT.UM, nr. 122/88; A.MKT.NZD, nr. 70/37; Örenç, a.g.t, s. 73.

⁸⁴ SDAO, sene 1266, s. 69-70.

idarî bir değişiklik yapılmazken Sakız Livası'na bağlı bulunan İstanköy müstakil bir Kaymakamlık haline getirilmiştir⁸⁵.

3. Eyalet Bünyesindeki Limni Adası'nın İdarî Kurumlar Teşkilâtı

Osmanlı eyâletlerinde Tanzimat reformlarının tatbiki ile birlikte idarî sistem olarak muhassıllık kurumunun ön plana çıktığını, ancak kısa bir süre sonra başarı elde edilemediği gerekçesiyle lağv edilerek yerini 1842 yılından itibaren kaymakamlık kurumuna bıraktığını yukarıda ifade etmiştik. Söz konusu bu iki kurumun Limni Adası'ndaki teşkilat yapılarını şu şekilde izah edebiliriz.

a) Limni Muhassıllığı Teşkilatı

Bilindiği gibi Tanzimat'ın getirdiği reformların uygulanabilmesi için merkezden atanan muhassıllara önemli görevler düşmüş ve 25 Ocak 1840'da hazırlanan bir nizamnâme ile muhassılların atama ve çalışma esasları belirlenmiştir. Buna göre hazineye ait bütün gelir kaynaklarının defterleri muhassıllara verilecekti. Kayıtları bulunmayan veya bulunamayan gelirler saptanarak kayda geçirilecek ve en kısa sürede ilgililerce hazineye bildirilecekti. Muhassıllar atandıkları sancak merkezlerinde öncelikle birer meclis oluşturacaklardı. Nizamnâme'de ayrıca, nüfus ve emlak sayımının nasıl yapılacağı, devlet memurlarına ödenecek yolluk ve diğer giderlerin hazinece nasıl karşılanacağı yer almıştır⁸⁶.

Yukarıda saydığımız esaslara uygun olarak Tanzimat reformlarının uygulanabilmesi için, Limni muhassıllığına 1840 yılında Ali Bey'in tayini gerçekleşmiştir⁸⁷. İlk olarak Ali Bey'in başkanlığında seçimle teşekkül eden ve ikisi Rum olmak üzere yedisi Türk toplam dokuz kişiden meydana gelen *Limni Muhassıllık Meclisi* oluşturulmuştur. Mecliste Muhassıl Bey ve kâtipten başka bugünkü anlamda bir nevî hukuk müşavirliği görevini yapan Müftü Efendi, Sandık Emini ve eşraftan üç Türk üye daha bulunuyordu⁸⁸. Muhassıllar, yanlarına verilen kâtiplerle birlikte mal ve emlak sayımına bu tarihten itibaren başlamışlardır. Ancak

⁸⁵ Örenç, a.g.t, s. 75-76.

⁸⁶ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK, Ankara 1997, s. 208-209.

⁸⁷ BOA, KK, nr. 5817.

⁸⁸ BOA, MNMK, nr. 47.

bilgisizlik ve ulaşım güçlüklerinin yanı sıra, uzun yıllardan beri hazineye hiç vergi ödememiş olanların ortaya çıkardıkları zorluklar yüzünden istenilen olumlu sonuç alınamamıştır⁸⁹.

Çoğu yerde halk gerçek gelirini gizlerken, bazı bölgelerde de iki misli gelir gösterildiği oluyordu. Özellikle müslüman olmayan halkın gelirleri yazılırken idarî ve mülkî beklentilerden dolayı fazla gelir gösterildiği yolundaki şikâyetler çoğunlukta idi. Bu şikâyetler sonuç vermeyince yer yer isyanlar çıkmakta, huzursuzluklar gün geçtikçe artmaktaydı. Diğer taraftan hazine gelirlerinin önemli bir bölümünü meydana getiren aşar'ın toplanması muhassıllara verilmemiş, emaneten idare edilmesi yolu seçilmişti. Zahirenin toplatılıp zamanında satılması çoğu bölgelerde gerçekleştirilemiyordu. Hazine geliri bu yüzden de azalıyordu. 1840-1841 yıllarına ait hazine gelirlerinde çok büyük azalma görülmüştür. Bütün çabalara rağmen kâr ve zarar şöyle dursun, kaç kuruş hasılat olduğunun dahî ortaya çıkarılması mümkün olamamıştır. Muhassılların birbirlerinden bağımsız olarak çalıştıkları için, toplanan vergilerin bir arada merkeze gönderilmesi de çok zaman almaktaydı. Ayrıca muhassıllık görevine atanan kimselerin, eski mültezimlere yakın ilişkileri olanlar arasından seçilmiş olmaları da başarısızlığın diğer bir nedenini oluşturmaktaydı. Çıkarlarının zedeleneceğini anlayan derebey ailelerle, vergi uygulamasını anlamayan bazı kimselerin direnmeleri ve vergi vermek istememeleri uygulamayı güçleştirmiştir. Bütün bu olumsuzluklar karşısında 1842 yılı başlarında Muhassıllık sistemine son verilerek eski usûle yeniden dönülmüştür⁹⁰.

Muhassıllık kurumunun tasviyesi ve aşağıda incelenecek olan Kaymakamlığa tahvîli sürecinde maliye kayıtlarında hesabı görülmüştür⁹¹. 1840 (1256) yılına ait dönemde Limni Muhassıllığı'nın masraflarını gösteren defter Meclis-i Muhasebe'ye havale edilmiştir. Bahsi geçen deftere göre muhassıllığın 1256 yılı Temmuz (Ağustos 1840) ayına ait gideri 23.781 kuruş 26 para olmuştur. Limni Muhassıllığı masraf defteri kayıtlarına göre Limni hazinesinden ödeme yapılan kurum ve kuruluşların yapısı, idarî reformların adaya yansımaları ve Muhassıllığın görev alanı hakkında önemli bilgiler edinmek mümkün olmaktadır. Tablo I'de de görülebileceği üzere, başta

⁸⁹ Çadircı, a.g.e, s. 210.

⁹⁰ Aynı yer.

⁹¹ BOA, A.MKT, nr. 98/44.

Muhassıl Ali bey olmak üzere Muhassıllık Meclisi Azaları'na ve adlî mevzuat için Hakim Efendi (Nâib) ile mahkeme görevlilerine, Emval, Emlak ve Jurnal kâtiplerine, Defter Nâzırı ve Nüfus Mukayyidi'ne, Zabtiye Kuvvetleri'ne, Karantina memurlarıyla Gümrük çalışanlarına ada vergi gelirlerinden ödeme yapıldığı görülmektedir⁹²:

TABLO-I		
EİMİNİ MUHASSILLIĞI'NIN 1840 (1256) YILI TEMMUZ AYINA AİT		
GİDER KALEMLERİ		
Hâkim ve Zabtiye memuru maaşları	Hâkim Efendi	2.000 kr.
	Zabtiye memuru	2500 kr
Muhassıl ile Mal ve Emlak Kâtibi maaşları	Muhassıl Beğ	5000 kr.
	Kâtip Efendi	2500 kr.
Meclis azasının maaşları	Müftü Efendi	350 kr.
	Aza Osman Ağa	350 kr.
	Aza Mustafa Ağa	400 kr.
	Aza Mehmed Ağa	350 kr.
	Sandık Emîni Halil Efendi	250 kr.
	Aza Dimitraki	350 kr.
	Aza Yenaki	350 kr.
Jurnal Kâtibi, Nüfus Mukayyidi ve Nüfus Defteri Nâzırı maaşları	Jurnal Kâtibi	165 kr.
	Nüfus Defteri Nâzırı	70 kr.
	Nüfus Mukayyidi	260 kr.
Karantina memurlarının maaşları	Müdür	1.200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Tabîb	750 kr.
	Nekhibân	240 kr.
Gümrük memurlarının maaşları	Gümrük müdürü	200 kr.
	Kâtip	100 kr.

⁹² BOA, ML.MSF, nr. 19153, s. 12 (bkz. Ek-27).

	Kantarıcı	50 kr.
Emlak tahrir kâtibi maaşı	Salih Efendi	350 kr.
Sandık Odası	Cizye kabzımalı Dimitri	100 kr.
Hademelerinin maaşları	Yazıcı	120 kr.
	Hizmetkârlar (2 nefer)	120 kr.
Zabtiye askerlerinin maaş ve tayinâtı		
Süvâri		
Onbaşı (1)	90 kr. (maaş)	53 kr./26 pr. (tayinât)
Nefer (8)	640 kr. (maaş)	429 kr./8 pr. (tayinât)
Piyâde		
Nefer (4)	200 kr.(maaş)	52 kr./8pr. (tayinât)
Diğer masraflar	Mahkeme kirası	40 kr.
	Karantina kirası	20 kr.
	Jurnal odası kirası	10 kr.
	Medrese tayinâtı	60 kr.
	Harmanlarda zahîre ölçen 14 memurun maaşı	2.100 kr.
	Memleket hekimi	100 kr.
	Aşâr vaz' olunacak mağazaların tamiri	567 kr./4 pr.
	Dersaadet'ten getirilen envâ'-ı kîle masrafı	73 kr.
	Aşar vaz' olunan beş bâb-ı mağaza seneviye	1.000 kr.
	Mahkeme muhzırı maaşı	120 kr.
Toplam		23.781 kr./26 pr.

Limni Muhassıllığı'nın 1841 (1257) yılına ait toplam geliri 605.490 kuruş olurken gideri de 236.317 kuruş olmuştur. Aynı tarihte Limni'ye bağlı Bozcaada Kazası'nın geliri ise 17.172 kuruş, gideri de 733 kuruş olarak gerçekleşmiştir⁹³.

b) Limni Kaymakamlığı Teşkilâtı

Bilindiği gibi, Tanzimat Yönetiminde ülke, eyalet-sancak-kaza olarak üç ana birime bölünmüştür. Sancak, Tanzimat öncesinde olduğu gibi asıl birim olmakla birlikte, kazalara birer müdür atanması sonunda, eyaletin bir alt birimi olmanın yanısıra en küçük idarî birim olma niteliğini yitirmiştir. Muhassıllığın kaldırılması ile birlikte yapılan düzenleme sonucunda 1842 yılı başlarından itibaren yeni idarî bölünme, Tanzimatın uygulandığı yörelerde yürürlüğe girmiştir⁹⁴.

Tanzimat reformlarının muhassıllık teşkilâtıyla ortaya koyduğu idarî kurumların Kaymakamlık döneminde biraz daha oturduğu görülmektedir. Özellikle maliyenin gelirlerindeki artışlar bunun açık göstergesidir. Ayrıca bu dönemde, kısa süren muhassıllık döneminde yaşanan yetki karmaşasının aşıldığı, kaymakamların güvenlik de dahil olmak üzere bütün uygulamalardan tek sorumlu makam haline geldiği gözlenmektedir. Teşkilât gereğince yeni bir kaymakam tayini yapıldığında, atanan kaymakamın görev mahalline varması ile birlikte eski yönetici ile devir-teslim muameleleri yapılmaktaydı. Bu muhasebe ile Kaymakamlığın bütün gelir ve gider kalemlerinin ayrıntıları ortaya çıkmaktaydı. Önceki dönemlerde olduğu gibi *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâleti*'nin Kaptanpaşalık müessesesine bağlı olmasından dolayı idarî işleri kaptanpaşa aracılığı ile yürütülmekteydi. Mâliye ile olan muameleler ise kapukethüdarları tarafından yapılmaktaydı⁹⁵.

Kaymakamlar, doğrudan Dahiliye Nezareti'ne bağlı olup, atanma ve diğer özlük işleri bu makam tarafından yapılmaktaydı. Ancak, valililere karşı sorumlulukları olup, bağımsız olarak önemli kararlar alıp yürütme yetkileri sınırlı idi. Küçük Meclis (1849'dan sonra Sancak Meclisi) denilen ve eyalet meclisine benzeyen kurul yardımı ile sancağı yöneten kaymakam, aynı zamanda bu meclisin de başkanıydı. Sancak Meclisi, Kaymakam, mal müdürü, hâkim, tahrirat ve mal

⁹³ BOA, KK, nr. 5817.

⁹⁴ Çadırcı, a.g.e, s. 236.

⁹⁵ Örenç, a.g.t, s. 92-93.

başkâtipleri ve müslümanlarla müslüman olmayan toplulukların temsilcilerinden oluşuyordu. Eyalet meclisi yönetmeliğinde belirtilen kurallara uygun olarak haftanın belirli günlerinde toplanarak, sancağın yönetim, maliye, eğitim ve öğretim, belediye hizmetleri ile ilgili sorunlarını görüşüp kararlaştıracaktı. Şeriatı ilgilendiren davalar dışında kalanları, kanun ve tüzüklerin öngördüğü biçimde görüşüp sonuçlandırmak da sancak meclisinin görevi idi. Özellikle güvenliğin sağlanması için gereken önlemlerin alınmasında kaymakamla birlikte meclis de sorumlu tutulmuştu. Yol kesme, hırsızlık ve benzeri eşkiyalık olayları görüldüğünde, kaymakam derhal meclisi toplayacak, gerekli görüşmeler yapıldıktan sonra yeterli asker gönderilerek suçluların yakalanması sağlanacaktı. Yeterli asker yoksa durum valiye bildirilecek, eyalet meclisinin alacağı karar doğrultusunda hareket edilecekti. Bu tür suçlardan yakalananların yargılanmaları, büyük mecliste yapılacağı için, sancak meclisinin yalnızca suçluları tutuklayıp, şahit ve belgeleriyle birlikte valiye ilemesi gerekli idi. Öldürme ve yol kesme gibi suçlar dışında kalanlar, sancak meclisinde görüşülüp kararlaştırılacak, vali ve büyük meclisin onayı alındıktan sonra uygulamaya konulacaktı⁹⁶.

Limni'ye Meclis-i Vâlâ'nın kararı ile ve Kaptanpaşa'nın da onayı alınarak 1842 yılında Kaymakam olarak 5.000 kuruş maaşla Ali Rıza Efendi atanmıştır⁹⁷. Limni Kaymakamlığının 1845 (1261) yılına ait maaş tablosu ise aşağıda gösterilmiştir⁹⁸:

TABLO-II	
LİMNİ KAYMAKAMLIĞI TEŞKİLATI	
Görevi	Maaşı
Kaymakam Abdülkerim Bey	4.500 kr.
Kaymakam Husûsî Kâtibi Mustafa Rıza Efendi	1.750 kr.
Nüfus Mukayyidi Abdülkerim Efendi	35 kr.
Yazıcı	200 kr.
Mal Kâtibi Toros Efendi	750 kr.

⁹⁶ BOA, MAD, nr.9127, s. 389-390; Çadırcı, a.g.e, s. 236-237.

⁹⁷ BOA, İ.DH, nr. 2706.

⁹⁸ BOA, MAD, nr. 9419, s. 126-132; nr. 11017, s. 51-56.

Bozbaba Nahiyesi Murur Tezkereleri Kâtip ve Mukayyidi Ali Efendi	70 kr.
Katip	100 kr.
Kabzımal	35 kr.
Gardiyan (2 Nefer)	190 kr.
Paşa Limanı Gardiyanı	60 kr.
Mondros Limanı Gardiyanı	40 kr.
Kondüpol Limanı Gardiyanı	40 kr.
Zabtiye Askerleri Maaşları	
Çavuş (1 nefer)	200 kr.
Süvari (5 nefer)	150 kr.
Piyade (5 nefer)	75 kr.

4. 1864 ve 1867 Vilâyet Kanunlarına Göre Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti'nin İdarî Taksimatı ve Limni Adası

Bilindiği gibi Tanzimat'ın ilanından 1864 yılında çıkartılan vilâyet idâresi ıslahâtına kadar geçen süreçte şehir yaşantısında gerçekleştirilmesi düşünülen yeniliklerin istenilen düzeye ulaştırılamaması bazı tepkilere neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşayan müslim ve gayrimüslim topluluklardan her biri düzenlemeleri kendi açılarından yeterli bulmamaktaydı. Tanzimat'ın getirdiği reformlara yeni bir ivme getirmek için 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'nın yürürlüğe girmesi de tepkileri ve yabancı devletlerin müdahalelerini önleyememiştir. Özellikle Rumeli ve Lübnan'da çıkan olaylar ve Avrupa devletlerinin müdahaleleri Osmanlı idarecilerini yeni bir ıslahat yapmaya sevketmiştir. Bu amaca yönelik olarak Âli ve Fuad Paşaların girişimleri ile hazırlanan yeni Vilayet Nizamnâmesi 8 Kasım 1864 yılında ilan edilmiştir⁹⁹.

1864 Vilâyet Nizamnâmesine göre teşkil edilen *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti*'nin başlangıçtaki mülkî yapılanmasında, eyalet sisteminden çok önemli bir farklılık görülmemektedir. Bununla birlikte vilâyetteki esas düzenlemeler 1867 yılından sonra yapılmıştır. Vilayet idaresine atanan Kayseri'li Ahmed Paşa'nın girişimleri ile vilayetin mülkî ve malî yapısında önemli değişiklikler içeren bir

⁹⁹ Örenç, a.g.t, s. 118.

reform programı hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Buna göre önceden Hüdâvendigâr Eyaleti'ne bağlı bulunan Biga Sancağı adalar eyaletinin içine alınırken Kal'a-i Sultaniye de *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilayeti*'ne merkez yapılmıştır. Kıbrıs ilk önce vilayet sınırları haricinde bırakılmışsa da 9 Şubat 1868 (27 Şevval 1284)'de tekrar vilayete dahil edilmiştir¹⁰⁰. 1867 Vilâyet Nizamnâmesi uyarınca yeniden yapılandırılan *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilayeti*'nde Limni Adası Biga Sancağı'na bağlı bir nahiye pozisyonunda bulunuyordu. Vilayetin diğer sancak ve kazaları ise şunlardı¹⁰¹: **Biga Sancağı**: Kal'a-i Sultaniye (Merkez), Limni, Lapseki, Biga, Çal, Ezine, Bozcaada, İmroz, Semadirek, Kumkale, Dimetoka, Bayramiç, Ayvacık; **Sakız Sancağı**: Sakız, İpsare; **Rodos Sancağı**: Kastello, Meis, Marmaris, Leryos, Karpot, Sömbeki, Kaşot, Astropalya, Kerpe, İncirli, İlyaki, Batnos, İstanköy, Kalimnos, Herkit; **Midilli Sancağı**: Midilli, Molova, Kalonya.

Ahmed Paşa'nın envanter çıkarma girişimleri sonucunda *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti* dahilinde yer alan Biga, Midilli, İstanköy ve Rodos Sancakları'na bağlı adaların isimleri ve bunların *Kal'a-i Sultaniye*'ye ve birbirlerine olan uzaklıklarını gösteren bir liste hazırlanmıştır. Bu listeye göre Biga Sancağı sınırlarında Limni ile birlikte toplam yedi ada yer alırken, Midilli Sancağı'nda altı, Sakız Sancağı'nda yedi, İstanköy Sancağı'nda seksenbir ve Rodos Sancağı'nda da toplam otuzyediyedi ada bulunuyordu¹⁰². 1868 yılı kayıtlarında, sonradan Limni'ye bağlanacak olan Bozcaada'nın, Midilli Adası'na bağlı bulunduğu görülmektedir¹⁰³.

5. 1877 senesinde Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti'nin Mülkî Taksimatı ve Limni Adası

Bilindiği gibi, 23 Aralık 1876 yılında I. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti*'nin mülkî taksimatı tekrar düzenlenmiştir. 1877'de Biga Sancağı müstakil bir sancak yapılmış ve Rodos Adası vilâyete merkez ittihaz edilmiştir. Kıbrıs ise tekrar vilayet bünyesine dahil edilmiştir. Bu yeni düzenleme sonucu *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti* Rodos, Midilli, Sakız, İstanköy, Kıbrıs sancakları ile bunlara bağlı kaza ve nâhiyelerden oluşmaktaydı. Ancak Kıbrıs,

¹⁰⁰ Örenç, a.g.m, s. 40-41.

¹⁰¹ SDAO, sene 1285, s. 189.

¹⁰² Örenç, a.g.t, s. 124.

¹⁰³ BOA, ŞD, nr. 2389/4.

İngiltere'ye devri ile birlikte vilâyet bünyesinden çıkartılmış, İstanköy Sakız'a bağlanarak sancak statüsüne son verilmiş ve daha önceden Biga Sancağı dahilinde bulunan Limni Adası'na ikinci derecede Mutasarrıflık statütüsü verilmiş ve İmroz, Semadirek, Bozcaada'nın sınırlarına katılmasıyla vilâyete bağlı bir sancak konumuna getirilmiştir. Diğer taraftan adalar nüfus yapılarına göre iki kısma ayrılmışlardır. Buna göre nüfusu beş binden onbine kadar olanlar birinci, beşbinden aşağı olanlar da ikinci sınıf olarak değerlendirilmişlerdir. Bunlardan belediye başkanı bulunanlarında müdürden başka mümkün olduğu miktarda zaptiye askeri ve birer de sınıfına göre zabıta müfettişi bulundurulması uygun görülmüştür¹⁰⁴. 3 Nisan 1879 tarihi itibariyle *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti* şu adalardan meydana gelmekteydi¹⁰⁵: **Rodos Livası**: Meis, Kerpe, Kaşot, Sömbeki, İstanköy; **Limni Livası**: İmroz, Bozcaada, Bozbaba; **Sakız Livası**: Karpot, Leryoz, Kalimnoz, İpsara, Koyun Adaları; **Midilli Livası**: Molova, Pilimar, Yunda, Kalonya, Polihnit, Bere.

Sakız Adası'nın 1880'de vilâyete merkez ittihaz edilmesinden¹⁰⁶ sonra bazı kaza ve nahiyelerin dağılımında değişikliklere gidilmiştir. Buna göre Sakız Sancağı; Mastaki, İstanköy, İpsara, Karyot, Leryos, İncirli, Astropalya, Batnos kazalarıyla Kalimnos Nahiyesi'nden oluşmuştur. Marmaris yeniden Rodos'un bünyesine katılmıştır. Bu adanın diğer kazaları ise Kastelloz, Sömbeki, Kerpe, Meis, Herkit ve İlyaki'den meydana gelmekteydi. Kaşot Adası Rodos'un tek nahiyesi idi. Limni Sancağı; İmroz, Bozbaba, Semadirek kazalarıyla Bozcaada Nahiyesi'nden oluşmaktaydı. 1879'da Bozbaba Adası'nda bir hükûmet konağı tesis edilmişti¹⁰⁷. Midilli Sancağı ise Molova, Pilimar, Bere, Polihnit, Kalonya kazalarıyla Yunda Nahiyesi'nden oluşuyordu. 1883'de Limni'de bulunan Mondros Karyesi nahiyeye haline getirilmiş ve burada görev yapacak nahiyeye müdürüne aylık 4.900 kuruş maaş tahsis edilmiştir¹⁰⁸. buradaki idarî işlerin yürütülebilmesi için ise aylık 76 kuruş bir bina kiralanarak hükûmet konağı haline getirilmiştir¹⁰⁹.

¹⁰⁴ BOA, İMM, nr. 2885.

¹⁰⁵ Örenç, a.g.t, s. 132-133.

¹⁰⁶ BOA, İMM, nr. 2793; Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Sabri Can Sannav, *Yakındönem Tarihimizde Sakız Adası (1821-1923)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

¹⁰⁷ BOA, ŞD, nr. 2347/19.

¹⁰⁸ BOA, İŞD, nr. 2991, lef: 1; Örenç, a.g.t, s. 133-134.

¹⁰⁹ BOA, ŞD, nr. 2343/36, lef: 1.

20 Kasım 1887'de Rodos Adası yeniden *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti*'nin merkezi yapılmıştır. Vilâyet merkezinin Rodos'a taşınması ile birlikte vilâyetin idarî yapısı yeniden şekillendirilmiştir. Buna göre Rodos, Limni, Sakız ve Midilli sancaklarına bağlı kaza, nahiye ve karyelerinin dağılımı şöyle olmuştur: **Rodos Sancağı:** Rodos Şehri (Kasabası), Kastelloz Nahiyesi (Rodos'a bağlı), Lindos Nahiyesi (Rodos'a bağlı), Herkit Nahiyesi (Rodos'a bağlı), Kaşot Kazası, Meis Kazası, Sömbeki kazası, İlyaki Nahiyesi (Sömbeki'ye bağlı), Kerpe Kazası. **Limni Sancağı:** Limni Şehri, Mondros Nahiyesi (Limni'ye bağlı), Bozbaba Nahiyesi (Limni'ye bağlı), İmroz kazası, İmroz Şehri Nahiyesi, Semadirek Nahiyesi (İmroz'a bağlı), Bozcaada kazası. **Midilli Sancağı:** Midilli Şehri, Yere (Bere) Nahiyesi (Midilli'ye bağlı), Ayasu Nahiyesi (Midilli'ye bağlı), Mande Nahiyesi (Midilli'ye bağlı), Herse Nahiyesi (Midilli'ye bağlı), Kalonya Nahiyesi (Midilli'ye bağlı), Polihnit Nahiyesi (Midilli'ye bağlı), Pilimar Kazası, Molova Kazası, Yunda Kazası. **Sakız Sancağı:** Sakız Şehri, Kalamoti Nahiyesi (Sakız'a bağlı), Viliso Nahiyesi (Sakız'a bağlı), Kardamile Nahiyesi (Sakız'a bağlı), İstanköy Kazası, İstanköy Şehri Nahiyesi, İncirli Nahiyesi (İstanköy'e bağlı), Kalimnos Kazası, Astropalya Nahiyesi (Kalimnos'a bağlı), Leryoz Kazası, Batnos Nahiyesi (Leryoz'a bağlı), Karpot Kazası, İpsara kazası. Bu tarihte *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti*'nde toplam 4 sancak, 14 kaza, 19 nahiye ve 238 de karye bulunuyordu¹¹⁰.

Midilli'nin, Rodos'un yerine merkez yapılmasına dair getirilen öneri Meclis-i Vâlâ'nın 16 Nisan 1894'de yapılan toplantısında uygun görülmemiştir¹¹¹. 1908'de Limni'nin nüfusu 25.000'den az olduğu için Biga Sancağı ile birlikte bir seçim bölgesi haline getirilmesine karar verilmiştir¹¹².

1911'de Bozcaada'nın Limni'den daha yakın mesafede olması nedeniyle Kal'e-i Sultaniye'ye bağlanması düşünülmüştür. Ancak İtalya'nın Rodos ile birlikte 12 adayı işgal etmesi buna imkân tanımamıştır¹¹³. Rodos'un İtalya tarafından işgal

¹¹⁰ Örenç, a.g.t, s. 135. Limni'nin kazası statüsünde bulunan İmroz'a bağlı Semadirek Adası İmroz'a 28, Dedeoğaç'a ise 30 mil mesafede bulunmaktaydı. Ada ahâlisinin arzusu üzerine Semadirek'in 1890'da Dedeoğaç'a bağlanması Meclis-i Vâlâ'ca gündeme getirilmiş ve yapılan müzakereler sonucunda 1892 yılında Dedeoğaç'a bağlanmasına karar verilmiştir (bkz. BOA, MV, nr. 5082; nr. 62/16).

¹¹¹ BOA, MV, nr. 79/97.

¹¹² BOA, MV, 162/8; DH.SN.M, nr. 17/18.

¹¹³ Bozcaada Limni'ye 80, Kal'a-i Sultaniye'ye ise 18 mil mesafede bulunmaktadır (bkz. BOA, DH.İD, nr. 92-2/9).

edilmesinden sonra, 9 Haziran 1912 çıkan bir kararla Limni Sancağı Kal'a-i Sultaniye muhasebeciliğine bağlanırken Sakız ve Midilli sancakları da Aydın Defterdarlığı'na bağlanmış, bütçe ile ilgili muamelelerinin ise yine hazinece yapılması uygun görülmüştür¹¹⁴. 5 Temmuz 1912'den itibaren ise Limni, Midilli ve Sakız sancaklarının bütün muamelelerinin İstanbul tarafından yapılması kararlaştırılmıştır¹¹⁵. 1923'de imzalanan Lozan Andlaşması ile *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti*'nin hukukî statüsü tamamıyla sona ermiştir¹¹⁶.

Rum isyanının Ege adaları üzerindeki etkisi ve Tanzimat'ın ilanı ile birlikte *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti*'nin yeniden yapılandırılması sürecinden bu şekilde bahsettikten sonra, şimdi, Limni Adası'nın yerleşim, eğitim kurumları ve adalet teşkilatı hakkında bilgi vermeye çalışalım.

¹¹⁴ BOA, DH.EUM.MH, nr. 245/97. İtalya İşgalinin öncesinde de *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti*'nin durumu tartışma konusu olmuştur. Meselâ 1910 yılında Vilâyeti'in lağvedilebileceği şâiyâsının çıkması üzerine durumu protesto etmek için Midilli ahâlisinin ileri gelenlerince İstanbul'a telgraflar çekilmiş; vilâyetin ortadan kaldırılması durumunda ise Midilli'nin Yunda Adası ile birlikte İzmir'e bağlanması talep edilmiştir (bkz. DH.MUİ, 86-1/38).

¹¹⁵ BOA, DH.EUM.THR, nr. 78/45.

¹¹⁶ Örenç, a.g.m, s. 53.

İKİNCİ BÖLÜM

XIX. YÜZYILDA LİMNİ ADASI'NIN DEMOGRAFİK DURUMU, MÜLKİ TAKSİMATI, RESMÎ YAPILARI, EĞİTİM KURUMLARI VE ADALET TEŞKİLATI

A) Limni'nin Demografik Durumu, Mülkî Taksimatı ve Resmî Yapıları

Bilindiği gibi, Ege adalarında, öteden beri yoğun bir nüfus bulunmamakta ve mevcut nüfus da bir iki kale ve kasaba ile birkaç köyde toplanmakta idi. Limni'ye ait erken tarihli bir tahrir defteri adada 712 hâne ve 79 bekâr nüfusun olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte durumun böyle olmadığı adalar da vardır. Meselâ Bozbaba'nın XV. yüzyılın başlarında boş olduğu, İpsara ve Furni gibi adalarda da kimsenin yaşamadığı bilinmektedir¹¹⁷. Limni ve Bozbaba'nın nüfus bakımından desteklendiği dönemin XVI. yüzyılın sonlarından itibaren olduğu anlaşılmaktadır. Limni Adası, Midilli ile birlikte ilk sivil Türk yerleşimine tanık olan adalardandır¹¹⁸.

Ege adalarındaki nüfus yapısı ağırlıklı olarak Ortadoks-Rum ahâlden meydana gelmekle birlikte, Latin hakimiyetinden kalma olan ve Osmanlı kaynaklarında "Frenk" olarak adlandırılan Katolik zümrelere rastlanılmaktadır. Limni ve Midilli'de de Latin izlerine tesadüf edilmektedir. Fakat bu zümrelerin yoğunluk kazandığı adaları Siklatlar oluşturmaktaydı. Yunan ana karasına yakın bulunan ve daha çok Eğriboz önlerindeki adaların Ortadoks ahâlisinin önemli bir kısmı Arnavut asıllı ailelerden meydana gelmekteydi. Henüz ilk ele geçen adalara öncelikle muhafız grupları, sonrasında sivil müslüman aileler iskân edilmeye başlanılmıştır. Adalar ahâlisi içinde, Osmanlı hakimiyeti altında müslümanlığı seçenlerin sayısı az olduğu gibi, bu hareket daha ziyade birkaç büyük adada görülmüştür¹¹⁹. Limni Adası'nı da bu şekilde düşünmemiz mümkündür.

¹¹⁷ Sırrı Erinç-Tâlip Yücel, *Ege Denizi Türkiye İle komşu Ege Adaları*, TKAAY, Ankara 1988, s. 75; *Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi*, Ed. Cevdet Küçük, SAEMK, Ankara 2001, s. 53.

¹¹⁸ *Türk Hakimiyetinde...*, s. 71.

¹¹⁹ *Ege Adalarının Egemenlik ...*, s. 55.

1. Limni'nin Demografik Durumu, Yerleşim Mahalleri ve Muhacirler

Osmanlı idaresi boyunca Limni'nin değişmeyen sakinleri Türkler ve Rumlar olmuşlardır. Bunlara bir kısmı müslüman olan az sayıdaki kıptî¹²⁰ ile belgelerde pek sözü edilmeyen, ancak adaya XIX. yüzyılın ikinci yarısında yerleştikleri sanılan küçük musevi cemaatini de eklemeliyiz. Ermeni olan birkaç memur hâriç tutulacak olursa, Limni'de yerleşik bir Ermeni cemaatine ise rastlanılmamaktaydı¹²¹.

Limni'nin 1805 yılına ait kayıtlarında müslüman nüfusun 307 kişiden ibaret olduğu belirtilmektedir¹²². 1821 Rum İsyanının başladığı dönemde Limni Adası Muhafızı olan Vezir Nurullah Paşa, İstanbul'a gönderdiği bir *ârizasında*; adadaki reâyâ sayısının 4.000'den fazla, müslümanların ise 800 kişiden ibaret olduğunu ifade etmektedir¹²³. Bununla birlikte Limni ve ona bağlı mahallerin demografik durumu hakkındaki ilk resmî bilgiler 1831 yılı nüfus sayımı sonuçlarıdır¹²⁴. Bu sayıma göre¹²⁵ adada: 511'i müslüman, 4.937'si Rum ve 43'ü de kıptî olmak üzere toplam 5.491 kişi yaşıyordu. Bozbaba'da ise 310 Rum vardı ve bu adada öteden beri müslüman nüfus bulunmuyordu¹²⁶.

¹²⁰ 1857 (1274) yılında Limni'deki erkek kıptî nüfusu 51 kişiden ibaretti (bkz. BOA, A.MKT.MVL, nr. 103/51).

¹²¹ Limni'nin 1893 (1311) yılına ait nüfus kayıtlarına göre adadaki Ermeni nüfusu şu isimlerden meydana gelmektedir: Liva tercümanlığında müstahdem Rusçuk'lu Ohannis Efendi ile validesi, telgraf memurluğunda müstahdem İstanbul'lu İbro Efendi ile teyzesi ve ceza reisinin yanında misafir olarak ikamet etmekte olan Mardinli Agop. Aynı tarihte Limni'nin Bozcaada Kazası'nda ikâmet etmekte olan Ermenilerden Acı Tekova, 1872 (1289)'de ailesi ile birlikte Gelibolu'dan; Vartan ile oğlu Agop ise 1879 (1297)'de Ezine'den göç etmişlerdi ve ticaret ile meşgul olmaktadır. Bunlardan başka Bozcaada'da Ermeni nüfus olarak; Mahallî telgraf memurluğunda müstahdem İstanbul'lu Mazlum Efendi ile ailesi, *Duyun-ı Umûmîye* memurluğunda müstahdem *Kal'a-i Sultaniye*'li Kari ile ailesi, Telgraf memuru Arslan ve *Duyun-ı Umûmîye* Kolcusu Mikail bulunmakta idi (bkz. BOA, Y.PRK.UM, nr. 28/14; 35/116).

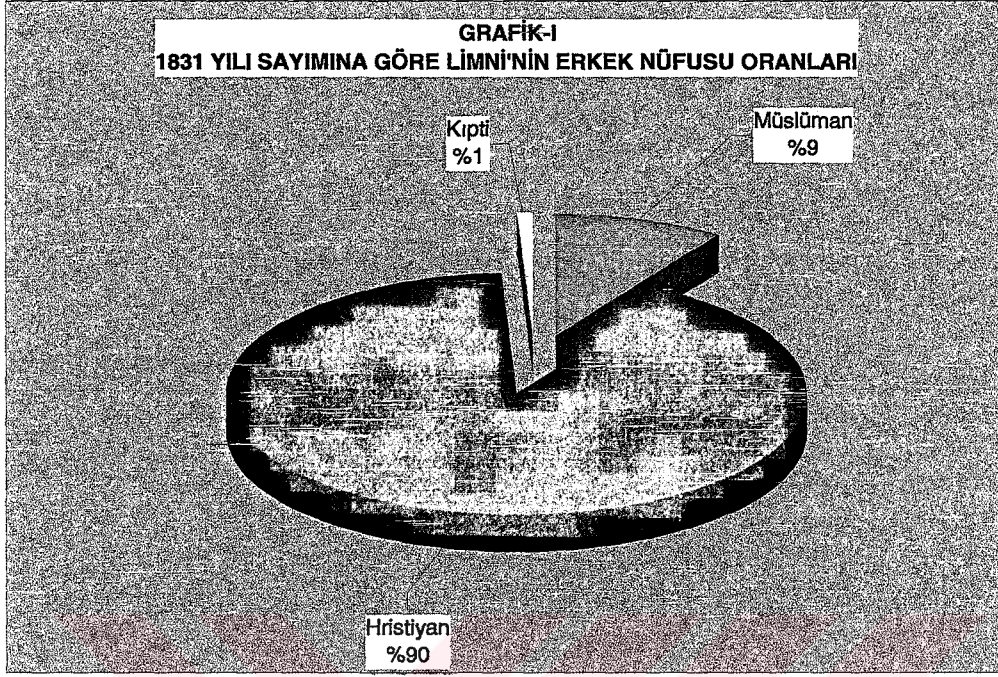
¹²² BOA, C.BH, nr. 7546.

¹²³ BOA, HH, nr. 39949-M.

¹²⁴ 1831 sayımında Limni ile birlikte Midilli, Kalonya, Molva, Yunda, Bozbaba, Taşoz ve Semadirek adalarının tahririne Mevâlidin Çerkeşî Mehmed Efendi memur edilmişti. Bundan başka; Rodos'a Hâcegândan Dürrî Efendi, Sakız'a Mevâlidin Halim Molla, Kıbrıs'a Hâcegândan Abdür-rauf Hâletî Efendi, İstanköy'e de Hâcegândan Kemankuş Derviş Bey, Bozcaada ve İmroz adalarına da Hâcegândan Sahab Efendi tahrir için görevlendirilmişlerdi (bkz. Mahir Aydın, "Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri", Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, 28-30 Haziran 1989, İstanbul 1990, s. 104; Karal, a.g.e, s. 211).

¹²⁵ Kemal Karpat, *Ottoman Population 1830 – 1914*, The University of Wisconsin Press 1982, s. 114; Karal, a.g.e, s. 158.

¹²⁶ Bunlar erkek nüfus olup haneler 5 ile çarpılarak çocuk ve kadınların sayısı hesaplanmaktaydı.

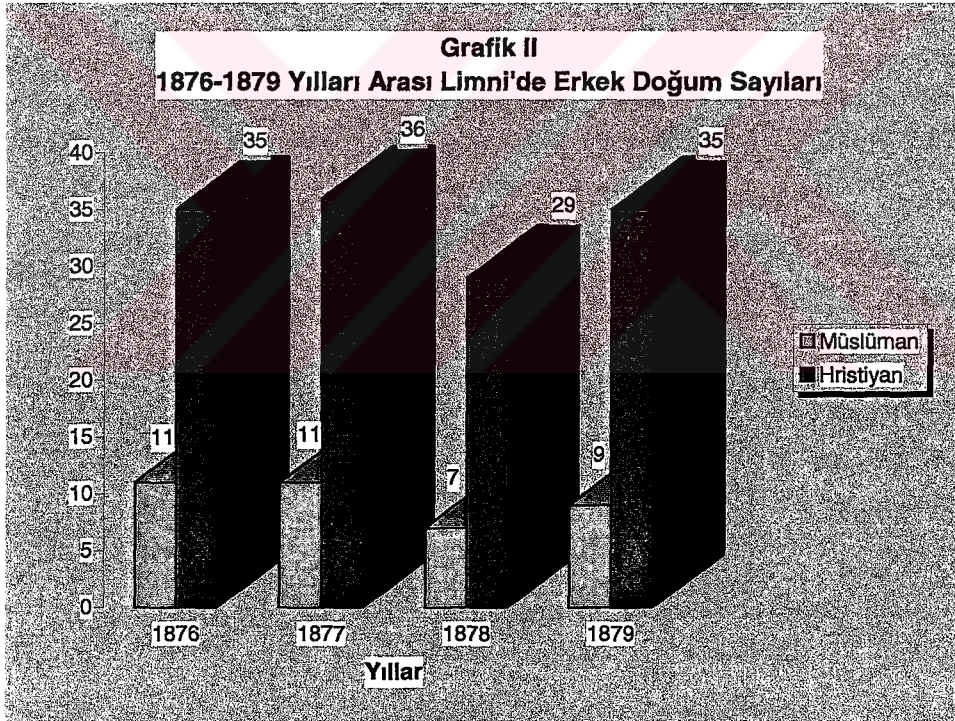

Limni'de vilâyet düzenlemelerinin yapıldığı tarihlere kadar gerek toplam nüfusta ve gerekse bu nüfusun içerisindeki müslümanların oranında bir durağanlık gözlemlenmektedir. 1875 (1292) yılına ait *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Salnâmesi*'nde adadaki erkek nüfusun toplamı 10.155 olarak verilmiştir. Bozbaba'da ise 560 erkek Rum yaşamaktaydı. Bu toplamın dinlere göre dağılımı ile mahalle ve köy sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir¹²⁷:

TABLO -III				
1875'DE LİMNİ'DEKİ NÜFUS, HANE, MAHALLE VE KARYE SAYILARI				
	Nüfus	Hane	Mahalle	Karye
Müslüman	917	405	2	3
Rum	9.185	4.086	2	38
Kıptî	53	21	-	-
Toplam	10.155	4.512	4	41
BOZBABA NAHIYESİ				
Rum	560	252	1	-
Toplam	560	252	1	-

¹²⁷ CBSS, Sene 1292, s. 115 (tablo I).

Limni'de mutasarrıfıfklık görevinde bulunan Ali Rıza Bey, 8 Aralık 1880 (6 *Muharrem* 1298)'de Limni'nin erkek nüfusunu konu alan bir lâyiha kaleme almıştır. Rmi 1293-1296 (1876-1879) yıllarını kapsayan bu layihaya göre; Limni ve ona bağlı mahallerin toplam erkek nüfusu 16.598 kişiden meydana geliyordu. Bu nüfusun 9.034' Limni Adası, 561'i Bozbaba Nahiyesi, 1.446'sı Bozcaada Kazası, 2.946'sı İmroz Kazası ve 1.068'i de İmroz'a mülhak olan Semadirek nhiyesinde bulunuyordu. Toplam erkek nüfusunun 1.485'i Müslüman-Türk, 57'si Müslüman-Kıpti, 15.055'i Rum ve 1'i de Ermeni idi¹²⁸. Buna göre Limni'de 1875'de tespit edilen erkek nüfusa göre 1.115 kişilik bir eksilme söz konusudur*.

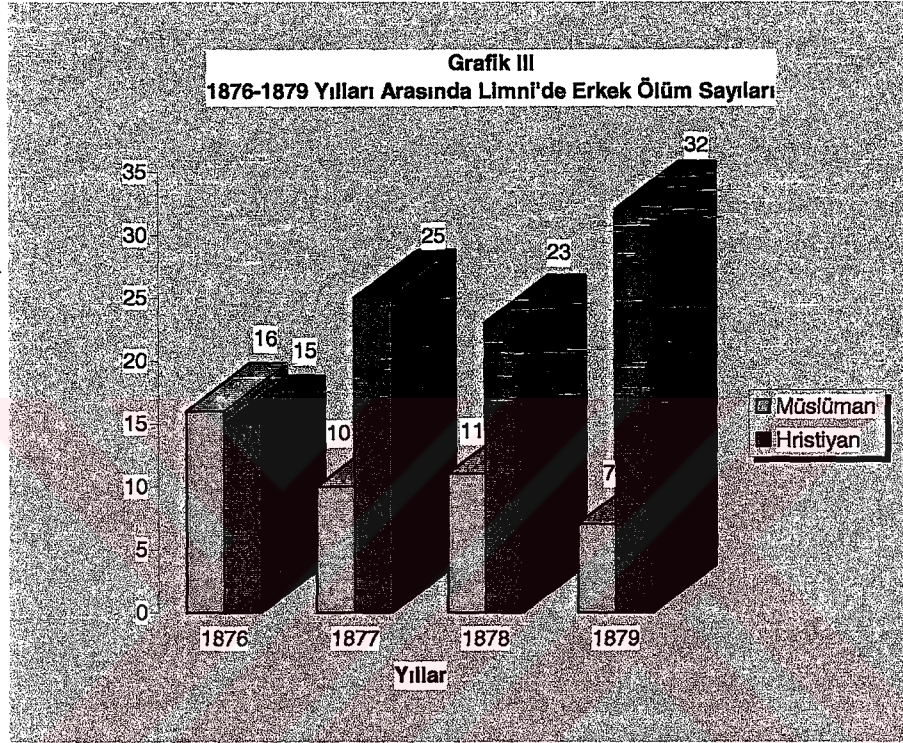

Ali Rıza Bey, lyihasında Limni'de bulunduğu 4 yıllık sürece dair bir de ölüm ve doğum cetveli düzenlemiştir. Buna göre; Rumi 1876 senesinde Müslüman nüfus içinde 11 doğum, 16 ölüm; 1877'de 11 doğum, 10 ölüm; 1878'de 7 doğum, 11

¹²⁸ BOA, Y.EE, nr. 100/37 lef: 3.

* Her iki nüfus sayımı arasında % 9'luk bir azalma olduğu görülmektedir. Ancak bu azalmanın sayımdan mı yoksa başka nedenlerden mi ileri geldiğini tespit etmek mümkün olamamıştır.

ölüm; 1879'de 9 doğum, 7 ölüm meydana gelmiştir. Yine Rum nüfus içerisinde 1876'da 35 doğum, 15 ölüm; 1877'de 36 doğum, 25 ölüm; 1878'de 29 doğum, 23 ölüm; 1879'da da 35 doğum, 32 ölüm gerçekleşmiştir¹²⁹.

1298 (1880/81) yılında basılan *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Salnâmesi*'nde Limni ile ona bağlı mahallerin toplam nüfusu 34.820 kişi olarak tespit edilmiştir¹³⁰.

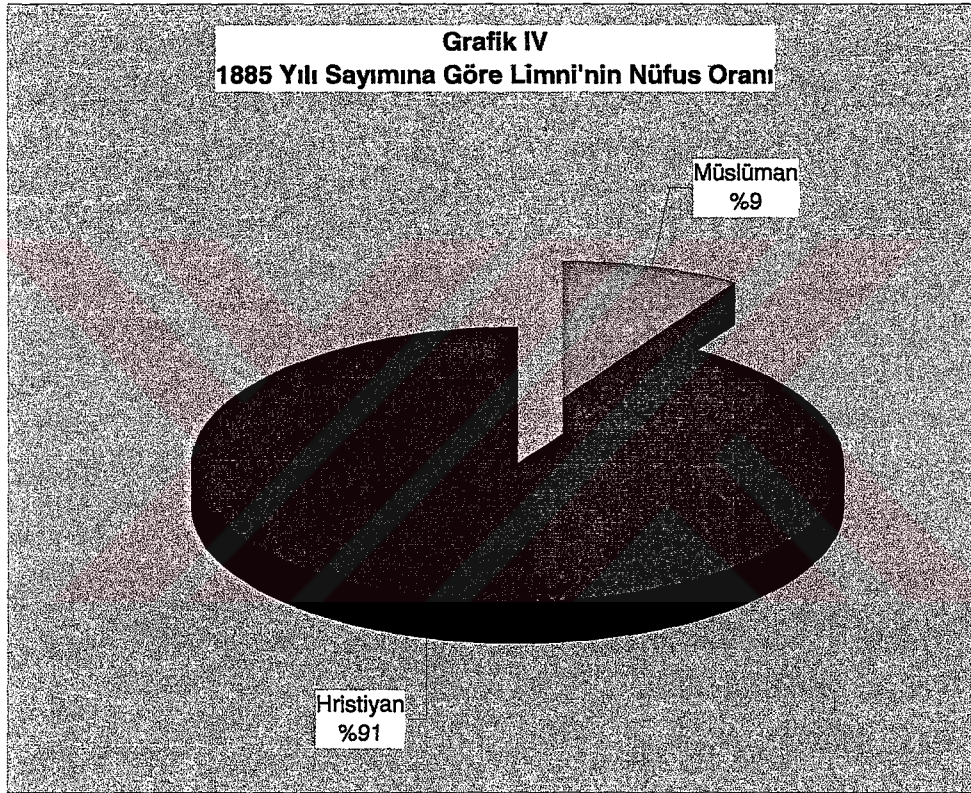
TABLO -IV
1881'DE LİMNİ VE BAĞLI MAHALLERİNİN NÜFUSU

	Müslüman		Rum		Ermeni		
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
Limni	944	1.048	9.539	10.101	-	-	
İmroz	46	53	4.603	4.754	-	-	
Bozcaada	629	618	1.163	1.316	3	3	
Toplam	1.619	1.719	15.305	16.171	3	3	
Genel Toplam						34.820	

¹²⁹ BOA, Y.EE, nr.100/37 lef:1.

¹³⁰ CBSS, sene 1298.

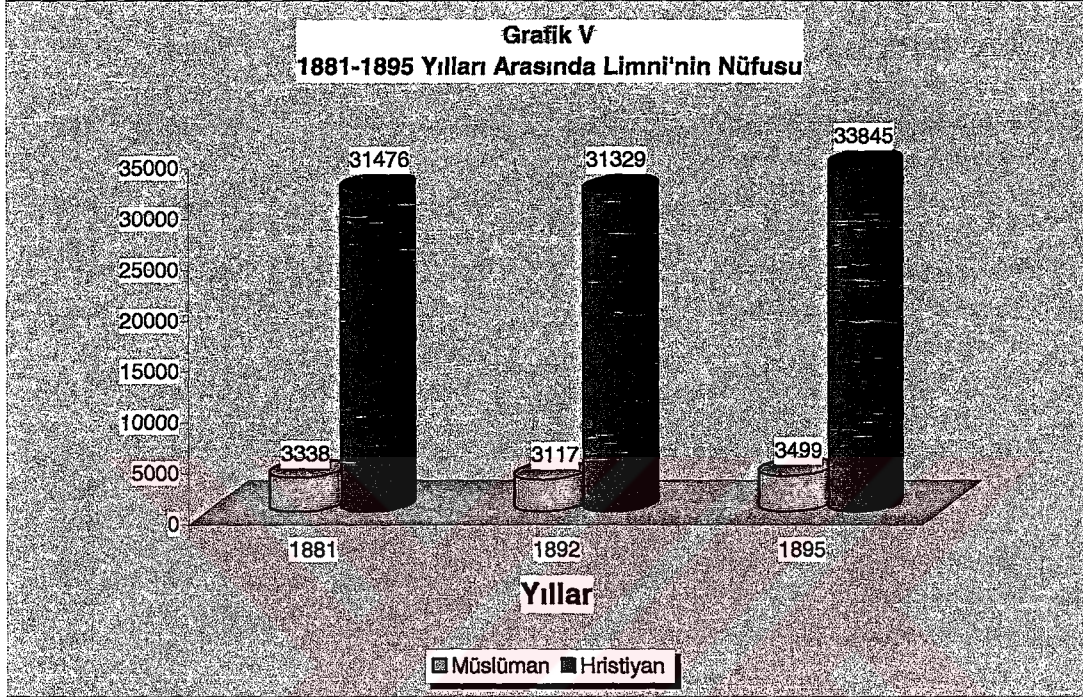
1885 (1302)'de gerçekleştirilen kapsamlı nüfus sayımında ise 34.413 kişi olarak belirlenen Limni nüfusunun 969'ü erkek, 918'i de kadın olmak üzere 1.887'si müslümanlardan; geriye kalanların 9.815'i erkek, 9.571'i kadın olmak üzere 19.386'sı da Rumlardan meydana gelmekteydi. Bu sayımda, adadaki kıptî nüfus sayılmamıştır¹³¹.

Bu tarihten 8 yıl sonra, 1892 (1310)'da adanın nüfusu 34.452'ye, 1895 (1313)'de 37.365'e, 1908 (1326)'de de 39.437'ye yükselmiştir. 1892 yılında Limni'de bulunan ve fakat ada nüfusuna kayıtlı olmayan 365 kişinin 223'ü müslümanlardan, 137'si Rumlardan, 5'i de Ermenilerden meydana geliyordu. Ada nüfusuna kayıtlı olmayan ve fakat ticaret, tarım, hayvancılık, inşaat gibi sektörlerde

¹³¹ BOA, Y.MTV, nr. 17/78.

çalışmak üzere buraya gelenlerin miktarı ise 1895’de 239 olmuştur. Bunların 92’si müslüman, 126’sı Rum, 9’u Bulgar, 7’si Musevi ve 5’i de Ermeni idi¹³².

Anadolu'nun kıyı şeridinde bulunan adalar ile Anadolu arasında ticaret ve işçi olarak belirli sürelerle gidip gelmeler olmaktadır. Limni ahâlisinin özellikle Ayvalık ile kuvvetli ticarî bağlarının bulunduğu bilinmektedir. Limni reâyâsının bir kısmı, Ayvalık'a iş imkânı için geçici sürelerle gitmekteydi. Ayrıca Limni ile diğer adalar arasında da devamlı surette geçici olarak gidiş gelişler de vuku' bulmaktaydı¹³³.

Adalarda nüfusa dair görülen bir başka hareketlilik de ada içerisindeki bölgeler ve yerleşim yerleri arasında meydana gelmekteydi. Bilhassa has ve vakıf köyler veya bölgeler vergi muafiyeti nedeniyle câzip hâle gelmekteydi. Fazla vergi vermek istemeyen veya adlî kovuşturmadan kaçanlar için buralar birer sığınak olmuştu. Limni'deki ahâlinin bir kısmı da, vergiden kaçmak için köylerini bırakıp

¹³² Limni'nin söz konusu yıllardaki nüfus kayıtlarının dökümü şöyledir: **1892 yılı** Müslüman erkek: 1.607, kadın: 1.510, toplam: 3.117; Rum erkek: 16.093, kadın: 15.236 toplam: 31.329; Ermeni erkek: 3, kadın: 3, toplam: 6. **1895 yılı** Müslüman erkek: 1.788, kadın: 1711 toplam: 3.499; Rum erkek: 17.273, kadın: 16.572 toplam: 33.845; Ermeni erkek: 3, kadın: 8 toplam 11 (bkz. BOA, **DH.SN.M**, nr. 17/18; **CBSS**, sene 1310, s. 241; 1313, s. 318 vd.).

¹³³ BOA, **ML.CRD**, nr.1088, (bkz. Ek-9); nr. 614; **KK**, nr. 6486.

Köprülü Mehmed Paşa'ya temlik edilen köylere yerleşmek suretiyle vergi muafiyetinden istifade etme yoluna gitmişlerdir¹³⁴.

Limni'nin nüfus yapısı içinde, muallimlik yapmak üzere gelen ve buradaki reâyânın kızları ile evlenerek adaya yerleşen Rumlar'a da rastlanılmaktadır¹³⁵.

Limni'de, az da olsa yerleşik bir musevi nüfusun bulunduğundan yukarıda söz etmiştik. İlk olarak XIX. yüzyılın ikinci yarısında birkaç musevî ailesi Limni'ye yerleşmiştir. Önceleri 10 hane ve birkaç bekâr nüfustan meydana gelen bu cemaatin 1904'de 62 kişiden ibaret olduğu ve bunların İstanbul, Çanakkale, Selanik, Gelibolu, İzmir, Sakız ve Rodos'tan gelerek adaya yerleştikleri bilinmektedir¹³⁶. Kastamonu Vilâyeti Mektupçusu Arifpaşa-zâde Ali Fuat, 1922'de kaleme aldığı bir risâlede adadaki toplam musevi nüfusunu 68 olarak vermektedir¹³⁷. Bununla birlikte adada musevi ait bir sinegog ve mezarlık bulunmuyordu. 1904'de musevi cematini yöneten Haham İsaac Juda Abravaya kendi evini bir ibâdethâne haline getirerek bu sorunu aşma yoluna gitmiştir. musevi cemaatinin önde gelenleri, 1898'de mezarlık için bir arsa satın alma girişiminde bulunmuş, ancak gerekli parayı temin edemedikleri için bu gayretleri sonuçsuz kalmıştır. Sonrasında *Hermendad* isimli bir dernek kurmuşlar ve bu dernek vasıtasıyla mezarlık için 800 akçe toplamışlardır¹³⁸. musevi cemaatinin mezarlık problemi, 1909 (1327)'da Limni Kasabası'nda ikâmet eden İshak Efendi'nin tarlasını, musevi cemaatine mezarlık olarak tahsis etmesine kadar devam etmiştir¹³⁹.

Limni'de bulunan museviler genellikle ticaret ile meşgul olmaktadır. Ayakkabıcılık, terzilik ve tenekecilik bu cemaatin iltifat ettiği mesleklerdendi. 1904'de adanın saygın musevi tüccarlarından bazıları şu isimlerden meydana geliyordu: Abravaya, Gormisano, Yocoel, Mayo, Comidi, Albelda, Calvo, Salmana,

¹³⁴ Ege Adalarının Egemenlik ..., s. 54 vd.

¹³⁵ Yerli ahâliye göre eğitim düzeyleri daha yüksek olan bu kişilerden bazıları, II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra bir komite oluşturmuşlar ve Limni'nin Yunanistan'a bağlanmasına zemin hazırlayabilecek bir ortam oluşması için uğraş vermişlerdir. Söz konusu komitenin çalışmaları İskenderiye'ye kadar uzanmıştır. Nitekim, burada yayınlanmakta olan *Anayatis* isimli Rum gazetesi'nde bu komitenin faaliyetlerini destekler mâhiyette haber ve yorumlar kaleme alınmıştır (bkz. *Şurâ-yı Ümmet*, 29 *Teşrin-i Evvel* 1325, nr. 194).

¹³⁶ Abraham Galanté, *Histoire des Juifs de Rhodes, Chio, Cós etc.*, İstanbul 1935, s. 167.

¹³⁷ Arifpaşa-zâde Ali Fuad, *Adalarımız Türkiye'den, Anadolu'dan Ayrılamaz*, Kastamonu Matbaası, Kastamonu 1338, s. 63.

¹³⁸ Galanté, a.g.e, s. 167.

¹³⁹ BOA, ŞD, nr. 2368/4; İ.A.D.MZ, nr. 1327/10.

Eskenazi ve Habib. Bürokraside ilerleme kaydeden musevilere örnek ise 1904 yılında *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilayeti*'nin Adliye Müfettiş yardımcılığı görevini yürüten Yusuf Selami Gabbai idi. Bununla birlikte, musevi nüfusun adadaki varlığı uzun sürmemiştir. 1912'de başlayan Balkan Savaşı esnasında, Yunanlıların Limni'yi de işgal etmeleri üzerine can ve mal güvenliklerinden endişe duyan musevi cemaatinin önemli bir kısmı adayı terk etmiştir¹⁴⁰.

Limni'nin erkek nüfusunun 25.000'den az olması 1912 (1330)'de yapılacak olan *Meclis-i Mebusan* seçimleri için problem teşkil etmiştir. Zira intihâb-ı mebusan kanununun yedinci maddesi gereğince; erkek nüfusu 25.000'den az olan mahallerin mebus çıkartmaları mümkün değildi. Bu husus, Dahiliye Nezâreti tarafından 17 Şubat 1912 (4 Şubat 1327)'de tezkere halinde Meclis-i Vâlâ gündemine getirilmiş ve burada müzâkere edilerek, Limni'nin Biga Sancağı ile birleştirilip, bir seçim bölgesi oluşturulmasına karar verilmiştir¹⁴¹.

1831'deki genel nüfus sayımından sonra yapılan tahrirler, nüfus yoklamaları şeklinde cereyan etmiştir. Bu yoklamaların önceleri üç ayda bir yapılması düşünülmüş, ancak bunun imkânsızlığı anlaşılınca altı ayda bir defa tatbikine karar verilmiştir¹⁴².

Limni ile ilgili olarak elimizde mevcut bulunan iki adet nüfus yoklama defterinden ilki olan 1258 (1842) yılının ilk altı aylık dönemi ile ilgili olanına göre adada; 148'i Rum, 6'sı müslüman olmak üzere toplam 154; Bozbaba Adası'nda ise 18 doğum vakası gerçekleşmiştir. Doğan Rum çocukların 18'i üst, 147'si orta ve 1'i de alt gelir ailelere mensuptular. İlgili dönemde adanın müslüman ve Rum erkek nüfusunun ortalamasının 6.000 olduğu düşünülecek olursa; altı aylık periyotta doğan 172 erkek çocuğun genel nüfusa oranının yaklaşık % 2,8 olduğu görülecektir. Bu bilgileri liste halinde şu şekilde belirtebiliriz¹⁴³:

¹⁴⁰ BOA, C.DH, nr. 1871; Galanté, a.g.e, s. 167 vd.

¹⁴¹ Aynı problem Taşoz Sancağı için de geçerliydi. Dahiliye Nezaretinin zikredilen tezkeresinde bu adadan da bahsedilmiş ve Meclis, Taşoz Adası'nın da Drama Sancağı birleştirilerek bir seçim bölgesi haline getirilmesine karar vermiştir (bkz. BOA, MV, nr. 162/8; DH.SN.M, nr. 17/18). İntihab-ı Mebusan Kanunu hakkında daha fazla bilgi için (bkz. Tarhan Erdem, *Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876-1982)*, İstanbul 1982).

¹⁴² Aydın, a.g.m, s. 92.

¹⁴³ BOA, ML.CRD, nr. 614.

TABLO-V				
LİMNİ MAHALLE VE KÖYLERİ DOĞUMLARI				
Müslüman Doğumları				
(01.01.1258 – 26.06.1258 [13.02.1842-04.08.1842] Arası 6 Aylık)				
Mahalle veya Köyü	Babanın Adı ve Mesleği	Babasının Yaşı	Çocuğun Adı	Babanın Vergi Düzeyi
Cami-i Atik Mah.	Hüseyin oğlu rençber Mustafa-		Salih	
“	Molla Mahmud oğlu rençber Hasan	53	Mehmed	
“	İzzet oğlu gemici Ahmed	27	Ahmed	
Cami-i Cedid Mah.	Molla mahmud oğlu rençber Arif	46	Mustafa	
Lere ve Koroni Karyesi	Osman oğlu rençber Ali	31	Ali	
“	Numan oğlu demirci Emin	18	Emin	
Rum Reâyâ Doğumları				
(01.01.1258 – 26.06.1258 [13.02.1842-04.08.1842] Arası 6 Aylık)				
Mahalle veya Köyü	Babanın Adı ve Mesleği	Babasının Yaşı	Çocuğun Adı	Babanın Vergi Düzeyi
Varoş Mahallesi	Terzi Antuan oğlu Keraklu	28	Dimitri	Üst
“	Tüccar Yani oğlu Visar	36	Kartoz	Üst
“	Niyaki oğlu reis Atnas	30	Katanaki	Orta
“	Yorgoz oğlu Dükkanıcı Pandini	28	Yorgi	Üst
“	Hristoki oğlu gemici Dimitri	37	Duma	Orta
“	Dimitri oğlu kürekçi İspiro	35	Apastol	Orta
“	Apostol oğlu ekmekçi Kosta	34	Yorgi	Orta
“	Yani oğlu tüccar İstimat	32	Yani	Orta
“	Karyako oğlu gardiyan	40	Yani	Orta

	Toma			
“	Angeleto oğlu gemici Konstantin	41	Todori	Orta
“	Paleko oğlu rençber Nikola	33	Konstanti	Orta
“	Konstantin oğlu gemici Vasil	35	Nikola	Orta
Endroni Mahallesi	Yani oğlu yemenici Yorgi	23	Yani	Orta
“	Vasil oğlu duvarcı İstirato	23	Metro	Orta
Paşa Limanı Karyesi	Hristo oğlu ekmekçi Mihal	30	Haralanbo	Őst
“	Zafir oğlu Rençber Yani	40	Haralanbo	Orta
“	Dimitraki oğlu yemenici Atnaş	39	Dimitraki	Orta
“	Trantafli oğlu rençber Lafet	36	Atnaş	Orta
“	Yorgi oğlu gemici Anton	25	Yorgi	Orta
Tanoz Karyesi	Yorgi oğlu rençber Ankaş	36	Yorgi	Orta
“	Yorgaz oğlu rençber Yani	38	Yorgi	Orta
“	Konstantin oğlu oban Penayot	25	Yorgaki	Orta
Kandiye Karyesi	Dimitri oğlu rençber Yorgos	39	Haralanbo	Orta
“	Niyaki oğlu rençber Kozino	43	Dimitri	Őst
“	Yorgo oğlu oban Panalgo	25	Yorgo	Orta
“	Zagot oğlu oban Yorgi	25	Dimitri	Orta
“	Penayot oğlu rençber Minol	42	İstavraki	Orta
“	Pitar oğlu oban Yani	28	Pitar	Orta
“	Maveridi oğlu rençber Dimitri	33	Yorgi	Orta
“	Caneti oğlu duvarcı Penayot	42	Dimitri	Orta
“	Kantakuzeno oğlu rençber Komino	28	Dimitri	Orta
Cemandarya Karyesi	Angeleno oğlu değirmenci Niko	38	Temostafla	Orta

“	Yorgo oğlu rençber Nikola	27	Andon	Orta
“	Pitar oğlu çoban Menol	28	Todori	Orta
“	Konstantin oğlu rençber Anton	38	Konstanti	Orta
“	Angileto oğlu bakkal Yorgi	40	Angileto	Orta
“	Penayot oğlu çoban Konstantin	23	Angaş	Orta
“	Atnaş oğlu rençber Anastas	28	Simiyos	Orta
Bortayenez Karyesi	Trantaflo oğlu reis Yani	42	Yorgi	Üst
“	Angeleno oğlu rençber Konstanti	28	İliya	Orta
“	Kominaki oğlu rençber Andrea	45	Atnaş	Orta
“	Nikolaki oğlu çoban Peyakami	28	İliya	Orta
“	Karaflo oğlu rençber Niyaki	41	Konstanti	Orta
“	Angaş oğlu rençber Dimitri	40	Endonaki	Üst
“	Aleksandır oğlu çamurcu Petro	32	Yani	Orta
“	Kiryoka oğlu bahçivan Paligo	28	Penayot	Orta
“	Angeli oğlu çoban Trantaflo	25	Yani	Orta
“	Yorgo oğlu çoban Atnaş	22	Dimitraki	Orta
Ankarbonoz Karyesi	Niyaki oğlu Rençber Nikola	38	Ankaş	Orta
“	Tantafli oğlu çoban Yorgi	21	Pandanli	Orta
“	Atnaş oğlu rençber Yani	40	Konla	Orta
Leyvedahor Karyesi	Korofla oğlu terzi Mihal	27	Yorgi	Orta
“	Sava oğlu rençber Nikolaki	22	Konstanti	Orta
Sarbi Karyesi	Penayot oğlu rençber Tarantaflo	32	Penayot	Orta
“	Yani oğlu yemenici Sava	30	Haralanbo	Orta

“	Anton oğlu rençber Mihal	30	Pandili	Orta
Mondros Karyesi	Angeleto oğlu rençber Penayot	25	Angeleto	Orta
“	Aleki oğlu rençber Tarandaflo	28	Nikola	Orta
“	Komyaki oğlu rençber Dimitri	30	Yani	Orta
“	Konstantin oğlu rençber Niyaki	33	Trantaflo	Orta
“	Konstanti oğlu rençber Yorgoz	23	Angeleto	Orta
“	Nikolaki oğlu rençber Dimitri	34	Vasil	Orta
“	Manal oğlu gemici Penayot	32	Metro	Orta
Ayasofya Karyesi	Konstanti oğlu rençber Nikola	48	Atnaş	Üst
“	Konstanti oğlu rençber Paligo	53	Yorgi	Orta
İskandal Karyesi	Yorga oğlu oban Komniyaki	24	Atnaş	Orta
“	Gayton oğlu rençber Yorgaki	30	Dimitraki	Orta
Kamiken Karyesi	Nikolaki oğlu Rençber Niyaki	42	Konstanti	Orta
“	Yorgi oğlu oban Kominaki	20	Vaskil	Orta
“	Angeleto oğlu oban Veloti	28	Yorgo	Orta
“	Kiryakoz oğlu rençber Konstanti	26	Haralanbo	Üst
“	Vasili oğlu rençber Dimitraki	38	Atnaş	Üst
“	Sotiro oğlu rençber Kominaki	49	Trantaflo	Orta
“	Esteradi oğlu rençber Kantokuzino	28	Trantaflo	Orta

“	Kantokuzino oğlu reņber Penayot	24	Konstanti	Orta
Orsebol Karyesi	Niyaki oğlu reņber Lefter	35	Haralanbo	Orta
Orminez Karyesi	Trantaflo oğlu reņber Acı Yorgi	49	Vaskil	Üst
“	Yorgot oğlu reņber Anderia	34	Yorgot	Orta
Kalyop Karyesi	Yani oğlu reņber Kominu	33	Konstanti	Üst
“	Hristofi oğlu reņber Torondo	30	Atnaş	Üst
“	Nikolaki oğlu reņber Savasto	38	Nikolaki	Orta
“	Caneti oğlu çoban Anton	20	Aspir	Orta
“	Panayot oğlu reņber Aleksandır	58	Kantekuzen	Orta
Kondibol Karyesi	Anderea oğlu reņber Anton	28	Dimitri	Orta
“	Atnaş oğlu reņber İstifani	41	Yani	Üst
“	Yorgaki oğlu reņber Pelanbor	30	Yorgaki	Orta
“	Penayot oğlu reņber Aristo	30	Estilano	Orta
“	Penayot oğlu reņber Vaskil	32	Haralanbo	Orta
“	Laskar oğlu reņber Konstanti	29	Niyaki	Orta
“	Anton oğlu reņber Konstanti	38	Todori	Üst
“	Ağrasto oğlu reņber Manolaki	34	Anton	Orta
“	Trantafli oğlu Haralanbo	33	Dimitri	Orta
“	Yani oğlu reņber Dimitri	20	Felis	Orta
“	Zarandino oğlu reņber Angeli	23	Anton	Orta
Ayobat Karyesi	Vasil oğlu reņber Hristofi	38	Savasto	Orta

Rubakid Karyesi	Diyakomi oğlu Bahçeci Konstantin	35	Yorgaki	Orta
“	Mihal oğlu rençber Konstanti	31	Vaskil	Orta
“	Konstanti oğlu rençber Manko	48	Yani	Orta
Lihne Karyesi	Penayot oğlu bahçivan Nikola-	43	Atnaş	Orta
“	Konstanti oğlu çoban Dimitraki	21	Konstanti	Orta
Karpaş Karyesi	Kominaki oğlu rençber İstilato	26	Yani	Orta
Açkı Karyesi	Apostal oğlu rençber Trantoflo	30	Konstanti	Orta
“	İstimat oğlu rençber Sava	43	Atnaş	Orta
“	Karaflo oğlu duvarcı Niyaki	23	Estirati	Orta
“	Pallagora oğlu çoban Yorgaki	19	Trandaflo	Orta
“	Dimitraki oğlu rençber Manol	40	Anton	Orta
“	Hristofi oğlu rençber Yani	38	Haralanbo	Orta
Şiyordeba Karyesi	Karaflo oğlu rençber Niyaki	28	Velodi	Orta
“	Yorgot oğlu rençber Nikola	25	Anton	Orta
Katlakoz Karyesi	Vasil oğlu çoban Atnaş	24	Digor	Orta
“	Yani oğlu rençber Yorgi	28	Anton	Orta
“	Maveridi oğlu çoban Konstanti	33	Anton	Orta
“	Penayot oğlu rençber Mosko	29	Haralanbo	Orta
“	Yorgaki oğlu çoban Ağrosto	29	Nikola	Orta
“	Niyaki oğlu ırgat Vebdi	48	Yani	Orta

“	Anton oğlu rençber Atnaş	38	Karaflo	Orta
Saroz Karyesi	Nikola oğlu duvarcı Trantaflo	22	Trantaflo	Orta
“	Dimitri oğlu rençber Yorgi	27	Nikola	Orta
“	Papa Yani oğlu oban Pandili	48	İstefani	Orta
“	Yorgaki oğlu rençber Sava	34	Komyaki	Alt
“	Yorgot oğlu duvarcı Atnaş	39	Nefraki	Orta
“	Kolnar oğlu rençber Karamani	35	Nikola	Orta
“	Angeleto oğlu rençber Karaflo	39	Vasil	Üst
“	Yorgot oğlu yazıcı Angoş	48	İstilano	Orta
“	Trantaflo oğlu rençber Konstanti	39	Yani	Orta
Kornoz Karyesi	Dimitri oğlu rençber Niyaki	38	Angeloki	Orta
“	Komyaki oğlu bahçıvan Niyaki	28	Metro	Orta
“	İragoblu oğlu rençber Pandili	38	Anton	Orta
“	Konstanti oğlu kiremitçi Trantaflo	28	Nikola	Üst
“	Nikola oğlu rençber Atnaş	26	Nikola	Orta
“	Penayot oğlu rençber Nikola	26	Penayot	Orta
“	Anton oğlu rençber Kiryako	40	Nikola	Orta
“	Angeli oğlu rençber Konstanti	30	Aleki	Orta
Kabka Karyesi	Nikola oğlu rençber Vasili	43	Karaflo	Orta
“	Atnaş oğlu bahçeci Nikola	35	Paligo	Orta
“	Konstanti oğlu oban Anton	25	Manol	Orta
“	Niyaki oğlu rençber Atnaş	38	Yorgi	Orta
“	Anton oğlu rençber Atnaş	43	Pandili	Orta
“	Mihal oğlu bahçeci Yorgi	25	Vasil	Orta

“	Yorgi oğlu rençber Trantaflo	28	Atnaş	Orta
“	Angeli oğlu rençber Yorgi	38	Atnaş	Orta
“	Niyaki oğlu rençber Atnaş	28	Angeli	Orta
“	Nikola oğlu rençber Yorgi	30	Panayot	Orta
“	Nikola oğlu rençber Niyaki	32	Konstanti	Orta
“	Yani oğlu rençber Dimitri	29	Atnaş	Üst
“	Dimitri oğlu rençber Vasil	34	Dimitri	Orta
“	Tuma oğlu çoban Kiryako	27	Yani	Orta
“	Dimitri oğlu rençber Nikolaki	24	Haralanbo	Orta

Limni'ye Bağlı Bozbaba Adası

Rum Reâyâ Doğumları

(01.01.1258 – 26.06.1258 [13.02.1842-04.08.1842] Arası 6 Aylık)

Babanın Adı ve Mesleği	Babasının Yaşı	Çocuğun Adı	Babanın Vergi Düzeyi
Niyaki oğlu çiftçi Dimitri	40	Manoli	Orta
Manoli oğlu çiftçi Haralanbo	38	Yani	Orta
“	“	Apostol	Orta
Yorgi oğlu çiftçi Manoli	37	Dimitri	Orta
Yani oğlu değirmenci Dimitraki	22	Kosta	Orta
Palur oğlu çiftçi Atnaş	39	Nikolaki	Orta
Palur oğlu çiftçi Trantaflo	30	Yorgi	Orta
Yorgi oğlu çoban Yani	37	Totori	Orta
Apilo oğlu çoban Konstanti	35	Haralanbo	Orta
Konstanti oğlu çiftçi Niyaki	30	Nikola	Orta
Yani oğlu çiftçi Manoli	40	Sava	Orta
Angeli oğlu rençber Pandari	38	Dimitri	Orta
Peyati oğlu rençber Mihalaki	35	Konstanti	Orta
Kolnar oğlu çoban Eftalya	42	Aristo	Orta
Keparisi oğlu gemici Estoraki	40	Penayot	Orta

Petro oğlu gemici Taraflo	45	Petro	Orta
Niyaki oğlu değirmenci Yorgi	30	Dimitraki	Orta
Yorgaki oğlu demirci Minol	38	Yorgi	Orta
6 aylık dđnemde doğan Mđslim-Gayrimđslim çocuk sayısı: 172			

1263 (1846) yılının ilk altı aylık dđneminde Limni'de 14'ü mđslđman, 151'i de Rum olmak üzere toplam 165; Bozbaba Adası'nda ise 12 Rum bebek dđnyaya gelmiştir. Dđnyaya gelen Rum çocuklarının 16'sı üst, 143'ü orta sınıfa ait ailelerin çocukları idiler. Doğan iki bebeğin ailesi ise Rusya tâbiyetine mensup bulunmaktaydı. Adada bulunan erkek nüfusun ortalama 6.000 civarında olduğu düşünülürse 177 erkek çocuk doğumunun genel nüfusa oranı yaklaşık % 2,95 olarak gerçekleřmiřtir¹⁴⁴.

TABLO-VI				
LİMNİ MAHALLE VE KÖYLERİ DOĞUMLARI				
Müslđman Doğumları				
(01.01.1263-29.06.1263 [20.12.1846 – 13.06.1847] Arası 6 Aylık)				
Mahalle veya Köyü	Babanın Adı ve Mesleği	Babasının Yaşı	Çocuğun Adı	Babanın Vergi Düzeyi
Cami-i Atik Mahallesi	şerif Osman oğlu İbrahim Ethem (Topçu)	29	Mustafa	
"	Mustafa Reis oğlu İbrahim Reis (topçu)	19	Hüseyin	
"	Ahmed oğlu gemici Halil (topçu)	16	Ahmed	
"	Mustafa oğlu kuyumcu Hasan (topçu)	25	Mustafa	
"	Derviş Süleyman oğlu Derviş Mehmed (çavuş-ı evvel)	21	Hasan	
Cami-i Cedfd	Veli Mustafa oğlu Ahmed	17	Süleyman	

¹⁴⁴ BOA, ML.CRD, nr. 1088 (bkz. Ek-9).

Mahallesi				
“	Abdullah oğlu kahveci Mehmed (topçu)	31	Hasan	
Kornoz karyesi	Ömer oğlu rençber Halil (topçu)	30	Yusuf	
“	Hasan oğlu rençber Ali	28	Mehmed	
Astaratı Karyesi	Ahmed oğlu rençber Hasan (topçu)	21	Ahmed	
Lere Karyesi	İbrahim oğlu rençber Hüseyin	21	Hasan	
“	İbrahim oğlu rençber Süleyman	19	İbrahim	
“	Veli Mehmed oğlu rençber Abdülkerim	29	Salih	
“	Kara Mustafa oğlu rençber Hüseyin	31	Mustafa	

Rum Reâyâ Doğumları

(01.01.1263-29.06.1263 [20.12.1846 – 13.06.1847] Arası 6 Aylık)

Mahalle veya Köyü	Babanın Adı ve Mesleği	Babasının Yaşı	Çocuğun Adı	Babanın Vergi Düzeyi
Varoş Mah.	Anton oğlu gemici Vasil	34	Sotir	Orta
“	“	“	Anton	Orta
“	“	“	Haralanbo	Orta
“	Todori oğlu dükkâncı Yani	44	Todori	Üst
“	Acı Yorgi oğlu bezirgân Yani	36	Yorgi	Rusya tâbiyetlisi
“	Yani oğlu kaptan Karafllu	40	Yani	Rusya tâbiyetlisi
“	Mavridi oğlu gemici Konstanti	33	Toma	Orta
“	Atnaş oğlu gemici vasil	32	Atnaş	Orta

“	Mihalaki oğlu gemici Atnaş	32	Mihalaki	Orta
“	Dimitri oğlu Yorgancı Penayot	28	Dimitri	Orta
Çaşı Mah.	Nikola oğlu Kalburcu Atnaş	39	Aleksanri	Orta
“	Vasil oğlu gemici Andrea	24	Manoli	Orta
“	Paligo oğlu rençber Nikola	33	Atnaş	Orta
“	Anton oğlu kilerci Anton	60	Ligor	Orta
“	Duka oğlu gemici Yorgaki	39	Penayot	Orta
“	Siranato oğlu gemici Dimitri	34	Aleki	Orta
“	Dokaki oğlu gemici Dimitri	25	Penayot	Orta
“	Nikoli oğlu gemici Paligo	21	Kosti	Orta
Endironi Mah.	Acı Konstanti oğlu terzi Acı Yorgi	27	Penoyanaki	Orta
“	Dimitraki oğlu rençber Yani	28	Dimitri	Orta
“	Yani oğlu gemici Nikola	25	Aristo	Orta
“	Anton oğlu hoca Makro	23	Yani	Orta
Paşa Limanı Mah.	Aris oğlu gemici dimitri	25	Aris	Orta
“	Pavtito oğlu kalaycı Pandili	25	Manoli	Orta
“	Komyenaki oğlu rençber vasil	35	İstimat	Orta
“	Menol oğlu Apostol	15	Hristofi	Üst
“	Todaraki oğlu çoban Yani	18	Todaraki	Orta
“	Anton oğlu gemici Vasil	34	Sotir	Orta
“	“	“	Anton	Orta
“	“	“	Haralanbo	Orta
Tanoz Karyesi	Hristo oğlu bağcı Yorgaki	38	Konla	Orta
“	Dimitraki oğlu rençber Metro	25	Haralanbo	Orta
“	Nikolaki oğlu duvarcı Yani	17	Nikoli	Orta
“	Yani oğlu çoban Andrea	23	Saranzo	Orta
“	Dimitri oğlu gemici Yani	25	Dimitraki	Orta
Kandiye Karyesi	Apostol oğlu demirci Hristofi	21	Haralanbo	Orta

“	Petro oğlu Dimitri	23	Nikola	Orta
“	Kantakuzino oğlu rençber Yorgaki	43	Haralanbo	Orta
“	Caneti oğlu duvarcı Penayot	42	Nikola	Orta
“	Yorgi oğlu çoban Metro	25	Yorgi	Orta
“	Bazbani oğlu ırgat Vasil	27	Penayot	Orta
Bortayanoz Karyesi	Vasil oğlu çoban Konstanti	24	Vasil	Orta
Ankaryanoz Karyesi	Atnaş oğlu çoban Aleksi	15	Hristofi	Orta
“	Penayot oğlu rençber Dimitri	28	Atnaş	Orta
Beşiragoz Karyesi	Nikolaki oğlu duvarcı Konstanti	28	Sarandino	Orta
Leyvadahor Karyesi	Dimitri oğlu çoban Apastol	20	Sava	Orta
Sarbi Karyesi	Karafılu oğlu çamurcu Konstanti	19	Paligo	Orta
Mondros Karyesi	Yorgaki oğlu çoban Trantaflo	21	Dimitri	Orta
“	Aleki oğlu rençber Trantaflo	28	Atnaş	Orta
“	Volastar oğlu çoban Haralanbo	16	Yorgaki	Orta
“	Penayot oğlu rençber Trantaflo	31	Panayot	Orta
“	Trantaflo oğlu rençber Yani	25	Konstanti	Orta
“	Niyaki oğlu rençber Kiryako	30	Atnaş	Orta
“	Dimitraki oğlu rençber Yani	20	Dimitraki	Orta
“	Yorgi oğlu rençber Vaslıgo	30	İstimat	Orta
“	Dimitri oğlu rençber Trantaflo	43	Nikola	Orta
Ayasofya Karyesi	Andrea oğlu rençber Vasil	33	Haralanbo	Orta
“	Aleksi oğlu rençber Atnaş	33	Menol	Orta
İskandal Karyesi	Yani oğlu çoban Anastas	20	Konstanti	Orta
“	Dimitraki oğlu rençber Trantafli	34	Sava	Orta

“	Konstanti oğlu reŋber Dimitri	22	Yani	Orta
Vişnoz Karyesi	Paligo oğlu reŋber Konstanti	34	Yani	Üst
“	Papa Trantaflo oğlu değirmenci Mihal	23	Yorgaki	Orta
“	Yani oğlu oban Sava	17	Yani	Orta
Kamiken-karyesi	Apostol oğlu reŋber Lefter	40	Yorgi	Orta
Orsebol Karyesi	Mihalaki oğlu reŋber İstiradi	40	Peraskiyoga	Orta
“	Lefter oğlu oban Aleksandri	18	Yani	Orta
“	Dimitri oğlu reŋber Paligo	36	Dimitri	Orta
Orminoz karyesi	Diyakomi oğlu oban Kalonar	20	Yani	Orta
“	Paligo oğlu reŋber İstimat	28	Konstanti	Orta
“	Kalonar oğlu reŋber Aleksandri	38	Yani	Orta
“	Nikola oğlu oban konstanti	23	İstavraki	Orta
“	Niyaki oğlu oban İspiro	16	Yani	Orta
“	Hristo oğlu reŋber Dimitraki	42	Penayot	Orta
“	Yorgos oğlu reŋber İris	23	Yorgos	Orta
“	Kominaki oğlu oban Dimitri	24	Konstanti	Orta
Kalyop Karyesi	Hristofi oğlu reŋber Trantafli	30	Aleksandri	Üst
“	Kantakuzino oğlu oban Vasil	23	Aleki	Orta
“	Penayot oğlu reŋber Yorgi	20	Penayot	Orta
“	Penayot oğlu oban Konstanti	23	Vasil	Orta
Kondipol karyesi	Andon oğlu reŋber Tarantafli	35	Yorgi	Orta

“	Tarantaflı oğlu reŇber Sava	38	Pimandi	Orta
“	Penayot oğlu reŇber İstilato	33	Yani	Orta
“	İstimat oğlu reŇber Yorgi	21	Aleksandri	Orta
“	Yani oğlu reŇber Vasil	20	Vasil	Orta
“	Ağrasto oğlu reŇber Manolaki	43	Kostas	Orta
“	Dimitri oğlu reŇber Paligo	36	Haralanbo	Orta
“	Manolaki oğlu reŇber Haralanbo	38	Vasil	Orta
“	Haralanbo oğlu reŇber İstirati	24	Dimitri	Orta
“	Mihal oğlu reŇber Pereskiyoga	30	Niyaki	Orta
“	Yorgi oğlu oban Paligos	18	Vasil	Orta
Ayobat Karyesi	Haralanbo oğlu reŇber Yorgi	28	Konstanti	Üst
“	Anton oğlu reŇber Dimitri	26	Digor	Orta
“	Konstanti oğlu amurcu Hristofi	25	Aleksandri	Orta
“	Aleksi oğlu reŇber Konstanti	43	Aleksi	Orta
“	Apostol oğlu reŇber Aleksandri	22	Atnaş	Orta
“	Aleksi oğlu reŇber Kiryako	28	Niyaki	Orta
Rubakid Karyesi	Kominaki oğlu reŇber Varasimo	28	Niko	Orta
“	Anton oğlu reŇber Yani	25	Vasil	Orta
“	Dimitraki oğlu reŇber Lefter	18	Haralanbo	Orta
“	Sarazino oğlu reŇber Sava	18	Panayot	Orta
“	Papayot oğlu reŇber Trantaflo	38	Haralanbo	Orta
“	Yorgaki oğlu oban Yani	17	Angelaki	Orta
“	Niyaki oğlu reŇber	21	Niko	Üst

	Konstanti			
Lihne Karyesi	Konstanti oğlu reņber Trantaflo	43	Metro	Orta
Varoz Karyesi	Nikola oğlu reņber Vasil	32	Haralanbo	Üst
“	Trantafli oğlu reņber Karaflo	40	Haralanbo	Üst
“	Yorgi oğlu çoban Niyaki	17	Konstanti	Orta
“	Kiryako oğlu çoban Atnaş	18	Konstanti	Orta
Karpaş karyesi	Niyaki oğlu çoban Yorgi	18	Trantaflo	Orta
“	Konstanti oğlu reņber Anton	27	Arhencalos	Orta
“	Bimandi oğlu reņber Anton	25	Dimitri	Orta
Ackı Karyesi	Manol oğlu reņber İstifan	25	Yorgi	Orta
“	Niyaki oğlu duvarcı Mihal	42	Panayot	Üst
“	“	“	Yorgi	Üst
“	Paligo oğlu duvarcı Nikolaki	16	Dimitri	Orta
“	Papa Atnaş oğlu yazıcı Hristaki	28	Penayotaki	Üst
“	Nikolaki oğlu reņber yorgaki	30	Konstanti	Orta
Katlakoz Karyesi	Trantafli oğlu reņber Anton	33	Yorgot	Orta
“	Dimitraki oğlu çoban Vasil	19	Vasil	Orta
“	Karamani oğlu çoban Konstanti	23	Niyaki	Orta
“	Yorgi oğlu çoban konstanti	21	Nikola	Orta
“	Dimitri oğlu çoban Nikola	26	Kiryako	Orta
Saroz Karyesi	Sarandino oğlu çoban Dimitri	27	Mihal	Orta
“	Angeleto oğlu değirmenci Mihal	23	Yani	Üst
“	Trantafli oğlu reņber Yorgot	24	Aspiro	Orta
“	Dimitraki oğlu reņber	35	Anton	Orta

	Karaflo			
“	Vasil oğlu oban Dimitraki	20	Paligo	Orta
“	Paligot oğlu yemenici Paligo	25	Andrea	Orta
“	Mihal oğlu duvarcı Manol	30	Mihal	Orta
Kornoz karyesi	Trantaflı oğlu Yorgi	~~30~~	Atnaş	Üst
“	Karaflo oğlu oban Nikola	14	Haralanbo	Orta
“	Karaflo oğlu oban Trantaflı	23	Pandili	Orta
“	Mihal oğlu gemici Metro	16	Yorgi	Orta
“	Nikola oğlu rençber Atnaş	26	Konstanti	Orta
“	Kostas oğlu rençber Trantaflı	~~35~~	Nikola	Orta
“	İsbero oğlu bağcı Nikola	39	Mavridi	Orta
“	Sava oğlu rençber Toma	26	Metro	Üst
“	Nikola oğlu oban Yorgi	21	Nikola	Orta
“	Trantaflı oğlu oban Niyaki	19	Anton	Orta
Kabka Karyesi	Niyaki oğlu rençber Nikola	33	Dimitri	Orta
“	Paligo oğlu oban Kantakuzen	23	Dimitri	Orta
“	Anton oğlu rençber Andrea	43	Dimitri	Orta
“	Haralanbo oğlu oban Aristo	28	Panayot	Orta
“	Nikola oğlu yemenici Sava	28	Vasil	Orta
“	Vasil oğlu rençber Dimitri	29	Atnaş	Orta
“	Yorgi oğlu rençber trantaflo	28	Penayot	Orta
“	Niyaki oğlu rençber Atnaş	28	Konstanti	Orta
“	Mesko oğlu rençber Pavli	32	Yani	Orta
“	Angeli oğlu rençber Sarandino	31	Vasil	Orta
“	Menol oğlu oban Hristo	21	Yani	Orta
Limni'ye Bağlı Bozbaba Adası				

Rum Reâyâ Doğumları			
(01.01.1263-29.06.1263 [20.12.1846 – 13.06.1847] Arası 6 Aylık)			
Baba'nın Adı ve Mesleği	Babasının Yaşı	Çocuğun Adı	Babanın Vergi Düzeyi
Konstanti oğlu çiftçi İstirati	30	Yorgi	Üst
Yorgi oğlu çiftçi Mihal	33	Atnaş	Üst
Vasil oğlu çiftçi Yorgaki	30	Nikola	Orta
Nikolaki oğlu çoban Mihal	23	Pandili	Orta
Yorgaki oğlu çiftçi Dimitri	18	Yorgi	Orta
Kalomani oğlu çoban Konstanti	20	Konstanti	Orta
Manol oğlu çoban Konstanti	17	Kominaki	Orta
Yani oğlu gemici Pandari	35	Yani	Orta
Dimo oğlu çoban Konstanti	20	Dimo	Orta
Yorgi oğlu duvarcı Kaparisi	19	Yorgi	Orta
Anton oğlu duvarcı Manol	28	İstirati	Orta
Mihal oğlu çiftçi Konstanti	35	Mina	Orta

Limni'nin demografik yapısını sağlıklı bir biçimde değerlendirilebilmesi için ölüm oranlarını da göz önünde bulundurmak yerinde olacaktır. 1842 (1258) yılının ilk altı aylık döneminde Müslüman ve Rum reâyâ ölüm oranlarına bakıldığında Limni ve Bozbaba adalarında meydana gelen 50 ölüm vakasından 4'ü Müslüman, 46'sı da Rumlardan meydana geliyordu. Adada çocuk ölümlerinin çokluğu dikkat çekmektedir; doğum esnasında ya da çeşitli hastalıklar neticesinde hayatlarını kaybeden 0-7 yaş arası erkek çocuk ölümlerinin toplam sayı içerisindeki miktarı 16 olup, toplam ölüm vakalarının % 32'sini oluşturmaktadır. 40 yaşın üzerinde ölenlerin sayısı 15 kişi idi. Bu da % 30'luk bir dilimi meydana getirmektedir. Aynı tarihte adanın erkek nüfusu ortalama 6.000 olarak tahmin edilecek olduğunda, 6 aylık periyottaki toplam ölüm miktarı genel erkek nüfusunun yaklaşık % 0,8'inin oluşturmaktadır. Kayıt altına alınan Rumlardan 26'sı orta, 3'ü üst ve 3'ü de alt düzey gelir seviyesine sahip bulunmaktaydılar¹⁴⁵.

¹⁴⁵ BOA, ML.CRD, nr. 614.

TABLO-VII			
LİMNİ MAHALLE VE KÖYLERİ ÖLÜMLERİ			
MÜSLÜMAN ÖLÜMLERİ			
(01.01.1258 – 26.06.1258 [13.02.1842-04.08.1842] Arası 6 Aylık)			
Ölenin Mesleği-İsmi	Mahalle veya Köyü	Yaşı	
Hasan oğlu rençber Abdülkadir	Cami-i Atik Mah.	50	
Hüseyin oğlu Hasan	“	12	
Arnavut Hüseyin oğlu Hamal Mustafa	“	45	
Süleyman oğlu Hasan	“	1	
RUM REAYÂ ÖLÜMLERİ			
(01.01.1258 – 26.06.1258 [13.02.1842-04.08.1842] Arası 6 Aylık)			
Ölenin Mesleği-İsmi	Mahalle veya Köyü	Yaşı	Vergi Düzeyi
Mihalaki oğlu Yorgaki	Varoş Mahallesi	1,5	
Dimitri oğlu gemici Sava	“	40	Orta
Nikola oğlu Freñçerko	“	39	Orta
Niyaki oğlu gemici Mihalaki	“	19	Orta
Kantakuzen oğlu gemici Konstanti	“	60	Orta
Nikola oğlu Acı Dimitri	Çaşı Mahallesi	1	
Anderia oğlu gemici Metro	“	25	Orta
Gemici Vasil oğlu Konstantin	“	10	Orta
Marangoz Tarantaflı oğlu Vasilaki	Endroni Mahallesi	2	
Çiryako oğlu Kaptan Yani	“	58	Orta
Konat oğlu Niyabot	“	1	
Yani oğlu Vasilaki	“	70	Alt
Mihalaki oğlu rençber Paligo	Cemendarya Karyesi	50	Orta
Nikolaki oğlu Atnaş	Bortayanoz Karyesi	30	Orta
Yani oğlu yemenici Nikola	“	16	Orta
Konstantin oğlu çoban Niyaki	Beşiragoz Karyesi	15	Orta
Trantaflo oğlu değirmenci	“	60	Orta

Dimitraki			
Menol oğlu rençber Kiryaki	Ayasofya Karyesi	52	Üst
Trantaflo oğlu papaz Yorgi	Orsebol Karyesi	40	Üst
Kantokuzino oğlu ırgat Niyaki	“	43	Orta
Çoban Aleksandır oğlu Penayot	“	7	Orta
Dukaki oğlu gemici Dimitraki	“	18	Orta
Niyaki oğlu çoban Sava	“	23	Orta
Rençber Kantokuzino oğlu Dimitraki	Kondibol Karyesi	2	
Anton oğlu rençber Peyandi	“	23	Orta
Penayot oğlu rençber Karaflo	“	21	Orta
Kominaki oğlu çoban Nikola	“	18	Orta
Haralanbo oğlu Dimitri	“	1	
Yorgi oğlu rençber Vasil	Rubakid Karyesi	38	Orta
Nikolaki oğlu rençber Apostol	Açkı Karyesi	47	Orta
Duvarcı Dimitraki oğlu İstimat	Pirbol Karyesi	1	
İstimat oğlu gemici Nikolaki	“	19	Orta
Atnaş oğlu Yorgaki	Katlakoz Karyesi	1	
Hristo oğlu duvarcı Trantaflo	Saroz Karyesi	22	Orta
Niyaki oğlu değirmenci Yorgi	“	78	Alt
Kozino oğlu gemici Aleksardri	“	21	Orta
Rençber İseru oğlu Yorgi	Kornoz Karyesi	1	
Rençber Petro oğlu Nikola	“	1	
Konstanti oğlu rençber Angeliki	Kabka Karyesi	62	Üst
Lefter oğlu Sava	“	4	
Valoki oğlu rençber Polligo	“	62	Orta
Yani oğlu çoban Polligo	“	22	Orta
Sarandino oğlu Panayot	“	6	
Limni'ye Bağlı Bozbaba Adası			
Rum Reâyâ Ölümleri			
(01.01.1258 – 26.06.1258 [13.02.1842-04.08.1842] Arası 6 Aylık)			
Ölenin Mesleği-İsmi	Yaşı	Vergi Düzeyi	
Koriba oğlu Angeli	75	Alt	

Yorgi oğlu Yani	1	
Rençber Niyaki oğlu Yorgi	1	

1263 (1846) yılının ilk altı aylık periyodunda kayıt altına alınan 143 ölüm vakasından 10'u müslüman, 3'ü Kıptî ve geri kalan 130'u da Rumlardan meydana geliyordu. Bu tarihte çocuk ölümlerinin sayısında gözle görülür bir artış söz konusudur. 0-7 yaş arası gruptaki ölen çocuk miktarı 78'dir ki bu rakamın genele oranı yaklaşık % 54,5'lik bir dilimi oluşturmaktadır. Bir önceki nüfus yoklamasına göre ölenlerin sayısındaki belirgin artışın kesin nedeni hakkında elimizde kesin bir bilgi mevcut değildir.

40 yaş ve üzerindeki ölüm miktarı 30 olup toplam ölüm vakalarının yaklaşık % 21'ini meydana getirmektedir. Aynı tarihte adamın erkek genel nüfus toplamının yaklaşık 6.000 olduğu tahmin edilecek olunursa 6 aylık periyottaki erkek ölüm miktarının, genel erkek nüfusa oranı yaklaşık % 2,3 olur. Ölen Rumların kayıt altına alınanlarının gelir seviyelerinin 43'ünün orta, 7'sinin alt ve 4'ünün de üst seviye olduğu anlaşılmaktadır¹⁴⁶.

TABLO-VIII		
LİMNİ MAHALLE VE KÖYLERİ ÖLÜMLERİ		
MÜSLÜMAN ÖLÜMLERİ		
(01.01.1263-29.06.1263 [20.12.1846 – 13.06.1847] Arası 6 Aylık)		
Ölenin Mesleği-İsmi	Mahalle veya Köyü	Yaşı
Mustafa Reis oğlu Ahmed	Cami-i Atik Mah.	3
Hasan oğlu Derviş Süleyman	Cami-i Atik Mah.	53
Mehmed Ali oğlu Osman	Cami-i Cedîd Mah.	49
Ahmed oğlu Şeyh Niyazi	"	50
Şeyh Niyazi oğlu Tahir	"	18
Şeyh Niyazi oğlu Mustafa	"	2
İsmail oğlu Kasap Osman		58
Süleyman oğlu Hasan	"	1
Hasan oğlu Tahir	Astaratı Karyesi	2

¹⁴⁶ BOA, ML.CRD, nr. 1088 (bkz. Ek-9).

Abdülkerim oğlu Ali	Lere Karyesi	1	
KIPTİ ÖLÜMLERİ			
(01.01.1263-29.06.1263 [20.12.1846 – 13.06.1847] Arası 6 Aylık)			
Ölenin Mesleği-İsmi	Mahalle veya Köyü	Yaşı	
Salih oğlu Halil	Lere Karyesi	1	
Hüseyin oğlu gemici Feyzullah	“	27	
Ebubekir oğlu demirci Timur	“	24	
RUM REAYÂ ÖLÜMLERİ			
(01.01.1263-29.06.1263 [20.12.1846 – 13.06.1847] Arası 6 Aylık)			
Ölenin Mesleği-İsmi	Mahalle veya Köyü	Yaşı	Vergi Düzeyi
Filadir oğlu dülger Nikola	Varoş Mah.	58	Orta
Yani oğlu Konstanti	“	6	
Nikola oğlu Papaz Todori	“	42	Orta
Atnaş oğlu Hristo	“	2	
Konstanti oğlu terzi Kominaki	Çaşı Mah.	49	Orta
Sava oğlu terzi Toma	“	30	Orta
Metru oğlu gemici Morayadi	“	73	
Yani oğlu gemici Konstanti	“	27	Orta
Hristo oğlu ihtiyar Dimitri	Endironi Mah.	72	
Boyraz oğlu Acı Hristo	“	68	Üst
Tomar oğlu sabi Digor	“	7	Alt
Yorgaki oğlu gemici Hristoki	“	22	Orta
Pandili oğlu Androni	“	4,5	
Hristo oğlu gemici Yorgi	“	59	Alt
Andrea oğlu Kiryako	“	16	Orta
Atnaş oğlu sabi Konstanti	“	11	Orta
Yani oğlu Haralanbo	Paşa Limanı Mah.	5	
Niyaki oğlu sabi Dimitri	Tanoz Karyesi	10	Orta
Anton oğlu Nikola	“	0,6	
Yani oğlu Mihal	Kondiye Karyesi	2	
Nikolaki oğlu boyacı Yani	“	29	Üst
Yorgi oğlu Nikola	“	0,9	

Kantakuzino oğlu Yorgaki	“	2,5	
Yani oğlu Konstanti	“	45	Orta
Komino oğlu rençber Niyaki	Cemandarya Karyesi	35	Orta
Dimitri oğlu kalaycı Konstanti	“	45	Orta
Aleksi oğlu rençber Dimitri	“	53	Alt
Atnaş oğlu Trantafli	“	50	Orta
Yani oğlu Vasil	“	3	
Petro oğlu Mihal	Bortayanoz Karyesi	0,2	
Metro oğlu Haralanbo	“	1	
Yani oğlu sabi Atnaş	Beşiragoz Karyesi	2	
Dimitri oğlu sabi Atnaş	“	8	Alt
Ankanos oğlu Dimitri	Leyvadahor Karyesi	7	
Gaytan oğlu rençber Dimitri	Sarbi Karyesi	58	Orta
Dimitraki oğlu rençber Konstanti	Mondros Karyesi	22	Orta
Menolaki oğlu rençber Mavri	“	39	Orta
Dimitri oğlu Yani	“	5	
Lefter oğlu Aleko	“	0,7	
Yorgi oğlu Vasil	“	0,7	
Aleki oğlu İstirati	Ayasofya Karyesi	2	
Aleki oğlu İstirati	“	2,5	
Dimitri oğlu Pitar	İskandal Karyesi	0,6	
Dimitri oğlu Sava	“	1,5	
Yorgi oğlu Zalanbo	Vişnoz Karyesi	2	
Aleksi oğlu Niyaki	“	63	Orta
Dimitraki oğlu Anastas	Kamiken Karyesi	0,6	
Karaflu oğlu Sava	“	2,5	
Niyaki oğlu gemici Karaflu	“	24	Orta
Atnaş oğlu Niyaki	“	5,5	
Yani oğlu Konstanti	“	1	
Andrea oğlu Savasto	Orminoş Karyesi	3	
Ağrasto oğlu Konstanti	“	17	Orta

Dimitraki oğlu Menol	Kalyop Karyesi	57	Orta
Paligo oğlu Nikola	“	2	
Yorgi oğlu Dimitraki	“	2	
Konstanti oğlu Niyaki	“	2,5	
Savasto oğlu Digor	“	2,5	
İstilano oğlu Vasil	Kondipol Karyesi	1	
Hristofi oğlu duvarcı Aleki	“	23	Orta
Papaz Lefter oğlu Yorgaki	“	1	
Atnaş oğlu Sava-	“	1	
Poligos oğlu Manolaki	“	4	
Niyaki oğlu rençber Andrea	Ayobat Karyesi	34	Orta
Konstanti oğlu vasil	Rubakid Karyesi	2	
Angeleto oğlu Yani	“	3,5	
Lefter oğlu Aleksi	“	10	Orta
Konstanti oğlu Haralanbo	“	4,5	
Vasil oğlu Panayot	“	1	
Yorgaki oğlu Nikola	“	4	
Dimitri oğlu Nikolaki	“	4	
Manolaki oğlu Trantaflo	Lihne Karyesi	1,5	
Trantaflo oğlu Yani	“	0,9	
Dimitri oğlu İstoraki	“	0,7	
Velestar oğlu Lazaro	“	1	
Dimitraki oğlu ırgat Nikolaki	Ackı Karyesi	43	Orta
Anton oğlu yemenici Nicolaki	“	63	Orta
Lefter oğlu duvarcı Niyaki	“	18	Orta
Konstanti oğlu rençber Nicolaki	Pirpol Karyesi	63	Üst
Tarantfli oğlu Konstanti	“	0,3	
Nicolaki oğlu İstilano	“	2	
Penayot oğlu Mihal	Şiyordeba Karyesi	0,2	
Trantafli oğlu Dimitraki	Katlakoz Karyesi	3	
Vasil oğlu Yani	“	1.5	

Panayot oğlu rençber Yani	“	28	Üst
Niyaki oğlu çoban Yorgi	“	55	Alt
Papa Yorgat oğlu rençber Niyaki	Saroz Karyesi	48	Orta
Niyaki oğlu çoban Digor	“	19	Orta
Kostas oğlu Dimitri	“	43	Alt
Karafli oğlu çoban Angeleto	“	9	Orta
Yorgot oğlu çoban Yani	“	13	Orta
Kostanti oğlu duvarcı Yorgi	Kornoz Karyesi	19	Orta
Nikola oğlu Atnaş	“	0,1	
Angeleto oğlu Panayot	Kabka Karyesi	3	
Paligo oğlu çoban Anderiko	“	15	Orta
Atnaş oğlu çoban Dimitri	“	10	Orta
Nikola oğlu Angeleto	“	2	
Yorgaki oğlu Dimitri	“	16	Orta

Limni'ye Bağlı Bozbaba Adası

Rum Reâyâ Ölümleri

(01.01.1263-29.06.1263 [20.12.1846 – 13.06.1847] Arası 6 Aylık)

Ölenin Mesleği-İsmi	Yaşı	Vergi Düzeyi
Kostanti oğlu çiftçi Yorgoz	34	Orta
Yorgi oğlu Mihal	3	
Yorgaki oğlu Karamali	1	
Niyaki oğlu İstifani	6	
Yorgaki oğlu Nikola	2	
Yorgaki oğlu sabi Yani	8	
Manoli oğlu çoban Kiryako	39	Orta
Manolaki oğlu Mihal	2,5	
Domaki oğlu çoban Dimitri	34	Orta
Dimitri oğlu sabi Kosta	1	
Vasil oğlu çoban Dimitri	22	Orta
Yani oğlu sabi Nikolaki	3	
Yorgi oğlu çiftçi Vasil	50	Orta
Kostanti oğlu Yani	2	

Yorgaki oğlu sabi Kostanti	4	
Mihal oğlu sabi Atnaş	2	
Filibi oğlu çiftçi Yani	60	Alt
Penayot oğlu çiftçi Yorgi	40	Orta
Yorgi oğlu sabi Andrea	2	
Penayot oğlu sabi Haralanbo	1	
Yorgi oğlu Dimitraki	5	
Niyaki oğlu sabi Andrea	12	Orta
İstirati oğlu Petro	4,5	
Kominaki oğlu sabi Karaflo	1	
Kominaki oğlu Yani	6	
Nikola oğlu Yorgi	1	
Pandili oğlu Yorgi	1	
Yorgaki oğlu Dimitraki	34	Orta
Kostanti oğlu Yorgaki	3	
Kantakuzen oğlu çoban Niyaki	39	Orta
Atnaş oğlu Konstanti	2,5	
Sotiraki oğlu Yorgaki	1,5	

I. Dünya savaşında müttefik kuvvetlerin Çanakkale'ye saldırmak üzere üs olarak kullandıkları Limni Adası, Millî Mücadele'den sonra göç olaylarına sahne olmuştur. 1920'de 1.636 müslüman adadan ayrılmış; müslümanlara âit olan topraklar Anadolu'dan kaçan 3 bin civarındaki Rum'a dağıtılmıştır. Buraya gelen Rumlardan bazıları Kastro; bir kısmı da Mondros Körfezi civârındaki 20 köye yerleştirilmişlerdir. Boşaltılmış Lera müslüman köyüne 556 muhacir iskân edilerek adı Aghios Dimitrios'a çevrilmiştir. Nea Koutali kıyı köyünde muhacirler için 100 ev inşa ettirilmiştir. Çiftçilik mesleğini bilmiyen bazı göçmenler, iskân edildikleri bölgelerden başka yerlere taşınmışlardır. Böylelikle Kastro nüfusunun % 11'ini, Varoş da % 15'ini kaybetmiştir. Nea Koutali köyünde iskân edilen 351 muhacir süngercilik ve balıkçılık ile geçimlerini temin etmeye başlamışlardır. Göçmenlerin bir kısmı sandal imâli ile uğraşmışlar ve Limni'deki teknelerin 6/10'u bunlar tarafından üretilmiştir. Anadolu'dan kaçan Rum göçmenleri, buraya üzüm kurutma tekniğini, balıkçılığı, 1926 yılında da, şimdi bir kısmı Kastro Limanı'ndan

sevk edilen, pamuk ziraatini getirmiştir. Ancak Limni'nin, Osmanlı hakimiyetindeki refah seviyesine ulaşması mümkün olamamıştır. Osmanlıların son dönemlerinde ada nüfusu, 2.540'ı müslüman olmak üzere 27.079 idi. 1988'li yıllara gelindiğinde ise 17.367'yi ancak bulmaktaydı. Osmanlı ve Venedik kalelerinin harabelerini barındıran bir tepeye yaslanmış, bağlarla çevrili ve 7 camili Kastro, idarî merkez ve Liman fonksiyonuna rağmen, 3.982 nüfuslu bir kasaba olmaktan öteye gidememiştir¹⁴⁷.

2. Limni'nin Mülkî Taksimatı

1877 yılında Limni Adası'nın ikinci derecede mutasarrıflık statüsü verilerek İmroz ile Bozcaada'nın da sınırlarına katılması ile *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti*'ne bağlı bir sancak konumuna getirildiğinden daha önce bahsetmiştik. 1879'da Bozbaba, 1883'de de Mondros Limni'ye nâhiye statüsü ile bağlanmıştır. Limni'deki sancak idare meclisi 1883 yılı itibarıyla reis mutasarrıf paşa ile birlikte 4 tabii aza ile 5 seçilmiş azadan meydana geliyordu. Limni belediye idaresi ise bir reis, üç aza ve bir kâtipten oluşuyordu. Bunlardan başka Limni merkez teşkilatı muhasebe kalemi, tahrîrât kalemi, aşar ve ağnam kalemi, defter-i hâkânî kalemi, vergi kalemi, nüfus kalemi, hukuk mahkemesi, ceza dairesi, menafi sandığı heyeti, ticaret ve ziraat odası, rûsûmât dairesi, karantina dairesi, ilmiye cemiyeti ve zabıta heyetinden meydana gelmekteydi. 1883'de Limni'nin Mülkî taksimatını, görevlilerin isimleri ve sayılarını müslüman ve hristiyan olarak liste halinde şu şekilde gösterebiliriz¹⁴⁸:

TABLO-IX	
1883'DE LİMNİ'NİN YÖNETİMİ	
LİMNİ MERKEZ TEŞKİLATI	
Mutasarrıf	Hüseyin Rüşdü Paşa
SANCAK İDARE MECLİSİ	
<u>Reis</u>	Mutasarrıf Paşa

¹⁴⁷ Erinç-Yücel, a.g.e, s. 96 vd. ; Feridun Emecen, "Limni", DİA, c. XXVII, s. 192.

¹⁴⁸ CBSS, sene 1301, s. 140-160.

<u>Tabii Azalar</u>	Nâib Halis Efendi Metropolid Agam Efendi Muhasebeci Hüsni Efendi Tahrirat Müdürü Muharrem Efendi
<u>Seçilmiş Azalar</u>	Tahir Bey Mehmed Ağa İstavraki Efendi Penayot Efendi Kâtip Hakkı Bey
DİĞER KURUMLAR	
Muhasebe Kalemî	Tahrirat Kalemî
Muhasebeci Efendi Refiki Yusuf Efendi Refiki Hasan Efendi Sandık Emîni Mustafa Efendi	Müdür İsmail Muharrem Efendi Muavin Hüseyin Efendi Refiki Mustafa Efendi Mukayyid Ahmed Bey Tercüman Andonaki Efendi
Aşar ve Ağnam Kalemî	Defter-i Hâkânî Kalemî
Müdür Tahir Efendi Başkâtip Mustafa Efendi İkinci Kâtip Mehmed Nazif efendi Üçüncü Kâtip Emin Efendi	Memur Hacı Nafiz Efendi Baş Kâtip Hüseyin Efendi Merkez Kaza Tapu Kâtibi Tahir Efendi
Vergi Kalemî	Nüfus Kalemî
Memur Hasan Senayi Efendi Kâtip Hafız Mahmud Efendi Vukuat Kâtibi Refiki İbiş Efendi Defterci Mustafa Efendi	Memur Hüseyin Efendi Kâtip Mustafa efendi
Tahsildarlar	Hukuk Mahkemesi
Sertahsildar Sadık Efendi Merkez Kaza tahsildarı Süvari tahsildarı (7 nefer)	Reis Naib Efendi Aza Şeyh Emin Efendi Aza Penayot Efendi

	Aza Mülazımı Halil Efendi
Ceza Dairesi	Kalem Dairesi
Reis Hristaki Efendi Müdde-i Umûmi Muavini Emin Bey Aza Osman Efendi Aza Angeli Sadril Efendi Aza Mülazımı Vasilaki Efendi	Başkâtip ve Mukâvelât Muharriri Tayyar Bey İcra Memuru Mustafa Efendi Zabıt Kâtibi Ali Bey Zabıt Kâtibi Ahmed Efendi Zabıt Kâtibi Hüseyin Efendi Zabıt Kâtibi Atâ Bey İcra Mübaşiri (2 Nefer)
Limni Belediye İdâresi	Menâfi Sandığı Heyeti
<u>Reis</u> Tahir Bey <u>Azalar</u> Hacı Osman Efendi Hacı Mehmed Ağa Haralambo Efendi <u>Kâtip</u> Ahmed Efendi <u>Sandık Emîni</u> Yani Efendi	Şeyh Emin Efendi Hacı Süleyman Efendi Engosti Garokalu Efendi Penayot Kaçayidi Efendi İki Nefer Kâtip Sermayesi: 341.104 kr./20 pr.
Ticaret ve Ziraat Odası	Limni Kalesi'nde Bulunan Zâbitler
<u>Reis</u> Nuri Bey <u>Azalar</u> Rifat Bey Hayri Efendi Hacı Mehmed Ağa Dimitri Efendi Penayot Efendi Angeli Efendi Vasil Efendi	Sağkolağası Hacı Mehmed Ağa Tabib Hacı Hüseyin Efendi Kâtip Muavini İbrahim Efendi Yüzbaşı Ethem Efendi Mülâzım-ı Evvel Mehmed Ağa Mülâzım-ı Sâni Ömer efendi
Zâbita Heyeti	Rüsûmât Dâiresi
Bölükağası Necip Efendi Jurnal Emîni Süleyman Efendi Birinci Sınıf Teftiş İbrahim Efendi İkinci Sınıf Teftiş Enderiko Efendi	Müdür Mehmed Efendi Başkâtip Rifat Efendi Kâtip Yardımcısı Şevki Efendi Kolcu (7 nefer)

Üçüncü Sınıf Teftiş Said Efendi “ Şerif Efendi Dördüncü Sınıf Teftiş İbrahimEfendi	
Karantina Dairesi	İlmiye cemiyeti Heyeti
Memur Yusuf Ağa Gardiyan Yusuf Efendi	Rüşdiye Muallimi Hayreddin Efendi Azalar Nuri Bey Mustafa Efendi Halil Efendi Muallim Hafız Efendi Hüsnü Efendi Hayri Bey Hacı Mehmed Efendi Bevvâb Süleyman Efendi Muallim Ahmed Efendi
Mondros Nâhiyesi	
Müdür Süleyman Efendi	
Rüsûmât Dairesi	Rüsûm-ı Sitte Dâiresi
Memur Şerif Efendi Kolcu (1 Nefer)	Memur Mustafa Efendi Kolcu (2 Nefer)
Peruka İskelesi	Rüsûm-ı Sitte Dâiresi
Memur Mustafa Efendi Kolcu (2 Nefer)	Memur Halil Efendi Kolcu (2 Nefer)
Bozbaba Nâhiyesi	
Müdür Ali Ağa	
Rüsûmât Dairesi	
Memur Mehmed Efendi	
LİMNİ'YE BAĞLI KAZALAR TEŞKİLÂTI	
Bozcaada Kazası	İmroz Kazası
<u>Kaymakam</u> Said Efendi <u>Kaza İdâre Meclisi</u>	<u>Kaymakam</u> Kastakilogadi Efendi <u>Kaza İdâre Meclisi</u>

Reis Kaymakam	Reis Kaymakam
<u>Tabii Azalar</u>	<u>Tabii Azalar</u>
Naib Bekir İsmail Efendi	Metrapolid Palseos Efendi
Metrapolid Vekili Garyando Efendi	Mal Müdürü Mustafa Efendi
Mal Memuru Süleyman Efendi	Tahrirat Kâtibi Ahmed Efendi
Tahrirat Kâtibi Mehmed Raşid Efendi	Dimitraki Efendi
Ali Efendi	Mihail Efendi
<u>Seçilmiş Azalar</u>	<u>Seçilmiş Azalar</u>
Latif Ağa	Papa Doblou Efendi
Osman Efendi	Yorgaki Efendi
Sotir Ağa	Yaniko Linardo Efendi
Yani Ağa	İstirati Anastasyo Efendi
<u>Belediye İdâresi</u>	<u>Belediye İdâresi</u>
Reis Nikolaki Efendi	Reis Manolaki Efendi
<u>Azalar</u>	<u>Azalar</u>
Ali Ağa	Yorgi Efendi
İsmail Ağa	Yani Kosta Efendi
Konstanti Efendi	Penayot Efendi
Yani Ağa	<u>Bidayet Mahkemesi</u>
<u>Kâtip</u>	Reis Ali Vehbi Efendi
Hasan Efendi	Aza Penayot Kostanid Efendi
<u>Bidâyet Mahkemesi</u>	Aza Yorgi Efendi
Reis Naib Efendi	<u>Diğer Memurlar</u>
Aza Konstanti Efendi	Sandık Emmini Mihail Efendi
Aza Ali bey	Nüfus Memuru Osman Efendi
<u>Diğer Memurlar</u>	Aşar Memuru Hüseyin Efendi
Rüsumât Kâtibi Hasan Efendi	
Sandık Emmini Ali Efendi	
Aşar Memuru Necip Efendi	
Nüfus Memuru Ali Efendi	

1813 (1228) kayıtlarına göre Limni'nin yerleşim birimleri şu mahalle ve karyelerden oluşuyordu: Çarşu Mahallesi, Endroni Mahallesi, Varoş Mahallesi, Kornos Karyesi, Lere Karyesi, Komi Karyesi, Estirati Karyesi, Koroni Karyesi, Kerinde Karyesi, Ebyab Karyesi, Acki Karyesi, Sardost Karyesi, Frenkide Karyesi, Konduraki Karyesi, Pirpol Karyesi, Karpas Karyesi, Kasban Karyesi, Kornos Karyesi, Kondüpol Karyesi, Kalyob Karyesi, Ayban Karyesi, Rubakid Karyesi, Varoş Karyesi, Katalakoz Karyesi, Şiyordeba Karyesi, Paşa Limanı Karyesi, Tanoz Karyesi, Leyvadahor Karyesi, Cemandarya Karyesi, Bortiyanos Karyesi, Enopos Karyesi, Beşiragoz Karyesi, Sabri Karyesi, Kamiken Karyesi, Ormanos Karyesi, Orsipol Karyesi, Vişnoz Karyesi, İskandal Karyesi, Ayasofya Karyesi, Lihne Karyesi ve Kondiye Karyesi¹⁴⁹.

1847 (1263) yılına ait nüfus yoklama defterindeki kayıtlara göre ise Limni'de 6 mahalle ve 33 karye bulunuyordu. Bunlardan *Cami-i Atik* ve *Cami-i Cedid* isimli mahalleler ile Kornoz¹⁵⁰, Astaratı ve Lere karyeleri müslümanlarca; Varoş, Çası, Endironi ve Paşa Limanı mahalleleri ile Tanoz, Kondiye, Cemandarya, Bortayanoz, Ankaryanoz, Beşiragoz, Leyvadahor, Sarbi, Ayasofya, İskandal, Vişnoz, Kamiken, Orsebol, Orminoz, Kalyop, Kondipol, Ayobat, Rubakid, Lihne, Varoz, Karpaş, Ackı, Pirpol, Şiyordeba, Katlakoz, Saroz, Kornoz ve Kabka karyeleri ise hristiyanlarca meskûndü¹⁵¹.

1875 (1292) yılı istatistiklerine göre Limni'deki mahalle sayısı 4'e düşerken, karye sayısı 41'e yükselmiştir. Bu tarihe kadar adaya yapılan göçler karye sayısının artış göstermesinin önemli bir nedeni olmuş olabileceği gibi; büyük köyler bölünerek yeni köylerin meydana gelmiş olması da ihtimal dahilindedir. Bu tarihte 2 mahalle ile 3 karye müslümanlar, geri kalan 2 mahalle ile 38 karye ise hristiyanlara tarafından meskun bulunuyordu¹⁵². 1910 (1328) kayıtlarında ise hristiyanlara ait olan karye sayısı 36 olarak belirtilmiştir¹⁵³.

¹⁴⁹ Aynı zamanda bu mahaller Limni'nin avârızhânelerini oluşturmaktaydılar (bkz. BOA, KK, nr. 2965, s. 22).

¹⁵⁰ Kornoz'da sıcak su kaplıcası mevcut olup, 1911 (1327) yılında burada yeni banyolar inşa edilmiştir (bkz. BOA, ŞD, nr. 2369/18).

¹⁵¹ BOA, ML.CRD, nr. 1088, (bkz. Ek-9).

¹⁵² CBSS, Sene 1292, s. 115 (tablo-I)

¹⁵³ BOA, DH.MUİ, nr. 56-2/19.

3. Limni'nin Resmî Yapıları (Kaleler, Limanlar, Hastahâne, Hükümet Konağı, Karantina ve Gümrük Daireleri)

Bilindiği gibi dört tarafı surlarla çevrili bulunan kaleler şehrin nüvesini teşkil etmektedir. Kalelerin şehirlerin gelişip büyümesinde de büyük bir âmil olduğu bilinmektedir. Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriyyesi*'nde Limni'ye ayırdığı kısımda adanın sahip olduğu kaleler hakkında şu bilgileri vermektedir¹⁵⁴:

“...Mezkûr adanın üç pâre kal'ası vardır. Şimdiki halde ikisi haraptır ve birisi ma'murdur. Ol kal'aya kefere tâifesi Palyo Kastro der ve Türk tâifesi Balı Kesiri derler. Cezîre-i mesbûrun karayel tarafından gün batısına karşı bir kayalu dağın üzerinde bina olunmuştur. Gâyette yeri sarp kal'adır. Her cânibi uçurum yardur. Heman bir taraftan yolu vardur. Mezkûr kal'anın altında gün batısına karşı bir bucak vardır. Kal'a-yı mezbûreye varan gemiler mezkûr bucakta yatarlar...”

Piri Reis, harap olan iki kalenin birinin adının *Göcenez* olduğunu bildirmekte, diğerinden ise bahsetmemektedir¹⁵⁵. Piri Reis'in adını belirtmediği diğer harap kalenin *Kasrı Kalesi* olması kuvvetle muhtemeldir¹⁵⁶.

Piri Reis'in verdiği bu bilgilere karşılık John Haldon, adada dört kale bulunduğunu yazmaktadır ki bunlar: Palaikastron/Myrina, Kotzinos, Skala ve Kastrion'dur. Bu kalelerden Palaikastron ve Kotzinos'un önemine değinen Haldon, günümüzde bunlardan sadece Palaikastron'un ayakta kalabildiğinden söz etmektedir¹⁵⁷. Bu kalenin bulunduğu mevkiye *Kastro* denilmekte olup ve İstanbul'a olan mesafesi 205 milden ibarettir¹⁵⁸.

Limni Kalesi 1770 (1184)'de hassa ser mimarı olan Mehmed Tahir'in keşif defteri mucibince 13.754 kuruşa etraflıca onarılmıştır¹⁵⁹. Ayrıca kalenin 1729 (1147)¹⁶⁰, 1762 (1176)¹⁶¹, 1769 (1183)¹⁶², 1787 (1202)¹⁶³, 1818 (1234)¹⁶⁴, 1834

¹⁵⁴ Piri Reis, a.g.e, s. 100.

¹⁵⁵ Aynı yer.

¹⁵⁶ Demircan, a.g.t, s. 119.

¹⁵⁷ J.Haldon, a.g.m, s. 162.

¹⁵⁸ DMA, MBN, nr. 7210/50.

¹⁵⁹ BOA, C.AS, nr. 32677.

¹⁶⁰ BOA, C.AS, nr. 13827.

¹⁶¹ BOA, C.AS, nr. 8760.

¹⁶² BOA, C.AS, nr. 27380.

¹⁶³ BOA, C.AS, nr. 9147.

¹⁶⁴ 1818 (1234)'de, yani Yunan isyanının çıkmasından üç yıl önce, Limni Kalesi'nde yapılan keşif neticesinde tamir masrafının 73.000 kuruş olacağı hesaplanmıştır. Bu paranın 47.500 kuruşunun adaya

(1250)¹⁶⁵, 1839 (1255)¹⁶⁶ ve 1844 (1260)¹⁶⁷ yıllarında da onarıma muhtaç bulunduğu mahalleri elden geçirilmiştir. 1847 (1264)'de de meydana gelen şiddetli yağmur neticesinde yıkılan tabyalar ile harap olan 60 zira' uzunluğundaki duvarı onarılmıştır¹⁶⁸. 7 Haziran 1876 (15 Cemaziyelevvel 1293)'da da Bozcaada Hastahanesi ile Limni Kalesi'nin tamiri için adaya 31.500 kuruş havale edilmiştir¹⁶⁹.

1824 yılında Limni Kalesi'nde anbarlarında peksimet, buğday ve arpanın yanısıra *barut, fişenk, âhen kürek, çatal çekiç, kilit, filinta tüfenk, külçe kurşun, ecza malzemeleri, şem'-i asel, kova, mastaki, revgân-ı bezr, meşin kese, keten-i mısırî, urgan, kılinc-ı Osmanî, senk-i çakmak, ağaç kürek, mühimmat sandığı, maşrapa, ibrik, kurşun kası, kabza-i kazma, kurşun tabası, fener, kağıt fişenk, kepçe, âhen kazma, torba, kazan, karavana, tencere, astar, saç, tas, balta, saraç, keser, burgu, âhen-i ham, kükürt, gühercile, meşin sofrası, palaska, testere, piştov, kağıt hartuç, demir harbi, tüfenk demiri, ecnas-ı top, ecnas-ı hayvan, halat-ı kantar, mahitap, tokmak, mismâr-ı kabuk, sünger, nişangâh, tomar-ı cam, teneke ölçek, huni, kaşağı, kurna, tomar-ı keçe, çengel, keten-i mısırî, iğne-i top, hartuç kalıbı, âhen civata, kinnap, mühimmat sandığı, kahıt hartuç, manuvella, ham sandık, mermer-i yuvarlak, ecnâs-ı yuvarlak, ecnas-ı dama, tomar, fitil-i mısırî* bulunuyordu. Bu mühimmat ve zahirenin ayrıntılı listesi aşağıdaki gibidir¹⁷⁰:

TABLO-X					
1824'DE LİMNİ KALESİ'NDEKİ ZAHİRE VE MÜHİMMATIN MİKTARI					
Cinsi	Miktarı	Ölçüsü	Cinsi	Miktarı	Ölçüsü
Barut	463	Varil	Fişenk	6930	Deste
Âhen kürek	47	Adet	Çatal çekiç	2	Adet
Kilit	6	Adet	Filinta tüfenk	403	Adet

11 Mayıs 1819 (16 Receb 1234)'a kadar gönderilmesi gerekirken ancak 15.000 kuruşu temin edilebilmiş ve tamirat kısmen yapılabilmıştır (bkz. BOA, C.AS. nr. 7968).

¹⁶⁵ BOA, C.AS, nr. 784.

¹⁶⁶ 1839 (1255)'da Mekteb-i Harbiye-i Mensûre'den gönderilen Şükrü Efendi, kalenin tamiri için 69.952,5 kuruşluk bir keşifte bulunmuştur (bkz. BOA, C.AS. nr. 20288).

¹⁶⁷ BOA, C.AS, nr. 7269.

¹⁶⁸ BOA, C.AS, nr. 40181.

¹⁶⁹ BOA, MAD, nr. 11145, s. 79.

¹⁷⁰ BOA, MAD, nr. 4828, s. 2 vd.; nr. 8915, s. 282 vd.

Külçe kurşun	4484	Adet	Ecza	3	Kıyye
Şem'-i asel	5	Kıyye	Kova	17	Adet
Mastaki	1,5	Kıyye	Revgân-ı bezr	10	Kıyye
Meşin kese	162	Deste	Keten-i mısırî	2	Kıyye
Urgan	300	Adet	Kılınc-ı osmânî	312	Adet
Senk-i çakmak	100	Adet	Ağaç kürek	460	Adet
Mühimmat sandığı	42	Adet	Maşrapa	10	Adet
İbrik	10	Adet	Kurşun kabı	20	Adet
Kabza-i kazma	100	Adet	Kurşun tabası	19	Adet
Fener	54	Adet	Kağıt fişenk	10	Deste
Kepçe	36	Adet	Âhen kazma	424	Adet
Torba	207	Adet	Kazan	7	Adet
Karavana	27	Adet	Tencere	12	Adet
Astar	40	Top	Saç	6	Adet
Tas	4	Adet	Balta	5	Adet
Saraç	1	Sandık	Keser	5	Adet
Burgu	21	Adet	Âhen-i ham	630	Kıyye
Kükürt	33	Kıyye	Gühercile	5	Kıyye
Meşin sofa	13	Adet	Palaska	30	Adet
Testere	13	Adet	Piştov ...	1	Adet
Kağıt hartuç	130	Kıyye	Demir harbî	186	Adet
Tüfenk demiri	72	Adet	Ecnâs-ı top	51	Kıt'a
Ecnâs-ı havan	9	Kıt'a	Halat-ı kantar	2	Adet
Mahitap	654	Adet	Tokmak	6	Adet
Mismâr-ı kabuk	1500	Adet	Sünger	0.5	Kıyye
Nişan-gâh	2	Adet	Tomar-ı cam	30	Adet
Teneke ölçek	9	Adet	Huni	3	Adet
Kaşağı	1	Adet	Kurna	37	Adet
Tomar-ı keçe	30	Adet	Çengel	16	Adet
Keten-i mısırî	2	Adet	İğne-i top	45	Adet

Hartuç kalıbı	20	Adet	Âhen cıvata	2	Adet
Kınnap	18	Kıyye	Mühimmat sandığı	42	Adet
Kağıt hartuç	83	Kıyye	Manuvela	120	Adet
Ham sandık	20	Adet	Mermer-i yuvarlak	500	Adet
Ecnâs-ı yuvarlak	13700	Adet	Ecnâs-ı dama	1449	Adet
Tomar	8	Adet	Fitil-i mısırî	50	Kıyye
Müşk ma' örtü	10	Adet	Peksimet	1300	Kantar
Hinta	3774	Kıyye	Şa'îr*	17613,5	Kıyye

Limni Kalesi'nin en yüksek askerî yetkilisi dizdardı¹⁷¹. 1839'da Tanzimat'ın ilanından sonra dizdarlara "kale muhafızı" denilmeye başlanmıştır¹⁷². Limni Kasabası'nda ikâmet eden müslümanlar ilk dönemden itibaren Topçu ve Sipahi olarak kalede hizmet görmekteydiler¹⁷³. 1831 (1247)'de Limni Kalesi'nde topçu askeri olarak bir yüzbaşı, bir mülâzım, iki çavuş, oniki onbaşı ve yüzseksendört de er bulunuyordu. Bunların toplam miktarı ile aldıkları maaşlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir¹⁷⁴:

* Kale anbarlarında bulunan ihtiyat zâhireleri üç yılda bir yenileniyordu (bkz. BOA, A.MKT.MHM, nr. 84/16). Ayrıca anbarlardaki zahire duruma göre; fazla ise satılır, ihtiyaç hâsıl olduğunda ise satın alınır. Meselâ 1864 (1281) yılının bereketli geçmesi ve ürünün bol olması nedeniyle Limni kalesi anbarında bulunan 5.268 keyl buğday ile 3.080,5 keyl arpanın çürüklerinin ayıklanarak 1/3'ünün tohum vaktinde ahâliye dağıtılmasına, 1/3'ünün muhafaza edilmesine, kalanının da yerlerine yeni ürünün gelmesinden sonra satılmasına karar verilmiştir (bkz. BOA, A.MKT.MHM, nr. 333/34).

¹⁷¹ BOA, C.AS, nr. 5932; Dizdarlar, kaleleri daimî olarak bekleyen ve savunan askerlerin komutanları idiler ve en önemli vazifeleri de hudut boylarındaki kaleyi her türlü tehlikeye karşı korumaktı. Kaleler eğer hudut boyunda bulunmuyorsa, dizdarlar şehrin asâyişinde rol oynayan bir nevi garnizon komutanı görevini ifâ etmekteydiler. Bunlar, zaman zaman subaşı ile de birlikte hareket etmekteydiler. Dizdarlar, kalelerde daimî surette bulunmak ve hatta geceleri de orada kalmak mecburiyetindeydiler. Görev haricinde kaleden yüz adımdan fazla uzaklaşmamaları ise kanundu (bkz. Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, Enderun Kitapevi, İstanbul 1986, s. 89).

¹⁷² M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEY, İstanbul 1983 c. II, s. 144.

¹⁷³ BOA, ML.CRD, nr. 614.

¹⁷⁴ BOA, KK, nr. 4845 (bkz. Ek-26).

TABLO-XI			
1831'DE LİMNİ KALESİ'NDE BULUNAN TOPÇU ASKERLERİNİN SAYISI VE MAAŞLARI			
No	Görevliler	Mâhiyesi (kuruş)	Sayısı
1	Yüzbaşı	100	1
2	Mülâzım	50	1
3	Çavuş	25	2
4	Onbaşı	15	12
5	Er	10	184
Toplam		2.220	200

Stratejik önemi nedeniyle Limni Kalesi'nin mühimmât ve zahire ihtiyacının giderilmesi hususunda her zaman ihtiyatlı davranılmıştır. Ada yöneticilerinin tespitleri doğrultusunda ya da olağan üstü durumlarda kaleye cephâne ve zahire takviyesi yapılmıştır. Meselâ 31 Mart 1881 (1 *Cemaziyelevvel* 1298)'de görülen lüzum üzerine Limni ve Bozcaada kalelerine *şenayder* cinsi 188 adet silah ile 19 sandık kurşun sevk edilmiştir¹⁷⁵. 28 Nisan 1897 (26 *Zilkade* 1314)'de Limni kalesinde 8 cm'lik toplardan dört adet bulunuyordu ve top başına üçer adet mermi atışına müsaade buyrulmuştur¹⁷⁶. 8 Nisan 1898 (16 *Zilkade* 1315) tarihli Tophâne müşirliğinin maruzatı üzerine Limni ile Bozcaada kalelerine *seyyar fûnye, hartuç ve vazelin* gönderilmiştir¹⁷⁷.

Limni'de iskeleler de adanın diğer resmî yapıları arasında yer almaktadır. Limni'nin birkaç doğal ve emniyetli limanı ile sonradan yapılan birkaç iskelesi vardı. En büyük şehri ve başlıca limanı batı kıyısında yer alan ve Kastro olarak da bilinen Myrina'dır. Ayrıca Limni'yi hemen hemen ikiye bölen kuzeyde Purnia, güneyde Mondros limanları da vardır¹⁷⁸. Randoph, Limni'nin başlıca limanının güneydoğudaki Mondros olduğunu ifade etmektedir¹⁷⁹. Gerçekten de Mondros da Kastro'dan sonra adanın ikinci büyük şehri olup, Ege'nin en iyi doğal limanlarından

¹⁷⁵ BOA, Y.MTV, nr. 175/237. Aynı tarihte bu tüfeklerden Midilli Kalesi'ne 188, İzmir Kalesi'ne 95 ve Rodos Kalesi'ne de 583 adet gönderilmiştir (bkz. Y.MTV, nr. 6/1, lef: 1).

¹⁷⁶ BOA, Y.PRK.ASK, nr. 123/17.

¹⁷⁷ BOA, Y.MTV, nr. 175/237.

¹⁷⁸ A.H. De Groot, "Limni", *EI*, c.V, s. 763 vd; Erinç-Yücel, a.g.e, s. 96; Demircan, a.g.t, s. 5.

¹⁷⁹ Randoph, a.g.e, s. 40.

birine kurulmuştur¹⁸⁰. Başta İngiltere olmak üzere büyük devletlere âit donanma gemileri ile yabancı ticaret gemileri de Mondros limanına uğramaktaydılar¹⁸¹. Piri Reis, Kitâb-ı Bahriye'sinde adanın Limanları hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir¹⁸².

Limni'de yukarıda bahsettiğimiz limanlardan başka, kasaba önünde iki küçük liman ve bir de mendirek bulunuyordu¹⁸³. Limni Kasabası'nda bulunan Liman ile mendireğin 1888 (1306) yılında esaslı olarak tamiri ve temizlenmesi düşünülmüş ve bunun için gerekli olan masrafın da adaya ithal ve ihraç edilecek ticarî eşyâlardan "Belediye Rüsümü" adı altında bir vergi alınması yoluyla karşılanmasına karar verilmiştir. Belediye tarafından yeni konulan bu verginin ne şekilde toplanacağı, adanın ihraç ettiği ve ithal ettiği ürünlerden ne oranda vergi alınacağı ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Elimizdeki vesika aynı zamanda adanın ticarî durumunu da göz önüne serdiğinden biz bu konuyu bir sonraki bölümde ele alacağımız *Limni'de ticaret* bahsinde ayrıntıları ile vermeyi uygun bulduk¹⁸⁴.

Limni Belediye'since adaya ithal ve ihraç edilen ticarî eşyadan alınan belediye rüsümü 20 yıl boyunca toplanan paradan herhangi bir kesinti yapılmaksızın sürmüştür. Limni Livası Meclisi'nin, belediyenin aldığı bu rüsümden ayrıca vergi alınmasına dair ısrarla kanaat belirtmesi üzerine konu Şurâ-yı Devlet'e intikal ettirilmiş ve burada alınan karara göre; Limni Belediyesi'ne ait olan rıhtım ve iskelelerden Mâliye Nezâreti'nin 30 Haziran 1911 (16 Haziran 1327) tarih ve 33 numaralı emirnâme-i aliyyesi ahkâmı gereğince *mürûriyye vergisi* alınmasına karar verilmiştir. Bu karar üzerine Kasaba sahası 20.110 kuruşa, Mondros sahası da 12.850 kuruşa 15 yıllığına mültezime ihâle edilmiştir. Bu durumda kasaba iskelesine 5.000, Mondros İskelesi'ne de 2.500 kuruş mürûriyye vergisi tahakkuk etmiştir¹⁸⁵.

Limni'deki Hükûmet konağı 1887'de yıkılarak, 93.918 kuruş bedelle yeniden yapılmıştır¹⁸⁶. Ayrıca adada, kale içinde halka da açık olan bir askerî hastahâne bulunuyordu¹⁸⁷.

¹⁸⁰ Groot, a.g.m, s. 763 vd.; Ali Fuat, a.g.e, s. 65.

¹⁸¹ BOA, ŞD, nr. 2352.

¹⁸² Piri Reis, a.g.e, s. 101 vd.

¹⁸³ CBSS, 1313, s. 304.

¹⁸⁴ BOA, i. ŞD, nr. 5588.

¹⁸⁵ BOA, ŞD, nr. 2369/10; nr. 2369/3.

¹⁸⁶ BOA, ŞD, nr. 2346/37, lef: 3.

B) Limni'de Eğitim Kurumları

Tanzimat dönemine kadar Limni Adası'nda müslüman ve gayrimüslim nüfusun eğitimi ile ilgili arşiv vesikalarında ayrıntılı bir bilgiye rastlanılmamıştır. Fakat cemaatlerin, özellikle de hristiyanların cemaat içi bir eğitim yaptıkları düşünülebilir. Bu arada müslüman nüfustan durumları müsait olanlarından bazılarının çocuklarını Anadolu'ya tahsil amacıyla gönderdikleri akla gelmektedir. Bu bakımdan eğitim kurumlarını incelerken Tanzimat dönemi hakkındaki faaliyetler hakkında vesikalar ve salnâmelerdeki bilgiler bizi oldukça aydınlatmaktadır. Limni'deki eğitim faaliyetlerini bu doğrultuda incelemeye gayret ettik.

1. Müslümanlara Ait Eğitim Kurumları

a) Niyâzi-i Mısri Medresesi ve Dergâhı, Sıbyan Mektepleri

Bilindiği gibi Osmanlı topraklarının her tarafına yayılmış bulunan tekke ve zâviyeler eğitim hususunda önemli roller üstlenmişlerdir. Buralarda tasavvuf âdâbının öğretilmesinin yanında, hâdiselere ibretli nazarla bakmak, Kur'an ve Hadîsi derûnî bir anlayışla okumak telkin edilirdi. Yine Ahî zâviyelerinde kendisine *Muallim ahî* veya *Emîr* denilen yetişkin Ahîler tarafından Türkçe fütüvvetnâme, Kur'an tilâveti, tarih ve terâcim-i ahval, tasavvuf, Türkçe, Arapça ve Farsça öğretildiği, edebiyat okutulduğu bilinmektedir. Böylece bu müesseselerin birer "halk mektebi" vazifesi yapmış olduklarını söylemek mümkündür¹⁸⁸.

Özellikle klasik dönemde Osmanlı eğitim sisteminin temelini medreseler oluşturmaktaydı¹⁸⁹. Bununla birlikte Limni'de bulunan *Niyâzi-i Mısri** dergâhı ve

¹⁸⁷ CBSS, sene 1313, s. 193.

¹⁸⁸ Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri (Teşkilât, Tarih)*, İstanbul 1976, İrfan Matbaası, s. 18.

¹⁸⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1994, s. 1.

* Bilindiği gibi Türk sîfi ve şâirlerinden olan Niyâzi-i Mısri (1618-1694) Halvetî tarikatının "Niyâziye" veya "Mısriye" olarak adlandırılan şubesini kurmuş olup asıl adı Mehmed'dir. Fazla değer verdiği gâibten haber verdiğine inanılan bir ilim olan *cefre* ♀ dayanarak bazı sözler söylediği için 1673 (1083)'de önce Rodos'a, 1676 (1087)'de de Limni'ye sürülmüş ve burada 1691 (1103) yılına kadar bir menfâ hayatı geçirdikten sonra affedilmiştir. Ancak 1693'de tekrar Limni'ye sürgün edilmiş ve orada 16 Mart 1694 (20 Receb 1105) Çarşamba günü vefat etmiştir. Türbesinin bulunduğu mahal sonradan taraftarları tarafından dergâh haline getirilmiştir (bkz. Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e, c. I, s. 172 vd.; Abdülbâki Gölpinarlı, "Niyâzi-i Mısri", İA, İstanbul 1941, c. IX, s. 20 vd). Niyâzi-i Mısri Dergâhı, Limni Osmanlı hakimiyeti altında iken en son 1895 yılında onarılmıştır (bkz. CBSS, sene 1313, s. 193).

medresesi'nin kesin olarak hangi tarihte inşa edildiği hakkında elimizde mevcut bir bilgi bulunmamaktadır¹⁹⁰. Ancak bu medresenin tesis edilmesindeki amaçları, 1836 (1252) tarihinin içinde zikredildiği bir tahrir sûretinden öğrenmekteyiz. Söz konusu belgeye göre bu tarihte birkaç odadan müteşekkil bulunan medrese Limni müftüsünün de gayretleriyle eğitim faaliyetlerine devam etmekte, fakir-fukara ile seyyah ve dervişlerin konaklaması için de hizmet vermekteydi. Talebe ve misafirlerin yemek, zeytinyağı ve kömür ihtiyaçlarının temin edilebilmesi için voyvodalık mâhiyelerinden yıllık 60 kuruşun Limni medresesi'ne tahsis edilmesi de uygun görülmüştü. Konu ile ilgili tahrir sûreti aynen aşağıdaki gibidir¹⁹¹:

“Limni Cezîresi’nde talebe-i ‘ulûmun ikâmet ve seyyâhîn ve dervîşân misillü misâfirînin beytütetleriçün bir mevki’ ve medrese olmadığından taraf-ı eşref-i pâdişâhânem için istihlâb ve ‘avârız-ı hayriyye zımında Hazret-i Mısrî kuddise sırruhû el-‘âliyenin türbe-i şerîfleri pîşgâhında kendü yedinden teberru‘an ve tenbihen çend kıt‘a odayı şâmil inşâ eylediği bir bâb medresede elhâletü hâzihî sâye-i himâyet vâye-i mülûkânemde cezîre-i mezkûre müftisi ve talebe-i ‘ulûm ikâmetiyle neşr-i ‘ulûm olunmakta ve âmed şud iden fukara ve seyyâhîn dahî beytütet ve istirahat itmekte olduklarından bahisle medrese-i mezkûrenin bundan böyle vuku‘a gelecek ta‘miratı mesârifine medâr olmak ve talebe-i ‘ulûm ile misâfirînin ta‘âmiyye, revgan-ı zeyd ve kömür malzemelerine sarf olunmak üzere voyvoda bulunan kendü temettu‘larından olarak mâhiyye almış gurus ta‘yin ve tahsisi birle meblağ-ı mezbur yine voyvoda bulunanlar ma‘rifetiyle sarf ve medrese-i mezkûreye nezâret olunmak bâbında bir kıt‘a emr-i ‘âlişânım ısdârı husûsuna müsâ‘ade-i seniyyem müstebân kılınması sen ki voyvoda-i mûmâileyhsin selefin Hacı Hüseyin zîde mecduhû tarafından bu def‘a bâ ârîza inhâ ve istid‘â olunmak ve husûs-ı minhâ umûr-ı hayriyeden olarak misl-i suyûfuna dahî muvâfık bulunmuş olduğuna binâen bu bâbda hâlâ mansûre defterdârı düstûr-ı mükerrerem müşîr-i müfehham nizâmü’l-‘âlemmüşîr sadâret-penâhım Es-seyyid Abdurrahman Nâfiz Efendi edamallâhu Te‘âlâ idâluhûnun ‘arz eylediği takrîrine mebnî inhâ ve istid‘â alındığı ve misl-i suyûfi vechile medrese-i mezbûreye cezîre-i mezkûre voyvodası bulunanların kendü temettu‘larından olmak ve taraflarından sarf ve nezâret kılınmak üzere mâhiyye

¹⁹⁰ BOA, C.MRF, nr. 5143.

¹⁹¹ BOA, C.MRF, nr. 437.

altmış gurusu ta'yini erzân-ı irâde-i seniyyeme ta'alluk idüb ol vechile baş muhasebe kalemine kayd ittirilmiş olmağla vech-i meşrûh üzere 'amel ve harekete i'tina ve dikkat eylemek fermânım olmağın fermân-ı 'âlişân sâdır olunmuştur. 25 Za 1252 tarihinde hâcegân-ı divân-ı hümayundan Limni Cezîresi voyvodası Ömer Tâhir zîde mecduhûya ve cezîre-i mezkûre nâibine emr-i şerîf virildiği mukayyed olub cezîre-i mezkûre kâimmakâmı 'atûfetlü beğ efendinin kayd çukadarı Mehmed Kâmil Efendi'nin iş bu takrîri me'âli medrese-i mezkûrenin muhassasâtı olan mezbur 60 gurusu işbu ikiyüztaltmışiki senesi Martı ibtidâsından Mayıs intihâsına kadar üç aylık olarak 180 gurusu cezîre-i merkûmenin sene-i merkûme cezîresi malından i'ta ve tahsîsine dâir olan emr-i şerîfin mümzâ sûreti takdîm kılınmış olduğundan bahisle iktizâsının icrâsı husûsunu istid'âdan 'ibâret ve ber minvâl-i muharrer emr-i şerîf virildiği kuyûdâtı ve aslı rütbe-i berâhin olmağla bu sûret cezîre-i mezkûre dâhil dâire-i tanzimat olmak mülâsebesiyle mukaddemâ virilen emr-i şerîf-i mezbûrun kaydı bi't-terkîn meblâğ-ı ta'âmiye-i mezbur 60 gurusun kemâkân cezîre-i mezbûre emvâlinden i'tâsı zımında berât-ı şerîf tahrîriyçün tezkiresi ve meblağ-ı mezbûr cezîre-i merkûme eyâletten mah be mah bi'd-defe 'at istidâd me'huzesinin sâirleriyle beraber üç mahda bir def'a ve bir kat'a tatbîk mührinin edâ birle bu cânibe irsâli zımında cânib-i nezâret-penâhilerinden Limni Cezîresi Kâimmakâmı atûfetlü beğ efendi hazretlerine tahrîrât tastîriyçün 'atûfetlü Mektûbi Efendi hazretlerinin odasına 'ilm ü haberi ve mezkûr 180 gurusun cezîre-i mezkûrenin sene-i merkûme hazînesi emvâliyle hazînesine irad ve edâ içün sûret-i tahrîr re'y-i 'âliye manzur oluna."

Niyâzi-i Mısırî Dergâhı'nın türbedarlığı vazifesini yapmakta olan şahısların muallimlik yapabilecek kabiliyette ve eğitimli olmalarına dikkat edilmiştir. Meselâ 1797 (1212)'de dergâhın türbedarı olan zâta, adadaki muallim yetersizliği de göz önünde bulundurularak, sıbyan mektebi muallimliği için 31 akçe aylık ile cihet tevcih edilmiştir¹⁹².

¹⁹² BOA, C.MRF, nr. 2929.

Limni'de tesis edilen medresenin ihtiyaçları için tahsis edilen 60 kuruşluk meblağ 1840 (1256)¹⁹³ ve 1865 (1282)¹⁹⁴ yılı masraf kayıtlarında da aynen yer almıştır.

Tanzimat dönemi ile ilgili olarak Limni'deki eğitim kurumları ile ilgili bilgileri yukarıda zikrettiğimiz tahrir suretinden elde etmekteyiz. Daha evvel de belirttiğimiz gibi, Limni'nin eğitim kurumları hakkında 1886 yılına kadar daha ayrıntılı bilgiye ulaşmamız mümkün olmamaktadır. Salnamelerin verdiği bilgilerin ışığı altında bazı vesikaları da zikrederek mektepler hakkında bilgi vermeye gayret ettik.

Limni'de yer alan diğer bir eğitim kurumunu sıbyan mektepleri oluşturmakta idi. Her yerleşme yeri ile büyük şehirlerin hemen her mahallesinde bulunan sıbyan mektepleri, okuma çağına gelen 5-6 yaşlarındaki çocukların devam ettikleri yerlerdi. Buralardaki tefrisat, alfabe, yazı, okuma, *Kur'ân-ı Kerîm* ve *a'mâl-i erba'a* denilen dört işlemin öğretilmesinden ibaretti. Öğretmenine *muallim*, yardımcısına *kalfa* denir ve mektebin vakfiyesinde bunların yevmiyeleri gösterilirdi¹⁹⁵.

Limni'de 1886 (1304)'da müslümanlara ait 4 sıbyan mektebi bulunuyordu¹⁹⁶. Bunlar Limni kasabası ile Lera, Kornoz ve Ayopot karyelerinde idi ve toplam talebe mevcudu 72 kişiden ibaretti¹⁹⁷.

1896'da *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti*'ne bağlı adalarda cahil olan ahâlî arasında dinî bilgi eksikliği nedeniyle giderek yaygınlaşan bazı hurâfelerin önüne geçebilmek için Osmanlı Hükûmetince, İstanbul Dersiâm Medreselerinden vaizler tayin etme yoluna gidilmiş; Şeyhülislâm'ın onayı ile Limni, Rodos, Sakız, Midilli, İstanköy ve Bozcaada'ya görevlendirilecek vaizlerin maaşlarının devletçe ödenmesi uygun bulunmuştur¹⁹⁸.

¹⁹³ BOA, ML.MSF, nr. 19153 (bkz. Ek-27).

¹⁹⁴ BOA, ML.MSF, nr. 17959.

¹⁹⁵ Baltacı, a.g.e, s. 18 vd.

¹⁹⁶ Limni'deki sıbyan mekteplerine İstanbul'dan müderris tayinleri yapılmıştır. Meselâ Süleyman Efendi, Limni Sıbyan Mektebi'ne 17 Eylül 1851 (20 *Zilkade* 1267) tarihinde muallim ve dersiam olarak görevlendirilmiştir (bkz. BOA, C.MRF, nr. 326). Ayrıca adaya sürgün olarak gönderilen ve bu esnada sıbyan mektebinde vazife yapan müderrisler de olmuştur. 1777 (1191)'de Limni'de sürgün olarak bulunan sabık İzmir mutasarrıfı Kâtip-zâde Halit Efendi bunlara örnek teşkil etmektedir (bkz. C.MRF, nr. 4261).

¹⁹⁷ CBSS, sene 1304, s. 232-233.

¹⁹⁸ Örenç, a.g.t, s. 278.

b) Diğer Eğitim Kurumları

Tanzimat'tan önce her sınıf halk ve her dinî grup için tamamıyla dinî eğitimin hakim olduğu Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın başından itibaren orduda ve nihayet mülkî idâredeki modernleşme dolayısıyla laik niteliğe yakın, modern eğitim veren okullar kurulmuş ve bunlar dinî eğitim kurumlarının yanı başında yayılıp gelişmeye başlamışlardır¹⁹⁹. II. Mahmud'un saltanatı döneminde ilkokulun mecburi hale getirilmesi ve daha sonraki dönemlerde İmparatorluğun genelinde eğitim alanında yapılan reformların sonuçlarının kısa sürede Limni adasında da kendini hissettirdiği düşünülebilir. Yukarıda da izah ettiğimiz gibi İmparatorlukta mevcut olan sıbyan mekteblerinin yanında modern ölçülerde İlkokul eğitimi veren ibtidâî mekteblerinin yaygınlaştırılması bu reformların sonuçlarıdır²⁰⁰.

1884 (1302) kayıtlarına göre Limni'de müslümanlara ait bulunan ibtidâî mektebinde 96 talebe eğitim görmekteydi ve muallimi Tahsin Efendi idi²⁰¹. Bu sayı 1886 (1304)'da % 56 gibi önemli bir düşüş göstererek 42 talebeye gerilemiştir²⁰². 1892 (1310)'de Limni'de müslümanlara ait ibtidâî mekteblerinin sayısı 6'ya ulaşmıştır. Bu mekteplerden üçü erkek talebelere ait olup talebe sayısının toplamı 141 kişi idi²⁰³. Bu sayı 1893 (1311)²⁰⁴, 1894 (1312)²⁰⁵ ve 1895 (1313)'de²⁰⁶ % 3 artarak 160'a; 1900 (1318)'de²⁰⁷ ise % 4'lük bir artışla 167'ye çıkmıştır. Kız talebelere ait olan diğer 3 ibtidâî mektebindeki toplam öğrenci miktarı ise 1892 (1310)'de 135 iken²⁰⁸ 1893 (1311)'de 130'a gerilemiş²⁰⁹; 1900 (1318)'de ise % 66 gibi önemli bir düşüşle, 43'e düşmüştür²¹⁰.

Bilindiği gibi, İmparatorluk genelinde Rüşdiye mekteblerinin teşkilatının vücuda getirilmesine ise 1838 yılında başlanılmıştır²¹¹. II. Mahmud döneminin son

¹⁹⁹ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayınları, s. 164.

²⁰⁰ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara TTK, 1991, s. 87.

²⁰¹ CBSS, sene 1302, s. 238.

²⁰² CBSS, sene 1304, s. 232.

²⁰³ CBSS, sene 1310, s. 242.

²⁰⁴ CBSS, sene 1311, s. 320 (cetvel IV).

²⁰⁵ CBSS, sene 1312, s. 321.

²⁰⁶ CBSS, sene 1313, s. 245.

²⁰⁷ CBSS, sene 1318, s. 277 (cetvel III).

²⁰⁸ CBSS, sene 1310, s. 242.

²⁰⁹ CBSS, sene 1311, s. 320 (cetvel IV).

²¹⁰ CBSS, sene 1318, s. 277 (cetvel III).

²¹¹ Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform*, Eren Yayınları, İstanbul 1993, s. 226.

yıllarından itibaren, diğer kurum ve kuruluşlarda yapılan yenilikler, eğitim ve öğretim alanında da kendini göstermiştir. 1838 yılında ülkenin ziraat, bayındırlık, sanayi, sanat ve her türlü fenniyle ilgilenmek üzere *Meclis-i Umur-ı Nafia* oluşturulmuş ve eğitim, yararlı işlerden sayıldığı için buraya bağlanmıştır. Bu meclis 1839'da eğitim alanında yapılması düşünülen yenilikleri kapsayan bir *lâyiha* yayınlamıştır. Burada eğitim yararlarına değinilerek, ülkenin kalkınmasında insanların varlıklı ve mutlu yaşamalarında önemli bir faktör olduğu vurgulanmıştır. Çocukların mutlaka okula gönderilmelerinin sağlanması, bilgili öğretmenlerce sınıf usulüne göre ders görmeleri önerilmiş ve ayrıca bağımsız bir *Maarif Teşkilâtı* kurulması teklif edilmiştir. Bu öneriler, *Meclis-i Vâlâ ve Dâr-ı Şura*'da görüşülerek benimsenmiş, Padişah'ın onayı ile *Mekâtib-i Rüşdiye Nezâreti* adı altında kurulan bakanlığa eğitim işlerini düzenleme görevi verilmiştir. Ancak bu sıralarda *Mekteb-i Maarif-i Adli*'den başka Rüşdiye mektebi bulunmuyordu. Bu yüzden Nezâret, Maarif'in işleri dışında önemli bir etkinlik gösterememiş ve 1846'da *Mekâtib-i Umumiye Nezâreti* kurulana kadar çalışmalarını sürdürmüştür. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte eğitim ve öğretim önemle ele alınmıştır. 1845 yılında *Meclis-i Maarif-i Muvakkat* adı altında yeni bir kurul oluşturulmuş; ilim ve fennin yaygınlaştırılması ve eğitim işlerinin bir düzene konulması ile görevlendirilmiştir. Abdülmecid'in onayı ile 17 Temmuz 1846'da *Meclis-i Maarif-i Umûmiye*; 8 Kasım 1846'da da *Mekâtib-i Umûmiye Nezâreti* kurulmuştur. Bu kurumların görevlerinden birisi de sıbyan mekteplerinin ıslahı ve rüşdiye mekteplerinin çoğaltılması idi. Rüşdiyelerin çoğaltılmasına 1847 yılından itibaren İstanbul ve merkeze yakın büyük kentlerden başlanmıştır²¹².

Limni'de müslümanlara ait olan ve orta eğitim seviyesinde eğitim veren iki adet Rüşdiye Mektebi bulunmaktaydı²¹³. Bunlardan ilki; Ahmed Efendi Vakfına ait olan 180 zira' arsa üzerindeki mektebin yıkılarak, 7.500 kuruş masrafla kârgir olarak yeniden inşa edilmesi suretiyle 1860 (1277)'da *Mekâtib-i Umûmiye Muavini Vehbi*

²¹² Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK, Ankara 1997, s. 284-285.

²¹³ CBSS, sene 1313.

Efendi'nin nezâretinde açılmıştır²¹⁴. Diğerinin ne zaman ve nerede açıldığı hakkında elimizde mevcut bir bilgi bulunmamaktadır.

Limni'deki Rüşdiye mekteplerinde 1873 yılı itibarıyla 21 talebe eğitim görmekteydi. Aynı tarihte *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyâleti*'nin tamamında bu sayı 326'dır²¹⁵. Limni'de bulunan talebe miktarının eyâletteki talebe mevcudunun tamamı içindeki oranı yaklaşık % 6,5 olarak gerçekleşmiştir. Limni rüşdiyelerindeki talebe sayısı 1874'de 25'e²¹⁶, 1875 ve 1876'da 33'e²¹⁷ ve 1877'de ise 35'e yükselmiştir²¹⁸. Bu mekteplerin 1898 (1316) yılındaki talebe mevcudu 37 olurken²¹⁹, 1903 (1321) yılında % 32 oranında gerileyerek, 25'e kadar düşmüştür²²⁰.

Limni'deki Rüşdiye mekteplerinde bir *muallim-i evvel*, bir *muallim-i sâni*, bir *hüsn-i hat muallimi* ve bir de hademe bulunuyordu. Örneğin 1903 (1321) tarihinde Limni'de müslüman erkek talebelere âit Rüşdiye Mektebi'nin *muallim-i evveli* Feyzullah Efendi, *muallim-i sâni* Ahmed Efendi ve *hüsn-i hat muallimi* de Hüseyin Efendi idi²²¹.

Limni'deki Erkek Rüşdiye Mektebi ile aynı tarihlerde faaliyete geçen Midilli, Hüdâvendigâr, Kütahya, Karesi ve Biga rüşdiyelerinin ihtiyaçlarının halkın zenginlerince karşılanması düşünülmüş ve yukarıda da bahsedildiği gibi bu okulların ve sıbyan mekteplerinin teftişi için *Mekâtib-i Umûmiye Nezâreti Muâvini* Vehbi Efendi görevlendirilmiştir. Vehbi Efendi'nin diğer bir vazifesi de adı geçen mahallerdeki Sıbyan mekteplerinde dağıtılması gereken 10.400 ders kitabının yerlerine ulaştırılmasını temin etmek olmuştur²²²:

²¹⁴ BOA, A.MKT.MHM, nr.230/99

²¹⁵ SDAO, sene 1290, s. 147.

²¹⁶ SDAO, sene 1291, s. 213.

²¹⁷ SDAO, sene 1292, s. 152; SDAO, Sene 1293, s. 155.

²¹⁸ SDAO, sene 1294, s. 525.

²¹⁹ SNMU, sene 1316, s. 1000.

²²⁰ SNMU, sene 1321, s. 447.

²²¹ Aynı yer.

²²² BOA, A.MKT.NZD, nr. 316/12. 26 Aralık 1847 (18 Muharrem 1264)'de *Mekâtib-i Umûmiye Nezâreti Muâvinliğine* getirilen Vehbi Efendi'ye 2.500 kuruş maaş tahsis edilmiştir (bkz. BOA, İ.DH, nr. 8475).

TABLO-XII

LİMNİ, MİDİLLİ, BİGA, KÜTAHYA, HÜDÂVENDİGÂR VE KARESİ SİBYAN
MEKTEPLERİNE DAĞITILAN DERS KİTAPLARININ İSİM VE SAYILARI

Kıtabın İsmi	Miktarı
Elif-bâ Cüz-i Şerifi	6.000
İlmihâl Risâlesi*	1.000
Tecvîd Risâlesi	800
Tecvîd Şerhi	100
Ahlak Risâlesi	1.000
Zübde-i ilm-i hâl Risâlesi	800
Birgivi Metni	200
Ma'lûmât-ı Nâfi'a	500
Toplam	10.400

Limni'nin 1912'de Yunanistan tarafından işgale uğraması ile Yunanlılar adadaki diğer memurlar ile birlikte mektep hocalarını da esir statüsüne koymuşlardır. Bunlardan bir kısmı Yunanistan'a götürülürken bazıları ise adada kalmışlardır²²³. İşgal altındaki adalarda görev yapmakta olan memurların durumları Babıâli'nin gündemini uzun süre meşgûl etmiştir. Maarif ile birlikte adadaki diğer memurların Anadolu'dan havalesinin mümkün olamaması nedeniyle, maaşlarının adalardaki *Duyûn-ı Umûmiyye İdâresi* kanalıyla ödenmesi gündeme gelmiştir. Buna göre; idâre halen işgal altında bulunan adalardaki memurların maaşlarını ödeyecek, Osmanlı Hükûmeti de hazineden nakden karşılığını verecekti (Eylül 1915)²²⁴.

2. Rumlara Ait Eğitim Kurumları

Tanzimat öncesi ve Tanzimat sonrası Limni'deki Rum toplumunun nasıl eğitildiklerine dair doyurucu arşiv belgelerine rastlamamız mümkün olmadı. Bununla birlikte Rumların dinî müesseselerinde eğitimlerini sürdürdükleri düşünülebilir.

* Sıbyan mekteplerinde okutulan ve 6.000 adet basılan İlmihâl Risâlesi'nin, 5 Nisan 1847 (18 Ramazan 1263)'de alınan bir kararla 3.000 tanesinin mekteplere bedava dağıtılması kararlaştırılmıştır (bkz. BOA, İ.DH, 7370).

²²³ BOA, MV, nr. 199/54; nr. 175/45; nr. 174/124; nr. 176/52.

²²⁴ Örenç, a.g.t, s. 289.

Devlet ve *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Salnameleri*'nin ışığı altında bu eğitim faaliyetlerini takip etmemiz mümkündür.

Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti'nde cemaatler kendilerine tanınan ayrıcalıklara uygun olarak kendi dinî kuruluşları, hastaneleri ve dârülacezeleri yanında okullarını da kurmuşlar ve eğitimlerini dinî kuruluşlarına bağlı olarak, kendi dillerinde sürdürmüşlerdir. Cemaatler Tanzimat'tan önce ve sonra açtıkları okullarda eğitimlerini serbestçe yapmışlardır²²⁵. Gayrimüslimlere tanınan bu eğitim serbestliğinden Limni'deki Hristiyan Rum reâyâ da gerçek anlamda istifade etmiştir.

Limni'de 1892 (1310) yılı itibarıyla Hristiyanlara ait 8-ibtidâî mektebi bulunuyordu ve bunlarda toplam 1.845 talebe eğitim görüyordu²²⁶. Bu miktar 1893 (1311)'de değişmemiştir²²⁷. 1900 (1318) yılı kayıtlarına göre ise adadaki Hristiyan ibtidâî mektebelerinin sayısı 31'e; toplam talebe miktarı da 196'sı kız, 1.856'sı erkek olmak üzere 2.052'ye yükselmiştir. Yedi yıllık süreçteki talebe sayısındaki toplam artış yaklaşık % 11 oranında gerçekleşmiştir²²⁸.

1884 (1302)'de Limni Kasabası'nda Rum'lara ait kız ve erkek olmak üzere orta düzeyde eğitim veren iki rüşdiye mektebi mevcuttu ve bu okullarda 140 talebe eğitim görüyordu²²⁹. 1886 (1304)'da bu okullardaki Rum talebelerinin miktarı % 32 oranında azalarak, 95'e gerilemiştir. Bu tarihte Rum Erkek Rüşdiye Mektebi'nin muallimi Yani Varaka Efendi, Kız Mektebi'nin muallimleri ise Ansi ve Kayleyo idi. Limni Kasaba'sında yine Rum cemaatına ait aynı tarihlerde ikisi erkek, biri kız olmak üzere üç de sıbyan mektebi mevcuttu. Erkek sıbyan mektebelerinden birinin muallimleri Nikola ve İstirati Efendiler idi ve 90 adet talebeleri vardı. Diğer sıbyan mektebinin mevcudu 50 olup muallimi Filipa Apostolidi Efendi idi. Kız Sıbyan Mektebi'nin Muallimesi ise Malyomani Kantana idi ve 60 mevcutluydu. Bunlardan başka Limni'nin muhtelif karyelerinde etfal öğrencilerine mahsus 16 sıbyan mektebi vardı ki bunlardaki toplam talebe sayısı 932 idi²³⁰.

²²⁵ M. Toroslu, "Rum Azınlık Okulları", TKD, Şubat 1996, nr. 40, Yıl IV, s. 395; Gülnihal Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu*, TTK, Ankara 1996, s. 158,159

²²⁶ CBSS, sene 1310, s. 242.

²²⁷ CBSS, sene 1311, s. 320 (cetvel IV).

²²⁸ CBSS, sene 1318, s. 277 (cetvel III).

²²⁹ CBSS, sene 1302, s. 238.

²³⁰ CBSS, sene 1304, s. 232-233.

Adada Rum'lara ait Rüşdiye mekteblerinin sayısı 1893 (1310) yılında 4'e, talebe sayısı ise 170'i erkek, 50'si kız olmak üzere 230'a çıkmıştır²³¹. Bu sayı 1898 (1316)'da kız ve erkek olarak, % 50 artarak, 346'ya yükselmiştir²³². 1900 (1318)'de Rum rüşdiye mekteblerinin sayısı 5 olurken, talebe sayısı da % 16 artmış; 330'u erkek, 70'i kız olmak üzere toplam 400 talebe olmuştur. Aynı tarihte, Rum cemaatine âit olmak üzere adada erkeklere mahsus bir de idadî mektebi açılmıştır. Bu okulun talebe mevcudu ise 64 kişiye ulaşmaktadır²³³.

Limni'de çeşitli nedenlerle yanan veya yıkılan Rum okullarının yeniden inşası için Bâbiâli tarafından gerekli kolaylıklar sağlanmıştır. Meselâ 1897 (1314) yılında çıkan bir yangında tamamiyle tahrip olan iki Rum okulunun tamir edilmeleri veya yerlerine yenilerinin yapılması için gerekli ruhsatlar verilmiştir²³⁴. Yine aynı tarihte Limni'nin 237 hane ve 1.095 kişilik nüfustan ibaret olan Kornos Karyesi'nde Aya Anderya mahallesinde *arazi-i miriyeye* âit bir mahale 40.000 kuruş masrafla 19 metre uzunluğunda 10,5 metre eninde bir Rum mektebinin inşasına²³⁵; 1899 (1317)'de Bortayanoz Karyesi'nde Anton Firgatiyoni tarafından cemaate terk edilen bir arsa üzerinde 12 metre uzunluğunda 7 metre genişliğinde bir kapı ve sekiz pencereci kargir inas mektebinin inşasına²³⁶; 1900 (1318)'de 113 hane 620 nüfusa sahip Cemandarya Karyesi'nde Hristo oğlu Nikola tarafından 80 Osmanlı altını bedel ile 9 metre uzunluğunda 6 metre genişliğinde kargir bir mektebin inşasına²³⁷; 1903 (1321)'de Aya İstirati Karyesi'nin Aya Apostol mevkiinde mahalli kilisesine ait bir arsa üzerine erkek ve kız talebelere ait olmak üzere 400 Fransız lirası bedelle Garikoraki tarafından 40 metre 40 santimetre uzunluğunda 12 metre 35 santimetre genişliğinde 2 kapı ve 30 pencereci kargir bir mektebin inşa edilmesine²³⁸; 1904 (1322)'de 148 hane ve 765 Rum nüfusun bulunduğu Orminoş Karyesi'nde Rum etfâline mahsus mektebin harap olması nedeniyle kiliseye ait arsa üzerinde 15 metre uzunluğunda yedi metre genişliğinde bir mektebin 100 lira tutan masrafının kilise

²³¹ CBSS, sene 1310, s. 242.

²³² SNMU, sene 1316, s. 1001.

²³³ CBSS, sene 1318, s. 277 (cetvel III).

²³⁴ BOA, ŞD, nr. 2356/4.

²³⁵ BOA, ŞD, nr. 2355/39; İ.AD.MZ, nr. S 1315/7; nr. Ş 1315/9.

²³⁶ BOA, ŞD, nr. 2358/1; İ.AD.MZ, nr. M 1318/16.

²³⁷ BOA, ŞD, nr. 2358/23.

²³⁸ BOA, İ.AD.MZ, nr. R 1321/11.

sandığından karşılanarak yeniden inşa edilmesine²³⁹; yine aynı yıl Kabka karyesinde kiliseye ait bir arsa üzerindeki harap olan bir mektebin yerine Anton Franko'ya ait yarım dönümlük arazi üzerine 120 lira bedelle 11 metre uzunluğunda 7 metre genişliğinde bir kapı ve sekiz pencereci kargir bir mektebin inşasına²⁴⁰; 1906 (1324)'da 303 hane ve 1.140 kişilik nüfusa sahip Kornoş Karyesi'nde Yemandon tarafından 400 lira tahmin olunan bedelle 16 metre 70 santimetre uzunluğunda 13 metre 20 santimetre genişliğinde kargir bir inas mektebi inşasına²⁴¹; aynı yıl Orminoş Karyesi'ndeki Rum mektebi harap olduğu için kiliseye ait arsa üzerine 100 lira tahmin edilen bedelinin kilise sandığından karşılanmak üzere yeni baştan 15 metre uzunluğunda 7 metre genişliğinde kargir bir mektebin inşasına²⁴²; 1907 (1325)'de (diğer iki Rum mahallesi ile birlikte 544 hane ve 2.071 nüfusa sahip) Varoş mahallesindeki Rum mahallinde olup adanın ileri gelenlerinden olan Orpesan Pandalidi'ye ait arsada 18 metre uzunlukta 14.5 metre genişliğinde iki kapı ve 6 oda bir salona sahip bir hanenin mevcut inas mektebinin harap olmasından dolayı inas mektebi haline dönüştürülmesine²⁴³; 1908 (1326)'de Mondros nahiyesinin 99 hane ve 433 erkek ve kadın nüfusa sahip Lihne Karyesi'nde 12 metre uzunluğunda 6,5 metre genişliğinde ve 130 lira tahminî bedelle karye ahalisinden Dimitri Yorgi tarafından eskisinin yerine yaptırılacak bir inas mektebinin inşasına²⁴⁴; yine aynı yıl Tanoş Karyesi'nde eskisinin harap olması nedeniyle, kilise arsası üzerinde tahminî 300 lira masrafının karye ahâlisinden olup da Mısır'da ikâmet etmekte olanlar tarafından karşılanmasıyla yaptırılacak olan 15 metre uzunlukta 9 metre genişlikte, iki odalı kargir bir inas mektebinin inşasına²⁴⁵; 1908 (1326)'de Varoş Karyesi'ndeki Hristos Kilisesi'ne ait arsada bulunan inas mektebinin harap olmasından dolayı yeniden yapılmasına²⁴⁶; 1909 (1327)'da 95 hane ve kadın ve erkek olmak üzere 353 kişilik nüfusa sahip olan Şiyordeba Karyesi'ndeki kilise bahçesinde, eskisi kullanılamaz hale geldiği için 50-60 lira tutan tahminî masrafının kilise sandığı

²³⁹ BOA, ŞD, 2364/21.

²⁴⁰ BOA, ŞD, nr. 2364/8; İ.AD.MZ, nr. Ra 1322/18.

²⁴¹ BOA, ŞD, nr. 2366/3; İ.AD.MZ, nr. M 1325/9.

²⁴² BOA, İ.AD.MZ, nr. Ra 1324/10.

²⁴³ BOA, ŞD, nr. 2366/18; İ.AD.MZ, nr. Za 1325/21.

²⁴⁴ BOA, ŞD, nr. 2368/42.

²⁴⁵ BOA, ŞD, nr. 2368/27.

²⁴⁶ BOA, ŞD, nr. 2367/13.

tarafından karşılanacak olan 9 metre 20 santimetre uzunluğunda 6 metre 20 santimetre genişliğinde kargir bir inas mektebinin yeniden inşasına²⁴⁷; aynı yıl Varoz Karyesi'nde eskisi harap olduğu için Hristos Kilisesi'ne ait 2,5 dönümlük bir arsa üzerinde Rum cemaatine mahsus 16 metre uzunlukta 9 metre genişlikte bir inas mektebinin inşasına²⁴⁸; 1910 (1328)'da Tanoz Karyesi'nde eski kilise arsasında Rum çocukları için bir inas mektebi inşasına²⁴⁹; yine aynı yıl 125 hane ve kadın-erkek 518 nüfusa sahip Leyvadahor Karyesi'ndeki Kilisenin bahçesinde Serandi ve Teryando Filopalelogo Anton'lar tarafından eskisi kullanılamaz durumda olduğu için yeniden yapılacak 12 metre uzunluğunda 6 metre genişliğinde bir mektebin inşasına²⁵⁰; 1911 (1329)'de Mondros Nahiye'sindeki Lihne Karyesi'ndeki bir arsa üzerine Rum cemati etfâlîne mahsus kargir bir mektebin, eskisinin yerine inşa edilmesine²⁵¹; yine aynı yıl Şiyordeba Karyesi'ndeki kiliseye ait bir arsa üzerinde, eskisi harap olduğu için 9 metre 20 santimetre uzunluğunda 6 metre 20 santimetre genişliğinde bir Rum mektebinin inşasına Ruhsat verilmiştir²⁵².

Limni'de müslümanlardan ve Hristiyan Rumlardan başka bir cemaate âit herhangi bir eğitim kurumu mevcut değildi²⁵³.

C) Limni ve Bağlı Mahallerinde Adalet Teşkilatı

Limni Adası ile bağlı mahallerinin adalet teşkilatına geçmeden önce Osmanlı Devleti'nin Tanzimat dönemindeki adalet teşkilatına genel bir bakışta bulunmak faydalı olacaktır. Bilindiği gibi Tanzimat dönemine kadar Osmanlı Devleti'nde tek dereceli ve tek hâkimli *şer'îyye mahkeme sistemi* hâkimdi. Bu mahkemelere gayrimüslim azınlıkların *ahvâl-i şahsiyyeleri* ile ilgili davalara bakan cemaat

²⁴⁷ BOA, ŞD, nr. 2369/16.

²⁴⁸ BOA, ŞD, nr. 2367/25.

²⁴⁹ BOA, DH.MUİ, nr. 93/9.

²⁵⁰ BOA, ŞD, nr. 2368/32; DH.MUİ, nr. 125/12.

²⁵¹ BOA, İ. MRF, nr. M 1379/5.

²⁵² BOA, İ.MRF, nr. ZA 1329/4.

²⁵³ 1892 (1310), 1893 (1311) ve 1894 (1312) tarihli *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Salnâmelerinde* verilen bilgilere göre; adada Musevî cemaatine âit ibtidâî mekteplerinden bahsedilmekte ve bu mekteplerin sayısı 1892 ve 1893'de 3, 1894'de 8; öğrenci sayıları da 1892 ve 1893'de 378 kız; 1894'de ise 378 kız, 1.845 erkek olmak üzere toplam 2.223 olarak belirtilmektedir. Gerçekte olmayan bu mektepler ve Musevî sayısı vilayet salnâmelerine yanlışlıkla girmiş olsa gerektir. Hatta bu konularda daha ciddi bilgiler veren Maarif Salnâmelerinde, Limni'de Musevilere ait herhangi bir eğitim kurumu olduğundan bahsedilmemektedir. 1894'den sonraki *Cezâyir-i Bahr-i Sefid salnâmelerinde* böyle bir bilgiye rastlanmaması daha evvel yapılan hatanın düzeltilmesi olarak değerlendirilebilir (bkz. CBSS, sene 1310, s. 242; 1311, s. 320 (cetvel IV); 1312, s. 321; 1318, s. 277 (cetvel IV)).

mahkemeleri ve Osmanlı Devleti'nde bulunan yabancıların hukuk ihtilaflarına bakmakta olan konsolosluk mahkemeleri de eklenirse, 1839'a kadar Osmanlı Devleti'nde esas itibariyle üç tür yargı merciinin olduğu görülmektedir. Tanzimat döneminde cemaat ve konsolosluk mahkemelerinin yargılama fonksiyonlarına karışılmamış, *şer'iyye mahkemelerinin* görev yaptığı sahalarda ise bir dizi düzenlemeler yapılarak yeni mahkemeler kurulması yoluna gidilmiştir. Bu alandaki ilk düzenlemeler 1840 yılında İstanbul'da Ticaret Nezâreti'ne bağlı olarak bir ticaret meclisinin kurulmasıyla başlamıştır. Aynı yıl sarraflar arasındaki ihtilâfları halletmek üzere Maliye Nezâreti'nde *Meclis-i Muhasebe*, deniz ticâretinde çıkan ihtilaflar için de liman reisinin başkanlığında bir meclis teşekkül ettirilmiştir. O zamana kadar Osmanlı Devleti'nde bu tür ihtilaflara diğer bütün hukukî problemler gibi tek hâkimli *şer'iyye mahkemeleri* bakmaktaydı. 1847 ve 1848'de hazırlanan iki nizamnâme ile Ticâret Nezâreti'ne bağlı ticâret meclisi karma ticaret mahkemesi haline getirildi. Bu mahkeme ticaret nâzırının başkanlığında yedisi Osmanlı, yedisi de yabancı devlet teb'ası toplam ondört üyeden oluşmaktaydı. Bu ilk tecrübeden sonra 1850 tarihli *Ticâret Kanunnâmesi*'ne 1860 yılında eklenen bir zeyil ile de bütün imparatorlukta ticaret mahkemeleri kurulmaya başlanmıştır. 1864 tarihli Vilâyet Nizamnâmesi ile kaza, sancak ve vilâyetlerde genel olarak *Nizâmiye Mahkemeleri* adıyla anılan hukuk ve ceza mahkemeleri kuruldu. Her kazada bir hakimin başkanlığında müslüman ve gayrimüslim üç üyeden oluşan dava meclisi (*Meclis-i Da'va*), sancaklarda bir hâkimin başkanlığında üçü müslüman üçü gayrimüslim altı üye ve bir de devlet tarafından tayin edilen memurdan oluşan temyiz meclisi (*Meclis-i Temyîz*), vilâyetlerde bir müfettiş-i hükkâm veya daha sonra merkez nâibinin başkanlığında üçü müslüman üçü gayrimüslim olmak üzere altı üye ile devlet tarafından atanan bir memurdan oluşan temyiz divanları (*Divân-ı Temyîz*) bidâyet ve istinaf mahkemeleri olarak görev yaptılar. Bu mahkemeler için 1872 (1288) yılında bir nizamnâme çıkarılarak çalışma esasları yeniden belirlenmiştir²⁵⁴. Bu çalışma esasları dahilinde *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti*'nin de teşkilatlandırıldığını görmekteyiz. Şimdi biz,

²⁵⁴ M. Âkif Aydın, *Osmanlı'da Hukuk*, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, İstanbul 1994, IRCICA, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, c. I, s. 433. 1876 sonrasında Osmanlı adliye teşkilâtında yapılan düzenlemeler hakkında geniş bilgi için bkz. Fatmagül Demirel, *Adliye Nezâreti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora tezi, 2003.

burada, Limni ve bağı mahallerinde bulunan bidayet mahkemeleri hakkında bilgi verebiliriz.

1. Bidâyet Mahkemeleri

Kanun-ı Esâsi'nin ilanından sonra *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vâliliği*'ne getirilen Mehmed Sâdık Paşa'nın mimarlığını yaptığı 1878 idarî reform programı çerçevesinde adlî düzenlemeler ilk sırada ele alınmıştır. Bu reform programının öncelikleri arasında *Kanun-ı Esâsi*'nin ruhuna aykırı olmamak, kanun ve nizâmı hâkim kılmak amacıyla yeni bir Nizâmiye Mahkemeleri'nin tanzimi de gündeme getirilmiştir. Bu gerçekleştirildiği takdirde *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti*'ni meydana getiren dört sancakta nüfus oranları nazar-ı dikkate alınarak on adlî bölge tespit edilecek ve bu bölgelerin her birinde birer Bidâyet Mahkemesi açılacaktı. İstinâf Mahkemesi ise yalnızca Vilayet merkezi olan Rodos'ta bulunacaktı. Bilindiği gibi mezkûr ıslahattan önce vilâyette sadece bir adet Bidâyet Mahkemesi faaliyet gösteriyordu²⁵⁵.

1878 idarî düzenlemesi gereğince Limni'de teşekkül ettirilen Bidâyet Mahkemesi Hukuk ve Ceza olmak üzere iki kısımdan meydana gelmekteydi. Hukuk Dairesi'nin reisliğini Nâib Efendi ifâ ediyordu. Mahkemede aza olarak iki müslümandan başka bir de gayrimüslim bulunuyordu. Cezâ dâiresi ise bir reisin başkanlığında olmak üzere toplam beş azadan meydana geliyordu. 1884 (1302)'de Limni Bidâyet Mahkemesi Hukuk Dâiresi şu üyelerden oluşuyordu: Reis Nâib Efendi, aza Nuri Bey, aza Ankelos Efendi, aza mülâzımı Halil Efendi. Aynı tarihte Ceza dâiresi üyeleri ise Reis Hristaki Efendi, Müdde-i Umûmî Muavini Emin Bey, aza Ali Efendi, aza Anaganosti Efendi ve aza mülâzımı Gâlip Bey'den meydana geliyordu²⁵⁶.

Limni'ye bağı bulunan Bozcaada ve İmroz kazalarında da birer Bidayet Mahkemesi bulunuyordu. Bozcaada Bidayet Mahkemesi'nin reisliğini Naib Efendi yapıyordu ve mahkeme, reisten başka üç aza, iki kâtip ve bir de icra mübaşirinden oluşuyordu. 1884 (1302)'deki mahkeme azaları ile çalışanları Reis Nâib Efendi, aza Ali Bey, aza muavini Mehmed Sabri efendi, aza müstantik Konstanti Efendi, Baş

²⁵⁵ Örenç, a.g.t, s. 324.

²⁵⁶ BOA, Y.PRK.BŞK, nr. 63/28.

kâtip İbrahim Efendi, ikinci kâtip Ali Efendi ve İcra mübaşiri İzzet Ağa'dan meydana geliyordu. Mezkûr tarihte İmroz'daki Bidâyet Mahkemesi bir reis, iki aza, iki kâtip ve bir mübaşirden oluşuyordu. Mahkemenin aza ve çalışanları ise şu kimselerden meydana geliyordu: Reis Ali Vehbi Bey, aza Ayagnosat Efendi, aza Atnaş Efendi, birinci kâtip Nikolaki Efendi, İkinci kâtip Ahmed Vefik Efendi ve İcra mübaşiri Nikola²⁵⁷.

1883 (1301)'de Limni'yi teftiş eden *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Valisi* Mehmed Akif Paşa, Bâbıâli'ye sunduğu raporunun adliye teşkilâtı ile ilgili olan kısmında Bozbaba Adası'na da bir bidayet mahkemesinin açılması gerektiğini ifade etmiş; ancak bu mümkün olamamıştır²⁵⁸.

Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyâleti'nin merkezi olan Rodos Sancağı pek çok hususta olduğu gibi, eyaletin diğer sancakları olan Sakız, Midilli, Limni ile bu adalara bağlı bulunan mahallerdeki mahkemelerde görülen davaların istinaf müracaatlarının da değerlendirildiği bir merkez ada hüviyetinde olmuştur. Ancak bu durum bazı güçlükleri de beraberinde getirmiştir. Bunlardan en önemlisini ise ulaşım oluşturmuştur. Davalı ve davacılar buldukları adalardan sıklıkla Rodos'a gidip-gelmek mecburiyetinde kalabilmekteydiler. Bu da bilhassa Rodos'a uzak mesafedeki adalarda ikâmet etmekte olan ahâlinin konaklama masrafları'nın artmasına ve zaman israfına yol açmaktaydı. Bir diğer önemli problem de, mevcut durumun Rodos mahkemelerinde yol açtığı dava yoğunluğu olmuştur²⁵⁹.

2. Limni Hapishânesi ve Mahkumlarının Durumları

Limni Hapishânesi, Hükûmet Konağı'nın alt katında, birkaç odadan meydana gelen bir mekandı. Osmanlı Devleti'nin pek çok mahallinde toplumsal huzuru tehdit ettiğine inanılan ve bir şekilde adî ya da siyâsi suçlara karışmış bulunan kişilerin mahkumiyet sürelerini tamamlamaları için, Ege Adaları ideal yerler olarak düşünülmüştür. Bu nedenle, Limni hapishânesindeki mahkum sayısı zaman zaman kapasitesinin üzerine çıkmıştır. Ayrıca pek çok mahkumun buraya gönderilmek istenmesi de ada ve vilâyet yetkililerini çözüme yönelik arayışlara zorlamıştır.

²⁵⁷ CBSS, sene 1302, s. 234.

²⁵⁸ BOA, Y.PRK.UM, nr. 6/41.

²⁵⁹ Örenç, a.g.t, s. 326.

1911'de *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Valisi* olarak görev yapan Mehmed Reşid, konunun çözümünü için kale içerisinde bulunan ve fakat kullanılmayan koğuşların pencerelerine parmaklıklar takılarak hapishâne hâline getirilmesini önermiştir. Yapılan tahkikat sonucunda böyle bir düzenlemenin maliyetinin 2.800 kuruş olacağı anlaşılmış, ancak bundan vazgeçilmiştir. Limni'de yeni bir hapishâne ile tevkifhânesinin yaptırılması durumunda harcanacak muhtemel para ise 51.200 kuruş olarak hesaplanmıştır²⁶⁰.

Limni'de kadınlara ait bir hapishâne bulunmadığı için kadın mahkumlardan müslüman olanlar muhtarhânedeyse, gayri müslimler ise metropolithânedeyse ikâmet ettirilmişlerdir. 1884 (1302)'de *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Valisi* Mehmed Akif, Dahiliye Nezâreti'ne gönderdiği tahriratında Limni'de kadın mahkumlar için müstakil bir hapishânenin inşa edilmesinin gerekli olduğunu, bu mümkün olamadığı takdirde ise hapishâne olmaya elverişli bir binanın kiralanarak kadın mahkumların buraya yerleştirilmelerinin uygun olacağını belirtmiştir. Bina kiralamanın maliyetinin yıllık 4 gümüş mecidî olacağı hesaplanmışsa da, daha sonra bundan vaz geçilmiştir²⁶¹.

Limni Hapishânesi'ndeki mahkumlar, doluluk oranına göre zaman zaman başka hapishanelere gönderilmişlerdir²⁶². Bunlar içerisinde ilk sırada kürek mahkumları bulunuyordu. Bunda diğer mahkumlara göre daha özel şartlar gerektiren

²⁶⁰ Benzer problemler sadece Limni için değil, diğer ada hapishaneleri için de geçerli olmuştur. Nitekim Vali Mehmed Reşid, 1911'de Dahiliye Nezâreti'ne sunduğu raporuna göre; Sakız'da iki hapishâne vardı. Bunlardan Jandarma Dairesi'nin alt katında olanı birkaç odadan ibaret olup, son derece yetersizdi. Diğer ise kasabanın dışında idi ve ciddî bir tamirata ihtiyacı vardı. Leryoz, Kalimnoz ve Karyot kazalarında hapishâne olarak kullanılan mahaller Hükümet Dairesi'nin birer küçük odasından ibaretiler. Midilli'deki hapishâne Kale içerisinde idi. mevkiinin değiştirilmesine ihtiyaç duyulmamakla beraber temellerinin mutlaka sağlamlaştırılması gerekiyordu. Bozcaada Hapishânesi'nin bulunduğu mahal şehre bir hayli uzaktı. İmroz'da iki odadan müteşekkil bulunan hapishâne ve tevkifhâne yıkılacak derecede harap bir vaziyette bulunuyordu. Vilâyetin merkezi olan Rodos'daki hapishâne-i umûmî bina olarak hapishâne için uygun şartları taşımakla beraber şehir içinde bulunuyor olması mahzurlu idi; bu nedenle de ahâlinin rahatsızlık duymasına neden oluyordu. İstanköy hapishânesi büyük bir koğuştan ibaretti. Sömbeki, Kerpe, Kaşot ve Meis'te ise hapishâne için uygun bir mahal bulunmuyordu. Bu rapor tarihinden 15 yıl önce de, yani 1897 (1315) yılında hapishâneler hakkında imparatorluğun dört bir yanından gelen şikâyetler üzerine yapılan genel tahkikatta; Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünündeki vilayetler hapishânelerinin tamir veya yeniden inşaları için yaklaşık 11.412.000 kuruşa ihtiyaç duyulacağı anlaşılmıştır. Bu paranın içinde *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti*'ne gönderilmesi düşünülen miktar ise 238.741 kuruş olmuştur (bkz. BOA, ŞD, nr. 2356/31).

²⁶¹ BOA, ŞD, nr. 2346/39.

²⁶² 1911 (1329)'de Limni Hapishânesi'ne gönderilen Faris oğlu Necib ile iki arkadaşı, hapishânenin yetersizliği nedeniyle önce Sakız'a, buradan da Selânik'e gönderilmişlerdir (bkz. BOA, DH.MB.HPS, nr. 103/40, lef 2; 6; 10; 12).

kürek mahkumlarının durumları için, ada hapishânesinin fazla elverişli olmaması da önemli bir etken olmuştur²⁶³.

1325 Nisan (Nisan-Mayıs 1909) mahkum yoklama defterine göre Limni Hapishânesi'nde 24 mahkum bulunuyordu. Bunlardan 11'i müslüman, geri kalan 13'ü ise gayrimüslimdi. Buradaki müslümanlardan 3'ü cinayet, 8'i küçük suç ve yaralamadan dolayı mahkum edilmişlerdi. Gayrimüslimlerin ise 8'i küçük suç ve yaralama, 2'si cinayet ve geri kalan diğer ikisi de yüz kızartıcı suçtan dolayı hüküm giymişlerdi²⁶⁴.

1911 (1330) yılı kayıtlarına göre Limni Hapishânesi'nde biri başgardiyân olmak üzere üç, Bozcaada ve İmroz'da ise birer gardiyân bulunuyordu. Bunların isimleri ve aldıkları maaşlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir²⁶⁵:

TABLO- XIII					
1911'DE LİMNİ VE BAĞLI MAHALLERİNDEKİ HAPİSHÂNE GÖREVLİLERİ					
Memurun Adı	Görevi	Tayin Olduğu Tarih	Kaza	Liva	Maaşı (kr.)
Ahmed Fahri Efendi	Sergardiyân	6 Aralık 1899 (24 Teşrin-i Sani 1315)	-	Limni	280
İbrahim Efendi	Gardiyân	11 Aralık 1899 (29 Teşrin-i sâni 1315)	-	Limni	250
Yani Efendi	Gardiyân	23 Mart 1910 (10 Mart 1326)	-	Limni	250
Abdülkerim Ağa	Gardiyân	28 Mart 1910 (15 Mart 1326)	İmroz	Limni	200
Ali Rıza Efendi	Gardiyân	11 Ocak 1908 (29 Kanun-ı Evvel 1323)	Bozcaada	Limni	200

²⁶³ 11 Mart 1910 (28 Safer 1328)'da Limni Hapishânesi'nde bulunan kürek mahkumu Halil oğlu sadık'ın başka bir yere nakline karar verilmiştir (bkz. BOA, DH.MB.HPS, nr. 127/12).

²⁶⁴ BOA, DH.MB.HPS, nr. 141/60; nr. 141/40.

²⁶⁵ BOA, DH.MB.HPS, nr. 4/16.

Limni Hapishânesi muhtelif tarihlerde tamir edilmiştir. Bunlardan 1891 (1309)'deki tamir için Dahiliye Nezâreti'nce, mevcut tahsisata ek olarak 6.000 kuruş daha adaya havale edilmiştir²⁶⁶.

3. Limni'deki Sürgün ve Kalebentlerin Durumları

Ege Adaları, Osmanlı hakimiyetinde bulunduğu sürece pek çok sürgün hâdisesine sahne olmuştur. Bu mecburî iskân adaların demografik yapısına tesir etmiş, ancak önemli bir nüfus artışına neden olmamıştır.

Limni'nin fethi ile beraber imparatorluğun muhtelif bölgelerinde tehlikeli olduğu kanaatine varılan, devlet ricali başta olmak üzere²⁶⁷, çeşitli huzursuzluklara yol açan aşiret²⁶⁸, tarikat²⁶⁹ ve bunlara benzer oluşumların lideri pozisyonundakilerle Kırım şehzâdeleri²⁷⁰, Halep eşrafi²⁷¹, müderrisler²⁷², gazeteci ve yazarlar²⁷³, tüccarlar²⁷⁴ ve görevini kötüye kullanan memurlar²⁷⁵ dönem dönem Limni'ye sürgün ve kalebent olarak gönderilmişlerdir²⁷⁶. Adalar ahâlisinden olup da kalebentlik cezasına çarptırılanlar da genellikle civar adalara sürgün edilmişlerdir²⁷⁷. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

²⁶⁶ BOA, İ. DH, nr. 16. N. 1312/14.

²⁶⁷ 29 Ekim 1880 (24 Zilkade 1297)'de Sakız'lı Ali Paşa, Padişah hakkında uygunsuz sözler söylediği için Limni'ye sürülmüştür (bkz. BOA, Y.A.RES, nr. 8/19, lef: 6).

²⁶⁸ BOA, A.MKT.MHM, nr. 68/8.

²⁶⁹ Limni'ye sürgün edilen en önemli tarikat mensubu Niyâzi-i Mısrî'dir. 1676 ve 1691'de olmak üzere iki defa Limni'ye sürülmüş ve burada vefat etmiştir (bkz. Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e, c. I, s. 172 vd.; Abdülbâki Gölpınarlı, "Niyâzi-i Mısrî", İA, İstanbul 1941, c. IX, s. 20-21).

²⁷⁰ BOA, HH, nr. 24543.

²⁷¹ BOA, A.MKT.UM, nr. 175/55; HH, nr. 24508.

²⁷² BOA, A.MKT.UM, nr. 574/60.

²⁷³ Limni'de sürgün bulunan Cemiyet-i Rusûmiye azasından El-İnsaf Gazetesi sahibi Silâvî Bey, mübtela olduğu kalp hastalığı nedeniyle 31 Ağustos 1861 (24 Safer 1278)'de vefat etmiştir (bkz. BOA, DH.MUİ, nr. 48/48).

²⁷⁴ İstanbul'da sarraflık yapan Tıngiroğlu Agop ve David oğlu Anton isimli şahısların 1813 (1228)'de Limni ve Rodos'a sürgün edilmeleri hakkında Hatt-ı Hümayun çıkartılmıştır (bkz. BOA, HH, nr. 24537).

²⁷⁵ 1909 (1327)'de Limni'ye sürülen Balıkhâne Muhafaza Müdürü Raşid Efendi'ye zaruret ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması için hapishâne tahsisatından ekmeke vs. verilmesi uygun görülmüştür (bkz. BOA, DH.EUM.THR, nr. 14/13).

²⁷⁶ Limni Adası, özellikle XVII. yüzyıldan itibaren sürgün yeri olarak önem kazanmıştır (bkz. Ferudun M. Emecen, "The Historical Proccess of the Türkish Settlement in the Island of Limnos", II. National Aegean Islands Symposium, ed: İdris Bostan-Sertaç Hami Başeren, 2-3 July 2004, Gökçeada-Çanakkale, s. 62).

²⁷⁷ 1817 (1233)'de Lefkoşe Kocabaşısı Yorgaki ve mahkeme tercümanı Simon Limni'ye; Kıbrıs Başpiskoposu Hirisondos da Eğriboz'a sürgün edilmişlerdi (bkz. BOA, HH, nr. 17754).

Limni'de sürgün olup da maddî bakımdan mağdur durumda bulunanlara bedeli hapis-hâne tahsisatından karşılanmak üzere, belirli günlerde yemek verildiği ve para yardımı yapıldığı olmuştur. Ancak yeterli zaman geçtiği halde davranışlarında belirgin bir iyileşmenin olmadığı kanaatine varılanlardan bu imkânın geri alındığına da rastlanılmaktadır²⁷⁸.

Adada buldukları sürece içkale haricine çıkmaları yasak olan kalebentlerin sağlık ve benzeri gerekçelerle dışarıya çıkmalarına, hatta tedavileri için ada haricine gitmelerine, masraflarını kendileri karşılamaları şartıyla izin verilmiştir. Bunlardan sağlıklarına kavuşanlar, kaleye tekrar geri gönderilmişlerdir²⁷⁹. Bununla birlikte Limni Kalesi'nde kalebentler için tahsis edilmiş müstakil bir mahal bulunmuyordu. Limni'ye sürgün edilen mahkumlardan bazılarının, zaman zaman kale içindeki camiye yerleştirildiği olmuştur. Meselâ 1909 (1327)'de Limni'ye *Divan-ı Harb-i Örfî* tarafından kalebent olarak gönderilen Yenipazar'lı Hacı Ferhad ve beraberindeki üç kişi kaledeki camide iskâna tâbi tutulmuşlardı. Bu durum hem mahkumlar ve hem de kalede bulunan ve namazlarını camide kılamayan askerler tarafından şikâyet konusu olmuş ve sorunun halli için kalede geçici barakalar inşa edilmiştir²⁸⁰.

Limni'de olup da sürgün cezasını çeşitli nedenlerle başka yerlerde çekmek isteyenlere, uygun görüldüğü takdirde izin verilmiştir²⁸¹. Devlet memuriyetindeyken adaya sürgün olarak gönderilenlerden bazıları maaş talebinde bulunmuşlardır. Meselâ bunlardan 1909 (1327)'de Limni'ye sürgün edilen eski polis müfettişi Mazhar Efendi, emsallerine ödenen maaşın kendisine de ödenmesi için Dahiliye Nezareti'ne müracaatta bulunmuştur²⁸².

Adaya ailelerini de getirebilen sürgünlerin affedilmeleri ya da başka bir yere gönderilmeleri padişahın takdirinde bulunuyordu. Mahkumun bizzat kendisinin ya da

²⁷⁸ Limni'de sürgün olarak ikâmet etmekte bulunan Mevâli aşireti mensuplarına önceden verilmekte olunan tayinat bedeli, su-i hallerinden dolayı 2 Nisan 1855 (14 Receb 1271)'den itibaren hazineye mahsup edilmiştir (bkz. BOA, A.MKT.MHM, nr. 68/8).

²⁷⁹ 1910 (1328)'de *Divân-ı Örfî* kararıyla Limni'ye sürgün edilen Sedâret-i Uzma seryâverliğinden emekli Cemal Efendi'nin, gözlerindeki rahatsızlık nedeniyle verdiği dilekçesine istinâden, masraflarını kendisi karşılaması ve izin süresi bittikten sonra tekrar Limni'ye dönmesi şartıyla, tedavi için bir ay müddetle Selanik'e gönderilmesine izin verilmiştir (bkz. BOA, DH.MUİ, nr. 109/71, lef: 11).

²⁸⁰ BOA, DH.MUİ, nr. 8-4/15 Lef: 3; 20.

²⁸¹ 1813 (1229)'de Limni'ye nefyedilen *Merfu'ul-Vüzera* Ahmed Paşa'nın, Keşan taraflarına naklini aldrabilmek için veditği *arzuhal*, *Kapu Kethudâsı* Mehmed Sadık tarafından *Sadâret*'e sunulmuş ve padişahın da onayı alınarak isteği yerine getirilmiştir (bkz. BOA, HH, nr. 24799).

²⁸² BOA, DH.MUİ, nr. 8-4/11.

aile fertlerinden birinin devlete müracaatı halinde, sürgünün yaşı ve ıslah olup olmadığına bakılır ve ona göre karar verilir²⁸³. Meselâ daha önce uygunsuz hareketlerde buldukları için Limni'ye sürülen Cengiz Han sülâlesinden Selim Giray'ın oğulları Devlet Giray ile Bayezid Giray'ın 25 Ağustos 1804 (18 *Cemaziyelevvel* 1219)'de suçlarının affedilmesiyle adadan ayrılmasına izin verilmiştir²⁸⁴. Yine 29 Ağustos 1861 (27 *Safer* 1278)'de Limni'deki sürgün cezası affedilen Müderris Hafız Nasuh Efendi'nin de kalebentlik cezası kaldırılarak, İstanbul'a dönmesine izin verilmiştir²⁸⁵. Ayrıca padişah değişikliklerinde, yeni sultanın umûmî af ilan etmesinden sürgündekiler de istifâde etmişlerdir²⁸⁶.

Coğrafi zorluklara ve alınan tedbirlere rağmen kalebentler arasında firar olaylarına zaman zaman rastlanılmıştır. Meselâ Karinâbât Kazası'nda sürgünde iken davranışlarından dolayı Limni'ye gönderilen Selâmet Giray 1822 (1238)'de adadan firar etmiştir²⁸⁷. 7 Nisan 1855 (19 *Receb* 1271)'de Limni'ye sürülen Mevâli aşireti mensublarından 10'u, 26 Aralık 1854 (5 *Rebûlâhir* 1271) tarihinde adada bilinmeyen bir yere firar etmişlerdir. Bu aşirete mensup kaçakların yeniden yakalanarak kalede ikamete mecbur edilmeleri için Dahiliye Nezâreti'nce *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Valiliği*'ne emir gönderilmiştir²⁸⁸.

XIX. yüzyılda Limni Adası'ndaki yerleşim, nüfus, eğitim kurumları, adalet teşkilatından bahsettikten sonra, şimdi, Limni'nin ekonomik durumu, ticaret ve vakıfları hakkında bilgi vermeye çalışalım.

²⁸³ Cengiz sülâlesinden olan ve *su-i hallerinden* dolayı Limni ile Rodos'a sürülen Sahip Giray, Baht Giray, Devlet Giray, Saadet Giray'ın anne ve eşleri, adı geçen şahısların çok uzun zamandır sürgünde olduklarından bahisle, artık ıslah olduklarını ve affedilmeleri gerektiğini, aksi takdirde perişan olacaklarını bildiren bir *arzuhalî* 1209'da İstanbul'a göndermişlerdir (bkz. BOA, HH, nr. 10375).

²⁸⁴ BOA, C.DH, nr. 2513.

²⁸⁵ BOA, A.MKT.UM, nr. 574/60.

²⁸⁶ Örenç, a.g.t, s. 258.

²⁸⁷ BOA, HH, nr. 24543.

²⁸⁸ BOA, A.MKT.UM, nr. 175/55.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
XIX. YÜZYILDA LİMNİ ADASI'NIN EKONOMİK DURUMU, MESLEK
GRUPLARI, ALINAN VERGİLER, TİCARET VE VAKIFLARIN
EKONOMİK DURUMU

A) Limni'de Meslek Grupları

1. Memurlar

XIX. yüzyıl ortalarından itibaren *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti*'nin geniş ve dağınık yapısının yeni sisteme uygun hale getirilebilmesi için nitelikli yöneticilerin tayin edilmeleri zorunluluğu devletçe göz önünde bulundurulmuş; ancak maaşların ve diğer tahsîsâtın yetersizliği bu sorunun halline ciddi bir engel teşkil etmiştir. Bununla birlikte vâliler uygulamaya konulan ıslahatların amacına ulaşabilmelerinin ancak nitelikli memurlarla mümkün olabileceğini çeşitli zamanlarda ifade etmişlerdir²⁸⁹.

Daha çok denizcilik ve tarımla ilgilenen Limni reâyâsı memuriyete de sıcak bakmıştır. Nitekim bürokrasideki Rum memurlar bunun bir göstergesidir. Bununla birlikte adadaki memurların çoğunluğu müslümanlardan meydana gelmekteydi²⁹⁰.

Adada müslüman nüfusun azlığı ve hatta pek çok bölgede müslüman nüfusa tesadüf edilememesi nedeniyle adaya memur gönderilmesinde güçlükler çekildiği olmuştur. İmparatorluğun muhtelif bölgelerinden Limni'ye gönderilmek istenen bazı memurlar gidecekleri yerlerde kendilerinden başka müslüman nüfusun olmaması nedeniyle başka yerlere görevlendirilmelerini talep etmişlerdir. Ayrıca Limni'deki memurların, zaman zaman Batı Anadolu ve civar adalardaki memurlarla becâyîş taleplerinde bulduklarına dair kayıtlara sıklıkla rastlanılmaktadır²⁹¹.

Adalarda görev yapmakta olan memurların aldıkları maaşlar görevlerine ve buldukları adanın önemine göre farklılıklar arzedeilmekteydi. Tanzimat'ın ilanından sonra yürürlüğe konan muhassıllık döneminde (1840) Limni Adası'nda memurların almış olduğu maaşların miktarı şu şekilde olmuştur: *muhassıl* 5.000

²⁸⁹ Örenç, a.g.t, s. 460.

²⁹⁰ CBSS, sene 1313, s. 194-199.

²⁹¹ BOA, A.MKT.MVL, nr. 63/61; A.MKT.NZD, nr. 54/84; A.AMD, nr. 87/65; Y.A.RES, nr. 89/68.

kuruş, *muhassıllık kâtibi* 2.500 kuruş, *naib* 2.000 kuruş, *zabtiye memuru* 2.500 kuruş, müftü 350 kuruş, *jurnal kâtibi* 165 kuruş, *nüfus mukayyidi* 260 kuruş, *nüfus defter nazırı* 70 kuruş, *karantina müdürü* 1.200 kuruş, *karantina tabibi* 750 kuruş, *karantina kâtibi* 100 kuruş, *karantina nekhbânı* 120 kuruş, *gümrük müdürü* 200 kuruş, *gümrük kâtibi* 100 kuruş, *gümrük kantarcısı* 50 kuruş, *emlak tahrir kâtibi* 350 kuruş, *cizye kabzımalı* 100 kuruş, *sandık odası yazıcısı* 120 kuruş, *sandık odası hizmetkârı* 60 kuruş²⁹².

Tanzimat'ın ilanı ile birlikte, merkezî idarenin güçlendirilmeye çalışılması sonucunda Osmanlı Devleti'nin tamamında olduğu gibi, Limni'de de yeniden yapılandırılan bürokratik işleyişe muhalif hareketlerde bulunan memurlar takip altına alınmışlardır. Meselâ 1850 (1267)'de Limni Adası Mal Kâtibi Mustafa Efendi ile Sandık Emni Ali Molla'nın bu yeni düzenlemelere uygun hareket etmedikleri hususunda ahâlden gelen şikâyetler değerlendirilmiş ve muhakeme edilmelerine karar verilmiştir²⁹³.

1912 Balkan Savaşı öncesinde adalarda bulunan memurlardan silah altına alınanların ailelerine *maaş-ı asliyelerinin* tamamı üzerinden *sülûs maaşı* bağlanması *Meclis-i Vâlâ* tarafından 31 Mart 1913 (18 Mart 1329) tarihinde kararlaştırılmıştır²⁹⁴. Savaş esnâsında adaların Yunanlılar tarafından işgal edilmelerinden sonra, buralardan göç etmek mecburiyetinde kalan memurların, daha önce görev yaptıkları yerlerde almış oldukları maaş esas alınmak suretiyle Anadolu'nun muhtelif bölgelerine istihdam edilmeleri için ilk planda 81.040 kuruş ödenek tahsis edilmesine 18 Mart 1913 (5 Mart 1329)'de²⁹⁵, ayrıca daha önce kendilerine ödenmiş olunan birer maaşlık avanstan da zimmelerinde kalan miktarının dikkate alınmaması hususunda 3 Nisan 1913 (21 Mart 1329)'de toplanan *Meclis-i Vâlâ* tarafından karar çıkartılmıştır²⁹⁶. Ayrıca Balkan savaşları esnasında Limni ile birlikte Midilli, Selanik, Kosova, Dedeağaç, Üsküp ve Manastır'da mahsur kalmış bulunan memurların

²⁹² BOA, ML.MSF, nr. 19153 (bkz. Ek-27).

²⁹³ BOA, A.MKT.UM, nr. 52/50.

²⁹⁴ BOA, MV, nr. 175/109.

²⁹⁵ BOA, MV, nr. 175/45.

²⁹⁶ BOA, MV, nr. 175/124.

maaşlarının da *Bank-ı Osmanî* vasıtasıyla gönderilmesine *Meclis-i Vâlâ* tarafından karar verilmiştir²⁹⁷.

2. Esnaflar, Rençberler, İşçiler ve Bunların Dağılımları

Adada bulunan müslümanların daha çok asker ve memurlardan oluşması nedeniyle esnafılık ve tüccarlık gibi meslekler, en başından itibaren Rumlar tarafından yapılmaktaydı. Bununla birlikte adada esnafılıkla uğraşan az sayıda musevi ve ermeni de bulunuyordu. Bunlar genellikle adaya dışarıdan ticaret yapmak amacıyla gelen ve fakat sonrasında buraya yerleşenlerden meydana gelmekteydiler²⁹⁸.

Limni reâyâsının çok çeşitli mesleklerle uğraştıkları anlaşılmaktadır. Mesleklerin nitelikleri ve çeşitliliği reâyânın ikâmet ettikleri köy ya da mahallelerin konumlarına, özellikle de denize olan mesafenin uzak veya yakınlığına göre farklılıklar göstermekteydi. Denize yakın olan yerleşim birimlerinde gemicilik ve kaptanlık türü meslekler ön plana çıkarken, adanın iç kısımlarında daha çok çiftçilik, rençberlik ve çobanlık gibi iş kolları revaçtaydı.

Limni esnafî ticârî amaçlarla ada haricine sıklıkla seyahat etmiştir. Bu seyahatlerde öncelikle adaya yakın olan ticaret merkezleri tercih edilmiştir. Ayvalık, İmroz ve İstanbul bunlar içersinde ilk sıralarda yer almaktaydılar. Ancak Limni’li Rum tüccarların İskenderiye’ye kadar ticarî bağlantıları bulunmaktaydı.

Limni’nin 20 Aralık 1846-13 Haziran 1847 tarihleri arasında tutulan altı aylık nüfus yoklama kayıtlarına göre esnaftan toplam 29 kişi İstanbul, Ayvalık, Taşoz, Kavala, İmroz, Midilli, Tire, Bergama, İzmir ve İskenderiye’ye ticarî maksatlarla seyahat etmiştir²⁹⁹.

²⁹⁷ BOA, MV, nr. 172/40.

²⁹⁸ Limni ve bağlı mahallerinde 1895 (1313) yılı itibarıyla 1.113 dükkân, 399 değirmen, 11 fabrika, 4.553 anbar ve samanlık, 26 yağhâne ve 2 debbağhâne bulunuyordu (bkz. CBSS, sene 1313, s. 214).

²⁹⁹ BOA, ML.CRD, nr. 1088 (bkz. Ek-9).

TABLO-XIV								
ADA HARİCİNE TİCARET AMAÇLI SEYAHAT EDEN LİMNİ ESNAFI								
20 Aralık 1846-13 Haziran 1847 (01.01.1263-29.06.1263) Arası Altı Aylık								
Meslek→ Kaza ve Kasaba İsmi ↓	Terzi	Kalburçu	Ekmekçi	Kalaycı	Demirci	Yemenici	Bakkal	Kuyumcu
Ayvalık			1	1	2	4	1	
Taşoz	1	1						
Kavala	2							
İstanbul	2	1					1	
İskenderiye	2							
İmroz	1		1	1				
Tire			1					
Bergama			3					
İzmir			1			1		
Midilli								1
Toplam:	8	2	7	2	2	5	2	1

Limni'nin özellikle iç kısımlarında bulunan köylerinde esas geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturmaktaydı. 1852 (1269) yılında devlete vergi vermekle yükümlü olan rençber sayısı Limni'de 2.088; Bozbaba da ise 121 idi³⁰⁰. Bununla birlikte Limni'nin 400.000 dönümlük arazisinin ancak yarısının ekim ve dikime müsait olması geçim zorluğu çekmekte olan bazı köylülerin Batı Anadolu ve diğer adalarda mevsimlik işçi olarak çalışmalarına neden olmuştur³⁰¹.

Limni reâyâsı arasında inşaat işçiliğinin oldukça gelişmiş olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte adada marangozluk da ileri bir safhada bulunuyordu. Adanın ekonomik şartlarının elverişsiz olması tarımla uğraşanlardan bazılarının ikinci bir iş olarak mevsimlik işçiliğe yönelmesine sebep olmaktadır. Bunlar arasında yeterli

³⁰⁰ 1852 (1269) tarihli cizye defterinde Limni'de tarımla uğraşan reâyâ "rençber", Bozbaba Nâhiyesi'ndekiler ise "çiftçi" olarak kaydedilmişlerdir (bkz. BOA, KK, nr. 3905).

³⁰¹ CBSS, sene 1311, s. 244.

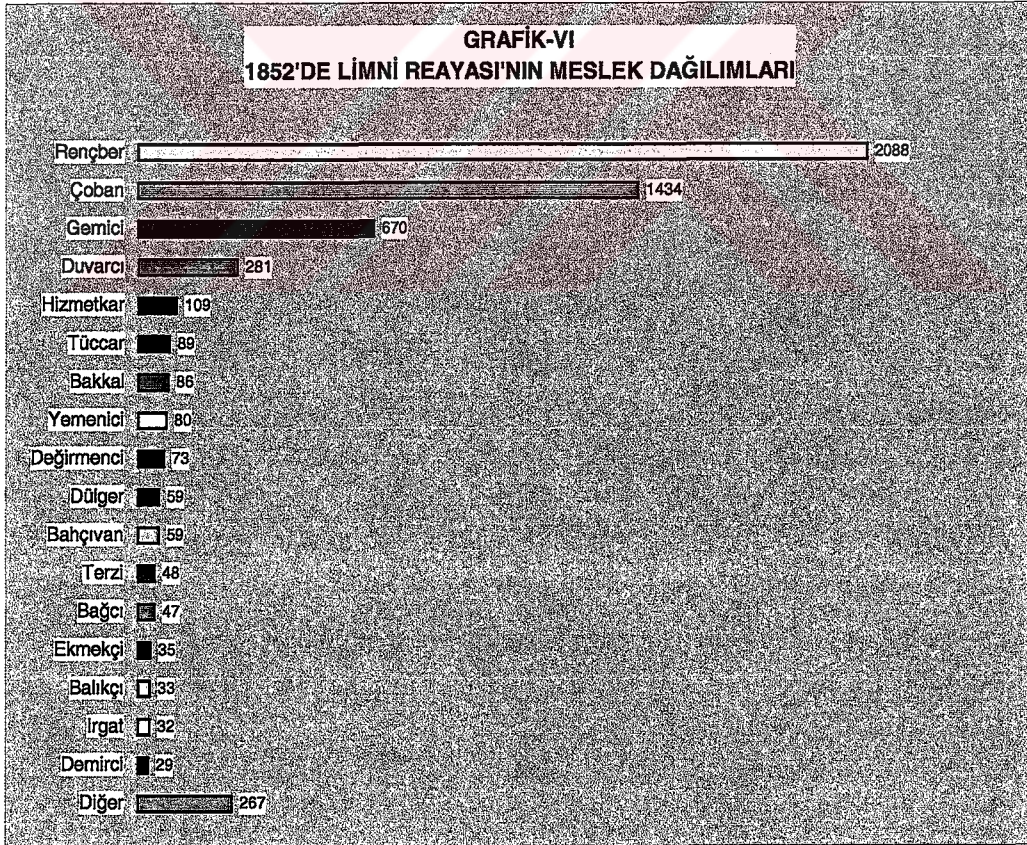
kazanca sahip olmayan bir kısım esnaf da bulunmaktaydı. Bunlar, öncelikle Anadolu sahilindeki yerleşim birimleri ve civar adalar olmak üzere imparatorluğun pek çok bölgelerine mevsimlik işçi olarak gitmekteydiler. 1263 (1846-1847) yılının ilk altı aylık verilerinde Limni reâyâsından 46 kişinin Ayvalık, Kavala, İzmir, İmroz, Kütahya, İstanbul, Bergama, İskenderiye ve Midilli'ye mevsimlik işçi olarak gittiği görülmektedir. Buralara gidenler arasında çobanlık, dülgercilik, duvarcılık, marangozluk, demircilik, ırgatlık, boyacılık ve çamurculuk gibi mesleklerle uğraşanlar çoğunlukta bulunmaktaydılar³⁰².

TABLO-XV								
ADA HARİCİNE ÇALIŞMAK ÜZERE GİDİP-GELEN LİMNİ REÂYÂSİ								
(01.01.1263-29.06.1263 Arası Altı Aylık)								
Meslek→								
Gideceği Yer ↓	Dülger	Gemici	Duvarcı	Çoban	Marangoz	Irgat	Boyacı	Çamurcu
Ayvalık		1	4	17		2	1	
Kavala	1							
İzmir		2	2	1				1
İmroz					2			
Kütahya			3					
İstanbul				2				
Bergama				3		1		
İskenderiye			1	1				
Midilli			1					
Toplam	1	3	11	24	2	3	1	1

Limni Adası'nın genel olarak meslek profiline bakıldığında; 1852 (1269) yılında adada 5.545'i Rum, 24'ü de Kıptî olmak üzere toplam 5.569 vergi mükellefi meslek sahibi bulunuyordu ve bunların 2.088'i rençber, 1.434'ü çoban, 670'i gemici,

³⁰² BOA, ML.CRD, nr. 1088 (bkz. Ek-9); KK, nr. 6486.

281'i duvarcı, 109'u hizmetkâr, 89'u tüccar, 86'sı bakkal, 80'i yemenici, 73'ü değirmenci, 59'u dülgere, 59'u bahçıvan, 50'si papaz, 48'i terzi, 47'si bağcı, 35'i ekmekçi, 34'ü çamurcu, 32'si ırgat, 29'u demirci, 18'i boyacı, 18'i yazıcı, 16'sı tüccar çırağı, 14'ü kalaycı, 14'ü dükkâncı, 13'ü kiremitçi, 13'ü marangoz, 11'i kalafatçı, 10'u debbağ, 10'u çömlekçi, 7'si kuyumcu, 7'si kahveci, 5'i bezirgân, 5'i çerçi, 5'i meyhânci, 4'ü hekim, 4'ü varilci, 3'ü körükçü, 3'ü semerci, 3'ü gardiyan, 3'ü kürekçi, 3'ü suyuocu, 3'ü aktar, 2'si saka, 2'si duhancı, 2'si peremeci, 2'si sıvacı, 2'si kunduracı, 2'si keresteci, 2'si hergeleci, 1'i yorgancı, 1'i bıçakçı, 1'i kocabaşı, 1'i kantarcı, 1'i kalburcu, 1'i seyis, 1'i basmacı, 1'i kömürcü, 1'i doğramacı, 1'i simsar, 1'i tahtacı, 1'i saatçi, 1'i mağazacı ve 1'i de tokmakçı idi. Bunlardan başka 46 kişinin mesleği kayıtlarda belirtilmemiştir. Limni'de bulunan az sayıdaki Kıptî demircilik, körükçülük ve kalaycılık meslekleriyle uğraşmaktaydı³⁰³.

³⁰³ BOA, KK, nr. 3905.

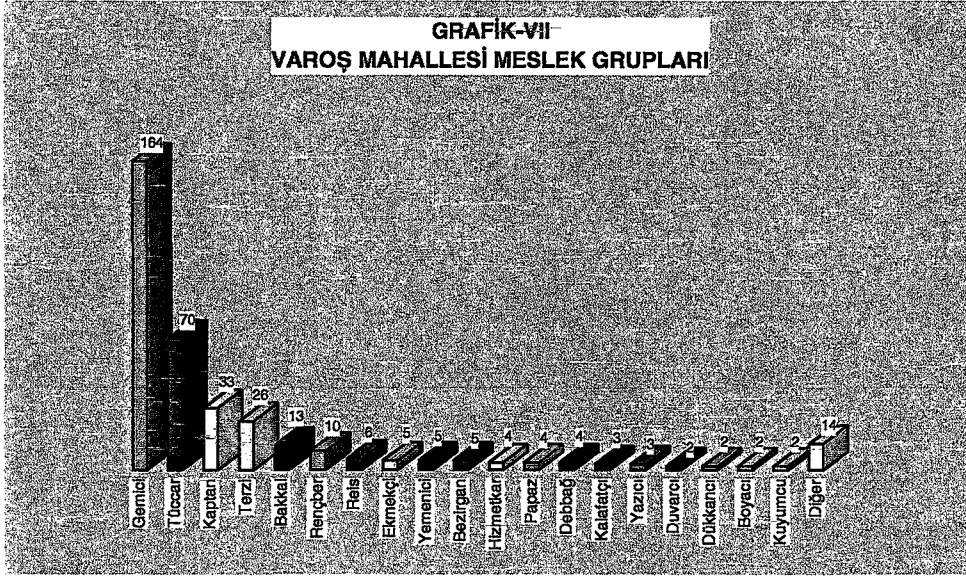
Yukarıda bahsettiğimiz meslek gruplarından da anlaşılacağı üzere, adada reâyâ tarafından en çok itibar edilen rençberliğin diğer mesleklere oranı % 38'di. Onu %26 ile çobanlık takip ediyordu. Üçüncü sırada % 12 ile gemicilik; dördüncü sırada ise %5 ile duvarcılık geliyordu.

Limni Kasaba'sına bağlı bulunan Varoş, Çaçı ve Enderoni mahallelerinde çok çeşitli meslek gruplarına rastlanılmaktadır. Bununla birlikte adı geçen mahallelerdeki meslekler içerisinde en çok tercih edileni yaklaşık % 49 gibi önemli bir oranla gemicilik olmuştur. Daha çok kasaba ahâlisine hitap eden bu iş koluna, denize yakın mesafedeki karyelerde dahî pek rastlanılmamaktadır. Meselâ, oldukça işlek bir limana sahip bulunan Mondros Karyesi'nde gemicilikle uğraşanların sayısı sadece 8 kişiden ibaretti.

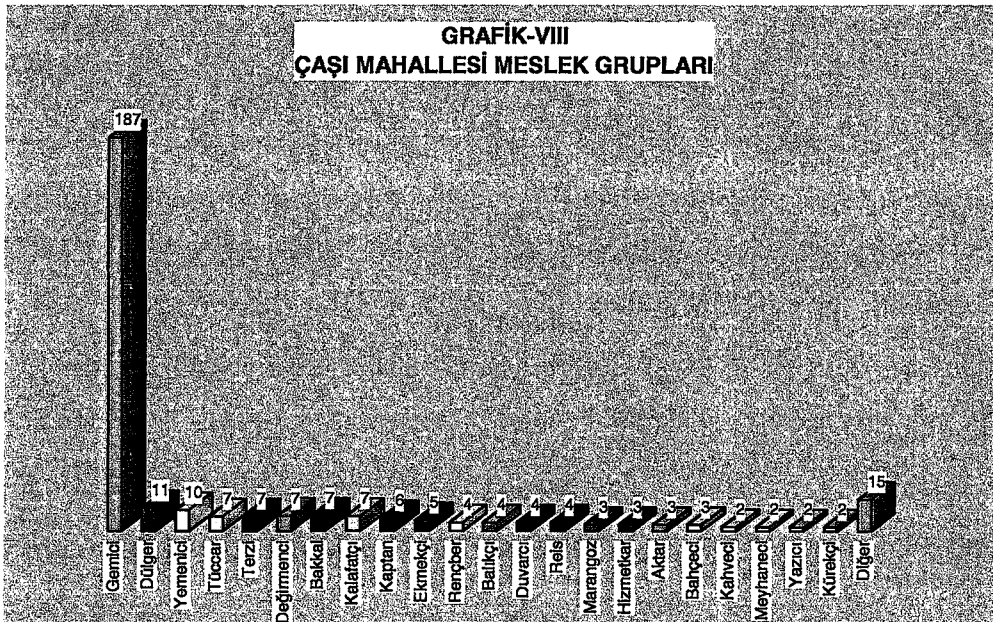
Mahallelerde ikinci sırada tercih edilen meslekler özelliklerine göre farklılıklar göstermiştir. Varoş Mahallesi'nde gemicilikten sonra dikkat çeken en önemli uğraş alanı yetmiş tüccar ile ticaret olmuştur. Bu mahallede diğer meslek gruplarına göre tüccarların oranı % 38 idi. Aynı tarihte Çaçı'da yedi, Enderoni'de ise dört tüccar bulunuyordu. Bu özelliği ile Varoş, adanın dışarıya açılan önemli bir kapısını oluşturmaktaydı. Varoş'un dikkat çeken bir diğer özelliği de terziliğin yirmialtı kişi ve % 7'lik bir oranla tercih edilen dördüncü meslek kolu olmasıdır. Bu sayı Endroni'de onbir, Çaçı'da ise yedi idi.

Mahallelerde, karyelerin aksine rençberlikle uğraşanların oldukça az olduğu görülmektedir. Buna göre; Endroni'de onbir, Varoş'da on ve Çaçı'da da dört olmak üzere mahallelerdeki toplam rençber sayısı yirmibeş idi ve bunun diğer mesleklere oranı ancak % 3'ü bulmaktaydı.

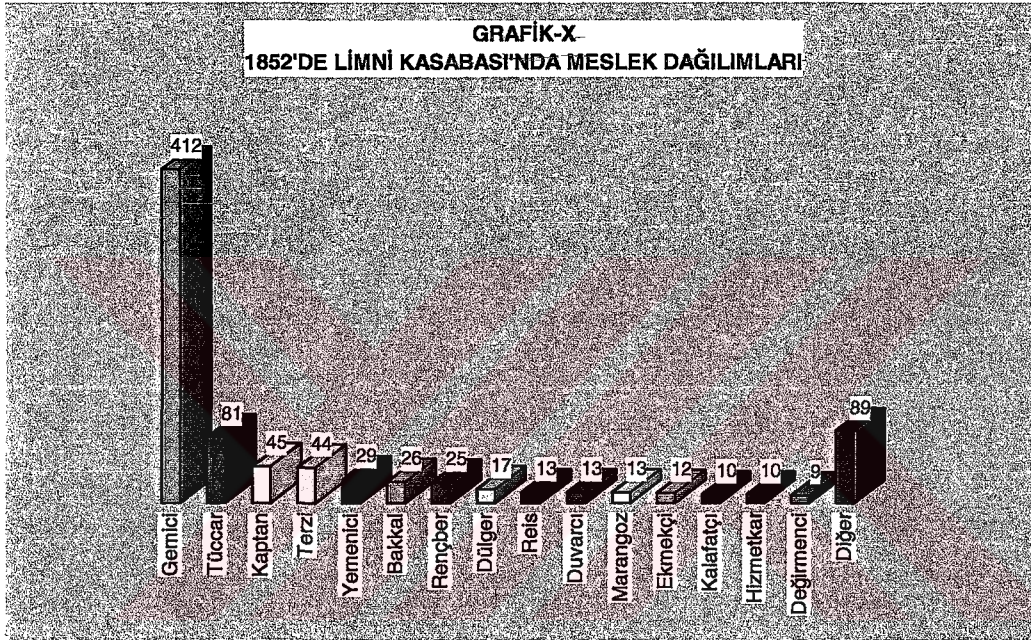
Varoş'da yukarıda zikrettiğimiz meslek sahiplerinden başka onüç bakkal; altı reis; beşer ekmekçi, yemenici ve bezirgân; dörder hizmetkâr, kalafatçı, papaz ve debbağ; üçer kalafatçı ve yazıcı; ikişer duvarcı, dükkancı, boyacı ve kuyumcu; birer de hekim, kürekçi, dülger, çamurcu, yorgancı, bıçakçı, balıkçı, suyoıcu, bahçıvan, kocabaşı, meyhâneci, saka, gardiyan ve ırgat olmak üzere toplam 377 vergi mükellefi bulunuyordu.

Çaşı Mahallesi'ndeki en çok tercih edilen iş kolu yüzseksen yedi kişi ile gemicilikti ki bunun diğer iş kollarına oranı % 61'i bulmaktaydı. Bu mahallede dikkat çeken diğer iki meslek dülgerlik ve yemencilik olmuştur. Çaşı'da bahsi geçen tarihte onbir dülger ve on da yemencisi mevcuttu. Ayrıca bu mahallede yedişer terzi, değirmenci, bakkal ve kalafat; altı kaptan, beş ekmekçi, dörder rençber, balıkçı, duvarcı ve reis; üçer marangoz, aktar, bahçeci; ikişer kahveci, meyhaneci, yazıcı ve kürekçi; birer de hekim, bahçıvan, varilci, kantarcı, kalburcu, saka, seyis, çamurcu, basmacı, papaz, boyacı, kunduracı, gardiyan, çerçi ve çoban olmak üzere toplam 305 meslek sahibi bulunuyordu.

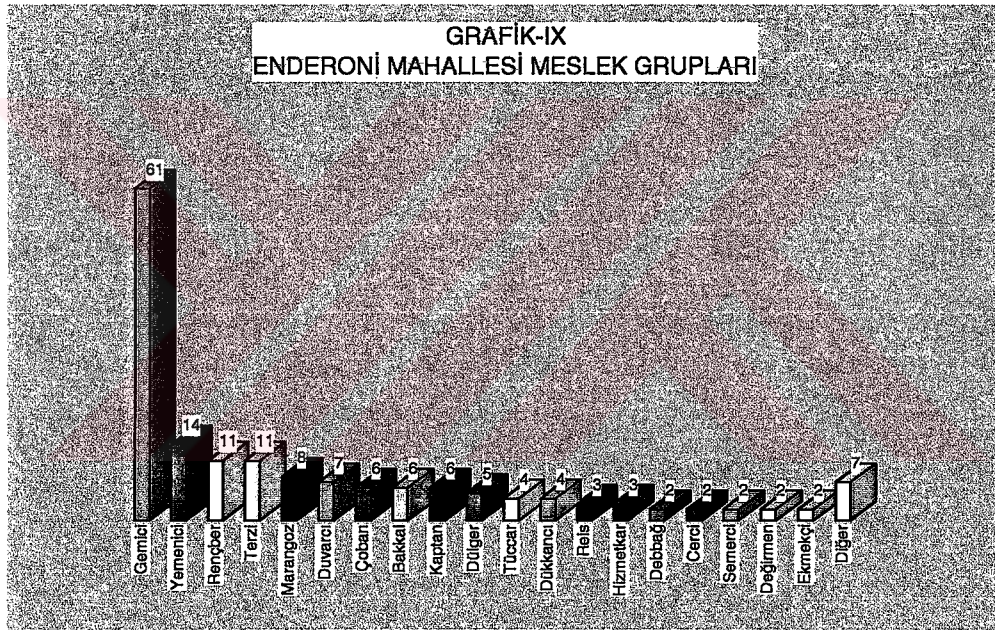
edilen meslek altmışbir kişi ile rençberlikti. Bunun karyedeki diğer mesleklere oranı % 34 olmuştur. Tanoz'un dikkat çeken en önemli özelliği, duvarcılığın otuzbir kişi ve % 17 ile tercih edilen ikinci meslek olmasıdır. Çobanlık yirmisekiz, gemicilik de oniki kişi ile üçüncü ve dördüncü sırada gelmekteydi. Bu karyede ayrıca on çamurcu; beş hizmetkar, dört bahçıvan; üçer değirmenci, kalaycı, dülger, yemenici, bağcı ve reis; ikişer dükkancı, ekmekçi ve tüccar; birer de seis, kalafatçı, kaptan, bakkal ve papaz olmak üzere toplam 180 meslek sahibi bulunuyordu.

Kondiye Karyesi'nde yüzbir rençber bulunuyordu. Bu sayının diğer mesleklere oranı % 40 olmuştur. Çobanlık seksen kişi ve % 32'lik bir oranla ikinci sırada yer almaktaydı. Adada ayrıca yirmialtı duvarcı; oniki gemici; beş değirmenci; dörder boyacı, papaz, hizmetkar; üç çamurcu; ikişer tüccar, bakkal ve yemenici; birer de terzi, dülger, sayacı, bahçıvan, kalaycı, dükkancı, duhancı ve tüccar çırağı olmak üzere toplam 253 meslek sahibi vardı.

Cemandarya Karyesi'nde rençberlik mesleği ile kırkdokuz kişi uğraşmakta olup bunun diğer mesleklere oranı % 47 idi. Bu karyede ikinci tercih edilen meslek yirmibeş kişi ve % 25 ile çobanlıktı. Karyede ayrıca yedi duvarcı, beş değirmenci, üçer ırgat, gemici, kiremitçi; iki papaz; birer de yağcı, ekmekçi, bakkal, çamurcu ve hizmetkar olmak üzere toplam 102 meslek sahibi vardı.

Limni kasabasının diğ er bir mahallesi olan Enderoni’de de gemicilik altmışbir kişi ile en önemli uğ raş alanı olup, bu sayının mahalledeki toplam iş kollarının arasındaki oranı yüzde % 37 idi. Enderoni’de ondört kişi ve % 8’lik bir oranla yemenicilik ikinci sırada tercih edilen meslekti. Bu mahallede sırasıyla tercih edilen diğ er meslekler ile bunlarla uğ raş anların sayıları ise şöyle olmuştur: Onbire rençber ve terzi; sekiz marangoz; yedi duvarcı; altış ar çoban, bakkal ve kaptan; beş dülger; dör der tüccar ve dükkancı; üçer reis ve hizmetkar; ikiş er debbağ, çerçi, semerci, değ irmenci ve ekmekçi; birer de hekim, papaz, boyacı, bahçivan, kömürcü, keresteci ve doğ ramacı olmak üzere toplam 166 kişi.

Paş a Limanı Karyesi’nde en önemli uğ raş alanı otuzbir kişi ile gemicilik olmuştur. Bu sayının diğ er meslekler arasındaki oranı % 27’dir. Burada, gemicilikten sonra en çok tercih edilen meslek ondört kişi ve % 12’lik bir oranla rençberlik olmuştur. Ayrıca Paş a Limanı’nda onbire duvarcı ve dülger; dokuz hizmetkâr; yediş er ekmekçi, çoban ve yemenici; üç çamurcu; ikiş er terzi, bakkal ve meyhaneci; birer de simsar, tüccar, değ irmenci, tahtacı, kalaycı, reis, kuyumcu ve gardiyan olmak üzere toplam 114 meslek sahibi vardı.

Limni’de 1845 (1261) yılında merkeze bağ lı bulunan Hristiyanlarca meskun otuzbir karyenin hemen tamamında görüldüğü üzere, Tanoz’da da en çok tercih

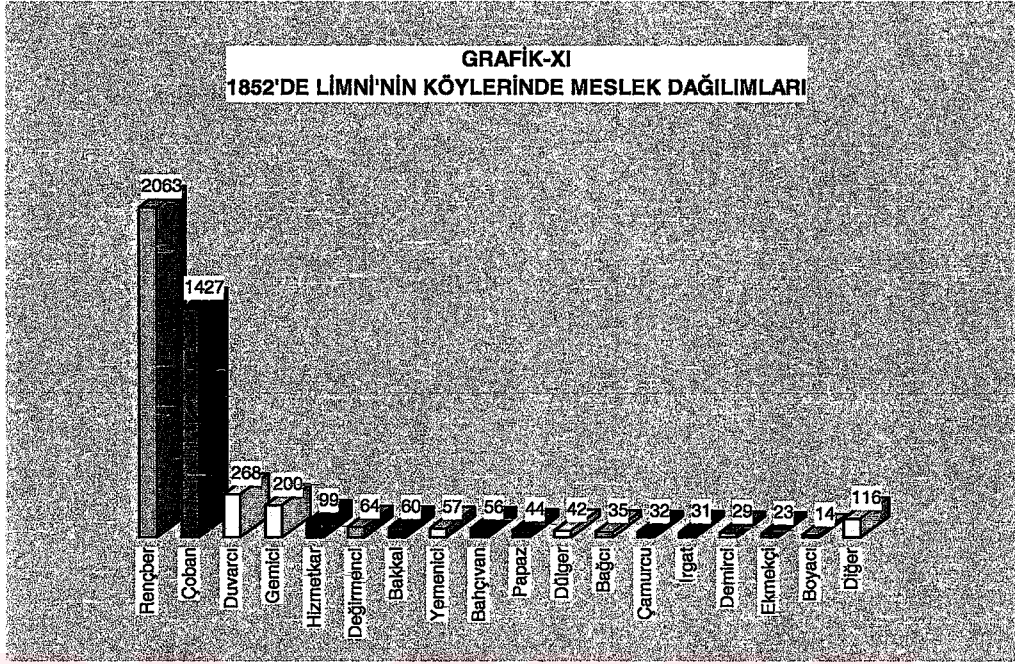
Bortayonoz Karyesi'nde ilk sıradaki rençberlik ile kırkaltı kişi uğraşmakta olup bunun diğer mesleklere oranı % 34 idi. Bu karye sakinlerinin ikinci sırada rağbet ettikleri meslek yirmidört kişi ile çobanlıktı ve diğer mesleklere oranı % 18 idi. Karyede bunlardan başka ondört gemici; on hizmetkâr; beşer bakkal, duvarcı ve dülger; dört yemenici; üçer değirmenci, debbağ, bahçıvan ve boyacı; iki dükkâncı; birer de terzi, kuyumcu, çerçi, semerci, balıkçı, varilci, tüccar ve kalaycı olmak üzere toplam 135 meslek sahibi bulunuyordu.

Ankarbonoz Karyesi'nde yirmi rençber ve yirmi de çoban bulunuyordu. Ayrıca karyede birer de duvarcı, bahçıvan, reis, hizmetkâr, değirmenci, ırgat, debbağ ve çerçi olmak üzere toplam 48 meslek sahibi vardı.

Beşiragoz Karyesi'nde dikkat çeken en önemli özellik duvarcılığın onyedii kişi ve % 24'lük bir oranla en çok tercih edilen meslek olmasıdır. Bu karyede rençberlik onüç kişi ve % 18'lik oranla ikinci sırada bulunuyordu. Ayrıca bu karyede on gemici; sekizer balıkçı ve çoban; beş hizmetkâr; üç bahçıvan; iki boyacı; birer de bahçeci, yazıcı, yemenici, bakkal ve terzi olmak üzere toplam 71 meslek sahibi vardı.

Leyvadahor Karyesi'nde otuz kişi ve % 48'lik oran ile rençberlik mesleği ilk sırada bulunuyordu. İkinci sıradaki onüç çobanın mesleklere oranı ise % 21 idi. Bu karyede ayrıca: altışar balıkçı ve hizmetkâr; üç duvarcı; iki gemici; birer de bakkal, çerçi ve duhancı olmak üzere toplam 63 meslek sahibi vardı.

Sarbi Karyesi'nde ilk tercih edilen meslek yirmibeş kişi ve % 39'luk oranla rençberlikti. İkinci sırada onsekiz kişi ile çobanlık geliyordu ve bunun da diğer mesleklere oranı % 29 idi. Ayrıca Sarbi'de beş duvarcı; dört değirmenci; ikişer reis, yemenici ve hizmetkâr; birer de çerçi, kalaycı, balıkçı, ırgat, bakkal ve gemici olmak üzere toplam 64 meslek sahibi bulunuyordu.

Adanın dışarıya açılan kapısı olan Mondros Karyesi'nde en çok rağbet edilen meslek yüzüymialtı kişi % 53'lük oranla rençberlikti. İkinci sırada altmışsekiz kişi ve % 29'luk oranla çobanlık geliyordu. Bu karyede ayrıca: on bakkal; sekiz gemici; dört değirmenci; üçer balıkçı, papaz ve dülger; ikişer peremeci, yemenici, kuyumcu ve ırgat; birer de boyacı, varilci, ekmekçi, yazıcı ve hizmetkâr olmak üzere toplam 238 meslek sahibi bulunuyordu.

Ayasofya Karyesi'nde kırkiki rençber; yirmialtı çoban ve bir de gemici olmak üzere toplam 69 meslek sahibi bulunuyordu.

İskandal Karyesi'nde bulunan yetmişbeş rençber, çalışanların % 70'ini oluşturuyordu. Bundan başka karyede yirmidokuz çoban ve birer de gemici, duvarcı ve sıvacı olmak üzere toplam 107 meslek sahibi vardı.

Adanın tarım ağırlıklı diğer bir karyesi olan Vişnoz'da elliyedi rençber vardı ve bu da karye çalışanlarının % 51'ini oluşturuyordu. Ayrıca bu karyede otuzdokuz çoban; altı bahçıvan; üç gemici ve birer de dülger, duvarcı, hizmetkâr, saatçi, değirmenci ve bağcı olmak üzere toplam 111 meslek sahibi bulunuyordu.

Kamiken'deki yetmişdört rençberin de Vişnoz'da olduğu gibi karyedeki diğer mesleklere oranı % 51'di. Bu karyede yirmisekiz çoban; üç bakkal; ikişer gemici ve

demirci; birer de yemenici ve hizmetkâr olmak üzere toplam 111 meslek sahibi bulunuyordu.

Orsebol'de karyenin % 61'ini oluşturan ellisekiz rençberden başka yirmisekiz çoban; ikişer papaz, bahçıvan ve değirmenci; birer de bakkal, balıkçı ve hizmetkâr olup, toplam 95 meslek sahibi vardı.

Orminoş'da da Orsebol Karyesi'nde olduğu gibi yetmişdört rençber bulunuyordu. Rençberlerin diğer meslek gruplarına oranı % 61 idi. Karyedeki otuz çoban da % 30'luk bir dilimi meydana getiriyordu. Ayrıca karyede üç papaz; ikişer hizmetkâr, bağcı, duvarcı ve gemici ile birer de dükkancı, tüccar, demirci, değirmenci, hergeleci ve ırgat olmak üzere toplam 121 meslek sahibi mevcuttu.

Kalyop'da yetmişbir rençber vardı ve bunun karyedeki diğer mesleklere oranı % 64'dü. Karyede bundan başka otuzüç çoban; ikişer kalaycı ve hizmetkâr; birer de değirmenci, duvarcı, gemici ve ırgat olmak üzere toplam 112 meslek sahibi bulunuyordu.

Adanın nüfus olarak kalabalık karyelerinden olan Kondipol'de de ahâlinin ana geçim kaynağını yüzdoksanbir kişi ve % 59'luk bir oranla rençberlik oluşturuyordu. Çobanlık ile uğraşanlar seksen kişiden ibâretti ve bunlar da % 24'lük bir dilimi meydana getirmektedirler. Bu karyede ayrıca onbeş bakkal; yedi hizmetkâr; altı duvarcı; dört papaz; üçer gemici, demirci ve ırgat; ikişer dükkancı, boyacı, reis ve dülger; birer de balıkçı, körükçü, değirmenci, sıvacı, yazıcı, kunduracı ve mağazacı olmak üzere toplam 327 meslek sahibi bulunuyordu.

Ayobat Karyesi'ndeki 92 meslek sahibinden altmışı rençber olup % 66'lık bir oranı oluşturmaktaydı. Ayrıca yirmiyedi de çoban vardı ve % 29'luk bir oranı meydana getiriyordu. Bunlardan başka karyede birer değirmenci, duvarcı, dülger, ırgat ve yemenici bulunuyordu.

Adada meslek bakımından çeşitliliğe sahip önemli karyelerinden olan Rubakid'de bulunan yetmiş rençberin diğerlerine oranı % 50 idi. Çobanlık adada yirmiyedi kişi ile ikinci sırada tercih edilmekteydi ve toplam meslek grupları içerisinde %18'lik bir orana sahipti. Bunlardan başka karyede dokuz çömlekçi; yedi değirmenci; dörder duvarcı ve demirci; üçer körükçü, bağcı ve gemici; ikişer bakkal, papaz, balıkçı; birer de hizmetkâr, ekmeççi, keresteci, tokmakçı ve reis olmak üzere toplam 139 meslek sahibi bulunmaktaydı.

54 meslek sahibinin bulunduğu Lihne'de rençberlik 30 kişi ve % 55'lik oranla birinci sırada bulunuyordu. rençberliği dokuz kişi ve % 26'lık bir oranla çobanlık izlemekteydi. Karyede ayrıca sekiz duvarcı; ikişer yemenici ve bahçıvan; birer de değirmenci, ırgat ve hizmetkâr bulunmaktaydı.

Varoz'da rençberlik ile uğraşanların sayısı altmışbir idi ve % 45'lik bir orana sahipti. Çobanlık otuzaltı kişi ve % 26'lık bir oranla ikinci sırada tercih ediliyordu. Ayrıca bu karyede ondört duvarcı; altı çamurcu; beş kiremitçi; üç hizmetkâr; ikişer papaz, yazıcı, gemici, bahçıvan; birer de ırgat, bakkal ve yemenici olmak üzere toplam 136 vergi mükellefi meslek sahibi bulunuyordu.

Limni'nin küçük karyelerinden olan Karpaş'daki mesleklerin içinde de rençberlik otuzdört kişi ve % 55'lik oranla ilk sırada yer alıyordu. Çobanlık ile uğraşanlar yirmiüç kişi idi ve % 38'lik bir orana sahipti. Karyede ayrıca üç balıkçı ve bir de gemici olmak üzere toplam 61 meslek sahibi vardı.

Adanın nüfusça önemli karyelerinden olan Ackı'da rençberlik ile uğraşanlar yüzonüç kişi olup, % 47'lik bir orana sahiptiler. Karyedeki çoban sayısı ise altmışbir kişi ile % 25'lik bir dilimi oluşturuyordu. Otuzyedili duvarcı sayısı da % 15'lik bir orana sahipti. Karyede ayrıca; altı yemenici; üçer gemici ve hizmetkâr; ikişer balıkçı, yazıcı, çamurcu, ırgat ve bakkal; birer de dülger, ekmekçi, tüccar çırağı, körükçü, çömlükçi, terzi, kiremitçi, papaz ve bağcı olmak üzere toplam 242 meslek sahibi bulunuyordu.

Pirbol'da yirmibeş rençber % 61'i, onüç çoban da % 32'lik bir oranı meydana getirmekteydiler. Karyede ayrıca iki gemici ve bir hergeleci ile birlikte toplam 41 meslek sahibi bulunuyordu.

Limni'nin küçük karyelerinden olan Kirgebre'deki toplam 13 meslek sahibinin yedisi rençber, geri kalan altısı da çoban'dı. Limni'nin en küçük karyesi olan Kondoralı Karyesi'nde vergi mükellefi 4 meslek sahibi ikâmet ediyordu ve bunların üçü rençber, biri de çobandı.

Şiyordeba'da ellibir çoban ve elli rençber vardı. Bu iki mesleğin diğer mesleklere oranı % 33'dü. Karyede ayrıca üçer duvarcı, papaz; ikişer yemenici, ırgat, bakkal; birer de bahçıvan ve gemici olmak üzere toplam 115 vergi mükellefi meslek sahibi vardı.

Katlakoz'da da Şiyordeba'da olduğu gibi çobanlık mesleği ile uğraşanların sayısı rençberlerden fazla idi. Karyede yetmişdört çoban vardı ve bunların diğer mesleklere oranı % 49'du. Altmışbir rençber ise % 40'lık bir orana sahipti. Karyede ayrıca beşer gemici ve ırgat; üç yağcı; iki papaz ve birer de yemenici ve değirmenci olmak üzere toplam 152 meslek sahibi ikâmet ediyordu.

Saroz'da bulunan yüzyirmi çobanın diğer meslek sahiplerine oranı % 45'di. İkinci sırada tercih edilen meslek olan rençberlik ile yüz kişi uğraşmaktaydı ve bunlar % 36'lık bir dilimi meydana getiriyorlardı. Karyede ayrıca onbir duvarcı; altı bağcı; dörder tüccar çırağı, yemenici ve ırgat; üçer ekmekçi ve bahçıvan; ikişer gemici; yazıcı ve papaz; birer de çamurcu, terzi, bakkal ve tüccar olmak üzere karyede toplam 265 meslek sahibi bulunuyordu.

Limni'nin önemli ve çok çeşitli meslek gruplarını bünyesinde bulunduran karyelerinden olan Kornoz'da ilk sırada tercih edilen çobanlık doksanbeş kişi ile %26'lık bir orana sahipti. Seksenyedi kişinin uğraştığı rençberlik % 25'lik bir dilimi meydana getirmekteydi. Kornoz'da hayvancılık ve rençberlikden başka bahçecilik de önemli bir geçim kaynağını oluşturmaktaydı. Nitekim bu karyede yirmiyedi bahçıvan ve onsekiz de bağcı bulunuyordu. Bunlardan başka Kornoz'da kırkiki duvarcı; dokuzar değirmenci ve gemici; yedişer yemenici, hizmetkâr ve tüccar çırağı; beş ekmekçi; dörder çamurcu, kiremitçi ve papaz; üçer kahveci ve bakkal; ikişer helvacı, su yolcu ve kalaycı; birer de terzi, dülger, yazıcı, tüccar ve hekim olmak üzere toplam 342 meslek sahibi vardı.

Kabka Karyesi'nde yüzondört kişi ve % 43'lük oranla en çok tercih edilen iş kolu rençberlikti. Karyedeki yüzsekiz çobanın diğer meslek kollarına oranı % 42 idi. Ayrıca Kornoz'da on duvarcı; sekiz bağcı; dört gemici; üçer ekmekçi, çamurcu; ikişer tüccar çırağı, bakkal; birer de bahçıvan, dülger, yemenici, yazıcı, hizmetkâr ve papaz olmak üzere toplam 260 meslek sahibi vardı.

Bozbaba Nâhiyesi'nde çobanlık ahâli tarafından yüzdoksandört kişi ve %42'lik bir oranla ilk sırada tercih edilmekteydi. İkinci sırada yüzyirmibir kişi ve %26'lık bir oranla çiftçilik geliyordu. Adada ayrıca elli gemici; yirmidört hizmetkâr; yirmibir duvarcı; onüç değirmenci; sekiz papaz; dörder bakkal, yemenici; üç ırgat; ikişer kahveci, dülger, yazıcı, marangoz; birer de tüccar çırağı, boyacı, demirci, reis,

keşiş, kalaycı, boyacı, kuyumcu, bağcı ve varilci olmak üzere toplam 460 meslek sahibi bulunuyordu.

Yukarıda 1852 (1269) yılı kayıtlarına göre sayı ve oranlarını verdiğimiz Limni'nin mahalle ve karyelerindeki meslek sahiplerinden başka adada ikâmet etmekte olan yirmidört Kıptî'nin onsekizi demircilik; dördü körükçülük ve ikisi de kalaycılık meslekleri ile uğraşmaktaydılar.

B) Limni'de Alınan vergiler

1. Raiyyet* Vergisi

a) Cizye

Bilindiği gibi gayri müslim tebeadan askerî hizmetlere karşılık olarak 14-75 yaşları arasında bulunan sağlam erkek nüfustan alınan cizye vergisi, Osmanlı Devleti'nin en önemli gelir kaynaklarından birini oluşturmuştur. *Şer'î* bir vergi olan cizyenin tarh ve taksiminde tanzimata kadar herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Ancak cizyenin tevziinde ve tahsilinde zaman zaman ıslahatlar gerçekleştirilmiştir. Mükellefler zengin, orta halli ve fakir oluşlarına göre *alâ (üst)*, *evsat(orta)* ve *ednâ(alt)* olarak üç sınıfa ayrılmışlardır³⁰⁴. Bazı zamanlarda ise toplanan miktarlarda değişmeler olmuştur.

Cizyenin tevzi ve tahsilindeki mühim ıslahatlardan biri II. Mahmud devrinde yapılmıştır. II. Mahmud *Mansûre Hazinesi*'ni kurdurarak pek çok gelir kaynağının yanı sıra cizye vergisini de bu hazineye irâd kaydettirmiştir. Cizye toplayıcılarının yaptıkları usulsüzlüklerin ortadan kaldırılması için 1830 (1246)' da bir kararname neşrederek, mükelleflerden cizye ile birlikte *mübâşiriyye*, *tahsildariyye*, *kefilleme* ve *kolcu hakkı* gibi çeşitli isimler altında para alınmasını yasaklamıştır. Buna karşılık alâ evrâka ikibuçuk, evsata birbuçuk ve ednâ evrâka da bir kuruş zam yapılmıştır. Alânın iki, evsatın bir ve ednânın yarım kuruşu cizyedarlara terk edilmiştir. 1834 (1250) yılında çıkartılan irâde ile bütün vergi memurları ve kolcular kaldırıldığı gibi

* *Ra'iyet* رعيه: Teba'a, yani başkasının velâyet ve idaresi altında bulunan kimse yerinde kullanılan bir tabirdir. Çoğulu *re'âyâ*dır (bkz. Pakalın, a.g.e, c. III, s. 7).

³⁰⁴ Boris Christoff Nedkoff, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Cizye", trc: Şinasi Altundağ, *Belleten*, TTK., Ankara 1944, sa. 32, s. 617 vd; C.H. Becker, "Cizye", *İA*, İstanbul 1977, c. III, s. 199-201; Pakalın, "Cizye", a.g.e, c. I, s. 301.

cizyenin nispeti de yeniden düzenlenmiştir. Buna göre cizyenin toplanması her kazada kadının başkanlığında kurulacak bir meclis tarafından gerçekleştirilecekti. Bir dirhem gümüşe mukabil bir kuruş hesabıyla alâsı için 48, evsatı için 24 ve ednâsı için 12 kuruş alınan cizye, sikke üzerine yapılan bir hesap neticesinde yeniden ayarlanmış ve alâsı 60, evsatı 30 ve ednâsı da 15 kuruşa yükseltilmiştir³⁰⁵.

Limni'nin 1852 (1269) yılına ait cizye tevziâtı da yukarıdaki hesap üzere yapılmıştır. Zikrolunan tarihte Limni Adası'nda 382'si üst, 4.536'sı orta ve 627'si de alt olmak üzere toplam 5.545 vergi mükellefine 168.404 kuruş cizye vergisi tahakkuk ettirilmiştir. Ancak 21 üst, 1.156 orta ve 192 alt düzeyden meydana gelen 1.369 kişiden 38.820 kuruşluk miktar çeşitli nedenlerle tahsil edilememiştir. Buna karşılık 361 üst, 3.380 orta ve 435 alt düzeyden müteşekkil 4.176 mükelleften 129.585 kuruş cizye vergisi tahsil edilmiştir. Adada yabancı statüsünde bulunan 4'ü üst, 60'ı orta ve 29'u alt toplam 93 kişiden 2.475 kuruş; kendilerine evrak gönderilmeyen 8'i orta ve 16'sı alt 24 Kıptî vergi mükellefinden de 480 kuruş tahsil edilmiştir³⁰⁶. Limni'de tahsil edilemeyen vergilerin üzerine devletin çok ısrarlı bir şekilde gitmediği, özellikle alt seviyede vergi vermekle mükellef olan reâyâyâ hoş görülmesi ve anlayışlı bir şekilde yaklaştığı görülmektedir.

1258 (1842) yılının ilk altı aylık döneminde Limni'deki vergi mükelleflerinden orta düzeyde olan iki kişi üst gelir grubuna kaydedilirken hâlihazırda orta olan iki mükellefin evrakları ise alt düzeye çekilmiştir³⁰⁷. 1263 (1847) yılının ilk altı aylık sürecinde de orta gelir grubundan üst gelir grubuna bir mükellef yükseltilirken, üst düzeyden orta düzeye iki, orta düzeyden alt düzeye ise üç mükellef düşürülmüştür³⁰⁸.

Limni'de Cizye vergisinin tahsili sırasında, cizye tahsildarlarının görevlerini suistimal ederek zimmetlerine para geçirenlerine zaman zaman rastlanılmıştır. Meselâ 16 Mart 1857 (19 Receb 1273)'de 1851 (1267) ve 1852 (1268) yılları cizye gelirine mahsuben elinde fazladan 2.250 kuruş bulundurduğu tespit edilen cizye tahsildârı Mustafa Efendi'nin zimmetindeki paraya el konularak Maliye Hazinesi'ne

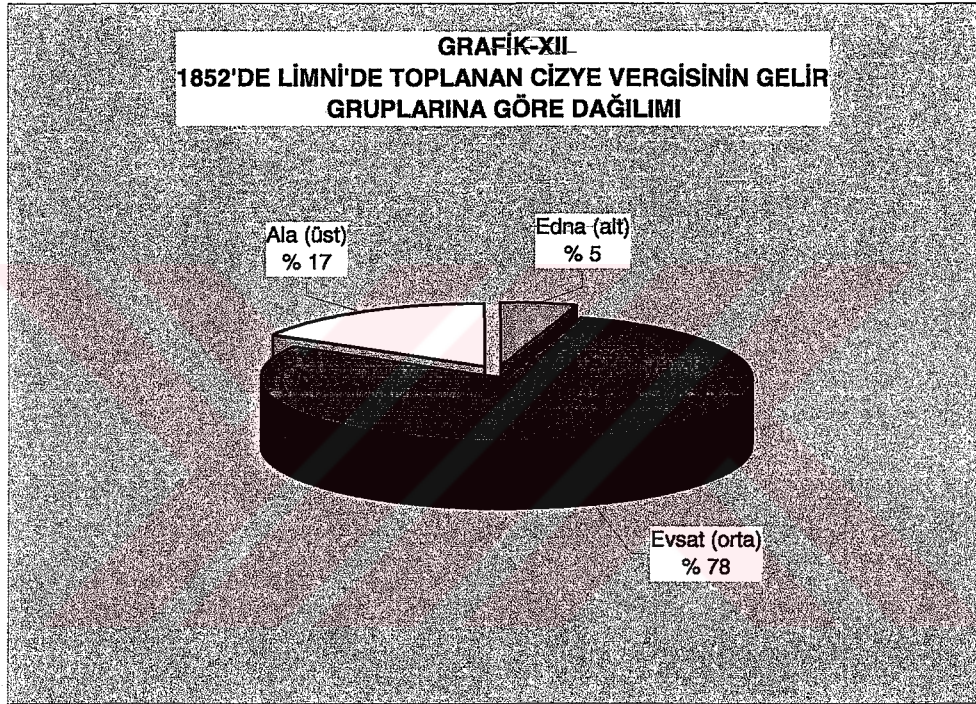
³⁰⁵ Cevdet Küçük, "Tanzimat'ın İlk Yıllarında Erzurum'un Cizye Geliri ve Reâyâ Nüfusu", *İÜFTD*, İstanbul 1977, sa. 31, s. 202.

³⁰⁶ Limni'nin cizye tevzii ve tahsiline dair elimizde 1852 (1269) yılına ait cizye defterinden başka bir defter bulunmamaktadır (bkz. BOA, KK, nr. 3905).

³⁰⁷ BOA, ML.CRD, nr. 614; KK, nr. 6486.

³⁰⁸ BOA, ML.CRD, nr. 1088 (bkz. Ek-9).

gönderilmesine karar verilmiştir³⁰⁹. Ada reâyâsından fazladan para tahsil edildiği durumlarda da, toplanan miktar hak sahiplerine iade edilmekteydi³¹⁰. 1844 (1260)'de ise Limni'de ikâmet eden 9 İngiliz'den, İngiliz idâresinde bulunan Yedi Ada ahâlisinden oldukları için ödemekle mükellef bulunmadıkları halde kendilerine cizye evrakı verilmek suretiyle yanlışlıkla tahakkuk ve tahsil ettirilen verginin, İngiliz Sefâreti'nin de uyarısı dikkate alınarak geri verilmesine karar verilmiştir³¹¹.

1852 (1269) yılına âit Limni CizyeDefteri'ne göre³¹²: Varoş Mahallesiindeki 377 vergi mükellefinin 41'i üst, 289'u orta, 47'si alt seviyede idi ve bunlara 11.835 kuruş vergi tahakkuk ettirilmişti. Bu mükelleflerden 11 üst, 151 orta ve 23 alt 185

³⁰⁹ BOA, A.MKT.MVL, nr. 85/33.

³¹⁰ Meselâ, 1840 (1255)'de Limni reâyâsından üç sınıf (ala, evsat, edna) olarak tevzii olunan cizye evrakının her birinden yanlışlıkla fazla tahsil edilen iki, bir ve yarım kuruşun "marifet-i şer" ile hak sahiplerine verilmesine, bulunamadıkları takdirde ise kendilerine sonradan teslim edilmek üzere kocabaşılara emanet edilmesine karar verilmişti (bkz. BOA, C.ML, nr. 3948).

³¹¹ BOA, HR.MKT, 3/17. Ayrıca Limni Reâyâsı içerisinde, cizyenin tevzii ve tahsili sırasında başka devletlerin taâbiyetlisi oldukları iddiâsıyla vergisini vermek istemeyen Rumlar da bulunuyordu. Bunlardan bazıları 1848 (1265) yılında cizyelerini ödemek sûretiyle Osmanlı Devleti'nin taâbiyetini kabul etmişlerdir (Bkz. BOA, A.AMD, nr. 6/70).

³¹² BOA, KK, nr. 3905.

vergi mükellefinden 5.535 kuruş çeşitli nedenlerle tahsil edilememiş; 30 üst 138 orta ve 24 alt 192 kişiden 6.300 kuruş gelir elde edilmiştir.

Çaşı Mahallesi'nde 7 üst, 256 orta, 42 alt seviyede 305 vergi mükellefi vardı ve 8.730 kuruş vergi tahakkuk ettirilmişti. 1 üst, 118 orta, 16 alttan 3.840 kuruş tahsil edilememiş; 6 üst, 138 orta, 26 alttan 4.890 kuruş vergi geliri elde edilmiştir.

Endroni Mahallesi'ndeki 166 vergi mükellefinin 6'sı üst, 136'sı orta, 24'ü alt seviyede idi ve bunlara 4.800 kuruş vergi tahakkuk ettirilmişti. Ada haricinde bulunan 1 üst, 62 orta, 8 alt seviyede 72 kişiden 2.040 kuruş toplanamamış; 5 üst, 74 orta ve 16 alt 95 vergi mükellefinden 2.760 kuruş cizye vergisi tahsil edilmiştir.

Limni Kasabası'ndaki üç mahallede 53 üst, 681 orta ve 113 de alt seviyede olmak üzere toplam 847 vergi mükellefinden 13.950 kuruş tahsil edilmiştir ki bu miktar, adanın toplam cizye geliri içerisinde % 10'luk bir dilimini meydana getirmekteydi.

114 vergi mükellefinin bulunduğu Paşalimanı Karyesi'nde 5 üst, 93 orta, 16 alt seviyeye 3.330 kuruş vergi tahakkuk ettirilmişse de 43 orta ve 7 alttan meydana gelen 50 vergi mükellefinden 1.395 kuruş tahsil edilememişti. Geri kalan 5 üst, 50 orta, 9 alt seviyeden ise 1.935 kuruş tahsil edilmişti. Bunun geneldeki oranı yaklaşık % 1 gibi düşük bir miktarı ifade ediyordu.

Tanoz Karyesi'nde bulunan 8 üst, 149 orta, 23 alt seviyeden müteşekkil 180 vergi mükellefine 5.295 kuruş vergi tahakkuk ettirilmiş; buna mukâbil 36 orta ile 6 alt sınıfa mensup vergi mükellefinden çeşitli nedenlerle 1.170 kuruş tahsil edilememiş, geri kalan 8 üst, 113 orta ve 17 alt toplam 138 kişiden 4.175 kuruş tahsil edilmiştir. Bu karyedeki vergi gelirinin genele oranı yaklaşık % 3 olmuştur.

Limni'nin vergi mükellefi sayısı itibarıyla beşinci büyük karyesi olan Kondiye'de 16 üst, 207 orta, 30 alt seviyede toplam 253 vergi mükellefine tahakkuk ettirilen 7.620 kuruş'dan 2 üst, 52 orta, 8 altına ait 1.800 kuruş'un çeşitli nedenlerle tahsil edilememesi nedeniyle 14 üst, 155 orta ve 22 alt toplam 191 kişiden 5.820 kuruş gelir elde edilmiştir. Bu miktarın genele orana yaklaşık % 4 olmuştur.

102 vergi mükellefine sahip Cemandarya Karyesi'nde 7 üst, 84 orta, 11 alt seviyeye 3.105 kuruş vergi tahakkuk ettirilmiş, bunların 9 orta ve 2 alt seviyesinden 300 kuruş tahsil edilememiş; buna mukabil 7 üst, 75 orta, 9 alt seviyeden müteşekkil

91 kişiden 2.805 kuruş vergi toplanmıştır. Elde edilen bu miktarın genele oranı ise yaklaşık % 2 olmuştur.

Bortayanoz'da bulunan ve 9 üst, 115 orta, 11 alt seviyeden meydana gelen 135 kişiye 4.155 kuruş vergi tahakkuk ettirilmiş; çeşitli nedenlerle 1 üst, 37 orta ve 3 alt 41 mükelleften 1.215 kuruş tahsil edilememiş; geri kalan 8 üst, 78 orta ve 8 alt 94 kişiden 2.940 kuruş gelir elde edilmişti. Bu miktarın da genele oranı % 2 olmuştur.

Limni'nin vergi mükellefi sayısı itibarıyla küçük karyelerinden olan Ankarbonoz'da 2 üst, 41 orta, 5-alt seviyeden olmak üzere toplam 48 vergi mükellefi şahıs bulunuyordu ve bunlara 1.425 kuruş vergi tahakkuk ettirilmişti. 7 orta ve 2 alt gelir seviyesine sahip 9 kişiden 240 kuruş tahsil edilememiş, buna mukabil geri kalan 2 üst, 34 orta ve 3 alt toplam 39 kişiden 1.185 kuruş vergi geliri temin edilmiştir.

71 vergi mükellefinin bulunduğu Beşiragoz'da 4 üst, 63 orta, 4 alt seviyeye 2.190 kuruş vergi tahakkuk ettirilmiş, 28 orta ve 1 alt gruba mensup 29 mükelleften 855 kuruşluk verginin tahsili mümkün olamamış, geri kalan 4 üst, 35 orta ve 3 alttan 1.335 kuruş tahsil edilmiştir.

Leyvadahor Karyesi'nde 63 vergi mükellefi bulunuyordu (7 üst, 48 orta, 8 alt) ve bunlara 1.980 kuruş vergi tahakkuk ettirilmişti. Ancak bunların 10'undan (6 orta, 4 alt) 240 kuruş tahsil edilemediği için hazineye 1.740 kuruş gönderilebilmiştir.

Limni'nin bir diğer küçük karyesi olan Sarbi'deki 64 vergi mükellefine (5 üst, 42 orta, 5 alt) 1.980 kuruş tahakkuk ettirilen cizye vergisinin 11 orta ve 1 alttan oluşan 12 kişiden 345 kuruşun tahsilinin yapılamaması nedeniyle ancak 1.635 kuruş hazineye gönderilmiştir.

Limni'nin nüfus yoğunluğu itibarıyla önemli karyelerinden olan Mondros'taki 238 vergi mükellefine (20 üst, 186 orta, 32 alt) 7.260 kuruşluk vergi tahakkuk ettirilmişti. 1 üst, 44 orta ve 10 alt seviyeden oluşan 55 kişiden 1.530 kuruş tahsil edilememiş, buna mukabil 19 üst, 142 orta, 22 alt seviyeye mensup 183 mükelleften toplanan 5.730 kuruş hazineye gönderilmiştir. Bu miktarın Limni geneline oranı % 4 olmuştur.

Ayasofya Karyesi'nde bulunan 69 mükellefe (6 üst, 54 orta, 9 alt) 2.115 kr tahakkuk ettirilmişse de 15 orta ve 3 alt seviyeden 495 kuruş toplanamamış; 6 üst, 39 orta, 6 alt seviyede bulunan mükelleflerden 1.620 kuruş tahsil edilmiştir.

Adanın önemli karyelerinden biri olan İskandal'da 107 vergi mükellefi ikâmet ediyordu (9 üst, 86 orta, 12 alt). Bunlara tahakkuk ettirilen miktar 3.300 kuruş, tahsil edilebilen ise 2.535 kuruş olmuştur. 24 orta ve 3 alttan 765 kuruş tahsil edilememiştir. Tahsil edilen verginin adanın toplamına olan oranı % 2 idi.

Vişnoz'da 111 mükellef bulunuyordu (9 üst, 95 orta, 7 alt) ve bunlara 3.495 kuruş cizye vergisi tahakkuk ettirilmişti. 1 üst, 38 orta, 2 alt seviyeden 1.230 kuruş tahsil edilememiş; 8 üst, 57 orta ve 5 alttan 2.265 kuruş vergi toplanmıştır. Bunun genele oranı yaklaşık % 2 olmuştur.

Kamiken Karyesi'nde de vişnoz'da olduğu gibi 111 vergi mükellefi (10 üst, 92 orta, 9 alt) bulunuyordu ve bunlara tahakkuk ettirilen 3.495 kuruş verginin 510 kuruşluk kısmı 16 orta ve 2 alt seviyeden tahsil edilememişti. Buna mukabil 10 üst, 76 orta, 7 alttan toplam 2.985 kr toplanarak Hazineye gönderilmiştir.

Limni'nin küçük karyelerinden olan Orsibol'daki 95 mükellefe (11 üst, 14 orta, 95 alt) tahakkuk ettirilen 2.970 kuruşun 240 kuruşluk kısmı tahsil edilemezken 11 üst, 64 orta ve 10 alt olmak üzere 85 mükelleften 2.730 kuruş vergi toplanmıştır.

Orminoş Karyesi'nde 121 mükellef (9 üst, 97 orta, 15 alt) bulunmaktaydı. Bunlara tahakkuk ettirilen miktar 3.675 kuruş idi; ancak 9 üst, 85 orta ve 6 alt gelir grubundan 3.180 kuruş tahsil edilebilmiştir. Bu miktarın Limni geneline oranı %2 olmuştur.

Kalyob'taki 112 vergi mükellefine karşılık 7 üst, 70 orta, 9 alt 86 kişiden 2.655 kuruş tahsil edilebilmiştir. Çeşitli nedenlerle 23 orta ve 3 alt düzey olmak üzere 26 reâyâdan 735 kuruş tahsil edilememiştir.

Kondipol 327 kişilik vergi mükellefi (36 üst, 260 orta, 31 alt) sayısı ile en çok cizye vergisi tahakkuk ettirilen karyesiydi. 1852 (1269)'de karye mükelleflerine 10.425 kuruş vergi tahakkuk ettirilmiş; buna mukâbil 48 orta ve 9 alt gelir seviyesine mensup toplam 56 kişiden 1.575 kuruş tahsil edilemezken; geri kalan 36'sı üst, 212'si orta, 22'si de alt olmak üzere 270 kişiden 8.850 kuruş vergi toplanmıştır. Bunun Limni geneline oranı yaklaşık % 6 olmuştur.

Ayobat karyesi'ndeki 92 mükellefe (6 üst, 75 orta, 11 alt) tahakkuk ettirilen 2.775 kuruş verginin 2.385 kuruşu tahsil edilmiş; 12 orta ve 2 alttan 390 kuruş toplanamamıştır.

Rubakid'de 139 mükellef (14 üst, 101 orta, 12 alt) vardı ki bunlara tahakkuk ettirilen 4.350 kuruşluk verginin 4.050 kuruşu tahsil edilebilmiştir. Bu karyede 8 orta ve 4 alt seviyeden 300 kuruş alınamamıştır.

Lihne'deki 54 mükelleften (3 üst, 43 orta, 8 alt) 1350 kuruş vergi toplanırken 7 orta ve 2 alt seviyeden 240 kuruş tahsil edilememiştir.

Varoz'da 136 mükellef (11 üst, 110 orta, 15 alt) ikâmet ediyordu ve bunlara 4.185 kuruş vergi tahakkuk ettirilmişti. 30 orta ve 8 alt gelir grubundan 1.020 kuruş tahsil edilememiş, 11 üst, 80 orta, 7 alttan 3.165 kuruş gelir elde edilerek hazineye gönderilmiştir.

Karpaş'daki 61 mükellefe tahakkuk ettirilen 1.815 kuruş verginin 1.650 kuruşluk kısmı tahsil edilirken, 5 orta ve 1 alt seviyeden 165 kuruş alınamamıştır.

Açkı Karyesi'nde ikâmet eden 242 mükellefe (20 üst, 197 orta, 25 alt) tahakkuk ettirilen 7.485 kuruştan 1.620 kuruşu 50 orta ve 8 alt gelir grubundan tahsil edilememiş; geri kalan 20 üst, 147 orta, 17 alt seviyeden 5.865 kuruş alınarak hazineye gönderilmiştir. Açkı'dan toplanan cizye gelirinin toplam cizye tahsiline oranı yaklaşık % 4'ü bulmaktaydı.

Pirpol'da 41 mükellef (3 üst, 36 orta, 2 alt) ikâmet ediyordu ve 2 orta düzey mükelleften 60 kuruş tahsil edilememiş, geri kalan 3 üst, 34 orta ve 2 alttan 1.230 kuruş toplanmıştır.

Kırgebre Karyesi'ndeki 13 mükelleften (1 üst, 11 orta, 1 alt) 405 kuruş tahsil edilmiştir.

Limni'nin en küçük karyesi olan Kondoraki'de 4 orta gelire sahip mükellef ikâmet ediyordu ve bunlardan ticâret maksadıyla Ayvalık'a giden bir mükelleften alınamayan 30 kuruşun haricinde kalan 90 kuruş tahsil edilerek hazineye gönderilmiştir.

Şiyordeba'da bulunan 115 mükellefe (7 üst, 97 orta, 5 alt) tahakkuk ettirilen 3.495 kuruşun 9 orta ve 5 alttan toplanması gereken 345 kuruş haricindeki 7 üst, 88 orta ve 6 alt gelir düzeyindeki toplam 101 kişiden 3.150 kuruş tahsil edilmiştir.

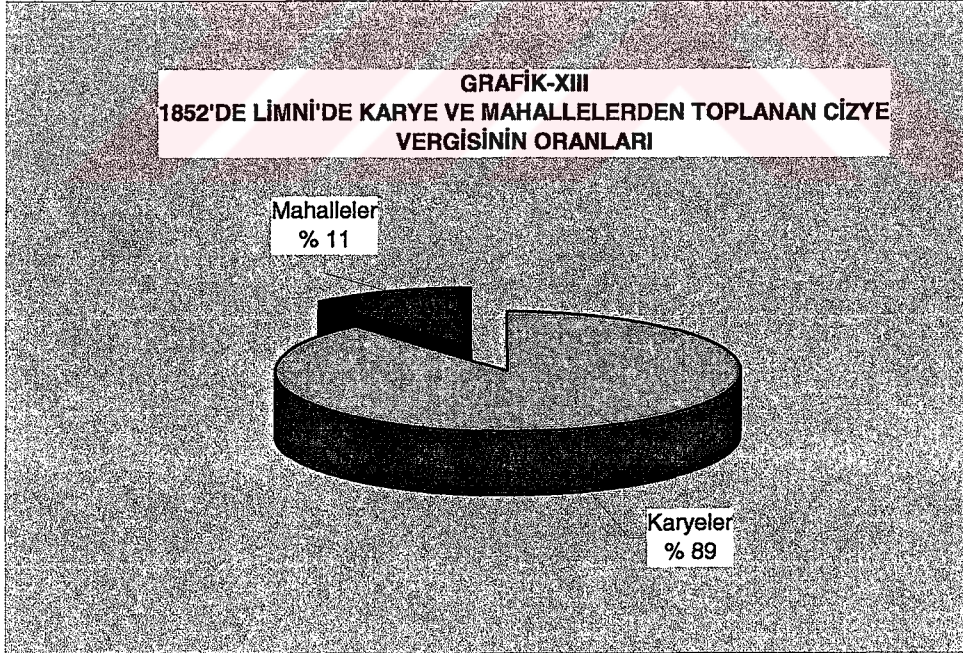
Katlakoz Karyesi'nde 152 mükellef (12 üst, 122 orta, 18 alt) vardı ve bunlara tahakkuk ettirilen 4.650 kuruşun 315 kuruşu 9 orta ve 3 alttan tahsil edilememiş; geri kalan 12 üst, 113 orta ve 15 alt gelir grubundan 4.335 kuruş toplanmıştır. Bunun toplam tahsilât içerisindeki yeri yaklaşık % 3 olmuştur.

Saroz Karyesi'nde 265 mükellef (20 üst, 211 orta, 34 alt) bulunuyordu ve kendilerine 8.040 kuruş vergi tahakkuk ettirilmişti. Buna mukâbil 2 üst, 22 orta, 11 alttan müteşekkil 35 kişiden çeşitli nedenlerle 945 kuruş tahsil edilememiş; 18 üst, 189 orta, 23 alt seviyeden 7.095 kuruş toplanarak hazineye gönderilmiştir. Bu karyenin cizye vâridâtının genel toplam içerisindeki oranı yaklaşık % 5 olmuştur.

Saroz'dan daha kalabalık olan Kornoz'da 342 mükellef (10 üst, 293 orta, 39 alt) ikâmet ediyordu ve bunlara 9.975 kuruş vergi tahakkuk ettirilmişti. Ancak 71 orta ve 15 alt seviyeden 2.355 kuruş tahsil edilememiş; 10 üst, 222 orta, 26 alt gelir düzeyinden 7.620 kuruş toplanarak hazineye gönderilmiştir. Bu miktarın toplam cizye gelirine oranı yaklaşık % 5'i bulmaktaydı.

260 mükellefe (12 üst, 222 orta, 26 alt) sahip Kapka karyesi'nde tahakkuk ettirilen 7.770 kuruş verginin 1.035 kuruşluk kısmı 34 orta ve 1 alt gelire mâlik mükelleften alınması mümkün olamamıştı ve geri kalan 12 üst, 188 orta, 25 alttan 6.735 kuruş tahsil edilmiştir. Bunun genele oranı yaklaşık % 5 olmuştur.

Limni'ye bağlı bulunan Bozbaba Nâhiyesi'nde 460 mükellef (25 üst, 391 orta, 44 alt) vardı ve bunlara 13.890 kuruşluk cizye vergisi tahakkuk ettirilmişti. Buna mukâbil 1 üst, 110 orta, 6 alt gelir düzeyli mükelleften 3.450 kuruş çeşitli

nedenlerle tahsil edilememiş; 24 üst, 281 orta, 38 alt seviyeden 10.440 kuruş tahsil edilerek hazineye gönderilmiştir. Bozbaba'nın Limni genelinde toplanan cizye vergisinin içerisindeki payı yaklaşık % 7'lik bir orana ulaşmaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğu'nda gayrimüslimlerden alınan cizye vergisinin Tanzimat'a kadar herhangi bir değişiklik yapılmadan toplandığını, ancak; tevzii ve tahsilinde zaman zaman çeşitli ıslahlara gidildiğini daha önce ifade etmiştik. 1847'de devrin *Kapudân-ı Deryası* Damat Halil Rif'at Paşa tarafından ortaya atılan harp gemilerine papaz tayini hususu şer'an uygun görülmemeyerek reddedilirken, bu defa, Hristiyan tebaanın bahriye askeri olarak tersane ve donanmada vazife görüp göremeyecekleri meselesi ortaya çıkmış ve bu mesele devlet adamlarının gündemini uzun müddet meşgul etmiştir. İngiltere Hariciye Nazırı olan Lord Palmerston'un ultiatom mâhiyetinde olan ve *Donanma-yı Hümayun* için Hristiyan tebaadan asker alınmasının kabul edilemez olduğunu ifade eden bir mektubu Babıâli'ye göndermesi, bu devleti de konuya müdahil bir hâle getirmiştir. *Dârü's-Şurâ-yı Askeriyye*'de, Hristiyan tebaanın, askerî hizmetlerde görev yapıp yapamayacakları henüz bir karara bağlanmadığı sırada bunların toplanması esnasında fenâ muamele edilmemesi için, bazı emir ve talimatnâmeler hazırlanmış ve Sadâret makamı tarafından Padişah'a arz edilerek Ağustos 1847 tarihinde çıkan *irade* de bu yönlü bir tedbirin alınması yerinde bulunmuş ve lüzumlu yerlere gönderilmiştir. Bütün bunlara rağmen, Hristiyan tebaadan bahriye askeri olarak faydalanılma yoluna gidilerek, 1850 (1267) yılında Bahriye Meclisi bir *mazbata* hazırlayarak, gayrimüslim tebaadan tertip edilecek bahriye askerlerinin sayısını tespit ederek durumu Kaptan Paşa'ya bildirmiştir. Konu ile ilgili çıkan *irâde* gereğince Gelibolu, Tekfurdağı, Trabzon, Canik, Ordu, Sinop, Erdek, Varna, Kastamonu, Alanya, Teke, Erbaa, Biga, Drama, Vize, Saruhan, Menteşe, Hüdâvendigâr, Karasi, Kocaeli, Suğla, Kayseri, Manastır sancak ve kazalarından toplam 600 nefer tertip edilmesi karar altına alınmıştır. Fakat bu miktarın ancak 395 kişisi gelmiş, geri kalan 205 kişi ise gelmemiştir. Yine aynı senede askerlik müddeti boyunca cizyeden muaf tutulan Hristiyan tebaanın, bu defa

cizye muafiyetleri rediflik devrelerine de inhisâr ettirilmiştir. Buna rağmen yine de gelmiyen olmuştur³¹³.

Bu hal Devleti epey meşgul eden bu konu olmuştur. Nihâyet Kırım Harbî sırasında cizyenin kaldırılması ile bütün Hristiyan tebaa askerlik görevi ile mükellef hâle getirilmiştir. Bu durum, gayrimüslim tebaayı, bilhassa da Rumeli'deki Ortodoksları telaşa düşürmüştür. Bunlar dağlara çıkacaklarını ve hatta gerektiğinde komşu devletlere ilticâ edeceklerini beyan etmişlerdir. Bunun üzerine devlet, hudut üzerindeki eyâletlerdeki reâyâ için askerliği kaldırmıştır. Avrupa'lıların, bilhassa da Fransa'nın, ikinci Viyana görüşmeleri sırasında ortaya attığı cizyeyi kaldırma fikri, onlara çok pahallıya mâl olmuştur. bunun bir an evvel tasviyesi, nazarlarında büyük bir önem kazanmaya başlamıştır. Sonuçta, 10 mayıs 1855 tarihli kanun ile cizye yerine, askerlik hizmetinden muafiyet vergisi ikâme edilmiş ve buna *bedel-i askerî* adı verilmiştir. Bu usûl, Hristiyanların da bilfiil askerlik hizmetine tâbi tutuldukları Meşrûtiyet İnkılâbına kadar geçerli sayılmıştır³¹⁴.

Meclis-i Tanzimat, *bedel-i askerî* vergisinin tahsiline Rumî 1271 yılının Eylül ayı (Miladî Eylül 1855/ Hicrî *Muharrem* 1272) itibarıyla başlanılmasına karar vermiştir. Osmanlı Devleti'nde son cizye *Muharrem* 1271 ile *Muharrem* 1272 tarihleri arasında toplanmış ve bu tarihten sonra cizye vergisi resmen kaldırılmıştır. Dolayısıyla 1272 *Muharrem*'i (Rumî Eylül 1271/ Miladî Eylül 1855) cizye yerine ikâme edilen *bedel-i askerî*'nin başlangıç tarihi olmaktadır. Diğer vergiler için sene başı Mart, tahsil ayı Ağustos iken, *bedel-i askerî*'nin tevzii ve tahsiline Eylül'de başlanacaktı. *Bedel-i askerî* vergisi yalnız askerlikle mükellef olanlardan değil, gayrimüslim erkek nüfusun geneli üzerinden alınacaktı³¹⁵.

Her tahsilat dönemi öncesinde sadaretten eyâlet merkezleri, sancak, kaymakamlık ve kaza meclislerine vergi miktarlarının yazılı olduğu defter ve pusulalar gönderilir, *bedel-i askerî* vergisinin zamanının geldiği hatırlatılarak

³¹³ Ali İhsan Gencer, "Harp Gemilerine Papaz Tâyini Meselesi", *Türk Denizcilik Tarihi Araştırmaları*, Türkiye Denizciler Sendikası, İstanbul 1986, s. 89-92.

³¹⁴ Aynı makale, s. 93-94.

³¹⁵ Ufuk Gülsoy, "Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlikten Muafiyet Vergisi: Bedel-i Askerî", *İÜEFİD*, İstanbul 2002, sa. 37, s. 101; Feridun Emecen, "Bedel", *DİA*, c. V, s. 301; Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukûkî Durumu (1839-1914)*, T.T.K., Ankara 1996, s. 121.

ilgililerden Eylül başından itibaren tevziat ve tahsilata başlanılması ve Şubat sonuna kadar işin tamamlanıp toplanan vergilerin hazineye gönderilmesi istenirdi³¹⁶.

Osmanlı İmparatorluğu'nda cizyenin kaldırılması ile ilgili verdiğimiz bu genel bilgilerden sonra, şimdi, Limni Adası'nda *bedel-i askerî* vergisinin nasıl tatbik edildiğine geçebiliriz.

b) Bedel-i Askerî

1858 (1274) yılında Limni ve nahiyesi olan Bozbaba'da 8.634 reâyâ nüfüsünden *nisbet kâidesine* göre askere alınması gereken gayrimüslimlerin sayısı 48 idi. Bu sayıdan ilerideki nüfus sayımında icâbına bakılmak üzere *ber-mûcib karar-ı âlî tenzil olunan* 12 kişi düşülmüş ve askere alınacakların sayısı 36 kişi olarak belirlenmiştir. Ayrıca 1858 yılına mahsuben kişi başına yıllık olarak alınması gereken 5.000 kuruşluk *bedel-i askerî* vergisi de 180.000 kuruş olarak hesaplanmıştır³¹⁷.

Limni'de *bedel-i askerî* vergisi alınacak mükellefler 15 ilâ 75 yaş arasında olan gayrimüslim erkeklerdi. Onbeş yaşından küçük ve 75 yaşından büyük olanlar, hastalar, iş göremez durumda bulunanlar, vergi ödeyemeyecek kadar fakir durumda olanlar, papazlar ve diğer ruhbanlar bedelden muaf tutulmuşlar ve hisseleri diğerlerine taksim olunmuştur. Bedel-i askerî vergisinin gayrimüslim ahâliye paylaştırılması uzun yıllar *kocabaşları* ve *muhbirleri* tarafından yapılmıştır. Kocabaşı ve muhbirler köy, kasaba veya mahallelerinin hisselerine düşen bedelleri vergi mükellefi olan erkek nüfusa taksim ederlerken adil davranmak zorundaydılar³¹⁸. Bu kâideler uyarınca Limni'de vergileri yüksek olanların bedelleri yüksek, düşük olanların bedelleri ise düşük olarak tahsil edilmiştir. Buna göre Limni'de 1854 (1271) yılında toplanan *bedel-i askerî* miktarları asgarî 12 kuruş olurken, azamî 70 kuruş olarak tahsil edilmiştir³¹⁹.

³¹⁶ Meselâ Limni Adası Kaymakamı, Sadrâzamın 17 Ağustos 1861 (10 Safer 1278) tarihli tahsilat emrine 1 Eylül 1861 (25 Safer 1278)'de cevap vermiştir (bkz. BOA, A.MKT.UM, nr. 510/27; Ufuk Gülsoy, *Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni*, Simurg Yayınları, İstanbul 2000, s. 77).

³¹⁷ BOA, KK, nr. 6784.

³¹⁸ Gülsoy, a.g.e, s. 84-88.

³¹⁹ BOA, KK, nr. 6765.

Eylül 1855 (*Muharrem* 1272) ndeki *bedel-i askerî* bilançosuna göre 1854 (1271) yılının Eylül ayına mahsûben Limni Adası ile Bozbaba nâhiyesi'nde toplanan verginin mahalleler ve karyeler bazında dökümü aynen aşağıdaki gibi olmuştur³²⁰:

Varoş Mahallesi'nde 12.212 kuruş tahakkuk ettirilen 321 gayrimüslimin bedel-i askerî defterinin tanziminden sonra yedisi kayıp, beşi fukara, ikisi çocuk olduğu ve biri de fevt olduğu için kendilerine tahakkuk ettirilen 370 kuruş toplam miktardan tenzil edilmiş ve 11.842 kuruş tahsil edilmiştir. Çası Mahallesi'ndeki 259 kişiye 8.309 kuruş tahakkuk etmiş, buna mukabil iki kişi fevt, bir kişi de kayıp olduğu için 124 kuruş tenzil edilerek 11.842 kuruş tahsil edilmiştir. Enderoni Mahallesi'ndeki 131 mükellefe tahakkuk eden miktar 4.175 kuruş, tahsil edilebilen ise 4.083 kuruş olmuştur. Buna göre Limni'de Gayrimüslim reâyânın ikâmet ettiği üç karyeden toplanan verginin miktarı 24.110 kuruşa ulaşmakta olup bunun genele oranı yaklaşık %13 olmuştur.

Tanoz Karyesi'ndeki 198 kişiye tahakkuk ettirilen 6.322 kuruş vergiden 6.107 kuruşu tahsil edilmiştir. Bu karyedeki yükümlülerden iş göremez durumda oldukları veya başka karyelere göçtükleri için, yedi kişiden 215 kuruş tahsil edilememiştir. Kondiye'de 274 kişiye 9.227 kuruş vergi tahakkuk ettirilmiş, mükelleflerden dokuzunun öldüğü ve iş göremez vaziyette bulunmaları nedeniyle 252 kuruş tahsil edilememiştir. Cemandarya Karyesi'ndeki 115 kişiye tahakkuk ettirilen miktar 3.846 kuruş olurken, tahsil edilen ise 3.572 kuruş olmuştur. Yedi kişiden 734 kuruş çeşitli nedenlerle tahsil edilememiştir. Bortoyanoz'daki 136 reâyâyâ tahakkuk ettirilen miktar 4.614 kuruş olurken bu miktardan 4.435 kuruş tahsil edilebilmiştir. Ankarbonoz'daki 38 mükellefin dördü fevt olduğu için tahakkuk ettirilen 1.273 kuruş verginin 123 kuruşluk kısmı tenzil edilmiş, 1.150 kuruşu tahsil edilmiştir. Beşiragoz Karyesi'ndeki 55 mükellefe tahakkuk ettirilen miktar 1.792 kuruş olurken toplanan vergi 1.760 kuruştan ibaret olmuştur. Leyvadahor Karyesi'ndeki 61 mükellefin üçü fevt, iş göremez ve *Tersâne-i Amire*'de bulunduğu için 72 kuruş miktardan düşülmüş ve 1.945 kuruş tahsil edilmiştir. Sarbi'deki 66 mükellefin ikisi fevt, biri de fukara olduğu için tahakkuk ettirilen 2.111 kuruştan 82 kuruş tenzil edilerek 2.029 kuruş tahsil edilmiştir. Limni'nin önemli karyelerinden Mondros'daki 261 mükellefe 8.337

---

³²⁰ BOA, KK, nr. 6765.

kuruş vergi tahakkuk ettirilmiş, buna mukabil altı kişinin fevt olması nedeniyle 214 kuruş tahakkuk edenden düşülmüş ve 8.123 kuruş tahsil edilmiştir. Ayasofya'daki 72 mükellefin üçü kayıp ve fevt olduğu için 96 kuruş, tahakkuk ettirilen 2.304 kuruştan tenzil edilmiş ve 2.208 kuruş tahsil edilmiştir. İskandal'daki 116 mükellefe 3.715 kuruş tahakkuk ettirilmiş, 3.646 kuruş tahsil edilmiştir. Vişnoz'da 109 mükellef bulunuyordu ve bunlardan 3.262 kuruş tahsil edilmiştir. Kamiken'deki 138 kişiye tahakkuk ettirilen miktar 4.413 kuruş olurken tahsil edilen ise 4.210 kuruş olmuştur. Orsipol'daki 109 mükelleften 3.315 kuruş tahsil edilmiştir. Orminoz'daki 128 kişiden 4.095 kuruş vergi toplanmıştır. Kalyop'ta 132 mükellefe tahakkuk ettirilen 4.240, tahsil edilen ise 3.967 kuruş olmuştur. Kondipol Karyesi'nde bulunan 370 mükellefe tahakkuk ettirilen miktar olan 11.840 kuruştan 8 kişi fevt olduğu için 256 kuruş tenzil edilerek 11.584 kuruş tahsil edilmiştir. Ayobat'daki 107 kişiden 243 kuruş çeşitli nedenlerle tenzil edildikten sonra 3.139 kuruş tahsil edilmiştir. Rubakid'de 146 mükellefe tahakkuk ettirilen miktar 4.691 kuruş, tahsil edilen ise 4.508 kuruş idi. Lihne'deki 71 kişiden 2.146 kuruş tahsil edilmiştir. Varoz'daki 151 mükelleften 4.800 kuruş tahakkuk ve tahsil edilmiştir. Karpaş'taki 62 mükellefe 1.984 kuruş tahakkuk ettirilmiş, iki kişinin iş göremez durumda olması nedeniyle 48 kuruş tenzil edilerek 1.936 kuruş tahsil edilmiştir. Aşk Karyesi'ndeki 247 mükelleften biri hâlen askerde ve biri de fevt olduğu için kendilerine düşen 24 kuruş tahakkuk ettirilen 7.946 kuruştan tenzil edilmiş ve 7.922 kuruş toplanmıştır. Pirpol'daki 39 kişiden 1.184 kuruş toplanmıştır. Kırgebre'deki 14 kişiden 416 kuruş alınmıştı. Kondoraki'deki 4 kişiden biri iş göremez halde olduğu için hissesine düşen 32 kuruş düşülerek 96 kuruş tahsil edilmiştir. Şiyordeba'da ikâmet eden 114 mükelleften beşi başka mahale nakil veya fevt olduğu için hisselerine düşen 145 kuruş toplamdan düşülmüş ve 3.486 kuruş tahsil edilmiştir. Katlakoz'daki 160 mükellefe 5.161 kuruş tahakkuk ettirilen bedel-i askerî vergisi altı kişinin fevt veya fukara olması nedeniyle 188 kuruşun tenzilinden sonra 4.973 kuruş olarak tahsil edilmiştir. Saroz'daki 291 kişiden dördünün kayıp veya fevt olması nedeniyle hisselerine düşen 147 tenzil edildikten sonra 9.233 kuruş tahsil edilmiştir. Kornoz'da 344 mükellef vardı ve bunlara tahakkuk ettirilen 12.303 kuruşluk vergiden iş göremez, fukara veya fevt olan ondört kişiden alınması gereken 499 kuruş tenzil edilerek 11.804 kuruş tahsil edilmiştir. Kabka'daki 278 kişiden oniki iş göremez,

fukara veya fevt olduğu için hisselerine düşen 340 kuruş tenzil edilmiş ve 8.674 kuruş tahsil edilmiştir. Bozbaba nâhiyesindeki 407 mükelleften de 14.223 kuruş *bedel-i askerî* vergisi toplanmıştır. Böylelikle Limni'nin karyelerinden toplanan *bedel-i askerî* vergisinin toplamı 157.256 kuruş olmuştur ki bunun genele oranı yaklaşık % 87 olarak gerçekleşmiştir.

Limni'de 1856 Eylül (Muharrem 1273)'ünde 1855 (1272) Eylülüne mahsuben 5.570 mükelleften 181.097 kuruş³²¹; 1857 Ağustos (Muharrem 1274)'unda 1856 (1273) Eylülüne mahsuben de 5.632 mükelleften 181.994 kuruş³²² askerî îâne vergisi tahsili yapılmış; bu miktar 1892 (1310)'da 602.563 kuruşa³²³, 1893 (1311)'de 705.128 kuruşa yükselirken³²⁴; 1898 (1316)'de ise 635.458 kuruşa gerilemiştir³²⁵. 1906 (1324) yılında Limni askerî îânesinden tahsil edilen miktarın 1.420.460 kuruş olduğu görülmektedir³²⁶.

2. Diğer Vergiler

Limni'de yukarıda bahsettiğimiz vergilerden başka emlak ve akar vergisi, temettü vergisi, ağnam vergisi, canavar vergisi ve aşar vergisi gibi belli başlı gelir kalemleri mevcuttu. Bunlardan aşar vergisi ihâle usûlü ile toplanmaktaydı. Bunun için bir müzâyede yapılmakta ve taliplisine kontrat karşılığında yetki verilmekteydi³²⁷. Mart 1872'de (Zilhicce 1288) Limni'deki *Dalyan* isimli bölgenin icâr bedeli ile bazı mahalle ve köylerden toplanması gereken vâridât-ı öşriye miktarı ise 20.682 kîse 239 kuruş 26 para olarak belirlenmiştir³²⁸.

Limni'de 1858 (1275) yılı itibarıyla 51 vergi mükellefi müslüman kıptî bulunuyordu. Bunların maktu'a mallarından o tarihe kadar her yıl 30'ar ve 15'er kuruştan toplam 600 kuruşluk bir vergi toplanmaktaydı. 29 Aralık 1858 (22

³²¹ BOA, KK, nr. 6797.

³²² BOA, KK, nr. 6767.

³²³ CBSS, sene 1310, s. 243, (cetvel XIV).

³²⁴ CBSS, sene 1313, s. 238.

³²⁵ CBSS, sene 1316, s. 282-283.

³²⁶ BOA, B.E.O.A.MH, nr. 96/37.

³²⁷ Limni'nin duhan vâridât-ı öşriyesi 1863 (1279)'de bir yük 67.750 kuruş noksanıyla dört yük olarak 64.150 kuruş hesaplanmış ve taliplilerine ihâleye çıkartılmıştır (bkz. BOA, İ.MV, nr. 21448).

³²⁸ BOA, İ.DH, nr. 44977.

Rebi 'ülevvel 1275)'de alınan bir kararla bunlardan toplanan vergiye 120 kuruş (%20) zam yapılarak, 720 kuruşa yükseltilmiştir³²⁹.

1891 (1308)'de İmroz ve Bozcaada hariç olmak üzere, Limni'nin toplam vergi geliri 2.543.211 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Bu tarihte en çok gelir getiren kalem aşar vergisi olmuştur. Limni'de aynı tarihte gelir getiren diğer vergi kalemleri ise şunlar olmuştur: *Emlak ve akar vergisi, temettü vergisi, ağnam vergisi, canavar vergisi, rüsûm-ı mütenevvi'a, orman, emlak ve tapu harçları, mehâkim harçları ve hâsılât-ı müteferrika*³³⁰.

TABLO-XVI	
LİMNİ ADASI'NIN 1891 YILINA AİT VERGİ KALEMLERİ	
Verginin Türü	Miktarı
Emlak ve Akar Vergisi	334.098 kr.
Temettü Vergisi	99.890 kr.
Ağnam Vergisi	293.243 kr.
Canavar Vergisi	11.410 kr.
Aşar Vergisi	876.259 kr.
Bedel-i Askerî	602.563 kr.
Rüsûm-ı Mütenevvi'a	7.790 kr.
Orman	89.015 kr.
Emlak ve Tapu Harçları	132.865 kr.
Mehâkim Harçları	64.168 kr.
Hasılât-ı Müteferrika	31.910 kr.
Toplam Gelir	2.543.211 kr.

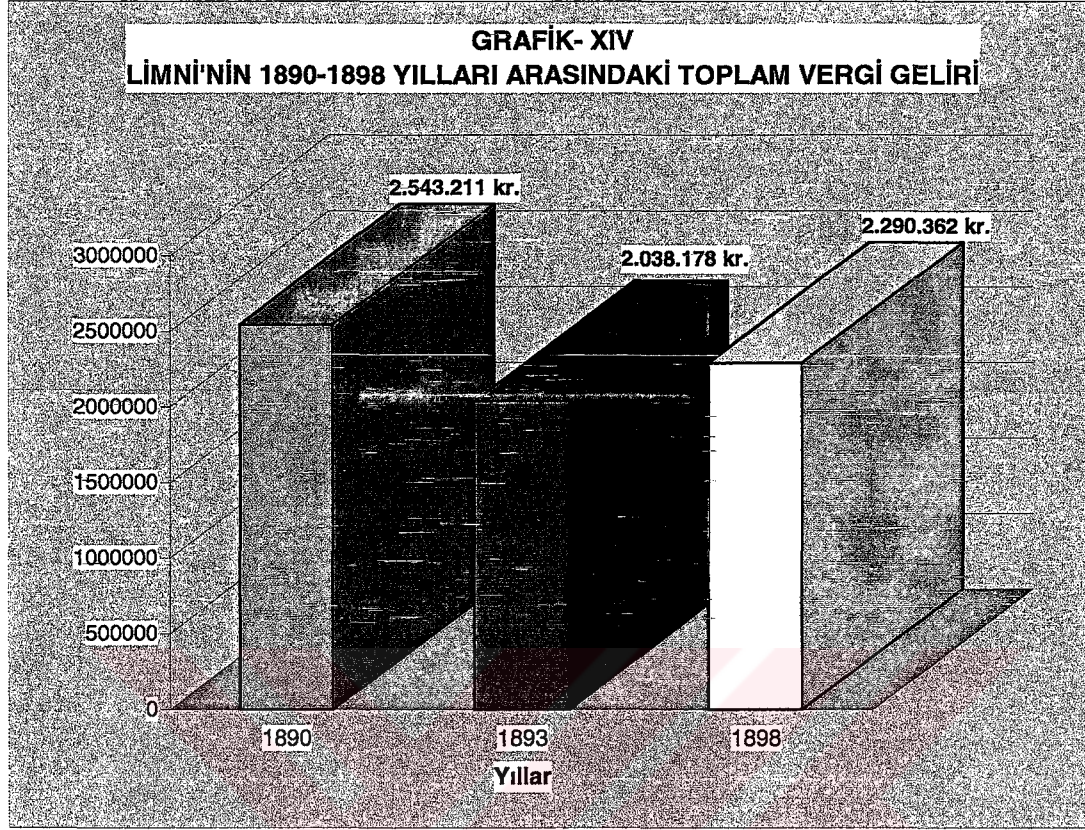
1893 (1311) yılında Limni'de 342.902 kuruş olarak toplanmakta olan emlak ve akar vergisinin miktarı % 3,7'lik bir artışla 1900 (1318)'de 355.690'a çıkarken,

³²⁹ BOA, A.MKT.MVL, nr. 103/51.

³³⁰ CBSS, sene 1310, s. 243 (cetvel XIV). Adalar ahâlisinden toplanan vergilere yapılan zamların mükelleflere kabul ettirilmesi hususunda çeşitli güçlüklerle karşılaşıldığı olmuştur. Meselâ 1862 (1279) yılında Sömbeki, Meis, Kaşot, Karye ve diğer yedi adanın vergilerine yapılan zammın, herhangi bir karışıklığa mahal verilmeksizin ahâlice hüsnü kabul görmesi için *Cezâyir-i Bahr-i Sefid* Muhasebecisi Said Bey'in söz konusu adaları ziyaret etmesine ihtiyaç duyulmuştur (bkz. BOA, B.E.O. A.MKT.UM, nr. 590/3).

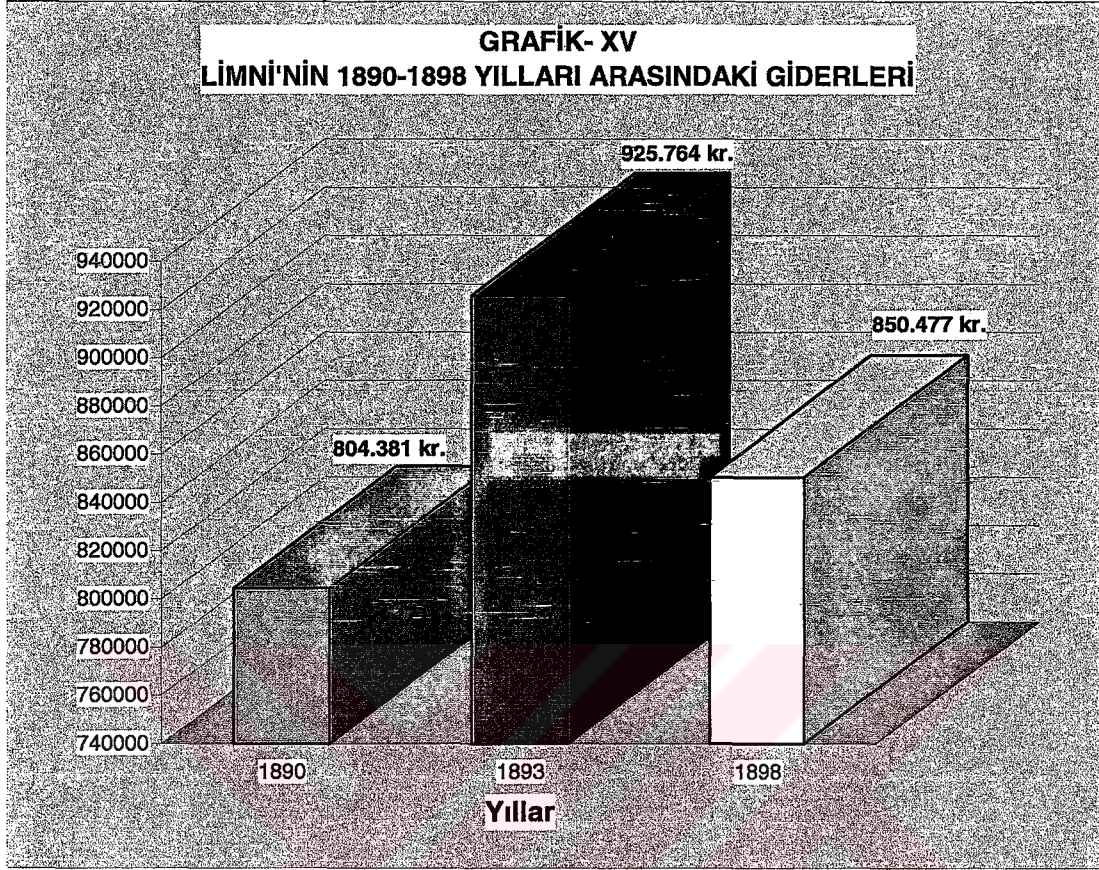

temettu' vergisi 87.195 kuruştan % 50'lilik bir düşüşle 43.588 kuruşa inmiştir. Ağnam mersumu 233.621 kuruşken % 62,11'lik bir artış göstererek, 378.728 kuruş olmuş; Canavar mersumu 12.000 kuruştan 11.800'e (% 1,66) gerilemiştir. Adada mektuan ihâle olunan âşâr bedeli de 1890 (1308)'de 876.259 kuruş olurken % 49,3 gibi önemli bir oranla 1893'de 444.232 kuruşa kadar gerilemiş; ancak 1898 (1316)'de % 36'lık bir artış göstermiş ve 604.198 kuruşa yükselmiştir. Limni'de emâneten idâre olunan âşâr hâsılâtına 1890 yılının kayıtlarında rastlanılmazken bu miktar 1893'de 133.000 kuruş olarak tespit edilmiş, ancak 1898'de % 27,81 gerileyerek 96.000 kuruşa kadar düşmüştür. *Rusûm-ı mütenevvi'a* gelirinde düzenli bir artışın olduğu görülmektedir. Bu miktar 1890'da 7.790 kuruş iken, 1893'de % 2,6 oranında artarak 8.000 kuruşa ve 1898'de de % 37,5'luk artışla, 11.000 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Orman ve kereste pul hâsılâtında çok önemli bir gerileme olduğu dikkat çekmektedir. Öyle ki 1890 yılı verilerinde 89.015 kuruş olarak kayıtlara geçmiş olan bu gelirin miktarı 1893'de yalnızca 100 kuruş olarak tahsil edilmiştir. 1898'de ise 2.000 kuruşa kadar yükselmiştir. 1890 ve 1892'de maden gelirine rastlanılmayan Limni'de bu kalemden 1898 yılında 900 kuruşluk bir gelir temin edilmiştir. Emlak ve tapu harçları 1890'da 132.865 kuruş olurken 1893'de %39,78'lik bir düşüşle 80.000 kuruşa, 1898'de de % 30'luk düşüşle 56.000 kuruşa kadar gerilemiştir. Adadaki mehakim harçlarında da belirgin bir kayıp söz konusudur: 1890'da 64.168 kuruş olan bu kalem 1893'de % 80,64 oranında kayba uğrayarak 6.000 kuruşa gerilemiş; 1898'de ise % 733 artarak 50.000 kuruşa yükselmiştir. Limni'deki *hâsılât-ı müteferrikanın* miktarı da 1890'da 31.910 kuruşken 1893'de % 9,6'lık artışla 35.000 kuruşa ve 1898'de de % 28,57 artarak, 45.000 kuruşa yükselmiştir.

Zikrolunan tarihlerde adanın gider kalemlerine bakılacak olduğunda; 1893'de 54.316 kuruş olan Şer'iyye masrafları 1898'de % 18,17'lik bir artışla 66.380 kuruşa ulaşırken; Dahiliye masrafları 283.047 kuruştan 237.095 kuruşa gerilemiştir. Adliye masraflarında da bir gerileyiş söz konusudur. 1893'de 152.628 kuruş olan Adliye harcamaları 1898'de % 6,08 azalarak 143.346 kuruşa düşmüştür. Maliyede ise belirgin bir artış söz konusudur. 1893'de 104.644 kuruş olan harcamaların tutarı %35,96'lık bir artış göstererek 1898'de 142.284 kuruşa yükselmiştir. *Ma'aşât-ı zâtiyye* 1893'de 11.243 kuruşken, 1898'de % 67,87 azalarak 3.612 kuruşa gerilemiştir. Jandarma giderleri 1893'de 280.000 kuruştan % 67,87'lik artışla 223.228 kuruşa; Polis giderleri ise 34.885 kuruştan 34.532 kuruşa gerilemiştir. Böylelikle Limni'nin 1893 giderleri 925.764 kuruş olarak gerçekleşirken bu miktar 1898 yılında % 8,1'lik bir azalma göstermiş ve 850.477 kuruşa düşmüştür³³¹.

³³¹ CBSS, sene 1310, s. 243 (cetvel XIV); 1313; 1318, s. 275 (cetvel I).

1891 (1309) yılı kayıtlarına göre Limni'de muhasebecilere 31.600 kuruş, muhasebe kalemlerine 12.000 kuruş, İmroz ve Bozcaada mal müdürlüklerine 26.400 kuruş, kâtiplere 12.000 kuruş; Limni sandık emniğine 4.320 kuruş, kazalara 6.600 kuruş, odacılara 864 kuruş, sandık hamallarına 1.440 kuruş, kırtasiye gideri olarak Limni'ye 1.380 kuruş, İmroz'a 330 kuruş, Bozcaada'ya 210 kuruş; memur harcırahı olarak Limni'ye 500 kuruş, İmroz ve Bozcaada'ya 250'şerden 500 kuruş; Odun ve kömür gideri olarak Limni'ye 400 kuruş, İmroz ve Bozcaada'ya 100'erden 200 kuruş; Limni'deki zabtiye tekâütlerine 228 kuruş, muhtaçlara 4.043,5 kuruş; vergi tahrir memurlarına 7.200 kuruş, tahrir kalemlerine 7.800 kuruş, kazalar ve nâhiyeler vergi tahrir kâtiplerine 3.600 kuruş, deftercilere 1.200 kuruş, memur harcırahı olarak Limni'ye 300 kuruş, İmroz ve Bozcaada'ya ise 50'şerden 100 kuruş irsal edilmiştir³³². 1892 (1310) yılında vergi tahrir memurlarına Limni'de 7.200 kuruş, vergi tahrir kalemlerine 7.800 kuruş, kazalar ve nâhiyeler vergi kâtiplerine 3.600

³³² BOA, ML.MSF, nr. 18556.

kuruş, deftercilere 1.200 kuruş, kırtasiyeye Limni'de 300 kuruş, İmroz ve Bozcaada'da 150'şerden 300 kuruş, memur harcırahı olarak Limni'ye 300 kuruş, İmroz ve Bozcaada'da 50'şerden 100 kuruş masraf yapılmıştır³³³.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Limni Kasabası'nda bulunan liman ile mendireğin temizlenip onarılmaları için 1888 (1306) yılında adaya ithal ve ihraç edilecek olan ticârî eşyâlardan *Belediye Rûsumu* adı altında bir vergi alınmasına karar verilmiş ve bunun tahsiline 20 yıl boyunca devam edilmiştir. Limni Livası Meclisi'nin, belediyenin aldığı bu rûsumdan ayrıca vergi alınmasına dair ısrarla kanaat belirtmesi üzerine konu *Şurâ-yı Devlet'e* intikal ettirilmiş ve burada alınan karara göre; her ne kadar belediye daireleri ve emsâli mahaller vergiden müstesna bulunuyor olsalar da, Limni belediyesi'ne ait olan rıhtım ve iskelelerden Mâliye Nezâreti'nin 29 Haziran 1911 (16 Haziran 1327) tarih ve 33 numaralı *emirnâme-i aliyyesi* ahkâmı gereğince adı geçen mahallerden *irâd-ı seneviyyelerine* göre kıymet takdir edilerek *murûriye vergisi* alınmasına karar verilmiştir. Bu karar üzerine Kasaba sahası 20.110 kuruşa, Mondros sahası da 12.850 kuruşa 15 yıllığına mültezime ihâle edilmiştir. Bu vergiden kasaba iskelesinin payına 5.000 kuruş, Mondros İskeleyi'ne ise 2.500 kuruş murûriye vergisi tahakkuk etmiştir³³⁴.

C) Limni'de Ticaret

1. Limni'nin İthâlat ve İhrâcat Kalemleri

Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti'ni meydana getiren adalar, genellikle dağlık ve taşlık yapıda olduğu için tarım ancak ihtiyaca yetecek düzeyde yapılabilmekteydi. O nedenle ki adalarda ihrâcâta yönelik bir ziraattan söz etmek mümkün değildir. Eski dönemlerden beri bazı tarım ürünlerinin adalara Anadolu ve Rumeli'den getirildiği bilinmektedir³³⁵. Coğrafi şartların elverişsizliği adalar ahâlisini geçimlerini balıkçılık, süngercilik ve gemicilikten kazanmaya itmiştir³³⁶. Limni'nin yaklaşık

³³³ BOA, ML.MSF, nr. 18576.

³³⁴ BOA, i. ŞD, nr. 5588; ŞD, nr. 2369/10; nr. 2369/3.

³³⁵ Mustafa Akdağ, "Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve İnkişaf Devirlerinde Türkiye'nin İktisâdî Vaziyeti", *Bellekten*, Temmuz 1950, c. 55, sa. 14, s. 319.

³³⁶ Meselâ Sömbeki ahâlisi önemli ölçüde süngercilikten, Kaşot ahâlisinin çoğunluğu ise başka ülkelerle gemicilik yaparak geçimini sağlamaktaydı. Meis'de ise halkın yarısı süngercilik, kayıkçılık, amelelik ve diğer yarısı da gemicilik ve bir kısmı da Anadolu'da ticaret ve tarım yaparak yaşamını sürdürüyordu. Meis toprağının elverişsizliği ada halkının bir kısmını kaçakçılığa itmiştir. Bu nedenle Meis ile Anadolu arasında yoğun bir kaçakçılık yapılmaktaydı. Gerçekte kaçakçılık olayı diğer adalar

400.000 dönüm olan arazisinin tarıma elverişli yerlerinde suyun yeterli olmaması nedeniyle, zor şartlar altında yine de tarım yapılabildiğini; geri kalan arazinin ise mera, dağlık ve taşlık olduğunu daha önce de ifade etmiştik. Bu nedenle adada ağırlıklı olarak buğday, arpa, melez susam, fasulye, duhan (tütün), kavun ve karpuz üretimi yapılmakta; az miktarda olmak üzere de zeytin, badem, çeşitli meyve, Bozbaba nahiyesinde de palamut elde edilmekteydi³³⁷. Limni'de kuraklık olduğu dönemlerde çiftçiye destek olunması için devlet tarafından zaman zaman tohumluk buğday dağıtılmaktaydı³³⁸. Bununla birlikte 1852 yılı verilerine göre adanın en önemli geçim kaynaklarını rençberlik (% 38), çobanlık (%26) ve gemicilik (% 12) oluşturmaktaydı³³⁹.

Limni'deki imtiyazlar adanın ekonomik hayatında önemli birer yer işgal etmiştir. Özellikle adanın limanlarındaki balık avcılığı bazı şartlara bağlanmıştı. Meselâ 8 Şubat 1850 (25 Ramazan 1266)'de Limni'nin Kondipol ve Mondroz limanlarındaki balık avlama imtiyazı, 5 yıl müddetle reâyâdan Konbenaki ile Yuvan'a verilmiş ve senelik 500 kuruş olan vergisinin 2.500 kuruşluk toplam miktarı da bir kalemde tahsil edilmiştir³⁴⁰.

Adalarda Tanzimat'la birlikte uygulamaya konulan muhassıllık teşkilatı beklenen neticeyi verememiş ve 1842'de iltizam usulüne geri dönmüştür. Bu arada muhassılların yerine malî işleri yürütmek üzere defterdarlar göreve getirilmiş ve tekrar yürürlüğe sokulan iltizam usulüne göre uygulamalara başlanmıştır. Bu çerçevede Limni Adası'nın gümrük vergisi Midilli ile birlikte ihaleye çıkarılarak taliplerine ihale edilmiştir³⁴¹.

Bilindiği gibi, Ege Adaları'nın dış ticareti iç ticaretten daha çok, hatta küçük adalarda hemen tüm ticaret dış ticaretten ibaret olmuştur. Adaların dış ticaret

---

için de söz konusu idi. Nitekim II. Bayezid, Ayasuluk ve Balat'ı ele geçirdikten sonra Midilli, Sakız, Rodos, Limni ve diğer adalara tahıl gönderilmesini yasaklamıştı (bkz. BOA, AD, nr. 860, s. 118; Şengül Ayoğuz, "XIX. Yüzyılın Sonlarına Doğru Doğu Ege Adalarının Sosyal ve Ekonomik Durumu", Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, ÇTTAD, c. 1, sa. 1, İzmir 1991, s. 231).

³³⁷ BOA, C.İ, nr. 1856; CBSS, sene 1303, s. 236-238; Vital Cuinet, *La Turquie D'Asie, Géographie Administrative*, I, Paris 1892, s. 477.

³³⁸ BOA, MV, nr. 89/79.

³³⁹ BOA, KK, nr. 3905.

³⁴⁰ BOA, C.NF, nr. 2752.

³⁴¹ BOA, İ.DH, nr. 5947; Vahdettin Engin, "Ege Adaları'nda Tanzimat Dönemi ve Sonrası Malî Uygulamalar (1839-1923)", *Ege Adaları'nın İdari, Malî ve Sosyal Yapısı*, SAEMK, Ed. İdris Bostan, Ankara 2003, s. 96.

ürünlerini zeytin, limon, üzüm, portakal ve süngerden oluşturmuştur. 1893 yılında adalarda yapılan ihracat 16.500.000 kuruş olurken ithalat da 37.000.000 kuruş idi ki bunun 12.000.000 kuruşu Sakız'a; 11.000.000 kuruşu Rodos'a; 9.000.000 kuruşu Midilli'ye ve geri kalan 5.000.000 kuruşu da Limni'ye aittir. Bu rakamlar da göstermektedir ki, bu dört ada içerisinde Limni'nin ithalat hacmi % 14 ile düşük bir oranı oluşturmaktaydı³⁴².

Limni'nin 1888 yılına ait ihracat kalemlerini taze peynir, yapak, koyun, kuzu, paçavra, kemik, kiremit, anason, susam ve bostan oluştururken; kahve, şeker, fasulye, ardıç ağacı, fındık, ceviz, patates, un, tereyağı, zeytin yağı, odun, kömür, kireç, demir, çelik, tuzlu balık, rom, şarap, bağ, kuru üzüm, meşin, videle, manifatura, gaz, cam, şişe, züccaciye, tömbeki, limon, portakal, ayva, üzüm, kestane, urgan, koza ağacı, tavan tahtası, aynoroz tahtası ve tavla tahtası gibi ürünler de belli başlı ithalat kalemlerini meydana getiriyordu³⁴³. Limni'deki zahirenin ihtiyaçtan fazla olduğu dönemlerde, özellikle Sakız ve Midilli gibi adalara zahire ihracı yapılmaktaydı³⁴⁴.

Limni'de palamuttan başka deniz ürünlerinin ticaretine fazla ehemmiyet verilmediği görülmektedir. Bununla birlikte farklı deniz ürünlerinin ticareti ile uğraşmak isteyen tüccarlar da olmuştur. Meselâ reâyâdan Aleksandros'un 1910 yılında dışarıya canlı ıstakoz ihraç edebilmek gayesiyle denizin içerisine yaptırmak istediği havuza, tuz kaçakçılarının barınak olabileceği endişesiyle ruhsat verilmemiştir³⁴⁵.

³⁴² CBSS sene 1310, s. 238. Midilli Adası XIX. yüzyılda vilayetin en önemli ticaret ve sanayi merkezi konumunda bulunuyordu. Vilayetteki ticareti geliştirmek için Ziraat Bankasına benzer, 300.000 lira sermayeli *Midilli Bankası* ile, Sakız'da ticarî işlemlerle uğraşan imtiyazlı bir sigorta da bulunuyordu. Bunlardan başka İstanköy, Rodos, Sakız ve Midilli'de yeni birer liman inşa edilmişti (bkz. Ayoğuz, a.g.m, s. 238). Midilli'de, Ege Denizi'ndeki ticaretin daha da canlı hale getirilebilmesi amacıyla 1894 (1312) yılında, Poyraz ve Lodos limanlarına sel sularının getirmiş olduğu kum ve mezbelelerin temizlenmesi için 80.000 liralık ödenek tahsis edilmiştir (bkz. BOA, Y.PRK.AZN, nr. 7/7).

³⁴³ BOA, İ.ŞD, nr. 5580.

³⁴⁴ Meselâ 1826 yılında Limni'de ihtiyaç fazlası olan 3.770 keyl buğday ile 3.000 keyl arpa Midilli'ye ihraç edilmişti. Burada yapılan tahkikatta ürünün çürük olduğu anlaşılmış ve geriye iade edilmesine karar verilmişti (bkz. BOA, HH, nr. 50526; C.İ, nr. 810; A.MKT, nr. 12/3).

³⁴⁵ BOA, DH.İD, nr. 17/2. Özellikle 1900'lü yılların başlarında daha çok Ayvalık merkezli olmak üzere Limni ve diğer adalar arasında tuz ve silah kaçakçılığının yaygın olarak yapıldığı görülmektedir. Meselâ Ayvalık ahâlisinin bir kısmının geçimlerini kaçakçılıktan temin ettiklerine ve kaçakçı kayıklarının ekserisinin burada bulunduğu dair yapılan şikayetlerin doğruluğunun tahkiki için 1900 yılında iki tekneye ihtiyaç duyulmuştur (bkz. DMA, ŞB, 51/22-A; L, 265/44.m.).

Limni'de beyaz ve kırmızı pamuklu bez ile kilim dokunuyordu. İmroz'da ise kilim, battaniye ve yastık yüzü dokunmakta; az miktarda olmak üzere ipekli mamüllerin üretimi de yapılmakta idi³⁴⁶. Şarap ve rakı üretiminin de yapıldığı Limni'de 1911 (1329) yılı itibariyle rakının kıyyesine mecdî 19 kuruş hesabıyla 3 kuruş 10 para rayiç bedel biçilirken, bu rakam şarapta 36 para olarak takdir edilmiştir³⁴⁷.

1880'li yılların başında Limni'de Bozbaba Nahiyesi ile birlikte 56.784 koyun, 7.925 keçi, 3.489 domuz, 400 kara sığır, 1.180 merkep, 500 beygir ve 200 de katır bulunuyordu³⁴⁸. 1893 yılından itibaren bunlarda bir azalma görülmüştür. Buna göre zikredilen tarihte adada 40.000 koyun, 4.000 keçi, 4.500 kara sığır, 345 beygir, 650 kısarak, 400'e yakın katır, 1.500 kadar da merkep olduğu görülmektedir. 1900 yılında adanın bazı karyelerinde bulunan evcil hayvanlarda çiçek hastalığı vakası görülmüş ve bu konuda inceleme yapmak üzere Aydın Vilayeti Baytar Müfettişi Said Bey adaya gönderilmiştir³⁴⁹.

Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti'ni oluşturan adalar arasında yoğun bir ticaretin varlığı bilinmektedir. Bu ticaret yalnızca adalarla sınırlı kalmamış; Anadolu, Avrupa ve Hatta Amerika ile de alış-veriş yapıla gelmiştir. Marsilya, Ceneviz, Venedik, İstanbul ve Mısır arasında gidip gelmekte olan yelkenliler, seyrek olarak adalara uğruyordu. Ancak 1870'lere doğru Yunanistan ve adalar ile İstanbul arasında az çok düzenli bir ulaşım sistemi kurulabilmiştir. Bunun için de ticaret gemileri önemli bir yere sahip bulunuyordu³⁵⁰. Limni'deki yaklaşık 20 karyenin ahali zahire ve aşar mallarını Mondros Limanı'ndan ihraç etmekteydiler. Limanın bulunduğu arazinin yetersiz olması nedeniyle 1884'de denizin doldurulması ile kazanılan ve 50 lira değer biçilen 20'ye 40 zira ebadındaki arazinin satılmayarak, ahâlinin istifadesine sunulmasına dair yapılan müzakerelerden sonuç alınamamıştır³⁵¹.

Limni Adası, İstanbul-Selanik arasında gidip gelmekte olan ticaret gemilerinin güzergâhında bulunuyordu. Bu gemiler özellikle fırtınalı havalarda Limni limanlarına sığınmaktaydılar. Ayrıca İstanbul'dan Avrupa'ya mal taşımakta

³⁴⁶ Ayoğuz, a.g.m, s. 243.

³⁴⁷ BOA, ŞD, nr. 2368/49.

³⁴⁸ CBSS, sene 1303, s. 236-238

³⁴⁹ Ayoğuz, a.g.m, s. 237.

³⁵⁰ Aynı makale, s. 238.

³⁵¹ BOA, ŞD, nr. 2344/51.

olan ticaret gemilerinin de 1840'lı yıllarda Limni'ye uğradıkları ve arpa, yapağı gibi tarım ürünleri satın aldıkları bilinmektedir³⁵². Ayrıca Limni ile Selanik arasında önemli ticarî bağlantılar bulunmaktaydı. Adanın özellikle tütün, kahve, çay gibi ihtiyaçları Selanik'ten temin edilmekteydi. 3 Ağustos 1853'de (27 Şevval 1269) Selanik Valisi Salih Paşa'ya gönderilen bir tahriratta Limni'ye Selanik'ten gönderilecek olan mallardan alınacak verginin oranları belirlenmiştir³⁵³. 1868 yılında alınan bir kararla, Limni'nin Selanik ile olan ticarî bağları da göz önüne alınarak Selanik'e işlemekte olan *Fevâid-i Osmaniye* vapurlardan birisinin her onbeş günde bir Limni'ye de uğramasına dair Bahriye Nezareti tarafından karar verilmiştir³⁵⁴.

Limni reâyâsının XIX. yüzyılın başlarından itibaren Rusya ile de kuvvetli ticarî bağlantıları bulunuyordu³⁵⁵. Osmanlı Devleti'nin Rusya ile yaptığı ticaret anlaşması ile ilgili hükümlerin, Limni'de de titizlikle tatbik edilmesi hususunda 1 Ekim 1846 (9 Şevval 1262)'da Limni Kaymakamlığı'na bir *emirnâme-i sâmi* gönderilmişti³⁵⁶. Limni'nin Rusya ile olan ticarî bağları daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Meselâ, aynı zamanda Yunan Konsolos Vekili de olan Konstantin Kotonikas, 26 Eylül 1894'de Limni'ye gelip gitmekte olan Rus tüccarların olası müşkilatlarının çözümü için görevlendirilmiştir³⁵⁷.

Ege adalarından bazılarının önemli geçim kollarından birini oluşturan sünger avcılığına ise Limni'de pek rastlanılmamaktaydı³⁵⁸.

³⁵² BOA, C.BH, nr. 2535.

³⁵³ Selanik'ten Limni Gümrüğü'ne getirilen malların satılanlarından % 5, satılmayanlarından ise % 3 oranında gümrük resmi alınacaktı. Ayrıca Selanik Gümrüğü'nde de malı satandan % 2'lik bir gümrük resmi tahsil edilecekti (bkz. BOA, A.MKT.UM, nr. 139/74).

³⁵⁴ BOA, AD, nr. 860, s. 100.

³⁵⁵ BOA, C.İ, nr. 1006.; C.BH, nr. 9914.

³⁵⁶ BOA, A.MKT, nr. 51/16.

³⁵⁷ BOA, İ.HR, nr. 1312-ZA/7, lef. 2.

³⁵⁸ Ege Denizi'nde makine ile sünger avcılığı balık yumurtalarına ve sünger tarlalarına zarar verdiği gerekçesi ile yasaklanmıştı. Bu yasağın çıkmasındaki bir başka sebep de *supiray* adı verilen nefes borularına sahip olmayan dalgıçların "bu makineler sünger tohumlarını tahrip ediyor" söylentisini çıkartmaları idi. Bunun üzerine makine kullanan süngerciler, Yunan ve Girit kıyılarında avlanmak için tezkere almaya başlamışlardı (bkz. BOA, MV, nr. 104/27; Y.MTV, nr. 91/26; Fevziye Abdullah Tansel, Namık Kemal'in Husûsî Mektupları, TTK, Ankara 1969, c. III, s. 421). Genellikle Akdeniz ve Bahama kıyılarında yapılan sünger avcılığı tarıma pek elverişli olmayan güney sporat adaları ahâlisinin en büyük gelir kaynağını teşkil ediyordu. Bu adaların belli başlıcaları Rodos, Meis, Herkit, Sömbeki, Kalimnoz ve Yund adaları idi (bkz. BOA, AD, nr. 860, s. 118; CBSS, sene 1310, s. 234). Ege'de yapılan sünger avcılığı sırasında, denizcilerin vurgun yeme ihtimaline karşılık, 1910 yılından

2. Limni'de Gemi İnşa Faaliyetleri ve Kömür Anbarları

Bilindiği gibi, XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün kıyılarında, özellikle de Anadolu sahillerinde, Ege adalarının bazılarında kalyon, firkateyn, korvet, brik cinsi harp gemileri yapılmaktaydı. Bu tersânelerden tamamı, Tersâne-i âmire'ye bağlı olup, kapasiteleri nispetinde Donanma-yı humâyûn'a gemi inşa etmekle görevli idiler. Bunlardan, Sinop, Bodrum, Gemlik ve *Tersâne-i Âmire* tezgâhları 80-84 toplu, 63-66 zira boyunda kalyon, Limni, Rodos, Samsun, Amasra, Bartın, Akşehir, Midilli, İzmit tezgâhlarında 46-50 toplu, 46-64 zira boyunda birer adet firkateyn yapmakla yükümlü bulunuyorlardı. II. Mahmud devrinde, III. Selim zamanında faaliyete geçirilen tezgâhlar onarılarak daha verimli hâle getirilmiştir. Ayrıca Samsun, Amasra, Alacaşehir tezgâhları da yeniden kurulmuştur³⁵⁹. Bu arada Limni'de gemi inşa faaliyetleri de oldukça eski zamanlara kadar gitmektedir. Ancak gemi imâlâtındaki canlı günlerini Osmanlı hakimiyetine geçmesinden sonra yaşamıştır. Limni'de inşa edilen gemiler genellikle savaş gemisi hüviyetinde olup ticarî gemilerin inşasına fazlaca ehemmiyet verilmemiştir. Adada daha çok firkateyn türü gemiler inşa edilmiştir³⁶⁰. Nitekim burada Kara Silahtar marifetiyle elli buçuk arşın bir firkateyn inşa olunmuştur³⁶¹. Yine 1803 (1218) yılında Limni'de yaptırılmakta olan bir firkateyn için mühendisler 625 kuruş, mimara 120 kuruş, Emin Kaptan, bir hoca ve altı da divanhâne çavuşuna 300 kuruş olmak üzere toplam 1.045 kuruş maaş verilmekte olup, firkateynin 1803 yılına kadarki masrafı yaklaşık 40.000 kuruşu bulmuştur³⁶². Ayrıca Limni tezgâhlarında firkateyn kadar olmasa da, kalyon, kurvet, şalope ve kırlangıç gibi küçük çaplı gemiler de inşa edilmekteydi³⁶³.

Gemi imâlâtında çalışacak olan işçiler, Limni'ye yakın olması nedeniyle, öncelikle civar adalar ve Batı Anadolu'dan, bulunamadığı takdirde ise *Tersâne-i Âmire*'den temin edilmekteydiler³⁶⁴. Limni'de yaptırılmakta olan gemiler için zift ve

---

itibaren içerisinde doktor ve tıbbî malzeme bulunduran bir geminin av mevsimlerinde hazır bulundurulması kararlaştırılmıştır (bkz. BOA, DH.MUİ, nr. 53/40).

³⁵⁹ Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islâhât Hareketleri ve Bahriye Nezâreti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, TTK, Ankara 2001, s. 106.

³⁶⁰ BOA, C.BH, nr. 11783.

³⁶¹ Gencer, a.g.e, s. 54.

³⁶² BOA, C.BH, nr. 1987.

³⁶³ BOA, C.BH, nr. 1032; nr. 9720; nr. 9005; nr. 1012; nr. 10232.

³⁶⁴ 1795 (1210) yılında Limni'de yapılmakta olan kalyon için yakın adalardan birer adet oymacı, kalafatçı ve makaracı temin edilmiştir (bkz. BOA, C.BH, nr. 1012).

katran yağı ise genellikle Kaz dağı civarından getirilmekteydi³⁶⁵. Limni'de orman bulunmaması nedeniyle gemilerin inşası için lüzumlu olan meşe takımı Rumeli sahillerinde bulunan Gümilcine ormanlarından, çam kerestesi ise Taşoz Adası'ndan temin edilmekteydi³⁶⁶. Gemi inşasında ana malzemeyi teşkil eden kereste, inşa faaliyetlerinin her zaman devam etmesi ve özellikle sefer senelerinde artması sebebiyle, mühimmât ihtiyacı arasında ilk sırayı almıştır. Gemi inşasına esas olan kereste çeşitleri arasında meşe ve çam ile karaağaç, kestane, ceviz, şimşir, ıhlamur ve çınar gibi ağaçlar bulunmaktaydı. Keresteler, ekseriyetle gemilerin inşasında kullanıldıkları yerin adına göre *çam*, *bellût*, *vürdinâr-ı çam* veya ait oldukları bölgenin adıyla *Rumeli-i kebîr*, *taban-ı Şile*, *elvâh-ı İznikmid* gibi değişik adlarla anılıyorlardı. Devlet, keresteyi kendi vazifelileri aracılığıyla tedarik ettiği gibi, tüccarların kendileri için hazırlattıklarını da değer bahâlarıyla almaktaydı. Kesilen kerestenin, gemi inşasında kullanılacak evsafa olması, üzerinde titizlikle durulan hususlardandı³⁶⁷. Meselâ 1780 (1194) yılında Cezayirli Hacı Hüseyin kaptanın nezaretinde ve tersane mimarlarından Felbi'ye yaptırılmakta olan 51 zira genişliğindeki fırkateynin kereste ihtiyacının Taşoz ve Istavroz dağlarından karşılanması kararlaştırılmıştır³⁶⁸. Limni tezgahında 1797 (1212) yılında Kara silahtar Mehmed Ağa tarafından inşa ettirilmekte olan 53 zira genişliğindeki fırkateyn için ise gerekli olan çam kerestesi 7.500 kuruş masraf ile Taşoz Adası'ndan temin edilirken, meşe kerestesi Rumeli ve Selanik'ten 10.000 kuruşa getirtilmiştir³⁶⁹. Voyvoda Abdülkerim Ağa'nın inşa ettirdiği fırkateynin keresteleri de Gümülcine'deki koruluklardan temin edilmiştir³⁷⁰. İnşa edilen gemilerin denize indirilmesi için gerekli olan *felenk ağaçları* ise Taşoz'dan getirtiliyordu³⁷¹.

³⁶⁵ BOA, C.BH, nr. 7947.

³⁶⁶ Gencer, a.g.e, s. 54.

³⁶⁷ İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, TTK, Ankara 1992, s. 102, 116.

³⁶⁸ BOA, C.BH, nr. 11994.

³⁶⁹ BOA, C.BH, nr. 1910; nr. 8556.

³⁷⁰ BOA, C.BH, nr. 1713.

³⁷¹ BOA, C.BH, nr. 1344.

Önceden kereste ihtiyacının karşılanması kararlaştırılan mahallerde ağaç kesimi için yeterli sayıda insan gücünün bulunamaması halinde, gerekli malzemenin temini civar mahallere bölüştürülmekteydi³⁷².

Limni'de inşa ettirilen gemilerin masraflarına ve kullanılan malzemelere örnek olması bakımından, 1799 (1214) yılında Limni tezgâhlarında Kara Silahtar Mehmed Ağa tarafından yaptırılan ve 53 zira büyüklüğündeki bir firkateynin 1212 yılı *Muharreminden* (Temmuz 1797) 1214 *Cemaziyelahir*'ine (Kasım 1799) kadarki dönemi ihtiva eden ruznamcesi göz önüne alındığında:³⁷³ kereste ihtiyacı için 14 Ocak 1797 (15 *Receb* 1211)'de 7.500 kuruş, 13 Şubat 1797 (15 *Şaban* 1211)'de 10.000 kuruş, 4 Mayıs 1798 (18 *Zilkade* 1212)'de 5.000 kuruş, 12 Şubat 1797 (7 *Ramazan* 1213)'de 14.136 kuruş, 2 Nisan 1798 (15 *Şevval* 1212)'de 10.000 kuruş, 5 Ekim 1799 (5 *Cemâziyelevvel* 1214)'da 125 kuruş olmak üzere toplam 46.761 kuruşluk masraf yapılmış ve 3 Ocak 1797 (4 *Receb* 1211)'de 300, 13 Aralık 1797 (23 *Cemâziyelâhir* 1212)'de 250, 28 Haziran 1799 (24 *Muharrem* 1214)'da da 150 kantar olmak üzere toplam 700 kantarlık *âhen-i ham* kullanılmıştır. Ayrıca 250 adet *yatak örtüsü*, 37 adet *hibal-i bükme*, 200 adet *piraçol-ı kebîr*, 90 adet *ser-hâne*, 60 adet *eğri tahta*, 2 adet *babalu-i kebîr*, 3 adet *ırgat-ı kebîr*, karaağaçtan imal edilmiş olan 2 adet *dümen-i kebir*, 2 adet *yeni dümen*, 24 adet *çifte ser-kütük*, 2 adet *sürme hibal*, 4 adet *dolmalık*, 8 adet *ırgat-ı zemin*, Kazdağı civarından getirtilen *katran* ve *ziftin* 440 kantar, İstanbul'dan getirtilen *revgân-ı dondan* 570 kıyye, Limni'den sağlanan *revgân-ı dondan* 174 kıyye, 22 top *kirpas*, 40 kıyye *mismar-ı sagîr*, 27.000 şinik *funda kömürü*, 90 kıyye *kireç*, 2.000 adet *tuğla* kullanılmıştır. İşçi ücreti olarak kalifiye 40 *marangoz ustasına* günlük 6.500 para yevmiye ödenirken geri kalan 35 *marangoza* da günlük 5.553 para olmak üzere 75 *marangoza* toplam 454.355 para; Urgancılardan 40'ına 1.680 para, 35'ine ise 929 para olmak üzere toplam 75 urgancıya günlük 99.715 para; 40 *errekeşâna* günlüğü 4.500'den 180.000 para; 40 *kalafatçıya* günlüğü 1.841'den 73.640 para; 60 *nakkaşâna* günlüğü 120 paradan

³⁷²Meselâ 1780 (1194) yılında Limni'de inşa edilmesi için irâde-i seniyye çıkartılan firkateynin ihtiyacı olan 4,5 hisselik kerestenin İstaroz'da kesilecek olan ağaçlardan temin edilmesi düşünülmüştür. Ancak, bura ahâlisinin 40 kişiden oluşması nedeniyle iki hisselik kısmın İstaroz'a çok yakın olan Siroz kazasından, bir hissesi Praveşte kazasından, bir hissesi Zihne kazasından ve yarım hissesi de Selanik'in Boğdan nahiyesinden kesilmesine ve bunların daha sonra İstavroz iskelesine getirtilerek Limni'ye ulaştırılmasına karar verilmiştir (bkz. BOA, C.BH, nr. 11783).

³⁷³ BOA, KK, nr. 5739 (bkz. Ek-6).

toplam 7.200 para yevmiye verilmiştir. 766 kantar harcanan çeşitli boy çivilerin beher kantarına 240 paradan 186.360 para; 298 kantar harcanan *civatanın* da beher kantarına 200 paradan 59.700 para masraf yapılmıştır. 1212 yılı Muharrem'inden (Temmuz 1797) 1214 Cemaziyelevveli (Ekim 1799) sonuna kadar iki kâtibin maaşı ve çeşitli kırtasiye masrafları olarak 57.600 para; aynı tarihte marangozlara 545.640 para ve urgancılara da 100.280 para ödenmiştir. Yine aynı tarihte, mimarlara aylığı 228 paradan 29 ay olmak üzere toplam 6.612 para tayinat bedeli masrafı yapılmıştır. Ali Kaptan'ın aylık 150 para olan tayinat bedeline 21 para zam yapılmış ve 1212 Muharrem'inden (Temmuz 1797) 1213 Ramazan'ına (Eylül 1798) kadar toplam 21 aylık olmak üzere 3.591 para masraf yapılmıştı. *Ser-urgancıların* 45 para olan aylık tayinat ücretlerine 1212 yılının *Muharrem*'inde (Temmuz 1797) 15 para zam yapılmış ve 1214 *Cemaziyelevvel*'ine (Ekim 1799) kadar geçen 29 aylık süreçte tayinat bedeli olarak 1.740 para ödenmiştir. Aynı tarihte firkaatynin inşasında çalışmakta olan kaptan, çavuş, gedikli ve diğer memurlara 126 kıyye et ve 4 kıyye pirinç harcanmıştır. Demir-hânedede çalışmakta olan işçilere günlüğü 200 paradan 20 gün için 4.000 para yevmiye verilmiştir. Bahsi geçen firkaatyne 16 Temmuz 1800 (23 *Safer* 1215) tarihine kadar bir yük* 7.131,5 kuruş masraf yapılmıştır.

Limni'deki gemi inşa faaliyetleri 1821 Rum isyanına kadar canlı bir şekilde devam etmiş; ancak bu tarihten sonra Limni tezgâhı giderek önem kaybetmeye başlamıştır. Rum isyanının bitiminden sonra ise Osmanlı Devleti Ege Adalarında yapılan gemilerin büyüklüklerinde bazı kısıtlamalar getirmiştir. Bunun en önemli nedeni, isyan sırasında ticaret gemisi olarak inşa edilen gemilerin âsi Rumlar tarafından savaş gemisi haline getirilmiş olmasıdır. Ayrıca gemi inşası için gereken kerestenin Anadolu sahillerindeki ormanlardan temin ediliyor olması da bu kararın alınmasında etkili olmuştur. Zira kereste kaçakçılığı bu kuşaktaki ormanlara ciddi zararlar vermekteydi³⁷⁴. Önceki yıllardaki kadar olmasa da 1850'den sonra Limni'de gemi inşa faaliyetlerinin sürdüğü görülmektedir. Meselâ 11 Mart 1859 (5 *Şaban* 1275)'da Limni'deki tezgahlarda inşa edilen bir gemiye *sened-i bahri* verilmiştir³⁷⁵.

* *yük*: Yüzbin akçeye verilen isim. Bunun yarısı bir kese itibar olunur ve mirî muhasebede 500 altına karşılık tutulurdu (bkz. Kamil Kepeci, *Tarih Lûgatı*, Tan Matbaası, İstanbul 1952, s. 406).

³⁷⁴ Örenç, a.g.t, s. 515.

³⁷⁵ BOA, A.DVN, nr. 139/35; 139/41; 139/42; 139/43.

1910 (1328) yılında Aydın ile birlikte *Cezâyir-i Bahr-i Sefid* sahillerinde gemi inşası ve temizlenmesi işlemlerinin yapılabilmesi için tezgâhların inşasına ruhsat verilmiştir³⁷⁶.

Limni'deki gemi inşa faaliyetleri ile ilgili bu bilgileri verdikten sonra, gemilerin önemli ihtiyacı olan kömürün Akdeniz'in diğer mahallerinde olduğu gibi Limni'de de depolanması, kömür anbarlarının açılması hakkında bilgi vermeye geçebiliriz.

Bilindiği gibi, Tanzimat döneminde Osmanlı deniz gücü kalyon, korvet, firkateyn, navi, brik, uskuna, kotra ve mistika türünden gemilerden meydana gelmekteydi. Bütün bu gemiler yelkenli olup, devirlerinin son numuneleri idiler. 1827'de Osmanlı deniz gücüne katılmaya başlayan buharlı gemiler, Tanzimat ile birlikte yavaş yavaş yelkenli gemilerin yerlerini almaya başlamışlar, kısa bir süre sonra ise vapurların sayısı ondokuza yükselmiştir. Osmanlı Devleti'nde yelkenli gemilerden buharlı gemilere geçiş süreci, beraberinde bazı problemleri de getirmiştir. Nitekim, denizlerde seyr-ü sefer yapmakta olan buharlı gemilerin en önemli problemlerinden birisini yakıt sorunu oluşturmuştur³⁷⁷.

Osmanlı Devleti'nde maden kömürünün bulunuşu 1829 yılına tesadüf etmekle birlikte bu madenin devlet tarafından işletilmeye başlanması ancak 1848 tarihinde mümkün olabilmıştır. Bu tarihe kadar buharlı gemilerde İngiliz *Newcastle* kömürü kullanılmaktaydı. 1830'lu yıllarda Osmanlı donanmasının buhar gücünü kullanmaya başlamasıyla Zonguldak-Ereğli kömür madenleri yavaş yavaş ön plana çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde kömür madenlerinde 10.000 civarında işçi istihdam edilmiş ve bu rakam Cumhuriyet döneminde birkaç katına ulaşmıştır. Ereğli Maden havzasındaki çalışmalar 1848 yılında başlamış ve 1940'a kadar çeşitli idarî rejimlerin bünyesinde devam etmiştir. 1865 yılından itibaren kömür madeni Bahriye Meclisi tarafından idare edilmiş ve böylelikle Tersane, Tophane ve Deniz filosunun gittikçe artmakta olan kömür ihtiyacı zor şartlar altında

³⁷⁶ BOA, DH.MUİ, nr. 55-1/20.

³⁷⁷ Ali İhsan Gencer, "Doğu-Akdeniz'deki Türk Kömür Anbarları", Türk Denizcilik Tarihi Araştırmalar, İstanbul 1986, s. 16-19.

da olsa buradan temin edilmeye çalışılmıştır. Geri kalan miktar ise yine eskiden olduğu gibi İngiltere'den ithal edilmeye devam etmiştir³⁷⁸.

Ereğli kömür havzasının Bahriye idaresine geçmesinden sonra, maden kömürünün üretiminde önemli miktarda bir artış olmuştur. Kömür üretim işi genellikle Fransız şirketleri tarafından yürütülmekteydi. Bu dönemde kömür üretiminin artışına paralel olarak vapur ve fabrika artışında da mesafe alınmıştır. Bu tarihe kadar sadece İzmir, Gemlik, Tekfurdağı, Trabzon gibi önemli merkezlere gidip gelen Türk kumpanyası, bu andan itibaren Trablusgarb, İşkodra, Girit, İskenderiye, Beyrut, Preveze gibi uzak mahallere de gidip gelmeye başlamıştır. Daha önce Türk gemileri bu yerlere gidip gelirken İngiliz kömürü kullanmakta idiler. 1870 yılına doğru bu mevkilere de Türk kömürleri depo edilmeye başlanmasıyla Doğu-Akdeniz'de Türk kömür anbarlarının temelleri atılmaya başlanmış oluyordu³⁷⁹.

Anbarlardan kömür alımı senet karşılığında olmakta idi. Alınan kömür miktarı deftere kaydedilir ve buna karşılık süvari kaptana bir senet verilirdi. Bahriye Meclisi, sonradan anbar kayıtlarını incelemek suretiyle alacaklı olduğu kimselerden parayı tahsil etme yoluna giderdi. Bazı durumlarda tüccardan alınan İngiliz kömürü şilin olarak hesap edilir ve Türk parası karşılığında deftere kaydolunurdu. Gerek Ereğli ve gerekse İngiliz maden kömürünün nakli devlet ve tüccar gemileri tarafından gerçekleştirilirdi. Devlet gemilerinin yetersiz kaldığı anlarda *Tersane-i Âmire* için kömür, Sadık Bey kumpanyası tarafından taşınırdı. Tüccar gemilerine gelince; bunlar genellikle mahallî gemiler olup, küçük çapta ve yelkenli idiler. Ereğli'den aldıkları kömürü İstanbul ve diğer mahallere taşırlardı. Bu küçük çaplı gemiler sonraları büyük kumpanyaların ortaya çıkması ile yerlerini kumpanya vapurlarına terketmek mecburiyetinde kalmışlardır. Bu kumpanyalar Asyan Uncuyan ve Karamanyan Şahinoğlu isimli Ermeni kumpanyaları idi³⁸⁰.

Kömür, anbarlarda *Tersâne-i Âmire* vapurları, *İdâre-i Mahsûsa* vapurları ve *nafia* işleri için ayrı ayrı depolanırdı. Depolardan herhangi birinde kömür bittiği takdirde, bir başka depodan temin edilirdi. Nafia işleri için depolanan kömür, o

³⁷⁸ Gencer, a.g.e, s.196 vd.

³⁷⁹ Gencer, a.g.m, s. 20-21.

³⁸⁰ Ali İhsan Gencer, "Marine à Vapeur et Charbon Turc en Méditerranée Orientale XIX Siècle", *Revue de L'occident Müsülman et de la Méditerranée, Les Ottomans en Méditerranée Navigation, Diplomatie, Commerce*, 1er Semestre 1985, nr. 39, Aix-en Provence, s. 107-112.

bölgede bulunan kışla, hastahane, hamam, mektep ve imalathâne gibi kurumların ihtiyacını karşılamaya yönelikti. Buna mukabil sadece *Kal'a-i Sultaniye*'de tesis edilen kömür anbarında *Tophâne-i Âmir*e malı kömür depo edilirdi. Doğu-Akdeniz'de bulunan kömür anbarlarını iki gruba ayırmamız mümkündür. Bunlardan birinci grubu komodorlukların bulunduğu deniz üslerindeki kömür anbarları teşkil eder. Bu anbarlarda birkaç harp gemisi mutlaka bulunurdu ki bunlar; İzmir, Girit (Suda), Rodos, Selanik, Preveze (Morto), İškodra (Bar, Draç), Port-Said, Trablusgarp (Tripoli) limanlarındaki kömür anbarlarıdır. Bu anbarlar diğerlerine göre daha büyüktü ve deniz trafiğinin yoğun olduğu limanlarda bulunuyordu. İkinci grubu teşkil eden anbarlar ise; Çanakkale, Midilli, Sakız, Sisam, Çeşme, Marmaris, İstanköy, Antalya, Mersin, İskenderun, Beyrut, Tripoli (Suriye), Magosa, Limasol, Kavala (Kiremitlik) ve Karaağaç Limanlarında bulunuyordu³⁸¹.

1895 yılına kadar Limni'de kömür, kiralanmış olan bazı depolarda bloke ediliyordu. Etrafları ev ve işyerleri ile çevrili olan bu depoların meydana gelebilecek muhtemel bir yangında etrafa zarar verebilme ihtimallerinin yüksek olması, çalınma ihtimali ve anbarlara ödenen kiranın önemli bir yekün tutması gibi nedenlerle Limni'de müstakil bir kömür anbarının inşa edilmesi *Hükümet-i Mahalliye*'ce, 1894'de Bahriye Nezâreti'ne intikâl ettirilmiş ve 25 Ocak 1895 (29 Receb 1312)'de alınan karar dahilinde Limni'de bir maden kömürü anbarının inşası için bütçeden 5.803 kuruş ödenek ayrılması hususunda *irâde* çıkartılmıştır³⁸².

Her limanda kömür anbarlarından sorumlu olan bir liman reisi bulunuyordu. Liman reislerinin bulunmadığı yerlerde ise yetki anbar memurlarındaydı. Komodorlukların bulunduğu yerlerde liman reislerinin üstünde bir komodor bulunmaktaydı ve liman reisi gerekli bilgileri komodora vermekteydi. Komodor da kendisine verilen bu bilgileri Akdeniz Filosu Komutanlığı'na iletir, bu bilgiler oradan İstanbul'daki Bahriye Meclisi'ne giderdi³⁸³.

³⁸¹ Gencer, a.g.m, s. 23 vd.

³⁸² BOA, İ. BH, nr. 2/1312 Ş. 12 Mayıs 1325 (25 Mayıs 1909) tarihinde Limni'de bulunan kömür anbarı ve iskelesinin tamiri için Belediye ve Meclis-i idâre-i Liva tarafından yapılan *keşf-i evvel raporu* mücibince lüzum eden 1200 kuruş 30 paranın liman hasılatından harcanması kararlaştırılmıştır (bkz. DMA, MBN, nr. 664/356).

³⁸³ Gencer, a.g.m, s. 24 vd.

1880'li yıllarda İstanbul'dan Limni'ye maden kömürü nakleden vapurlardan birisi de Eser-i Cedîd Vapuru olmuştur³⁸⁴. Çeşitli nedenlerle Ege Denizi'nde bulunan yabancı gemiler, zaman zaman kömür ihtiyaçlarını Limni'deki kömür anbarından karşılamışlardır. Meselâ 10 Ekim 1895 (21 *Rebiülâhir* 1313)'de adada bulunan İngiliz Donanmasının kömür ihtiyacının karşılanması için İstanbul'dan yabancı gemilerle Limni'ye 4.500 ton maden kömürü nakledilmiştir³⁸⁵.

4 Şubat 1911'de İzmir'in Talimhâne Meydanı'nda bulunan yaklaşık 8.000 ton İngiliz kömürünün 3.600 tonluk kısmının Akdeniz'de bulunan *tarassud sefayinine* sarf edilmek üzere Limni ile birlikte İskenderun, Beyrut, Rodos, Bodrum, Marmaris, Sisam, Sakız, Midilli ve Ayvalık kömür anbarlarına sevk edilmesi düşünülmüştür. Buralardaki anbarlara gönderilmesi gereken kömürün nakli için ise vapur ya da yelkenli gemilerin kullanılması düşünülmüş ve bunun için iki ayrı nakliye masrafı cedveli hazırlanarak, İzmir Liman Reisi Mustafa Lütfi imzasıyla, Bahriye Nezareti'ne gönderilmiştir. Buna göre kömürün vapur ile sevk edilmesi durumunda 142.976 kuruş; yelkenliler ile sevk edilmesi durumunda ise 98.900 kuruş nakliye masrafı olacağı anlaşılmıştır³⁸⁶.

TABLO-XII			
İZMİR'DEN LİMNİ VE DİĞER LİMANLARA GÖNDERİLECEK OLAN İNGİLİZ MADEN KÖMÜRÜNÜN MİKTARI VE NAKLİYE MASRAFLARI			
Gideceği liman	Miktarı (ton)	Vapur ile Masrafı (kr.)	Yelkenli ile Masrafı (kr.)
İskenderun	500	28.500	16.625
Beyrut	500	28.500	16.625
Rodos	350	14.962,5	9.450
Bodrum	350	14.962,5	8.750
Marmaris	400	17.100,5	12.000
Limni	200	7.600,5	6.000

³⁸⁴ BOA, Y.PRK.ASK, nr. 54/84.

³⁸⁵ BOA, Y.PRK.ASK, nr. 107/34; 107/39.

³⁸⁶ DMA, MBN, nr. 669/128.

Sisam	200	7.600,5	5.000
Sakız	350	9.975	7.700
Midilli	500	14.250	11.000
Ayvalık	250	7.125	5.750
Toplam	3.600	142.976	98.900

1911 (1330)'de Ege'de bulunan Osmanlı donanma ve torpido filotilloları için, Mëndros Limanı bir hareket merkezi haline getirilmiştir. Bu nedenle donanmanın su ihtiyacınının karşılanması için limanın yanındaki arazinin boru döşenmek üzere istimplâkine ve mevcut kömür deposuna ek olarak da limanda yeni bir kömür deposunun inşa edilmesine karar verilmiştir³⁸⁷.

D) Limni ve Bağlı Mahallerinde Vakıfların Ekonomik Durumu

Bilindiği gibi vakıf tahsis olunan şeyler manasına gelen bir tabirdir. Bu tabir, cami, mescid, tekke, medrese, imaret gibi dinî müesseselerle hayır müesseselerinin masrafı karşılığı olarak muhayyen bir mülkün veya paranın gelirini tahsis etmek manasına kullanılırdı. Vakıf olunan şey satılmaz, miras olarak kalmaz, kimse tarafından müdahale edilemez ve devletin himayesinde bulunurdu. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde vakfiyeler karşılıklı yardımlaşma esasına dayanan, medenî birer müessese olarak düşünülmüşlerdir³⁸⁸.

Osmanlı İmparatorluğu dahilinde gerek padişahlardan ve gerekse sâir şahıslar tarafından tesis olunmuş pek muazzam vakıflar vardı. Bu cümleden olmak üzere Akdeniz adalarının bir çoğunda vakıflar mevcut olup, Limni ve bağlı mahallerinde de bazı vakıfların bulunduğu görülmektedir. Limni Adası'nda tespit edebildiğimiz bu vakıfların en önemlisi Köprülü Mehmed Paşa'nın tesis etmiş olduğu vakıftır³⁸⁹. Köprülü Mehmed Paşa Bozcada'da da vakıf tesis etmiştir. Burada Köprülü Mehmed Paşa'nın inşa ettirdiği eserler 1 cami, mektep, 34 oda, 1 han, 1 hamam, 1 kahve, 1

³⁸⁷ İlgili vesikada suyun nereden getirileceği belirtilmemiştir (bkz. BOA, DH.İD, nr. 135-1/44).

³⁸⁸ Ahmed Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikâtında Vakıf Müessesesi*, (OSAV), İstanbul 1996, s. 41.

³⁸⁹ 15 Eylül 1656'da sadârete getirilen Köprülü Mehmed Paşa, 31 Ekim 1661'de Edirne'de vefat ettiğinde Limni, Yanova, Köprü, Osmancık, Merzifon, Akhisar, Bilecik ve daha başka yerlerde zengin vakıflar bırakmıştır (bkz. M.Tayyib Gökbilgin, "Köprülüler", İA, c. VI, s. 897; Vahid Çabuk, *Köprülüler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988, s. 70).

ahır, 1 kuyu, 55 dükkân, 9 değirmen, 1 fırın olarak sıralanmaktadır³⁹⁰. Bozcaada'da Köprülü Mehmed Paşa Vakfı'ndan başka Melik Mehmed Paşa, *Hâdimi-zâde* Ahmed Ağa, Alaybeyi Ahmed Ağa ve Emir Abdullah Ağa vakıfları da bulunuyordu. İmroz'da ise Gazi Sultan Süleyman vakfı mevcuttu³⁹¹.

Limni'de Mustafa Kethuda isimli bir şahsın da kale varoşunda tarihi tespit edilemeyen bir cami yaptırdığı bilinmektedir. Ancak bu cami geçirdiği bir yangın sonucunda büyük zarar görmüş ve kullanılamaz hale gelmiştir. Bundan başka *Defteri Hakanî Emîni* Mustafa'nın da Limni Adası İskelesi'nin önünde bir çeşmesi bulunmaktaydı³⁹². Limni'de Yunan işgalinden sonraki yıllarda, 7 Nisan 1914 (11 *Cemâziyelevvel* 1332)'de adadaki *Niyâzi-i Mısri* Camii ile dergâhından başka Kornoz Karyesi'nde bulunan cami, kasabadaki Hacı Hasan Ağa Camii ve yine kasabadaki Köprülü Vakfı'na ait bulunan iki dükkân, Rumlar tarafından yol açmak ve kilise yapmak üzere yıkılmışlardır³⁹³.

Limni'de bulunan vakıfların, diğer pek çok Osmanlı şehir veya kasabalarında olduğu gibi, adadaki sosyal ve ekonomik sorunlara ciddi anlamda katkılarının olduğu bilinmektedir. Meselâ 24 Kasım 1862 (2 *Cemâziyelâhir* 1279)'de Limni'nin su yollarının tamiri için gerekli olan 35.000 kuruşun 25.000 kuruşluk kısmı adanın zenginlerince karşılanırken geri kalan 10.000 kuruşluk kısmı Köprülü Mehmed Paşa vakfından sağlanmıştır³⁹⁴. Kayıtlarda Limni'de bulunan evkaf komisyonuna dair ayrıntılı bir bilgiye tesadüf edilemezken, Bozcaada ve İmroz kazalarındaki evkaf komisyonları belirtilmiştir. Buna göre bu komisyonlar birer reis ile dörder azadan meydana gelmekteydiler³⁹⁵:

³⁹⁰ Cengiz Orhonlu, "1657 Tarihli Bozcaada Tahriri ve Adadaki Türk Eserlerine Ait Bazı Notlar", *İÜTD*, sa. 26, sene 1972, s. 67-64.

³⁹¹ BOA, EV, nr. 15435.

³⁹² Ömer İşbilir, "Ege Adaları'nda Sosyal Yapı", *Ege Adalarının İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı*, Ed. İdris Bostan, SAEMK, s. 125-126.

³⁹³ BOA, HR.SYS, nr. 2056/6, lef: 2.

³⁹⁴ BOA, BEO.A.MKT.UM, nr. 622/99.

³⁹⁵ CBSS, sene 1321, s. 179, 182; 1907 (1325) yılında Limni Sancağı evkaf idâresi'nde en düşük ücretli olan odacının aylık maaşı 20 kuruştur (bkz. BOA, ŞD, nr. 182/43).

TABLO-XVIII**1903'DE LİMNİ SANCAĞI'NA BAĞLI OLAN BOZCAADA VE
İMROZ'DAKİ EVKAF KOMİSYONU ÜYELERİ**

Bozcaada	İmroz
Reis Nâib Efendi	Reis Kâimmakam Efendi
Aza Banka Muhasebi Kâtibi Hasan Efendi	Aza Mahkeme reisi Âşir Bey
Aza nüfus memuru Mehmed Efendi	Aza Mal Müdürü Efendi
Aza şer'iyeye kâtibi Râif Efendi	Aza İmam Hafız Edhem Efendi
Aza Hafız İbrahim	Aza Banka Kâtibi Ali Râgıp Efendi

Diğer büyük adalara nazaran daha az sayıda olan Limni ve bağlı mahallerindeki vakıfların ilk tesis edilişi ve işlevleri ayrı birer çalışma konusunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte arşiv çalışmalarımız sırasında karşımıza çıkan bu vakıfların gelir gider defterleri çalışmamızın ağırlık noktasını teşkil etmiştir. XIX. yüzyılın ilk yarısında Limni ve bağlı mahallerindeki vakıflar ile ilgili bilgilere ulaşmamız ise mümkün olamamıştır. Bu hususta edindiğimiz ilk bilgi 1863 yılında Köprülü Vakfı'na bağlı muhtelif tarla, mera, yel değirmeni, dükkân gibi vakıflardan elde edilen gelirleri gösteren fakat bunlar hakkında herhangi bir bilgi olmayan vesikadır. Bu vesikaya göre Limni'nin Kondiye Karyesi'nde 1279 yılı Şevval ayı başından (21 Mart 1863) Zilhicce'sinin sonuna kadar (16 Haziran 1863) geçen üç aylık süreçte Köprülü Mehmed Paşa vakfı'na ait akarâtan ferağ resmi olarak 455 kuruş 30 para, intikâlât harcı olarak da 14 kuruş tahsil edilmiştir³⁹⁶. Bahsi geçen vakıfların 1882 ile 1907 yılları arasındaki muhtelif ay ve yıllardaki gelirleri ile personeline ödenen maaş ve diğer masrafları ise şu şekilde olmuştur:

1298 Kânun-ı Sâni ayı boyunca (13 Ocak-12 Şubat 1883) bir aylık sürede icâre-i müeccele, yani bir vakıf için aylık veya yıllık verilen kira bedeli olarak Limni'deki Köprülü Mehmed Paşa Vakfı'na ait musakkafâtan* 99 kuruş 30 para kira

³⁹⁶ BOA, EV, nr. 18282.

* *Musakkafât*: Üstü örtülü, tavanlı ev, dükkân ve emsâli gayr-ı menkûller hakkında kullanılan tabirdir (bkz. Pakalın, a.g.e, c. II, s. 636).

***Müstegellât-ı mevkufe*: Hayır müesseselerinin idâresi için gereken gelir karşılığı olmak üzere vakfedilmiş olan musakkafâtan başka, tarla vesâir mal yerinde kullanılır bir tabirdir (bkz. Pakalın, a.g.e, c. II, s. 630).

tahsil olunurken; Bozcaada'daki Köprülü Mehmed Paşa vakfına ait olan *musakkafât*tan da 11 kuruş gelir temin edilmiştir. Yine Bozcaada'da aynı vakfa ait olan *musakkafât* ve *müstegellât-ı mevkufe*** hâsılatından *icâre-i müeccele* 205 kuruş 25 para tahsil edilmiş ve bu gelir Han Camii ile Kale Çeşmesi'nin tamiri için sarfedilmiştir. Bozcaada'da bulunan Alaybeyi Vakfı'ndan *icâre-i müeccele* olarak tahsil edilen 205 kuruş 25 paralık *musakkafât* ve *müstegallât-ı mevkufe* hâsılatı ile *Hâdimi-zâde* Vakfı *musakkafât*ından elde edilen 143 kuruş, Alaybeyi Camiinin masraflarına harcanmak üzere tahsis edilmiştir³⁹⁷.

1298 *Şubat*'ında (Şubat-Mart 1883) Limni'deki Köprülü Mehmed Paşa evkâfına dahil bulunan *musakkafât* ve *arâzi-i mevkûfeden* 358 kuruş, İmroz'da arazi yoklama hâsılatından 10.000 kuruş; Limni'de Köprülü Mehmed Paşa Vakfı'na ait *musakkafât*tan *icare-i müeccele* 79 kuruş 20 para, bağlardan 14 kuruş 20 para, tarladan da 3 kuruş 10 para ve Limni'deki *musakkafattan müstegellât-ı mevkufe* hasılatı olarak 163 kuruş 20 para; Han Camii'ne ait bulunan üç mağazadan 60 kuruş icar olmak üzere toplam 320 kuruş 30 para tahsil edilmiş ve bu para Han Camii ile Kale Çeşmesi'nin tamirine sarf olunmuştur. Bozcaada Alaybeyi Camii vakfına ait *musakkafât*tan 66 kr. *icâre-i müeccele*; Melikpaşa vakfına ait *musakkafât*tan 134 kuruş *icâre-i müeccele* ve Emir Abdullah Vakfına ait *musakkafât*tan 15 kuruş *icâre-i müeccele*; bağlardan 25 kuruş 20 para; tarlalardan 6 kuruş olmak üzere toplam 261 kuruş 20 para tahsil edilmiş ve Alaybeyi Camii'nin tamirine tahsis edilmiştir³⁹⁸.

1303 *Kanun-ı Sâni*'sinde (Ocak-Şubat 1888) ferağ ve intikâlât harcı olarak; Limni'de Köprülü Mehmed Paşa Vakfı'na ait *musakkafât*tan 1.022 kuruş 3 para; İmroz Kazası Gazi Sultan Süleyman Vakfı'na âit *musakkafât*tan da 780 kuruş olmak üzere toplam 1.801 kuruş 43 para tahsil edilmiş ve bu paranın 901 kuruş 1,5 parası gelir kalemine yazılırken; 901 kuruş 1,5 parası da hazineye gönderilmiştir³⁹⁹.

1310 *Teşrin-i Sâni* başından (13 Kasım 1894) 1313 yılı başına değin (13 Mart 1897) geçen 3 yıllık dönemde, Limni'de Köprülü Mehmed Paşa Evkâfi'na ait *arazi-i mevkûfeden* ferağ ve intikâlât harcı olarak 5.229 kuruş 36 para tahakkuk etmiş, buna mukâbil bu miktarın ancak 4629 kuruş 36 parası borçlulardan tahsil

³⁹⁷ BOA, EV, nr. 25359.

³⁹⁸ BOA, EV, nr. 25373.

³⁹⁹ BOA, EV, nr. 26911.

edilebilmiştir. Bozcaada'daki Köprülü Mehmed Paşa Vakfî'na ait *arâzi-i mevkûfeden* 25.154 kuruş 17 para, Köprülü Mehmed Paşa Vakfî *musakkafâtından* 1.782 kuruş 30 para; Melik Paşa Vakfî *musakkafâtından* 1.120 kuruş, *Hadimi-zâde* Ahmed Ağa Vakfî *musakkafâtından* 3.040 kuruş; Alaybeyi Ahmed Ağa Vakfî *musakkafâtından* 1.048 kuruş ve Emir Abdullah Ağa Vakfî *musakkafâtından* da 312 kuruş 20 para olmak üzere toplam 7.303 kuruş 10 para gelir elde edilmiştir.

Bozcaada Kazası'nda ferağ ve intikâlât harcı tahsili olarak Köprülü Mehmed Paşa Vakfî *musakkafâtından* 2.862 kuruş 30 para, Melik Mehmed Paşa Vakfî *musakkafâtından* 1.163 kuruş, *Hâdimi-zâde* Ahmed Ağa Vakfî *musakkafâtından* 243 kuruş, Alaybeyi Ahmed Ağa Vakfî *musakkafâtından* 1.050 kuruş ve Emir Abdullah Ağa Vakfî *musakkafâtından* da 79 kuruş 10 para olmak üzere toplam 5.398 kuruş gelir elde edilmiştir. Ayrıca Bozcaada'da sarfolunan *icâre-i müeccele* varaka ederi 399 kuruş, Melik Mehmed Paşa ve Emir Abdullah Ağa *musakkafâtından* istirdât bedeli olarak da 538 kuruş tahsil edilmiştir.

İmroz kazası'nda Gazi Sultan Süleyman Vakfî'na ait *arazi-i mevkûfeden* ferağ ve intikalât harcı 17.640 kuruş 4 para, Hamidiye Camii imam ve hattabı Hafız Edhem Efendi'ye intihab olunan *arazi-i mevkûfeden* de 440 kuruş icâr alınmıştır.

Böylelikle Limni Sancağı'ndaki evkâfın 1894-1897 yılları arasındaki üç yıllık toplam geliri 62.949 kuruş 25 para olmuştur. Buna mukâbil aynı süreçte mevcut sandık 36 kuruş 10 para olurken, bu miktarın 42.877 kuruş 24 paralık kısmı maaş olarak ödenmiş, 5.300 kuruşu Evkaf Nezâreti'ne ve 1.193 kuruş 10 para da evkaf muhasebeciliğine irsal edilmiştir. Aynı tarihte Limni'de Rodos ile birlikte 13.542 kuruş 21 para şahıslarda zimmet olarak gösterilmiştir⁴⁰⁰.

1313 yılı *Kanun-ı Evveli* başından Şubat ayının sonuna kadarki (13 Aralık 1897-12 Mart 1898) üç aylık süreçte Limni'de Köprülü Mehmed Paşa Vakfî'na ait olan *arazi-i mevkûfeden* 169 kuruş 11 para ferağ ve intikalât harcı, *musakkafâtından* 5 kuruş 20 para *icâre-i müeccele* ve buğday satışından da 198 kuruş 30 para *icâre-i vahide*, yani vakıf mütevellisi tarafından ay ve sene gibi kısa bir müddet tayiniyle vakıf kirası tahsil edilmiştir. Bu tarihte bir önceki aydan devreden 36 kuruş 10

⁴⁰⁰ BOA, EV, nr. 28208.

paralık mevcut sandık ile birlikte 410 kuruş 11 paraya ulaşan toplam gelirin 253 kuruş 10 parası maaş olarak ödenmiştir⁴⁰¹.

1316 yılı *Martı* başından *Mayıs* ayının sonuna kadarki (14 Mart-13 Haziran 1900) üç aylık süreçte Limni'de Köprülü Mehmed Paşa Vakfı'na ait *musakkafât*tan 16 kuruş *icâre-i müeccele*, 62 kuruş 35 para *mukataa* ve *arâzi-i mevkûfeden* de 1.648 kuruş 3 para ferağ ve intikâlât harcı olarak alınmıştır.

İmroz'da Gazi Sultan Süleyman Vakfı'na ait *arazi-i mevkûfeden* ferağ ve intikâlât harcı olarak 2.900 kuruş tahsil edilmiştir.

Bozcaada'daki Alaybeyi Ahmed Ağa Vakfı *musakkafât*ından 676 kuruş 23 para ve Emir Abdullah Ağa Vakfı *musakkafât*ından da 336 kuruş ferağ ve intikâlât harcı tahsil olunmuştur.

Böylelikle bir önceki aydan devreden 30 kuruş 17 para bakiyyeli sandıkla zikredilen dönemin toplam evkaf geliri 5.669 kuruş 38 para olarak gerçekleşmiştir ki bu paranın 5.537 kuruş 8 paralık kısmı ile maaş ödemeleri yapılmıştır⁴⁰².

1317 yılı *Haziranı* başından *Ağustos* sonuna kadar (14 Haziran-13 Eylül 1901) geçen üç aylık süre zarfında Limni Sancağı'ndaki evkafın gelir ve gider kalemleri şöyle olmuştur:

Limni'de Köprülü Mehmed Paşa vakfı'na ait arsadan *icâre-i müeccele* olarak tahakkuk eden 7 kuruş 10 para ile yine aynı vakfın *arâzi-i mevkûfesinden* tahakkuk eden 359 kuruş 30 para ferağ ve intikâlât harcı tahsil edilememiştir.

Bozcaada'daki *musakkafât* ve *müstegellâttan* 79 kuruş *icâre-i müeccele* toplanmıştır.

İmroz'daki Camii hademesi için evkaf hazinesinden 1317 yılı için havâle edilmesi gereken 3.120 kuruş gönderilmemiştir.

Bir önceki aydan devreden 1.208 kuruş 3 para bakiyyeli sandık ile birlikte bu dönemin toplam geliri 4.773 kuruş 3 para olarak tahakkuk etmesine rağmen bu miktarın sadece 1.286 kuruş 3 paralık kısmı tahsil edilebilmiştir⁴⁰³.

1317 yılı *Eylül* başından *Teşrin-i Sâni* sonuna kadar (14 Eylül-13 Aralık 1901) geçen üç ay zarfındaki gelir ve gider bilançosu aşağıdaki gibi olmuştur:

⁴⁰¹ BOA, EV, nr. 28993.

⁴⁰² BOA, EV, nr. 29396.

⁴⁰³ BOA, EV, nr. 29747.

Limni'de Köprülü Mehmed Paşa Vakfi'na ait arsadan *icâre-i müeccele* olarak 7 kuruş 10 para, aynı vakfa ait *arazi-i mevkûfed*den ferağ ve intikâlât harcı olarak 359 kuruş 30 para ve varaka ederi olarak da 10 kuruş tahsil edilmiştir.

İmroz'daki Gazi Sultan Süleyman Vakfına ait *arâzi-i mevkûfed*den 633 kuruş ferağ ve intikâlât harcı ve 1 kuruş 20 para *icâre-i müeccele* varaka ederi tahsil edilmiştir. Burada bulunan Cami hademesi için Maliye Nezâreti'nden gönderilmesi gereken 3.120 kuruşluk miktar bir önceki dönemde olduğu gibi tahsil edilememiştir.

Bozcaada *arâzi-i mevkûfe* icârından olan ve *müdür-i sabık* Mustafa Efendi'nin zimmetinde bulunan 5.493 kuruş 20 para ile Ligor Aristo'nun zimmetinde bulunan 23 kuruş 30 para adı geçen şahıslardan icra yoluyla alınmıştır. *Arâzi-i mevkûfe* kirâcılarının buğday satışından 5.390 kuruş 12 para *icâre-i vâhide*, Han Camii altındaki dükkânda kirâcı olan Ali Bey'den 89 kuruş 30 para *icâre-i vâhide* olarak tahsil edilmiştir. Yine Bozcaada'da *icâre-i müeccele* olarak *Hâdimi-zâde* Ahmed Ağa Vakfi *musakkafâtından* 793 kuruş 15 para, Melik Mehmed Paşa Vakfi *musakkafâtından* 316 kuruş 15 para, Alaybeyi Ahmed Ağa Vakfi'ndan da 278 kuruş 20 para tahsil edilmiştir. Adada iki mağazadan icar olarak 2.599 kuruş 15 para tahakkuk etmesine rağmen bu miktarın 866 kuruş 15 paralık kısmı tahsil edilebilmiştir. 55 kuruşluk varaka ederi ve geçen dönemden devreden 11 kuruş 3 para sandık ile birlikte Limni Sancağın'daki vakıfların zikredilen dönemdeki geliri 19.182 kuruş 5 para olarak tahakkuk etmiş; ancak bu paradan 14.329 kuruş 5 paralık bir kısım tahsil edilebilmiştir ki bunun 5.788 kuruş 20 parası maaş ödemelerine sarfolunurken 8.036 kuruş tutarındaki para Evkaf Nezaretine irsal olunmuştur. Bir sonraki aya devreden mevcut sandıktaki miktar da 504 kuruş 16 para olarak kayıtlara geçmiştir⁴⁰⁴.

Limni Sancağı'da 1318 *Kanun-ı evveli* başından *Şubatı* sonuna kadar (14 Aralık 1902-13 Mart 1903) geçen üç aylık süreçteki gelir ve gider bilançosuna göre:

Evkaf müdürü iken vefat eden Mustafa Efendi'nin zimmetindeki 3.793 kuruş 26 paranın 1.000 kuruşluk kısmı tahsil edilmiştir.

Bozcaada'da Derviş Mehmed'den, ikâmet ettiği Köprülü Mehmed Paşa Vakfi'na ait hane için 1.760 kuruş icâr alınmıştır.

⁴⁰⁴ BOA, EV, nr. 29794.

İmroz'da Hamidiye Camii imam ve hattabı için Evkaf Nezareti'nden gönderilmesi icap eden 2.240 kuruşun 1.200 kuruşu tahsil edilebilmiştir.

İlgili tarihte bir önceki aydan devreden 15.226 kuruş 2,5 paralık mevcut sandıkla tahakkuk eden 23.019 kuruş 28 paraya karşılık 19.186 kuruş 2,5 para tahsil edilebilmiş; bu miktarın 3.518 kuruş 33 parası maaş olarak ödenirken 3.002 kuruşu Evkaf Nezâreti'ne irsal edilmiş ve 12.660 kuruş 9,5 para mevcut sandıkta kalmıştır⁴⁰⁵.

1323 yılı *Eylül*'ü başından *Teşrin-i Sâni* sonuna değin (14 Eylül-13 Aralık 1907) geçen üç ay zarfında Limni Sancağı evkâfındaki gelir ve gider bilançosu aşağıdaki gibi olmuştur:

Limni'de Köprülü Mehmed Paşa Vakfı'na ait *arazi-i mevkûfeden* ferağ ve intikâlât harcı olarak 1050 kuruş 20 para, arsa'dan da *icâre-i müeccele* olarak 18 kuruş tahsil edilmiştir.

Bozcaada'da Alaybeği Ahmed Ağa Vakfı *musakkafâtından* 81 kuruş ve Köprülü Mehmed Paşa Vakfı *musakkafâtından* da 90 kuruş 15 para ferağ ve intikâlât harcı olarak tahsil edilmiştir. Bu vakfa ait hânedeki kiracı olarak ikâmet etmekte bulunan Balcı Mehmed Ağa'dan icar olarak tahakkuk eden 400 kuruş ile Kuyucu Mahmud ve Çardaklı Hüseyin'in zimmetlerinde bulunan 190 kuruş tahsil edilememiştir. Yapılan kira mukâvelenâmelerinin bedeli olarak 20 para gelir kalemine yazılmıştır. Böylelikle zikredilen tarihte geçen aydan devreden 4.384 kuruş 31 paralık sandıkla birlikte 7.289 kuruş 26 para olarak tahakkuk eden toplam gelirin 6.699 kuruş 26 parası tahsil edilebilmiş ve bu paranın 1.598 kuruş 14. parası maaş olarak ödendikten sonra mevcut sandık olarak kasada 1.916 kuruş 12 para kalmıştır⁴⁰⁶.

İmroz'da Sultan Süleyman Vakfı *arazi-i mevkûfesinden* 1.074 kr. 20 pr. ferağ ve intikâlât harcı olarak tahsil edilmiştir.

XIX. yüzyılda Limni Adası'nın ekonomik durumu ve vakıfları hakkında verdiğimiz bu bilgilerden sonra, şimdi, Büyük devletlerin Ege'deki faaliyetleri, Limni'nin Yunanistan tarafından işgali ve Lozan Andlaşması ile Limni'nin Yunanistan'a bırakılmasını açıklamaya çalışalım

⁴⁰⁵ BOA, EV, nr. 29997.

⁴⁰⁶ BOA, EV, nr. 30841.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
EGE ADALARININ OSMANLI HAKİMİYETİNDEN ÇIKIŞI,
LİMNİ'NİN STATÜSÜ VE YUNANİSTAN TARAFINDAN İŞGALİ

A) Makedonya Meselesinden Dolayı Limni'nin Büyük Devletler Tarafından İşgali

Bilindiği gibi Makedonya; Osmanlı Devleti'nin yaklaşık olarak Selanik, Manastır ve Kosova illerinin topraklarını kapsayan bölgeye denilmekteydi. Osmanlıların *Rumeli* adını verdikleri bölgenin bir kısmına verilen bu ad, ilk defa Berlin Antlaşması'ndan sonra Balkanlılar tarafından kullanılmaya başlanılmıştır. Bölgede Türkler, Rumlar, Bulgarlar, Sırp, Ulahlar, Arnavutlar, museviler bir arada yaşamaktaydılar. Etnik yapının bu derece karışık olması Osmanlı Devleti'ni XIX. yüzyılın sonlarıyla XX. yüzyılın başlarında, çok uğraştıracak olan *Makedonya sorununun* ortaya çıkmasında başlıca neden olmuştur⁴⁰⁷.

1878 yılında imzalanan Berlin Andlaşması ile tekrar Osmanlı idâresine terkedilen Makedonya'da Ayestafanos Andlaşmasıyla başlayan Bulgar yayılma emelleri, bölgeyi tekrar ele geçirmeyi hedeflerken Yunan, Bulgar ve Sırp çetelerinin de politikalarının çatışma alanı haline gelmiştir. Osmanlı müslümanları ve musevileri için de kaybedilme tehlikesi ile karşı karşıya kalan Balkanlardaki son Osmanlı toprağı olmuştur. Osmanlı Devleti, Makedonya adıyla anılan bu toprakların, 1876 sonunda İstanbul'da toplanan Tersane Konferansı'nda söz konusu olduğunu görmüştür. Devletler, Bosna-Hersek için olduğu gibi, Rumeli için de ayrı bir reform programı hazırlamışlardır. Buna göre Rumeli toprakları iki bölgeye ayrılmış; birinci bölge Bulgaristan'ı, ikincisi ise Makedonya'yı içine almıştır. Buralarda yaşayan değişik etnisitedeki ahali din, mezhep ve ırk ayrımı yapılmaksızın idareye iştirak ettirilecek, devletler arası teminat altında özerk bir idarî yapı oluşturulacaktı. Bu taleplerin Osmanlı Devleti tarafından reddi, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. Ağır bir mağlubiyetle sona eren savaş neticesinde yapılan Berlin Antlaşması, bu reformları mecburî bir şekilde sokarak gündeme

⁴⁰⁷ Karal, a.g.e, c. VIII, s. 53; Rifat Uçarol, *Siyasî Tarih*, İstanbul 1985, s. 319.

getirmiştir⁴⁰⁸. Nitekim Osmanlı Devleti, 1880 yılında Büyük Devletlerin baskısı üzerine, Rumeli’de yapacağı ıslahat hakkında bir nizamnâme hazırlamış; ancak Makedonya’nın Girit örneğinde olduğu gibi elden çıkmasına yol açabileceği kaygısı, bu programın uygulama alanına konulmasına engel olmuştur⁴⁰⁹.

1902 yılında Bulgaristan ve Makedonya Komitası’nın kışkırtması ile 23 Eylül’de Makedonya’da ilk büyük ayaklanma (*Cum ‘a-i Bâlâ Ayaklanması*) meydana gelmiştir. Bunun üzerine Bâbiâli, bölgeye *umumi müfettiş* unvanıyla Hüseyin Hilmi paşa’yı, 8 Aralık 1902’de geniş yetkilerle donatılmış bir vali olarak buraya tayin etmeye karar vermiştir. Bâbiâli’nin, Viyana ve Petersburg hükûmetleri tarafından Makedonya’nın reformu için hazırladıkları ıslahat reformunu 23 Şubat 1903’de kabul etmesi meselenin çözümü yönünde geçici ümitler meydana getirmiştir. Ancak 2/3 Ağustos 1903 gecesi başlayan *Aya İlya* günü yortusu ayaklanması, *Bulgar Dahilî Makedonya İhtilâl Teşkilâtı’nın (İMRO)*, tam desteğini sağlamadan başlamış olmasının da etkisiyle kısa zamanda bastırıldıysa da, büyük devletlerin müdahaleleri önlenememiştir⁴¹⁰.

1903 yaz aylarında Balkanlar yeniden kanlı olaylara sahne olmaya başlamıştır. İngiltere ve İtalya’nın işe karışması üzerine Rusya ve Avusturya Ekim 1904’de bir araya gelerek *Mürzsteg Programı* adı verilen yeni bir ıslahat projesi hazırlamışlardır. Osmanlı Devleti, Makedonya’daki egemenliğine darbe vuracak bu programı kabul etmek istemediyse de Almanya haricindeki devletlerin artan baskıları üzerine bu ıslahat programını kabul etmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Rusya ve Avusturya, Makedonya’da Osmanlı Devleti’nin kurduğu Genel Müfettişlik örgütüne memurlar atamışlardır. Jandarma örgütünün başına da bir İtalyan Generali getirilmiştir. Makedonya bölgelere ayrılmış ve güvenlik, bu generalin emrinde Avusturya’lı (Üsküp), İtalyan (Manastır), Rus (Selanik), Fransız (Serez), İngiliz (Drama) subaylarının da bulunduğu jandarma birliklerine verilmiştir⁴¹¹. Bu programın uygulanmasının bölgedeki güvenlik yönünden bazı olumlu sonuçları görülmekle beraber, Makedonya’daki olayların önü alınamamıştır. Bunun üzerine

⁴⁰⁸ Kemal Beydilli, “Küçük Kaynarca’dan Yıkılışa”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, c. I, İstanbul 1994, s. 113-114; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi*, Türkiye Yayınevi, c. IV, İstanbul 1972, s. 344.

⁴⁰⁹ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Filiz Kitapevi, İstanbul 1985, s. 320.

⁴¹⁰ Beydilli, a.g.e, c.I, s. 114-115.

⁴¹¹ Uçarol, a.g.e, s. 321.

İngiltere, bu ıslahatı yeterli görmeyerek bölgede aynı zamanda malî ıslahatın da yapılması önerisini ortaya atmış ve 16 Ocak 1905’de Avusturya ve Rusya ile birlikte Osmanlı Hükûmeti’ne bir proje önermişlerdir. Bu projede Makedonya’nın gelirlerinin Osmanlı Bankası’nın kontrolü altına verilmesi isteniyordu. Bâbîâli, bu öneriye karşılık, gümrük ve askerî konular da dahil yeni bir proje önermiş; ancak İngiltere bu karşı öneriyi kabul etmemiştir. Neticede Büyük Devletler, Osmanlı maliyesini kontrol altına almak için 26 Ekim 1905’de devletler arası bir komisyon kurulmasına karar vermişlerdir. Osmanlı Devleti’nin bu komisyona karşı çıkması sonucunda Almanya dışındaki beş büyük devlet (İngiltere, İtalya, Fransa, Avusturya ve Rusya), baskı yapmak üzere ortaklaşa harekete geçmeyi kararlaştırmışlardır. Bu amaçla da, bu devletlerin Akdeniz’deki savaş filoları 2 Aralık 1905’de Midilli Adası’nın gümrük ve posta-telgraf dairelerini işgal etmiştir⁴¹². Aynı tarihte Midilli’deki filodan ayrılan 5 gemi, Yunanistan’ın Pire Limanı’nda demirli bulunan iki gemi ile 4 Aralık 1905’de yolda birleşerek, Limni’ye doğru hareket etmiştir⁴¹³. Osmanlı Hükûmeti’nin, Almanya’nın tavsiyesine uyarak *Vilâyât-ı Selâse* denilen Selanik, Manastır ve Kosova vilâyetlerindeki malî ıslahat esasını bazı değişikliklerle kabul etmiş olmasına rağmen, 6 Aralık 1905’de bu gemilerden Limni’ye yaklaşık 500 silahlı asker çıkartılmış ve adanın *Rüsûmat, Duyun-ı Umûmiyye ve Telgrafhâne binaları* işgal edilmiştir⁴¹⁴.

Midilli ve Limni işgali uzun süreli olmamıştır. Bâbîâli’nin dört maliye mümessilini *müşavir* ismiyle kabul etmesi ve bunlara bir de Türk müşavirin ilave edilmesi ile hazine işlerinin tanziminin Osmanlı Bankası’nın oralardaki şubelerine

⁴¹² Uçarol, a.g.e, s. 322; Danişmend, a.g.e, c. IV, s. 351. Midilli Adası’nın işgal edilmesi olayı resmi tutanaklara göre şu şekilde gelişmiştir: Pire’den hareket eden İngiltere, Avusturya, Fransa, İtalya ve Rusya Devletlerine mensup zırhlı ve torpidolardan meydana gelen 10 parça harp gemisi 2 Aralık 1905 (5 Şevval 1323) Cumartesi günü Midilli’ye varmış ve filo kumandanlığı tarafından gümrük ve telgrafhâne binalarının işgal edileceği mahallî hükûmete haber verilerek karaya 700 asker çıkartılmıştır. Kumandan gemisi olan İngiliz zırhlısına karadan telgraf kablosu çekilmiştir. Filo hareketsiz bir şekilde limanda demirli vaziyette bulunurken, Rusya torpidosu gece boyunca Midilli sahillerini teftiş etmiştir. Pazartesi gecesi Avusturya kruvazörü Pire’ye posta götürüp getirmiştir. Aynı gün Midilli’deki işgalin devam ettirilmesi için bir Fransız zırhlısı burada bırakılmış; diğerleri Salı gecesi Limni’yi işgal etmek üzere bu yöne doğru hareket etmişlerdir (bkz. BOA, Y.PRK.ASK, nr. 235/12).

⁴¹³ BOA, YA.HUS, nr. 496/32; nr. 496/43; Y.EE, nr. 5/153.

⁴¹⁴ BOA, YA.HUS, nr. 496/42; Y.MTV, nr. 281/59.

bırakılması sonucunda, Büyük Devletler 18 Aralık 1905’de Limni ve Midilli’deki işgali sona erdirmişlerdir⁴¹⁵.

B) Rodos ve 12 Adanın İtalya tarafından İşgali

1. İtalya İşgali

Adalar üzerindeki Osmanlı hakimiyetine ilk önemli saldırı İtalya’dan gelmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında millî birliğini kurarak Avrupa devletler topluluğuna katılan İtalya, ekonomik yayılma sahası olarak Osmanlı Afrika’sını hedef almıştır. Avrupa büyük devletlerinin de onayını alarak Trablus ve Bingazi’yi işgale karar veren İtalya Hükûmeti, 28 Eylül 1911 günü Bâbıâli’ye bir ultimatoma vererek işgal sırasında kendisine mukâvemette bulunulmaması için mahallî makamlara emir verilmesini talep etmiştir. Bu ultimatoma Bâbıâli tarafından reddedilmesi üzerine Trablusgarp’a kuvvet gönderen İtalyanlar, Osmanlı İmparatorluğu ile savaşa girmişlerdir (29 Eylül 1911). Bağlı bulunduğu Üçlü ittifak üyesi Avusturya ve Almanya ile birlikte Üçlü İtilaf Devletleri olan İngiltere, Rusya ve Fransa’ya da Balkanlarda statükonun korunacağı, Osmanlı Avrupa’sının parçalanmaması politikasına sadık kalacağı konularında teminat vermiştir⁴¹⁶.

İtalya kuvvetleri, Trablusgarp’ta beklemediği bir direnme ile karşılaşmış ve aylar süren uğraşlarına rağmen, sahilde küçük bir toprak parçasını ele geçirmekle beraber büyük saldırısında yerli halktan 2.500 kişiyi öldürmüştür. İtalya’nın bu insanlık dışı hareketi Avrupa ve Dünya kamuoyunda büyük bir yankı uyandırmıştır⁴¹⁷. İtalya, bu başarısızlık üzerine hem Trablusgarp’a gönderilen yardımları kesmek ve hem de Osmanlı İmparatorluğu’nu barışa zorlamak için savaşı Ege Denizi’ne nakletmeye karar vermişlerdir. İtalya’nın kablo gemisi adalar arasındaki haberleşmeyi sağlayan telgraf kablolarını kesmiştir⁴¹⁸. Toplam 27

⁴¹⁵ BOA, YA.HUS, nr. 497/28; Y.PRK.ASK, nr. 235/21; A.H. De Groot, “Limni”, EI, c. V, s. 764.

⁴¹⁶ Şerafettin Turan, “Rodos ve 12 Ada’nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı”, Belleten, Ocak 1965, c. XXIX, s. 86.

⁴¹⁷ İsrail Kurtcephe, Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916), TTK, Ankara 1995, s. 148 vd.

⁴¹⁸ BOA, DH.SYS, nr. 75-11/1-6, lef 1/14; nr. 75-11/1-11, lef 2; nr. 112-10/10-5, lef 51 (bkz. Ek-25); Kurtcephe, a.g.e, s. 114, 120; Turan, a.g.m, s. 88-89.

gemiden meydana gelen üç filo halindeki İtalya donanması Çanakkale Boğazı önlerinde karşılaştığı bombardıman üzerine geri çekilmiştir⁴¹⁹.

Avusturya, İtalya'nın savaşı Ege'ye yaymasına Balkanların statükosunun değişeceği ve 1887 tarihli Üçlü İttifak Andlaşması'nın 7. maddesinde belirlenen adalarla ilgili hükmün ihlâl edileceği gerekçeleriyle karşı çıkmıştır. İtalya ise, Rodos ve etrafındaki adaların coğrafi bakımdan Avrupa'da değil, Asya'da olduğunu iddia ederek işgalde direnmiştir. Almanya savaş alanının genişletilmemesi tavsiyesinde bulunurken Rusya, İtalya'yı destekler bir tutum içersine girmiştir. İngiltere ve Fransa, İtalya'yı serbest bırakmak eğiliminde olduklarını ortaya koymuşlardır. İtalya, kendisine tek itiraz eden Avusturya'yı işgalin geçici olduğu ve barış yapıldığında adaların Türkiye'ye geri verileceği konusunda teminat vererek ikna etmiştir⁴²⁰.

Osmanlı Devleti, İtalyanların adalara saldırı ihtimallerine karşılık tedbirler almakta gecikmemiştir. Özellikle de adalara asker, silah ve cephane sevkiyatları yapılmıştır⁴²¹. 24 Şubat 1912'de Beyrut Limanı'nı bombardıman eden İtalya Donanması, limanda bulunan Ankara Torpidosu ile Avnillah korvetini de batırmıştır. 18 Nisan 1912'de Çanakkale önlerine gelen İtalyanlar Çanakkale Boğazı'nı topa tutmuşlar ancak Boğaz mayınladığı için içeriye giremeyen gemiler, Türk tabyalarının ateşi ile geri çekilmek mecburiyetinde kalmışlardır. Aynı tarihte bir İtalya torpidosu ile kruvazörü de Sisam Adası'nın Vrati Limanı'na gelerek kışlayı topa tutmuş ve limanda bulunan İhsâniye vapurunu batırmıştır⁴²².

İtalya'nın Boğaz'a ve Sisam'a saldırması Avrupa devletlerinin protestolarına neden olmuştur. Bunun üzerine Anadolu'ya yapacağı bir saldırının Avrupa'da hoş karşılanmayacağını anlayan İtalya, İzmir'in işgal edilmeyeceği garantisini vermek mecburiyetinde kalmış ve 28 Nisan 1912'de Astropolya (Stampalia) Adası'nı işgal etmiştir. Nahiye müdürü ile jandarmaları esir alınan adanın bölgedeki İtalya

⁴¹⁹ Ali Haydar Emir, *1327-1328 Türkiye-İtalya Harbi Tarih-i Bahrîsi*, Bahriye Matba'ası, İstanbul 1339, s. 222.

⁴²⁰ Cevdet Küçük, "Ege Adalarında Türk Egemenliği Dönemi", *Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar*, ed: Ali Kurumahmut, Ankara 1998, TTK, s. 38.

⁴²¹ BOA, DH.SYS, nr. 71-6/1-2, lef: 18, 19, 38, 45.

⁴²² Şimşir, a.g.e, c. I, Belge nr. 80, s. 55-56; Ali Haydar Emir, *1327-1328 Türkiye-İtalya ...*, s. 230; Necdet Hayta, "Rodos ile 12 Adanın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu (1912-1918)", *OTAM*, Ocak 1994, sa. V, s. 132; Danişmend, a.g.e, c. IV, s. 386.

harekâtına üs görevi görmesi planlanmıştır⁴²³. Astropolya'nın işgalini 4 Mayıs'ta Rodos'a asker çıkartılması⁴²⁴, 9 Mayıs'ta Herkit, 12 Mayıs'ta Kerpe, Kaşot, İncirli, İlyaki, Leryos, Batnos ve Kilimli, 16 Mayıs'ta Lipsos, 19 Mayıs'ta Sömbeki ve 20 Mayıs'ta da İstanköy adalarının işgali takip etmiştir⁴²⁵. İşgal edilen adalardaki bütün memurlar esir edilmiştir. Böylece işgal edilen diğer küçük ada ve adacıklarla birlikte Menteşe Adaları bölgesinde toplam 16 ada İtalya'nın eline geçmiştir⁴²⁶.

2. İtalya İşgalinin Tepkileri ve Ouchy Andlaşması

Osmanlı Hükûmeti, İtalya'nın işgaline büyük tepki göstermiştir. Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa, *Daily Telegraph* gazetesine verdiği bir demeçte, bütün adaları işgal etseler bile, Trablusgarp-Bingazi'nin İtalya'ya ilhakını tasdik etmeyeceklerini bildirmiştir. Osmanlı Hükûmeti, adaların işgaline Türkiye'de yaşayan İtalya uyrukluları sınır dışı etmekle cevap vermiştir. İlk İtalyan kafilesi 20 Mayıs 1912'de İzmir'den sınır dışı edilmiştir⁴²⁷.

İtalya işgaline ilk büyük dış tepki ise Avusturya'dan gelmiştir. İşgalin Yunan yayılmacılığını kamçılacağını ve yeni problemler çıkaracağını ileri süren Avusturya, İtalya işgalinin durdurulması için Üçlü İttifak üyesi Almanya'yı sıkıştırmaya başlamıştır. Buna karşılık Almanya her iki tarafı da idare etmeye çalışmıştır. Üçlü İtilaf üyelerinden Fransa, Menteşe Adaları'nın geleceğinin Büyük Devletlerce tayin edilmesini istemeye başlamıştır. Adaların denizci bir devletin eline geçmesini istemeyen İngiltere, işgale karşı çıkmıştır. Daha çok Boğazönü Adaları'yla ilgilenen Rusya ise, adalara Girit'tekine benzer bir muhtariyet verilmesini savunmuştur. Büyük devletler arasında bu konuda yoğun bir diplomasi trafiğinin yaşandığı bu sırada, İtalya adalardaki yerli halkın Yunanistan'a karşı olan hislerini

⁴²³ BOA, DH.SYS, nr. 75-11/1-7, lef 31; Sabah, 30 Nisan 1912, nr. 8122, s. 1; Küçük, "Ege Adalarında Türk...", s. 38.

⁴²⁴ BOA, DH.SYS, nr. 75-11/1-10, lef 15, 18, 38, 175.

⁴²⁵ BOA, HR.HMŞ.İŞO, nr. 32/2-3, lef 1; DH.SYS, nr. 75-11/1-4, lef 26, 34; nr. 75-11/1-7, lef. 48; nr. 75-11/1-10, lef 108, 109, 115, 169; nr. 75-12/1-25, lef 12.

⁴²⁶ Necdet Hayta, *Ege Adaları Sorunu (1911-1923)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilimdalı Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1992, s. 26-27; Mehmet Saka, *Ege Denizi'nde Türk Hakları*, Yıldız Matbaası, Ankara 1955, s. 27; Küçük, "Ege Adalarında Türk ..." s. 39; Cemal Tukin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947, s. 354; Zafer Koylu, "Trablusgarp Savaşı Sırasında 12 Ada'nın İşgali", *Türkler*, Ankara 2002, c. XIII, s. 292-293.

⁴²⁷ Küçük, "Ege Adalarında Türk ...", s. 39.

tahrik etmekte; diğerk taraftan da işğalin geçici olduğunu, savaştan sonra adalara muhtariyet verileceğini açıklamaktaydı. Bu tahriklerin sonucunda adalardaki bazı fanatik gruplar Yunanistan ile birleşmek için propaganda gösterilerine başlamışlardır. Olayların çıkırından çıkması üzerine bu tahriklerden vazgeçen İtalya, adalarda sıkı bir polis rejimini uygulamaya koymuştur⁴²⁸.

Rodos'un İtalyanlarca işğaline Avrupa basınında da geniş yer verilmiştir. Londra'da yayınlanan *Daily Graphic* gazetesi Rodos'un işğalini konu eden bir makalede İtalya'nın bu hareketini yararsız ve yersiz bulmuş; savaşı sona erdirmek için İtalya'nın bütün gücünü Trablus'ta toplaması gereği üzerinde durmuştur. Bununla birlikte Rodos'un işğali İngiliz kamuoyunda büyük bir soğuk kanlılıkla karşılanmıştır. Basın, İtalyan kaynaklarından alınan bilgileri yayınlamakla yetinirken bunun Osmanlı Devleti'ne hiçbir etkisinin olmayacağını da altını çizmiştir. *Daily Graphic* gazetesi, baş makalesinde "Rodos'un işğali meselesi Türkiye'yi tebdil-i karara icbar edecek bir mahiyeti haiz değildir. Türkiye bu babda mutazzarır olmayıp ancak cüzice müteessir olacaktır" yorumuna yer vermiştir. Rumların, İtalya işgal ve saldırılarını sevinçle karşılamalarına Anadolu ve Köylü gazetelerinin 17 Mayıs 1912 günkü sayılarında başmakale olarak değinilmiş ve İtalya kuvvetlerinin Rumlar tarafından *zito Italiano* sedaları ile karşılandığı belirtilmiştir⁴²⁹.

Osmanlı-İtalya sulh görüşmeleri 13 Temmuz 1912'de İngiltere'nin Lozan kentinde başlamıştır. İtalya temsilcileri G.Volpi ile Guido Fusinato, Osmanlı temsilcisi Said Halim Paşa'ya 19 Temmuz 1912'de üç teklif sunmuşlardır. Bunlar; adaların İtalya'ya terki, adalara muhtariyet verilmesi ve Yerli halka bir takım garantiler vererek adaların Osmanlı Devleti'ne geri verilmesi idi. Bu üç öneriye karşılık Said Halim Paşa, Osmanlı Devleti'nin adaları kesinlikle terk etmeyeceğini ve savaşın bitiminde adaların tekrar Osmanlı hakimiyetine devredileceğini ifade eden sert bir cevap vermiştir. Bu sırada istifa eden Said Paşa Hükümeti'nin yerine 22 Temmuz 1912'de kurulan Gazi Ahmed Muhtar Paşa Hükümeti, Said Halim Paşa'yı geri çağırıldığından görüşmelere bir süre ara verilmiştir. Nihayet Sofya Elçisi Nabi Bey ile eski Roma Elçisi Rumbeyoğlu Fahreddin Bey'in görevlendirilmelerinden

⁴²⁸ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, TTK, Ankara 1991, c. II, ks. 1, s. 127; Küçük, "Ege Adalarında Türk ...", s. 39-40.

⁴²⁹ Şengül Mete "Trablusgarp Savaşı ve İtalya'nın Akdeniz'deki Faaliyetleri", *ÇTTAD*, c. III, sa. 8, 1998, s. 273-276.

sonra, 13 Ağustos 1912'de müzakerelere tekrar başlanmıştır⁴³⁰. Trablusgarp-Bingazi üzerinde hakimiyet kurmak isteyen İtalya, bu bölgedeki Osmanlı askerlerinin çekilmesini istemekte ve bunun için işgali altında bulunan adaları koz olarak kullanmaktaydı. Görüşmelerin uzaması iki tarafın da aleyhine olmaya başlamıştır. İtilaf Devletleri'ni oluşturan İngiltere, Fransa ve Rusya'nın, İtalya'nın adalara yerleşmesi tehlikesine karşı alacakları tedbirleri konuşmaya başlamaları İtalya'yı tedirgin etmiştir. Ayrıca Balkan Devletleri de Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak oluşturmuşlardır. 8 Ekim 1912'de Karadağ Prensiği'nin Osmanlı Devleti'ne savaş açmasını fırsat bilen İtalya, tekliflerinin kabulü yönünde Bâbüâli'ye ultimatom vermiştir. Trablusgarp, Ege ve Balkanlarda zor durumda bulunan Osmanlı Devleti İtalya'nın tekliflerini kabul etmek mecburiyetinde kalmış ve Lozan'ın Ouchy şatosunda 15-18 Ekim 1912'de Trablusgarp Savaşı resmen sona erdiren belgeler imzalanmıştır. Ouchy veya Lozan Andlaşmaları adını alan bu belgeler, bir gizli andlaşma ile onun eklerini oluşturan bir barış andlaşması ve üç protokolden meydana gelmekteydi⁴³¹. Buna göre Osmanlı Devleti, Trablusgarp ve Bingazi'yi derhal boşaltacak ve buralara bağımsızlık verecekti. Ancak İtalya, bölgede barışın kurulması için girişimlerde bulunabilecekti. Yani, buraları dolaylı olarak kendisine katabilecekti. Buna karşılık İtalya, savaş sırasında ele geçirdiği Oniki Ada'yı Osmanlı Devleti'ne geri verecekti. Ancak, Balkan Savaşı sırasında Yunanistan'ın adaları işgal etmesi tehlikesine karşı, İtalya'nın işgali geçici olarak sürecekti⁴³².

C) Limni'nin Yunanistan tarafından İşgali

1. Balkan Savaşı ve Yunanistan'ın Kuzey Ege Adalarını İşgali

Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti'nin iç politik hayatında büyük bunalımlarla uğraşmak zorunda kalması, Trablusgarp Savaşı'na girmesiyle askerî ve malî yönlerden zor duruma düşmesi ve bu savaşın Avrupa güçler dengesinde meydana getirdiği gelişmeler, Rusya'nın öncülüğüyle Balkanlarda birlik kurma işinin uygulama alanına konulmasına neden olmuştur. Osmanlı Deniz gücünün Ege ve Akdeniz'de İtalya Deniz gücü karşısında büyük kayıplara uğraması ve âdeta

⁴³⁰ Küçük, "Ege Adalarında Türk ...", s. 40.

⁴³¹ Beydilli, a.g.e, c. I, s. 122-123; Küçük, "Ege Adalarında Türk ...", s. 40-41.

⁴³² Uçarol, a.g.e, s. 355.

Marmara Denizi'nden dışarıya çıkamaması, Balkan devletlerine aralarında ittifak yaparak Osmanlı Devleti aleyhine harekete geçme cesaretini vermiştir. İlk ittifak, 13 Mart 1912'de Sırbistan ile Bulgaristan arasında imzalanmıştır. Bunu 29 Mayıs 1912'de Bulgaristan-Yunanistan, 27 Eylül 1912'de Karadağ-Bulgaristan ve 6 Ekim 1912'de de Karadağ-Sırbistan ittifakları takip etmiştir. Karadağ'ın 8 Ekim 1912'de Osmanlı devleti'ne harp ilan etmesi ile de Balkan Harbi başlamıştır⁴³³.

Balkan Harbi öncesinde Osmanlı ve Yunan donanmaları dış görünüş itibariyle birbirlerine denk gibi görünüyordular. Osmanlı donanmasında 4 eski zırhlı, 2 yeni kruvazör, 2 torpido kruvazörü, 8 muhrip, 12 torpidobot vardı. Yunan donanması ise biri yeni Averoff zırhlısı olmak üzere 4 zırhlı, 8 muhrip, 5 torpidobot, 18 korvet, 1 denizaltı, 6 yardımcı kruvazör ve gambottan oluşuyordu. Balkan Harbi patladığı sırada Yunanistan, İngiltere'den dört, Almanya'dan iki yeni muhrip almıştır. Böylece Osmanlı donanmasının 8 muhribine karşılık Yunan donanması 14 yeni muhribe kavuşmuştur. Zırhlı savaş gemileri her iki donanmada da dörder taneydi. Bununla birlikte saatte 22 mil sürat yapabilen Averoff zırhlısı, hızları 16 mili aşmayan Osmanlı zırhlılarına kıyasla kesin bir üstünlük sağlamaktaydı. Ayrıca Osmanlı donanmasının silah, cephane, teçhizat, personel, eğitim, harekât üssü, seferberlik planı gibi pek çok konularda da yetersizlikleri söz konusuydu⁴³⁴.

Yunanlıların Osmanlı Devleti'ne harp ilan ettiği tarih olan 1912 yılının 18 Ekim sabahında donanmayı teftiş eden Yunan Kralını bir darbeyle deviren Elefteros Venizelos, Albay Pavlo Konduriotis'i Tuğamiral rütbesine terfi ettirmiştir. Öğleden sonra da Averoff Sancak gemisiyle, 3 zırhlı (Hydra, Psara, Spetsai) ve 2 muhrip Faleron'dan hareket etmişler ve diğer muhripler de Andre Boğazı'nda ana kuvvete katılmışlardır. Yunan Donanması'nın görevi Limni Adası'nı işgal etmek ve Mondros Limanı'nı bir deniz üssü haline getirerek Çanakkale Boğazı'nı kontrol altına almaktır. Yunanlılar, Çanakkale Boğazı dışında bir karakol hattı tesis ederek Osmanlı donanmasının boğazdan çıkışını engelleyeceklerini düşünmüşlerdir. Donanma 19 Ekim günü saat 14.00'de Limni Adası'nın merkezi olan Kastro önlerine gelmiştir. Limni mutasarrıfını, adayı teslim davet ve adadaki Osmanlı savunma kuvvetleri

⁴³³ Ali Haydar Emir, *Balkan Harbinde Türk Filosu*, Deniz Harp Akademisi Neşriyatı, İstanbul 1932, s. 8-10; Uçarol, a.g.e, s. 357.

⁴³⁴ BOA, DH.SYS, nr. 112-10/10-2, lef 39; İkdâm, 30 Ekim 1912, nr. 5637, s. 3; Şimşir, a.g.e, c. I, s. LIII.

hakkında bilgi toplamak amacıyla, sahile bir subay yollanmıştır. O tarihte Limni Kasabası'nda bulunan 61 redif askeri, müslüman ahâli ile meskûn bulunan Lera köyüne gönderilmiş ve burada çeteler teşkil edilerek savunma vaziyeti alınmıştır. Mutasarrıf Mihran Bey*, Yunanlıların daveti üzerine yanına azadan Todoraki ve Polis Sırrı Efendi'yi de alarak Averoff'a gitmiştir. Amiralin “Yunan Kralı adına adayı işgale memur olduğunu ve bu nedenle Limni'deki asker ile cephânenin teslimini teklif etmesi” üzerine Mihran Bey, “İtalyanların Türkiye'ye uzanan telgraf kablosunu kestiklerini ve bu nedenle merkezle muhabere edemediklerini; dolayısıyla harp vaziyetinden haberleri olmadığını; hükûmetten talimat alabilmeleri için ise 24 saate ihtiyaçları olduğunu” ifade ederek, izin istemiştir. Ancak istediği izin 1 saat olarak verilmiştir. Bu arada sahile giden subay, “Osmanlıların ada ahâlisine 800-1000 silah dağıtmış olduğunu ve Osmanlı savunma müfrezesinin 40-50 erden ibaret olduğunu” bildirmiştir⁴³⁵.

20 Ekim'de Pinios vapuru Limni önüne gelmiş ve saat 16.00'da Mondros Limanı'na girmiştir. Ancak vapurda bulunan kara askerleri fırtınadan bitkin bir hale geldiği için o gün sahile çıkarılamamış ve işgalin ertesi gün yapılmasına karar verilmiştir. 21 Ekim 1912'de Verelti İskeleyi'ne 20. Yunan piyade Alayı'nın iki taburu ile Averoff'un iki 75 mm.'lik topu çıkarılmıştır. 3 subay ve 30 erden ibaret olan Osmanlı askeri, kısa bir mukavemetten sonra Lera'ya çekilmek zorunda kalmışlardır. Yunanlılar, akşamüstü aynı iskeleye 500, Mondros köyüne 250 ve Plaka'ya 250 asker daha çıkarmışlar ve Kastro-Selanik, Plaka-İmroz ve Kastro-Bozcaada kablolarını kesmişlerdir. Lera'ya çekilen Osmanlı askerleri kuşatılarak bir kısmı şehid ve kalanları da esir edilmişlerdir. 22 Ekim'de Kastro'yu savunmaya çalışan birkaç kişi de şehid edilmiştir. Aynı gün adanın merkezine giren Yunan kuvvetlerini yerli Rumlar gösterilerle karşılamışlardır. Ada metropoliteninin daveti üzerine kiliselerde Yunan Kralı namına ayinler tertip edilmiş ve her köylüden Yunan

* II. Meşrutiyet yıllarında Meis Adası Kaymakamlığı da yapmış olan Mihran Bey (Boyacıyan), *Mekteb-i Mülkiye* mezunu olup Beyrut Vilâyeti Kudüs Mutasarrıflığı maiyyetinde kaymakam mülâzımı olarak çalışmıştır. Çeşitli devlet memuriyetliklerinde bulunduktan sonra son görevi Tekirdağ Mutasarrıflığı'ndan istifa ederek emekli olmuştur. Aynı zamanda Türk-Ermeni Teali Cemiyeti Yönetim Kurulu üyelerinden de olan Mihran Bey, 1938'de İstanbul'da ölmüştür (bkz. Sabahhattin Özel, “Meis Adası ve Başlangıcından Günümüze Meis Sorunu”, *SKD*, Temmuz 1995, sa. 345, s. 3, 6 numaralı dipnot).

⁴³⁵ BOA, *DH.SYS*, nr. 112-10/10-5, lef 51 (bkz. Ek-25); *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Balkan Harbi, VII, Osmanlı Deniz Harekâtı 1912-1913*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993, s. 77-78.

askerinin iâşesi için en az 5 lira olmak üzere iâne toplanmaya başlanmıştır. Osmanlı Hükûmet memurları ve kasabanın ileri gelenleri ise tevkif edilerek Atina'ya gönderilmişlerdir⁴³⁶.

Limni Mutasarrıfı Mihran Bey, Yunanlılar tarafından adaya asker çıkartılacağına dair istihbarat alınması üzerine, içerisinde 3.500 lira bulunan Hazine sandığını işgalcilerin eline geçmemesi için kendi evine naklettirmiş ve sonrasında bu paranın 1.500 liralık kısmını maaşların ödenmesi ve diğer masrafların karşılanması için sandık emini ile muhasebeci vekiline teslim etmiştir. Adanın işgalinden sonra Hükûmet Konağı'na giden Amiral ve yanındaki kuvvetleri kasada bırakılan 46 Osmanlı Lirası ile 12 İngiliz Lirasına el koymuşlardır. Aynı gün Mihran Bey'in evinde yapılan baskında 2.000 Osmanlı lirası daha bulunarak Amirale teslim edilmiştir. Atina'da yayınlanan ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ve ΕΣΤΙΑ gazeteleri, 16 Ekim 1912 tarihli nüshalarında bu hadiseyi haber olarak yayınlamışlardır. İşgalden sonra Atina'ya, oradan da Pire yoluyla İzmir'e gönderilen Mihran Bey, zimmetinde bulunan bu paranın âkıbetinin ne olduğuna dair Osmanlı makamlarınca sorgulanmış ve fakat beraat etmiştir⁴³⁷.

Limni'nin işgali sırasında esir düşerek Yunanistan'a götürülen askerlerin durumları hakkında ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bunlardan *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd* Jandarma Alayı'nın 1. Midilli Taburu'nun 4. Limni Bölüğü 5. Onbaşı olan Mahmud oğlu Hüseyin Onbaşı, 7 Şubat 1916 tarihinde alınan bir habere göre, Yunanistan'ın Napoli Şehri'nde tifo hastalığına yakalanarak vefat etmiştir⁴³⁸. Ayrıca adanın işgal edilmesinden sonra Yunanlılar tarafından esir alınan Limni feneri gardiyanlarından üç kişi de, 16 Ocak 1913 tarihinde elde edilen bir istihbarata göre Napoli şehrine götürülmüşlerdir⁴³⁹.

21 Ekim 1912'de Limni'nin işgali ile başlayan Yunanistan'ın adalar harekâtı 3 Ocak 1913'de Sakız'ın işgali ile tamamlanmıştır. Özellikle Limni, sakız, Midilli ve Sisam gibi önemli adalardaki müslümanları buralardan uzaklaştıran Yunanistan,

⁴³⁶ BOA, DH.SYS, nr. 112/7B/7-59, lef 2; 112-10/10-5, lef 23.

⁴³⁷ BOA, DH.SYS, nr. 75-14/1-5, lef 35; nr. 112-10/10-5, lef 20, 33, 51; ΕΣΤΙΑ, 16 Ekim 1912, nr. 6717, s. 2; ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, nr. 10143, s.1

⁴³⁸ BOA, DH.SYS, nr. 112/7B/7-59, lef 2.

⁴³⁹ BOA, DMA, MBN, 701/416.

yerlerine Rumları yerleştirmeye başlamıştır⁴⁴⁰. Yunanistan'ın adalar harekâtı sırasında, Osmanlı Donanması'nın Ege Denizi'ne çıkmaya zorlandığı bir dönemde, Yunan Donanması Kuzey Ege'de hakimiyet tesis etmekte zorlanmamıştır. Nitekim Yunan Donanması Ege adalarını birer birer ele geçirirken, Karadeniz'de bulunan Osmanlı Donanması Bulgaristan kıyılarında gösteri yapmakta ve Varna'yı bombalamaktaydı. Osmanlı Donanması, ancak Balkan Müttefikleriyle yapılan ateşkes anlaşması imzalandıktan sonra Ege'ye dönmüş ve 16 Aralık 1912'de İmroz önünde Türk ve Yunan donanmaları ilk kez karşılaşmıştır. Bu muharebe esasen Osmanlı Donanması'nın Çanakkale Boğazı'nı abluka eden Yunan Donanması'na karşı mevcudiyet göstermek için yaptığı bir huruç hareketi olmuştur. Osmanlı gemilerinin çok eski olmalarından ötürü Osmanlı zırhlıları, kendi salvolarının meydana getirdiği sarsıntılardan dahi zarar görmüşlerdir. *Âsâr-ı Tevfik*'in orta batarya toplarının kürsüleri yerinden oynamış, Turgut Reis'in de ışıldak ve filikaları hasar görmüştür. Bununla birlikte Yunan Donanması'nın, özellikle de Averoff'un hasarı daha büyük olmuştur. 18 Ocak 1913 günü iki düşman donanma Mondros önünde yeniden karşılaşmışlardır. Osmanlı Donanması bu muharebeyi daha ağır bir yenilgi ile kaybetmiştir. Bundan sonra Osmanlı donanması bir daha topluca Yunan Donanması'nın karşısına çıkamamış ve Çanakkale'ye çekilmek mecburiyetinde kalmıştır⁴⁴¹.

Yunan Donanması, Anadolu sahillerini kuzeyden güneye bir dizi halinde kapatan Midilli ve Sakız'ın haricindeki toplam onbir adayı işgal etmiştir. İşgal edilen adaların bazılarının Osmanlı mülkî ve askerî personelinin daha önce tahliye edilmiş olması ve adalarda haberleşme imkânının bulunmayışı nedeniyle, tıpkı İtalya işgalinde olduğu gibi, bazı adaların işgal bilgileri zamanında alınamamış ve kaderlerine terk edilmiş olan bu adaların işgalleri daha sonra öğrenilebilmiştir. Özellikle telgraf hatlarının kesilişi bu haberleşmenin güçleşmesinde önemli bir etki olmuştur. Fakat eski bir metot olan *helyosta usûlü*, yani güneş ışınlarından

⁴⁴⁰ Ali Arslan, "Yunanistan'ın Doğu Ege Politikası İle Osmanlı Devleti'nin Adalardaki Halkla İlişkileri ve Yardımları 1913-1919", *GDAAD*, İstanbul 1998, sa. XII, s. 23-36.

⁴⁴¹ *Sabah*, 20 Ocak 1913 (7 *Kanûn-ı sâni* 1328), nr. 8362; *Balkan Harbi*, VII, s. 147-148. Şimşir, a.g.e, s. LIV. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Ali Haydar Emir, *Balkan Harbinde Türk Filosu*, s. 229-311.

faydalanarak optik telgraf aleti vasıtasıyla çekilen telgraflarda adaların bu acıklı durumu gözler önüne serilmiştir.

2. İşgal Sırasında Limni'den Çekilen Telgraflar

Bilindiği gibi, Trablusgarb ve Balkan savaşları sırasında İtalya ve Yunanistan'ın Osmanlı Adaları'nının büyük bir bölümünü işgal etmesi bu denizdeki statüyü ve dengeleri alt üst etmiştir. İşgal sırasında adalardan Anadolu'ya telgraflar çekilmiş ve yardım çağrılarında bulunulmuştur. Bu telgraflar aynı zamanda Ege Adaları'nın işgalini canlı olarak gören ve izleyen telgraf memurlarının ve adalardaki yetkililerin makine başından bildirdikleri son haberleri duyurmaktadır. Bölgeden gelen telgraflar, adaların işgal edilmesinin son şahitleri oldukları gibi, işgal tarihlerinin tespiti yanında işgallerin nasıl gerçekleştiğini de ortaya koyan belgelerdir⁴⁴².

Yunan işgali sırasında Limni Adası'ndan da Anadolu'ya telgraflar çekilmiş, yardım çağrılarında bulunulmuştur. Bunlardan 19 Ekim 1912 (6 *Teşrin-i Evvel* 1328)'de Çanakkale Boğazı mevki kumandanı Mirliva Rüşdü Paşa tarafından gece saat 11.30'da Harbiye Nezâreti'ne *gayet mühim ve acele* olarak çekilen telgrafta; Limni Mutasarrıflığı'ndan *helyosta* ile alınan bilgilere göre düşman donanmasının Limni Limanı'na geldiği ve Averoff gemisinden bir subayın dışarı çıkarak adanın teslim edilmesini mutasarrıflıktan istediği, Mutasarrıf'ın bu talebi reddetmesi üzerine subayın geri döndüğü ve 20 Ekim'de düşmanın karaya asker çıkaracağını tahmin edildiği belirtilmektedir⁴⁴³. Aynı günün gecesinde, saat 01.45'de Akdeniz Mevkii kumandanı Mirliva Rüşdü Paşa'dan bu telgrafa ek olarak Harbiye Nezâreti'ne gönderilen telgrafta; Limni'deki düşman amiralinin 20 Ekim'de karaya asker çıkaracağını beyan ederek denize açıldığı, adadaki redif ve jandarma subaylarının alınan tertibat uyarınca dağa çekildikleri, halk tarafından hiçbir gösteri yapılmadığı

⁴⁴² İdris Bostan, Ali Kurumahmut, Mustafa Oğuz, Ali Fuat Örenç, Yusuf Alperen Aydın hazırlama grubunun hazırladığı ve İdris Bostan-Ali Kurumahmut'un editörlüğünü yaptığı *Trablusgarb ve Balkan Harplerinde İşgal Edilen Ege Adaları ve İşgal Telgrafları*, SAEMK, Ankara 2003, sunuş bölümü. Bu eserde zikredilen vesikalardan Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunanlar tarafımızdan daha önce görülmüş olmakla birlikte, biz, sadece eseri dipnot olarak vermeyi uygun bulduk. Eserde geçen vesikaların numaraları dipnotlarında belirtilmiştir. Eser bundan sonraki dipnotlarımızda *İşgal Telgrafları* olarak geçecektir.

⁴⁴³ *İşgal Telgrafları*, s. 124, t.nr. 54 (bkz. Ek-12).

ve 20 Ekim'de düşmanın tekrar gelişinde nasıl hareket edileceğine dair Limni Mutasarrıflığı'ndan acele olarak talimat istendiği ifade edilmiştir⁴⁴⁴.

19/20 Ekim 1912 (6/7 *Teşrin-i Evvel* 1328)'de gece saat 12.45'de *çok acele* olarak Akdeniz Boğazı Mevkii kumandanı Mirliva Rüştü Paşa'dan Harbiye Nezâreti'ne ve yukardaki telgrafa ek olarak gönderilen telgrafta; Limni Mutasarrıflığı'ndan yeni alınan bir telgraftan anlaşıldığına göre Amiral Konduriotis tarafından acele ve ısrarlı davet üzerine Limni despot vekili ve polisi ile Averoff zırhlısına gidildiği, düşmanın adanın teslimine dair verdiği yirmi-dört saatlik süreyi bir saate indirerek bu müddet zarfında adanın ve mevcut silahlarla birlikte jandarma ve askerinin hemen teslim olması teklifinde bulunduğu, kendilerine hükümet tarafından bir emir verilmedikçe adanın teslim edilmeyeceği, zor ve şiddet kullanılırsa protesto edileceği cevabının verildiği, eski karar uyarınca jandarma ve redif askerlerinin düşmana karşı koymak için dağa çekildikleri ve ne şekilde davranılacağına süratle belirlenerek bildirilmesi gerektiği ifade edilmiştir⁴⁴⁵.

Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vâlisi Ekrem tarafından 20 Ekim 1912 (6 *Teşrin-i Evvel* 1328)'de Harbiye Nezâreti'ne *çok acele* olarak gönderilen telgrafta; Yunan Donanması'nın Limni Adası'na gelerek adanın teslim edilmesini mutasarrıflığa teklif ettiğini, düşmanın bu cesaretinin Limni'de yeterli asker bulamamasından ileri geldiğini, Midilli ve Sakız'da bulunan Nizamiye askerlerinin İzmir Fırkası tarafından geri çağırılması teşebbüsü üzerine bu askerlerin mutlaka burada bırakılmasının bir gün önce (19 Ekim) Dâhiliye Nezâreti'ne yazıldığı, bu askerlerin aldırılmaması ve kumandanların dahi başlarında bırakılması için hemen emir verilmesinin istirham edildiği ve Midilli'deki kumandan *Erkan-ı Harbiye* Binbaşısı Vasıf Bey'in bir-iki saat sonra gelecek olan vapurla hareket edeceğinden bahsedilmektedir⁴⁴⁶.

Limni'nin Yunan Donanması tarafından işgal edildiği tarih olan 21 Ekim 1912 (8 *Teşrin-i Evvel* 1328)'de jandarma Yüzbaşısı Nazif, Redif Yüzbaşı İbrahim, Liman Reis Vekili İbrahim ve Jandarma Münir imzalarıyla Limni'den Harbiye Nezâreti'ne çekilen telgrafta; 19 Ekim 1912 (6 *Teşrin-i Evvel* 1328)'de 12 parçadan oluşan Yunan savaş gemilerinin Limni Limanı'na gelerek bir saat içinde askerlerin

⁴⁴⁴ İşgal Telgrafları, s. 126, t.nr. 55 (bkz. Ek-13).

⁴⁴⁵ İşgal Telgrafları, s. 128, t.nr. 56 (bkz. Ek-14).

⁴⁴⁶ İşgal Telgrafları, s. 130, t.nr. 57 (bkz. Ek-15).

ve adanın teslimini mutasarrıfa bildirdiği, bu gelişme üzerine 25 neferden oluşan jandarma kuvvetinin adanın iç kısımlarına doğru çekildiği, yedek ve acemiler de dahil adada görevli 80'i aşkın nefere silah dağıtıldığı halde bunlardan sadece 8 neferin birliğe katıldığı ve bunlardan 6'sı da bu gece firar ettiğinden geriye yalnız 2 nefer kaldığı, bu kadar az bir kuvvetle düşmana büyük bir zarar verilemeyeceği, ancak askerî onurlarına leke sürdürmektense şanlı bir şekilde ölmeyi tercih ettikleri, çoğu hristiyan köylerden meydana gelen Limni Adası'nda açlık ve susuzluktan perişan olmamak için şanlı Osmanlı Donanması'nın bu sulara gelmesi ya da yeterli miktarda kuvvet gönderilmesi önemle istirham edilmiştir⁴⁴⁷.

Limni Mutasarrıfı Mihran imzasıyla 21 Ekim 1912 (8 *Teşrin-i Evvel* 1328)'de Hariciye Nezâreti'ne çekilen telgrafta; düşmanın Mondros'da karaya asker çıkarttığı, adayı iki bölgeye ayıran telgraf hattı güzergâhına çok yakın bir yerden telgraf hattının kesileceğinin beklendiği ifade edilmiştir⁴⁴⁸.

21 Ekim 1912 (8 *Teşrin-i Evvel* 1328)'de Limni Mutasarrıfı Mihran, Hariciye Nezâreti'ne çektiği cevabî telgrafta; 20 Ekim'de gönderilen telgrafi aldığını, Yunanlıların karaya asker çıkardığını, düşmanın kasabadan iki saatlik mesafede olduğunu, askerlerimizin karargâh olarak kullandığı köyü ele geçiren düşmanın merkeze doğru ilerlemekte ve kasaba üzerine inmekte olduğunu, artık kuvvetimizle olan bağlantısının kesildiğini ve kurtuluş çaresinin Osmanlı Donanması'nın adaya gelmesi olduğunu ifade etmiştir⁴⁴⁹.

İmroz Kaymakamı Lütüfî imzasıyla 21 Ekim 1912 (8 *Teşrin-i Evvel* 1328)'de İmroz'dan Hâriciye Nezâreti'ne *çok acale* çekilen telgrafta; az önce Limni Mutasarrıflığı'ndan alınan telgrafta düşmanın Mondros Limanı'ndan karaya asker çıkararak kasabadan iki saat mesafede yer alan Osmanlı kuvvetlerinin merkezi olan Pere Köyü'nü ele geçirdiği, düşmanın telgrafla ada metropolidine ifade ettiğine göre dört jandarmanın esir, geri kalanının da kuşatma altına alındıkları ve şehri de kasabanın ortasından çevirme yaparak kasabaya doğru gelmekte olduklarının haber alındığı, bu meyanda İmroz'un da işgalinin beklendiğinden onüç neferden oluşan

⁴⁴⁷ İşgal Telgrafları, s. 132, t.nr. 58 (bkz. Ek-16).

⁴⁴⁸ İşgal Telgrafları, s. 134, t.nr. 59 (bkz. Ek-17).

⁴⁴⁹ İşgal Telgrafları, s. 136, t.nr. 60 (bkz. Ek-18).

jandarmanın dağa çıkarılacağı, merkezde ailesi ile bir kaç müslüman memur kaldığı ve imdatlarına süratle yetişilmesinin son derece önemli olduğu ifade edilmiştir⁴⁵⁰.

21 Ekim 1912 (8 *Teşrîn-i Evvel* 1328)'de Limni Mutasarrıfı Mihran tarafından Hariciye Nezâreti'ne *çok acele* olarak çekilen telgrafta; Limni Redif Kumandanlığı'ndan az önce gelen yazıya göre Yunan askerlerinin Mondros Körfezi içinde bulunan Virildiye mevkiine 500 kadar asker çıkardığı ve Osmanlı kuvvetlerinin o yöne doğru hareket ettiği arz olunmuştur⁴⁵¹.

Mondros Müdürü Hayri 21 Ekim 1912 (8 *Teşrîn-i Evvel* 1328)'de Hariciye Nezâreti'ne Mondros'tan *acil* olarak gönderdiği telgrafında; Limni'de Osmanlı askerinin bulunduğu mevkiin Yunanlıların eline geçtiğini, düşmanın adadaki bazı mevkilerde telefon başında subayları olduğundan Limni'ye ulaşamadıklarını ve kendisinin memurlar ile birlikte halen hükûmette olduklarını ifade etmiştir⁴⁵².

21 Ekim 1912 (8 *Teşrîn-i Evvel* 1328)'de Vali Ekrem imzasıyla Midilli'den Hariciye Nezâreti'ne çekilen telgrafta; Limni'de karaya çıkmış olan birkaç yüz Yunan askerine karşı kırk kadar kahramanla karşı koyulduğu, kasabanın saatten saate düşmesinin beklendiğinin Limni Mutasarrıflığı'ndan bildirildiği, Osmanlı askerinin bulunduğu mevkiin düştüğü, bazı mevkilerde telefon başında Yunan askerleri olmasından ötürü Limni ile haberleşme imkanının olmadığı ve Mondros Müdürü'nün halen hükûmet konağında bulunduğunun az önce haber alındığı ifade edilmiştir⁴⁵³.

Mondros Müdürü Hayri tarafından 21 Ekim 1912 (8 *Teşrîn-i Evvel* 1328)'de Mondros'tan Hariciye Nezâreti'ne çekilen telgrafta; Limni'den üç saattir haber alınmadığı, Osmanlı askerlerinin düşman askerleri ile çarpışmakta olduğu, düşman komutanlığından gönderilen bir kağıtta teslim teklif edildiği, telgraf memuruyla yalnız oldukları, devletin şanını muhafaza etmek uğruna kaçmadıkları ve Allah'ın yardımına sığındıkları, Limni'ye düşmüş gözü ile bakılabileceği, düşmanın karaya 2000 asker çıkardığı, adanın 8-10 parçadan müteşekkil Yunan filosu ile kuşatıldığı ve şanlı Osmanlı Devleti için ölümü göze aldıkları ifade edilmiştir⁴⁵⁴.

⁴⁵⁰ İşgal Telgrafları, s. 138, t.nr. 61 (bkz. Ek-19).

⁴⁵¹ İşgal Telgrafları, s. 140, t.nr. 62 (bkz. Ek-20).

⁴⁵² İşgal Telgrafları, s. 142, t.nr. 63 (bkz. Ek-21).

⁴⁵³ İşgal Telgrafları, s. 144, t.nr. 64 (bkz. Ek-22).

⁴⁵⁴ İşgal Telgrafları, s. 146, t.nr. 65 (bkz. Ek-23).

İmroz Kaymakamı Lütfü imzasıyla 21 Ekim 1912 (8 *Teşrîn-i Evvel* 1328)'de Hariciye Nezâreti'ne çekilen telgrafta; Limni'nin işgal olduğunun iki saat önce arz edildiği, Düşman gemilerinin adanın etrafında dolaşmakta olduğu, İmroz'un bugün ve yarın işgalinin muhakkak olduğu, onüç nefer jandarmadan ibaret olan Osmanlı askerinin dağa çıkarıldığı, adalarda müslüman olarak aileleriyle birlikte bir kaç memurun kaldığı, para ve önemli kayıtların burada korunması mümkün olmadığından Seddülbahir'e taşınması ve memurların savaş esiri olmamaları için bir kurtuluş çaresinin acele olarak bulunması hakkındaki emirleri çok acele olarak makine başında beklemekte oldukları ifade edilmiştir⁴⁵⁵.

3. Uluslararası Andlaşmalarda Ege Adaları Sorunu

Balkan Devletleri'yle Osmanlı Hükûmeti arasında 3 Aralık 1912'de imzalanan Çatalca Mütârekesi'ne göre barış görüşmeleri Londra'da yapılacak bir konferansta ele alınacaktı. Bunun için Londra'da biri Osmanlı Devleti ile Balkan Devletleri arasında *Barış*, diğeri de Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya ve İtalya'nın Londra Büyükelçileri ile İngilizlerin katıldığı ve adına *Süfera Konferansı* denilen iki ayrı konferans tertip edilmiştir. Barış Konferansı, İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'in başkanlığında 16 Aralık'ta ilk toplantısını yapmıştır. Doğu sorunu ile ilgili konuları inceleyecek olan Elçiler Konferansı yine Grey'in riyâsetinde 17 Aralık günü çalışmalarına başlamıştır. Barış Konferansı'nın 23 Aralık 1912 tarihli toplantısında Balkan Devleti temsilcileri Edirne, Yanya ve İşkodra da dahil bütün Rumeli ve Ege Adaları'nın kendilerine bırakılmasını istemekteydiler. Osmanlı murahhasları ise Makedonya'nın bir Hristiyan prensin ve Arnavutluk'un da bir Osmanlı şehzadesinin yönetiminde muhtariyetlerinin kabul edilebileceğini ancak Anadolu'nun ayrılmaz parçaları olan Ege Adaları'ndan vazgeçilmesinin mümkün olmadığını ısrarla vurgulamışlardır. Buna rağmen Konferans 1 Ocak 1913 tarihli oturumunda, Osmanlı görüşünü, adalar ile ilgili meselelerin gerekirse Büyük Devletlerle birlikte incelenebileceği şeklinde değiştirmiştir. Böylece adalar meselesi

⁴⁵⁵ İşgal Telgrafları, s. 152, t.nr. 68 (bkz. Ek-24).

Süfere Konferansı'na havale edilmiş ve 2 Ocak 1913'ten itibaren de müzakere edilmeye başlanmıştır⁴⁵⁶.

Büyük Devletler, 17 Ocak 1919'da Babıâli'ye müşterek nota vererek Edirne'nin Balkan Devletleri'ne terkini ve adaların geleceğinin tayininin de kendilerine bırakılması istemişlerdir. Eğer bu iki istek kabul edilmez ise savaşa devam edilecekti. Bu olumsuz gelişmeler sonucunda Osmanlı Hükûmeti'nde kabine değişikliği meydana gelmiş, Kamil Paşa istifa ettirilerek yerine Mahmud Şevket Paşa getirilmiştir (23 Ocak 1913). Yeni kabine, Büyük Devletlerin notasına 30 Ocak 1913'de Edirne Vilayeti'nin yarısının verilebileceğini ve Ege Adaları konusunun da Büyük Devletlere havale edilebileceğini ihtiva eden bir nota ile cevap vermiştir. Buna rağmen savaş durdurulamamıştır. 3 Şubat 1913'de yeniden başlayan savaş sırasında, Yanya, Edirne ve İşkodra birbiri ardına düşman eline geçmiştir. Bu gelişmeler üzerine Mahmud Şevket Paşa Hükûmeti, devletlerin teklifini kabul etmek zorunda kalmıştır (1 Nisan 1913). Osmanlı Hükûmeti'nin üç ay direndikten sonra, adalar konusunun Büyük Devletlere havale edilmesini ve Edirne'nin terk edilmesini kabul etmesinden sonra, Londra'daki *Barış Konferansı*'na devam edilmiştir. Konferans sonunda 30 Mayıs 1913 tarihinde imzalanan ve yedi maddeden oluşan *Londra Andlaşması* ile Osmanlı Devleti, Edirne dahil Rumeli'deki topraklarının tümünü kaybetmiştir. Ayrıca Girit Adası da Müttefik Balkan Devletleri'ne bırakılmıştır. Osmanlı egemenliğindeki diğer bütün Ege adalarının mukadderatının tayini ise *Süfere Konferansı*'na bırakılmıştır⁴⁵⁷. Bununla birlikte Osmanlı Devleti, Sakız ve Midilli'yi geri alabilmek için Rodos ve 12 Ada'dan bir kısmını, hatta bunların tamamını Yunanistan'a vermeye razı görünmekteydi⁴⁵⁸.

Londra Andlaşması'yla, Osmanlı Avrupası'nın kaybedilmesi, içeride Hükûmete karşı oluşan muhalefeti harekete geçirmiştir. Mahmud Şevket Paşa 11 Haziran 1913 tarihinde düzenlenen bir suikastte öldürülmüştür. Diğer taraftan Osmanlı mirasını aralarında paylaşamayan Balkan Devletleri birbirleriyle savaşa tutuşmuşlardır. 21 Temmuz 1913'de Bulgaristan ile Romanya, Sırbistan, Yunanistan

⁴⁵⁶ Türk Hakimiyetinde Ege Adalarının Yönetimi, Ed. Cevdet Küçük, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi (SAEMK), Ankara 2002, s. 158; Necdet Hayta, *Londra Büyükelçiler Konferansı (17 Aralık 1912-11 Ağustos 1913)*, TDFO Ltdb Şti, Ankara 1996, s. 1; Ahmet Halaçoğlu, "Balkan Savaşları (1912-1913)", *Türkler*, Ankara 2002, c. XIII, s. 305.

⁴⁵⁷Küçük, "Ege Adalarında Türk ...", s. 44-46.

⁴⁵⁸ Turan, a.g.m, s. 101-102; Bayur, a.g.e, c. II, ks. III, s. 246.

ve Karadağ arasında II. Balkan Savaşı başlamıştır. Enver Paşa'nın komuta ettiği bir Osmanlı birliği 22 Temmuz 1913'de Edirne'yi geri almıştır. Bulgaristan'ın mağlubiyetiyle sonuçlanan II. Balkan Savaşı'nın sonunda, Balkan Devletleri ile Bulgaristan arasında 10 Ağustos 1913'de Bükreş Andlaşması, 29 Eylül 1913'de de Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında İstanbul Andlaşması imzalanmıştır. Bu Andlaşma ile Edirne resmen Osmanlı Devleti'ne iade edilmiştir. Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında da 14 Kasım 1913'de Atina Andlaşması imzalanmıştır⁴⁵⁹.

Berlin Büyükelçiliği Müsteşarı olan Galip Kemali Bey (Söylemezoğlu), 5 Temmuz 1913'de *Bağlaşma Andlaşması* yapmak üzere görüşmelerde bulunmak üzere gittiği Atina'da önce Yunanistan Dışişleri Bakanı Coromilas ile görüşmüş ve ittifakın Limni, Taşoz, Midilli, Sakız, Sisam, Patmos ve Kalimnos'un önlerinden geçerek Rodos'un güneybatısına uzanan hattın sağında kalan adaların Osmanlı Devleti'ne kalması şartıyla mümkün olabileceğini söylemiştir. Coromilas'tan teklifinin düşünüleceği cevabını alan Galip Kemali Bey, 6 Temmuz'da Venizelos ile yaptığı görüşmede ise Midilli ve Sakız'dan kesinlikle vazgeçilmeyeceğini, Sisam, Nikarya, Psara, Kaşot, Kerpe ve Meis adalarının Yunanistan'a verilmesi şartıyla geriye kalan adaların Osmanlı Devleti'ne verilebileceğini, Limni'nin de Taşoz'a karşılık bırakılabileceği cevabını almıştır. Ancak sonrasında Bakanlar kurulunu toplayan Venizelos, Bulgarlara karşı savaşın olumlu gittiğini, Osmanlı Devleti ile yapılacak ittifakta kesin ve maddî faydalar görülmediğini; Limni, Midilli, Sakız, Sisam, Nikarya, Psara, Stampalya, Kaşot ve Kerpe adalarının Yunanistan'a terki ve Taşoz, Meis, adaları ile İtalya'nın işgalinde bulunan diğer adaların Osmanlı Devleti'ne geri verilmesini, Taşoz ve Meis'in daha önce adalara verilmiş olan geniş imtiyazlardan faydalandırılmasını teklif etmiştir⁴⁶⁰.

Atina Andlaşması daha çok Rumeli'de Yunanistan'a terk edilen topraklarla ilgili hükümler içeriyordu. Andlaşmanın 15. maddesinde ise Londra Andlaşması'nın adalarla ilgili 5. maddesine sadece atıfta bulunuluyordu. Taraflar Londra Andlaşması

⁴⁵⁹ Şerafettin Turan, "Geçmişten Günümüze Ege Adaları Sorunu Boyutlar, Taraflar", ÜATS, Ankara 1986, s. 52-53; Küçük, "Ege Adalarında Türk ...", s. 46.

⁴⁶⁰ Ali Galip Kemali Bey (Söylemezoğlu), *Hatıralar, Atina Sefareti (1913-1916)* İstanbul 1946, s. 12-14.

hükümlerine 5. madde hükümleri de dahil olmak üzere uymayı taahhüt ediyorlardı⁴⁶¹.

Adalar meselesinin ele alındığı *Süfera Konferansı*, Büyük Devletlerin çıkar çatışmalarının gölgesi altında kalmıştır. Özellikle de İngiltere, kendi çözüm önerisini diğer devletlere kabul ettirmek için tehdide kadar varan baskılara başvurmuştur. Avusturya-Macaristan, bütün Ege Adaları Yunanistan'a bırakılacak olursa Yunanistan'ın büyük ve tehlikeli bir deniz gücü olacağını, özellikle Limni'nin de dahil olduğu Boğazönü Adaları'nın Yunanistan'a verilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Almanya da Boğazönü Adaları ile İzmir ve Ayvalık Körfezlerini kapatan Midilli ve Sakız'ın Osmanlı Devleti'nde kalmasını savunmuştur. Kısacası, üçlü İttifak üyesi devletler, Ege adalarının Yunanistan'a bırakılmasına karşı görünüyordular. Buna karşılık Üçlü İtilaf üyesi devletler, adaların Yunanistan'a verilmesi eğiliminde olmuşlardır. Yine de aralarında tam bir fikir birliği bulunmuyordu. İngiltere ve Fransa adaları Yunanistan'a bırakmak istemelerine karşılık, Rusya boğazlardan geçiş hakkının sağlanması açısından kendisi için önem taşıyan Limni, Bozcaada, Gökçeada ve Semadirek adalarının Osmanlı Devleti'nde kalmasını istiyordu. Neticede Altı Büyük Devlet'in ortak kararı olarak, 13 Şubat 1914'de Yunanistan'a ve 14 Şubat 1914'te de Osmanlı Devleti'ne birer nota verilmiştir. Buna göre Gökçeada, Bozcaada ve Meis Osmanlı Devleti'ne iade edilirken; Yunanistan'ın işgali altında bulunan diğer adalar ise silahlandırılmamak ve askerî amaçlarla kullanılmamak şartıyla Yunanistan'a bırakılmıştır⁴⁶².

Süfera Konferansı'nda çıkan bu karar, Babıâli tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır. Babıâli, 15 Şubat 1914'de ilgili devletlere verdiği cevabî notada Osmanlı Devleti'nin hak ve çıkarlarının dikkate alınmamasından duyulan üzüntüyü dile getirmiştir. Ayrıca Gökçeada, Meis ve Bozcaada'nın Osmanlı Devleti'ne iade edilmiş olmasının senet kabul edileceği, diğer adalar hususundaki haklı taleplerin elde edilmesi için de gayret sarfedileceği belirtilmiştir. Yunanistan'a verilen notada ise, söz konusu adaların bu devlete terkinin ancak Yunan askerinin Arnavutluk'a bırakılan Kuzey Epir'den çekilmesinden sonra kesinlik kazanacağı ifade edilmiştir.

⁴⁶¹ Küçük, "Ege Adalarında Türk ...", s. 46.

⁴⁶² Şimşir, a.g.e, c. I, s. 399, 430, 358, belge nr. 466, 435, 505; Küçük, "Ege Adalarında Türk ...", s. 47.

Karara itiraz eden Yunan Hükûmeti, daha sonra Ege adaları üzerinde elde ettiği kazanımları dikkate alarak, 21 Şubat 1914'de anlaşmayı kabul ettiğini ilgili devletlere bildirmiştir. Süfera Konferansı'nın kararında İtalya işgali altında bulunan Rodos ve Oniki Ada konusunda ise herhangi bir hükme yer verilmemiştir⁴⁶³.

Süfera Konferansı'nda adalar hakkında alınan karar sorunun çözümü için yeterli olmamıştır. Yunan Hükûmeti, Osmanlı Devleti'nin Midilli ve Sakız'a yapacağı muhtemel bir saldırıya karşı büyük devletlerden garanti istemiştir. Bu istek uygun karşılanmadığı gibi Üçlü İttifak Devletleri Limni Adası'nın Osmanlı Devleti'ne verilmesini kararlaştırmışlardır. Şartların giderek Osmanlı Devleti'nin lehine doğru şekil almaya başlaması üzerine Venizelos, Osmanlı Devleti ile müzakereyi kabul etmiş ve görüşmenin Brüksel'de yapılması kararlaştırılmıştır. 28 Temmuz 1914'de Avusturya'nın Sırbistan'a savaş açması I. Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olmuş ve görüşme iptal edilmiştir. Ancak Venizelos'un gayretleri ile iki devletin temsilcileri 12 Ağustos'ta Bükreş'te bir araya gelmişlerdir. Osmanlı tarafı Limni, Sakız, Midilli ve Sisam'ın kendisine iade edilmesini, buna karşılık adalara özerklik verilerek başına bir Hristiyan genel valinin atanmasını teklif etmişlerdir. Yunanlılar ise yalnız Midilli ve Sakız'da Osmanlı hakimiyetini tanıyacıklarını, buna karşılık bu adaların 50 yıllığına Yunanistan'a kiralanmasını ve adalara bir Yunanlı valinin atanmasını teklif etmişlerdir. Ancak bu teklif Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmemiştir⁴⁶⁴. Böylelikle Osmanlı Hükûmeti ile Yunanistan arasındaki ikili görüşmeler sonuçsuz kalmıştır.

İngiltere, 1878'den beri geçici olarak ele geçirdiği Kıbrıs'ı 4 Kasım 1914'de topraklarına kattığını ilan etmiştir. Bu gelişme üzerine İtalya, 16 Şubat 1915'de İngiliz Hükûmeti'ne bir nota vererek savaştan sonra Rodos ve Menteşe adalarının kendisine verilmesi karşılığında İtilaf Devletleri safında savaşa gireceğini bildirmiştir. 26 Nisan 1915'de İngiltere, Rusya, Fransa ve İtalya arasında imzalanan Londra Andlaşması'na göre İtalya'nın işgalinde bulunan adalarda bu ülkenin egemenlik hakkının tanınacağı kabul edilmiş ve İtalya 21 Ağustos 1915'de Osmanlı Devleti'ne karşı İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa katılmıştır. Ayrıca Menteşe

⁴⁶³ Türk Hakimiyetinde Ege ..., s. 160.

⁴⁶⁴ Aynı eser, s. 160-161; Çetin Avuncan, "Ege Adaları", Deniz Kuvvetleri Dergisi, Ekim 1976, c. 83, sa. 495, s. 27.

Adaları'ndan çekilmeyeceğini ilan etmiştir. İtilaf Devletleri'nin İtalya ve Yunanistan'a I. Dünya Savaşı'na katılırken işgal ettikleri adaların kendilerine verileceği vaadinde bulunmuş olması nedeniyle Venizelos, savaşın bitiminden sonra 18 Ocak 1919'da çalışmalarına başlayan Paris Barış Konferansı'na müracaat etmiş ve bütün Ege Adaları'nın Yunanistan'a verilmesini talep etmiştir. İtalya'nın Adriyatik Meselesi yüzünden Dörtler Konseyi'nden çekilmesi üzerine İngiltere'nin öncülüğünde Mentеше Adaları ve Meis Yunanistan'a terk edilmiştir. Ancak İtalya'nın itirazı üzerine konunun Sevr'de tekrar ele alınması kararlaştırılmıştır⁴⁶⁵.

10 Ağustos 1920'de imzalanan ancak hiçbir zaman uygulanamayacak olan *Sevr Andlaşması*'nın 84. maddesi Süfera Konferansı'nın Osmanlı Devleti'ne iade ettiği İmroz ve Bozcaada'yı Yunanistan'a veriyordu. Londra Andlaşması'nın 5. ve Atina Andlaşması'nın 15. maddeleri uyarınca Süfera Konferansı'nda Yunanistan'a verilen Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya adaları üzerindeki Osmanlı hakimiyeti son buluyordu. 178. maddesine göre Limni, Semadirek, İmroz, Bozcaada ve Midilli Boğazlar Komisyonu mntikasına dahil edildiklerinden, andlaşmanın Osmanlı Devleti'ne yüklediği yükümlülöklere Yunanistan da uyacaktır⁴⁶⁶.

Menteşe Adaları Bölgesindeki 13 ada ile Fransa'nın işgalindeki Meis'in de İtalya'ya verilmesi Yunanistan'da tepkiyle karşılanmıştır. İki devlet arasında 10 Ağustos 1920'de imzalanan *Bonin-Venizelos Andlaşması* neticesinde İtalya, Rodos ve Meis'in haricindeki adaların Yunanistan'a verilmesini kabul etmiştir. Rodos'ta ise mahallî muhtariyet uygulanması kararlaştırılmıştır⁴⁶⁷.

Türkiye'nin Sevr Andlaşması'nı kabul etmeyerek *Millî Mücadeleye* başlaması Sevr ve Bonin-Venizelos Andlaşmalarını ortadan kaldırmıştır. İtalya da 8 Ekim 1922'de adaların bundan böyle himayesinde olduğunu ilan etmiştir⁴⁶⁸.

⁴⁶⁵ Küçük, "Ege Adalarında Türk ...", s. 60-63; Veli Şirin, "Ege Adaları Konusunda", *Boğaziçi Dergisi*, Mayıs 1985, sa. 35, s. 26-27.

⁴⁶⁶ Küçük, "Ege Adalarında Türk ...", s. 63-64.

⁴⁶⁷ Hayta, a.g.t, s. 104.

⁴⁶⁸ Türk Hakimiyetinde Ege ..., s. 165.

4. Lozan Konferansı ve Limni'nin Yunanistan'a Bırakılması

20 Kasım 1922'de çalışmalarına başlayan Lozan Konferansı'nda adalar sorunu 25 Kasım'da gündeme gelmiştir. Burada adalar sorunu genellikle, Limni'nin hukukî statüsü ise özellikle görüşmelere konu olmuştur. Görüşmelerde Türkiye'yi temsil edecek olan delegasyon, 27 Ekim'de Dışişleri Bakanlığı'na seçilen İsmet Paşa (İnönü)'nin başkanlığı altında ve Maliye Bakanı Hasan Bey (Saka) ve Sağlık Bakanı Dr. Rıza Nur'un da aralarında bulunduğu yaklaşık kırk kişiden oluşuyordu⁴⁶⁹.

Ege Adaları konusunda Türk görüşü, *Misak-ı Milli*'ye ve 14 Şubat 1914 tarihli Büyük devletler kararına dayandırılmıştır. Türk Heyeti Başkanı İsmet İnönü, arazi meselesini inceleyen ve Lord Curzon'un başkanlık ettiği Birinci Komisyon'un 25 Kasım tarihli toplantısında isteklerini şöyle belirtmiştir⁴⁷⁰:

“Ege Denizi ve Akdeniz Adaları, coğrafya bakımından, Küçük Asya'ya bağlıdır. Anadolu'nun huzuru ve güvenliği için büyük bir öneme sahiptirler. Bu adalar, kıyıda az uzaklıkta ve karasuları içinde bulunan ufak adalarla, büyük adaları kapsamaktadır. Karasuları içindeki ufak adalar, Küçük Asya'nın barışını pek yakından tehdit edebilirler. Bu bölgenin tamamlayıcı birer parçası olduklarından, bu adaların, Türkiye'nin egemenliği altında konulmaları kesin olarak zorunludur. Kaldı ki, bunlar Türk karasuları içinde bulduklarına göre, bunların, Türk egemenliği altında olmaları gerekmektedir. Büyük adalara gelince, kaderi 30 Mayıs 1913 tarihli Andlaşma uyarınca Büyük devletlere saptanması gerekli Bozcaada ve İmroz üzerinde Türkiye'nin hakları, aynı devletlerin 14 Şubat 1914 tarihli ortak notalarıyla doğrulanmıştır. Bu yüzden, bu iki ada Türk egemenliği altına konulmuş bulunmaktadır. Öte yandan Türk kıyısı ile Çanakkale Boğazı'nın yakınında bulunan Semadirek Adası'nın da, Türkiye'de kalması gereklidir ve hakgözetirliğe uygundur. Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları Büyük devletlerce Yunanistan'a bırakılmıştır. Türkiye'nin güvenliği bakımından bu adalar hayatî bir önem taşımaktadırlar. Üstelik, bu adaların ekonomik ihtiyaçlarının karşılanabilmesi de Küçük Asya ile birleşmelerini zorunlu kılmaktadır. İşte bu yüzden Büyük devletlerin bu adalara ilişkin olarak aldıkları kararı Türkiye kabul etmemiştir. Bu adaların

⁴⁶⁹ Bilal Şimşir, *Lozan Telgrafları*, c. I, s. X.

⁴⁷⁰ Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1969, Takım: I, cilt I, Kitap I, s. 97.

kaderini saptama işinin Büyük Devletlere bırakılmış olması, bu işte ilgili tarafların çıkarlarına uygun bir karar alınması şartına bağlıydı; Büyük Devletlerce teklif edilen çözüm, bu şartı yerine getirmediği için, Türkiye'yi tatmin etmemiştir. Yunanistan'ın, yakın zamanlarda bütün dünyaca öğrenilen Anadolu üzerindeki emperyalist emelleri, Anadolu'da bir Yunan İmparatorluğu kurmak için kendi ülkesinde yapmacık tutkular yaratan bir Yunanistan elinde, adları yukarıda belirtilen bu adaların nasıl bir tehlike yaratacağını Türkiye'ye göstermiştir. Böyle olunca, genel barış yararına, bu adaları tüm olarak askerlikten arındırma yükümünün benimsenmesi zorunludur. Bu adalarda bulunan istihkâmlar ve bataryalar yok edilmeli ve silahları sökülmelidir. Gelecekte de oralarda hiçbir yeni tahkimat yapılmamalıdır. Bu adalardan hiç biri deniz üssü olarak kullanılmamalıdır. Bu adalara uçaklar getirilmemeli, uçaklar için buralara hangarlar yapılamamalıdır. Söz konusu adalarda asayiş sağlamaya yetecek sayıda jandarmadan başka, hiçbir silahlı kuvvet bulundurulmamalıdır. Bundan başka bu adalar halkı, kıskırtıcılara yataklık edememeli, kaçakçılara sığınak olamamalıdır. Son olarak, bu konularda kabul edilecek hükümlerin her zaman yürürlükte tutulacağı konusunda Türkiye'ye garanti verilmelidir. Ayrıca bu adaların tarafsız ve bağımsız bir siyasal varlıkları olmalıdır”.

Yunan Heyeti Başkanı Venizelos, Türk Heyeti'nin ileri sürdüğü bu görüşlere karşılık; Türkiye'nin elinde tutmak istediği adalardan pek çoğunda, hiçbir yabancı unsur bulunmaksızın salt bir Rum nüfusun yaşadığını belirtmiştir. Venizelos'un verdiği rakamlara göre: İmroz'da 9.207 Rum; Bozcaada'da 5.420 Rum, 1.200 müslüman; İstanköy'de 14.550 Rum, 2.020 müslüman ve Rodos'da da 37.777 Rum, 4.854 müslüman, 2.445 de musevi bulunuyordu. Bunların haricinde kalan adalarda ise yalnızca Rumlar yaşamaktaydı. Bu durumda, adaların Yunanistan'a bırakılması gerekmektedir. Ayrıca Venizelos, adı geçen adaların Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye sokamayacağını, İzmir'e çıkartma yapıldığı zaman da, askerlerin doğrudan doğruya Yunanistan'dan taşındığını, adaların kullanılmadığını söylemiştir. Venizelos, adaların askerlerden arındırılmasının gerekip gerekmediğini, bu yolda gidilirse bunun ne ölçüde yapılmasının uygun düşeceğini incelenmesini de kabul etmiştir. Ayrıca ne olursa olsun, Bozcaada ve İmroz'u da içine almak üzere, uzun süreden beri Türkiye'nin egemenliğinden çıkmış topraklar üzerinde, Türk egemenliğinin yeniden kurulmasının söz konusu olamayacağını öne sürmüştü, ancak

Çanakkale Boğazı'na yakınlıkları yüzünden Bozcaada ve İmroz üzerindeki Yunan egemenliğine önemli kısıtlamalar yapılmasına razı olacağını belirtmiştir. Bu adaların askerlikten arındırılmaları sorununun da, Çanakkale Boğazı ile birlikte ele alınmasını ve durumun komisyonca incelenmesini istemiştir⁴⁷¹.

Daha sonra oturum başkanı Lord Curzon söz almış ve İsmet İnönü'ye cevap vererek; İmroz, Bozcaada ve Semadirek adalarının kaderinin boğazların serbestliği sorunuyla bağlantılı olarak incelenmesi gerektiğini, geçmişteki Girit ve Sisam örnekleri gözönünde tutularak öteki adalara özerk bir rejim verilmesiyle ilişkin anayasal deneme teklifinin kabul edilemeyeceğini, bu adaların Yunanistan'dan ayrılması söz konusu olmasa bile, askerlikten arındırılması sorununun askerî uzmanlarca incelenmesini olumlu karşıladığını belirtmiştir. Lord Curzon, bu sonuçları, kendisiyle tam bir görüş birliğinde olan Müttefik meslektaşları adına da sunduğunu açıklamıştır⁴⁷².

Bu görüşmelerden sonra o günkü oturumda; Bozcaada ve İmroz adaları üzerinde egemenlik sorununun ve bu adalarla Semadirek Adası'nın askerlerden arındırılmasının, Boğazlar sorununun görüşüleceği zaman toplanacak bir uzmanlar alt komisyonunun incelemesine havale edilmesi; Limni, Sakız, Midilli, Sisam ve Nikarya adalarının askerlerden arındırılmalarının gerekli olup olmadığının, gerekli ise bunun ne ölçüde yapılmasının uygun olacağını incelenmesinin de bu alt komisyona bırakılması hususlarındaki kararlar alınmıştır⁴⁷³.

29 Kasım'daki oturuma alt komisyonun raporunun okunması ile başlanmıştır. Bu raporda; beş adanın askerlerden arındırma tedbirlerinin alınmasının uygun olacağı, Limni Adası için bu tedbirlerin Boğazlar sorununun incelenmesi sırasında İmroz, Bozcaada ve Semadirek adaları için saptanacak tedbirlerle birlikte saptanmasının oybirliğiyle uygun olacağı tavsiye edilmekteydi. Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları için ise komisyonun çoğunluğu askerlikten arındırmaya ilişkin alınacak tedbirlerin aşağıdaki kısıtlamalar çerçevesinde olması gerektiğini uygun görmüştü⁴⁷⁴:

1- Hiçbir deniz üssü, hiçbir istihkâm bulunmayacak,

⁴⁷¹ Meray, a.g.e, s. 98.

⁴⁷² Aynı eser, s. 99-100.

⁴⁷³ Aynı eser, s. 101.

⁴⁷⁴ Aynı eser, s. 111.

2- Askerî uçakların, Limni, Midilli, Sakız, Nikarya adaları ve Türkiye üzerinde uçmaları karşılıklı olarak yasaklanacak,

3- Adalardaki askerî kuvvetler, askerlik görevi için çağrılmış normal mevcudu aşmayacak ve bu birlikler buldukları yerde eğitim görecektir; jandarma ve polis kuvveti olarak da bütün Yunanistan'daki jandarma ve polis kuvveti esas alınarak hesaplanacak ölçü aşılamayacaktır.

Komisyon raporunun okunması üzerine söz alan İsmet İnönü Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları için düşünülen tedbirlerin yetersiz olduğunu, bu adalarda uçak bulundurulmasının yasaklanması ve hiçbir askerî kuvvetin bulunmaması gerektiğini; Bozcaada, İmroz ve Semadirek adalarına ilişkin sorunun da Boğazlar sorunuyla birlikte ele alınmasının uygun olduğunu belirtmiştir. Yunan temsilcisi Caclamanos da; Limni ve Semadirek adalarına ilişkin bir egemenlik sorununun söz konusu olmadığını, bunların 1913'den beri Yunan egemenliğinde olduğunu söylemiş ve ayrıca İmroz ve Bozcaada'nın nüfus durumlarına dikkat çekerek bu adalar üzerindeki Yunan egemenliğinin tanınmasını talep etmiştir. İsmet İnönü, Caclamanos'a cevabında İmroz ve Bozcaada üzerindeki Türk egemenliğinin tartışılmayacağını, Boğazlar bakımından bu iki adayla aynı durumda olan Semadirek Adası'nı da istediğini, Limni Adası'nın ise öteki komşu adalarla aynı rejime bağlanması gerektiğini söylemiş ve Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları üzerindeki Yunan egemenliğinin resmî yoldan hiçbir zaman tanınmadığını da sözlerine eklemiştir⁴⁷⁵.

Caclamanos'un Limni ve Semadirek adalarının Boğazlara yakın adalar grubunda bulunmalarından dolayı Alt komisyonda yer aldığı, bunun egemenlik konusuyla ilgisinin olmadığı, yalnızca İmroz ve Bozcaada üzerinde egemenlik konusunun söz konusu olduğu şeklindeki sözlerine, İsmet İnönü; Limni ve Semadirek'in Boğazlar sisteminin bir parçası oldukları kabul edildiğine göre, bu adalar üzerindeki egemenlik sorununun da Boğazlar rejimiyle birlikte incelenmesi gerektiği şeklinde cevap vermiştir⁴⁷⁶.

6 Aralık 1922'de İngiltere, Fransa ve İtalya temsilci heyetlerince Ülke ve Askerlik Sorunları Komisyonu'na bir belge sunulmuştur. Belgede Semadirek, Limni,

⁴⁷⁵ Meray, a.g.e, s. 104-105.

⁴⁷⁶ Aynı eser, s. 105-106.

İmroz ve Bozcaada'nın arındırılacağı belirtildikten sonra, bu askerlikten arındırmanın kapsadığı tedbirler açıklanmıştır. 8 Aralık'ta, öğleden önceki oturumda İsmet İnönü, İmroz, Bozcaada ve Semadirek'te Türk egemenliğinin kesin olarak belirtilmesini ve Limni Adası'nın özerkliğinin ilan edilmesini istemiştir. Lord Curzon, aynı gün öğleden sonraki oturumda İnönü'ye verdiği cevapta; adı geçen dört adanın askerlikten arındırılmasının kabul edilmesine hazır olduklarını ancak Müttefiklerin Limni ve Semadirek adaları üzerinde egemenlik sorununun yeniden tartışma konusu yapılmasına razı olmadıklarını, bu yüzden Limni'de özerk bir rejim kurulmasının da kabul edilemeyeceğini söylemiştir⁴⁷⁷.

18 Aralık 1922 tarihli oturumda söz alan İsmet İnönü, Limni üzerinde egemenlik sorununu tartışma hakkını bütünüyle saklı tutmakla birlikte Türk temsilci heyeti bu adanın kıyılarında Yunan donanmasının bulunmasını hiçbir şekilde kabul edemez demiştir. Lord Curzon 19 Aralık'taki oturumda İnönü'ye verdiği cevabında; Müttefiklerin Limni ve Semadirek Yunan egemenliğini geri almak veya bu adalarda özerk bir rejim kurmak niyetinde olmadıklarını; Türk donanmasının dilediği yere gitmek ve bu sularda dilediği gibi davranmak serbestliğinin bulunmasına karşılık, Yunan donanmasının böyle bir imkândan mahrum kalmasını öngören teklifin kabul edilemeyeceğini söylemiştir⁴⁷⁸.

Sonuçta Büyük devletler, hazırladıkları bir Andlaşma metnini 31 Ocak 1923'deki oturumda Türk heyetine tebliğ etmişlerdir. Lord Curzon, bu metnin adalar ile ilgili kısmı şu şekilde açıklamıştır: "... Türk temsilci heyeti, İmroz, Bozcaada ve Semadirek adalarının askerlerden arındırılmasını istemiştir. Biz kendi rızamızla, bunlara Limni Adası'nı da ekledik. Daha da ileri gittik: İmroz Adası'nda hiçbir Türk bulunmamasına ve bu adadaki Rum halkının Doğu'da en varlıklı halklardan olmasına bakmaksızın, İmroz ve Bozcaada'nın on yıla yakın bir zamandan beri Yunanistan'ın elinde bulunmasına bakmaksızın, 1913-14'de Türkiye'ye yapılmış teklifleri de göz önünde tutarak, bu iki adayı Türk egemenliği altına yeniden koymayı kabul etmekteyiz. Son olarak, Türk Temsilci Heyeti'nin isteği üzerine, Ege Denizi'nin ortasında bulunan bir adalar topluluğunun Türkiye'ye karşı yöneltilen saldırılarda, nasıl olursa olsun kara, deniz ve hava üssü olarak kullanılmayacak

⁴⁷⁷Meray, a.g.e, s. 173-174.

⁴⁷⁸Aynı eser, s. 270.

biçimde askerlerden arındırılacağı konusunda andlaşmaya kesin hükümler konulmuştur...⁴⁷⁹ .

Türk heyetinin 4 Şubat 1923 tarihli muhtırasında muahede projesinin bir çok maddelerine itiraz edildiği halde 15. madde bütünüyle kabul edilmiştir. Ancak muhtıranın sonunda itiraz edilen maddelerin dışındaki diğer meseleler üzerinde de mukabil teklifler yapmak hakkımızın mahfuz bulunduğu belirtilmiştir. Bununla beraber İtilaf Devletleri, bu muhtıradaki 15. maddeye itiraz edilmemiş olmasından, maddenin Türk heyetince kabul edildiği manasını çıkarmışlardır. Bu da konferansın ikinci devresinde çetin müzakerelere rağmen Rodos, 12 Ada ile birlikte Meis'i de elden çıkarmamıza neden olacaktır⁴⁸⁰ . Bu sırada Lord Curzon Lozan'ı terk edip gittiği için konferansın birinci devresi sona ermiştir⁴⁸¹ .

Müttefiklerin teklif ettiği andlaşma metni TBMM'nin gizli oturumunda tartışmaya açılmıştır. 24 Şubat'tan 6 Mart'a kadar devam eden müzakereler sonunda yayınlanan resmî tebliğde, Müttefiklerin andlaşma metninin olduğu gibi kabulünün imkânsız olduğu belirtilerek, yapılacak değişikliklerle müzâkerelerin devamını konusunda Hükûmete yetki verildiği açıklanmıştır. Meclisten bu yetkiyi alan İsmet Paşa, devletlerin projesinde kabul ettiği veya değişiklik istediği maddeleri açıkça yazarak 8 Mart 1923'de İstanbul'daki fevkâlade komiserler vasıtasıyla İngiltere, Fransa ve İtalya'ya bildirmiştir. Türk Hükûmeti'nin yeni teklifinde adalarla ilgili 12. maddede değişiklik yapılarak Bozcaada'ya bağlı Merkep Adaları'nın da Bozcaada gibi Türkiye'ye verilmesi isteniyordu. 13 ve 14. maddeler aynen kabul edilirken 15. maddede değişiklik yapılarak Türk kıyısına yakın olan ve Büyük Devletlerce 1914'de Türkiye'ye bırakılan Meis Adası'nın da Türkiye'ye iadesi teklif ediliyordu. Müttefikler bu notaya 28 Mart'ta cevap vererek, 23 Nisan'da Lozan'da tekrar toplanmayı kabul etmişlerdir. Böylece ikinci lozan görüşmeleri aynı yerde başlamıştır. Siyasî komite, 24 Nisan 1923 tarihli oturumda Türkiye'nin 12. maddeye eklenmesini istediği "*ve Bozcaada'ya bağımlı Merkep Adaları*" kelimelerinin konulmasını kabul etmiştir. 12. madde 4 Haziran 1923 tarihli oturumda tekrar ele alınmıştır. Oturum başkanı İngiliz başmurahtası Sir Horace Rumbold hiçbir haritada

⁴⁷⁹ Hayta, a.g.t, s. 117.

⁴⁸⁰ Turan, "Rodos ve 12 Adanın...", s. 111.

⁴⁸¹ Hayta, a.g.t, s. 118.

bu ad altında gösterilmemiş olan bu adacıkların hangi adalar olduğu konusunda bir şüphe belirmediğini söylemiştir. İsmet Paşa da adı geçen adaların İngiliz haritalarında *Tavşan Adaları* adı ile gösterildiğini, Türklerin de *Merkep Adaları* dediklerini söylemiştir. Tartışmalardan sonra bu adaların *Tavşan Adaları* olarak kaydedilmesi kabul edilmiştir⁴⁸².

Siyasî komitenin 25 Nisan 1923 tarihli oturumunda 15. madde de ele alınmıştır. Rumbold, İsmet Paşa'nın 4 Şubat tarihli mektubunda Meis'den söz edilmediğini, Türkiye'nin bu isteğinin Misâk-ı Millî'ye de aykırı olduğunu, çünkü tamamı hristiyan olan 7-8 bin nüfuslu bir adanın söz konusu olduğunu, Türkiye'nin nasıl bir sebebe dayanarak Meis üzerinde egemenlik kurmak istediğini anlayamadığını, kendi adına teklifin kabul edilemez bulunduğunu söylemiştir. İsmet Paşa ise, Meis'in Türk karasuları içinde bulunduğunu, Anadolu'nun tamamlayıcı bir parçası sayıldığını, Süfera konferansı kararıyla da Türkiye'ye verildiğini, ayrıca Türkiye'nin isteğinin Misâk-ı Millî'ye aykırı düşmediğini, millî sınırlar içinde bir adanın söz konusu olduğunu belirtmiştir. İtalyan temsilci, İsmet Paşa'nın tezlerini çürütmek için Misâk-ı Millî'nin birinci maddesini okumuştur. İtalya'nın görüşlerini İngilizler ve Fransızlar da desteklemişlerdir. Böylece konu halledilemeden bırakılmıştır. İngiliz başmurahtası Rumbold, 4 Haziran 1923 tarihli oturumda müzakerelerin o hafta sonu bitirilmesi gereğini ve komitenin artık toplanamayacağını söylemiştir. Türk temsilci heyetine Meis'in Türkiye'ye geri verilmesi teklifinden vazgeçme eğilimde olup olmadığını sormuş, bunun üzerine İsmet Paşa, kaleme aldığı bir bildiriye okumuştur. Bildiride; Türk isteklerinin haklı nedenlere dayanmakta olduğu, bununla birlikte sırf dünya barışının kurulmasını sağlamak amacıyla, Türk temsil heyetinin Meis adası konusunda öne sürdüğü çekinceleri geri almak gibi çok ağır fedâkârlığa razı olduğunu ifade etmiştir. Böylece 15. madde hiçbir değişiklik yapılmadan kabul edilmiştir⁴⁸³.

⁴⁸² Küçük, "Ege Adalarında ...", s. 72.

⁴⁸³ Aynı Makale, s. 72-73.

Bütün görüşmelerin tamamlanmasından sonra, müttefiklerin düşüncelerine daha yakın olan bir formül bulunarak 24 Temmuz 1923'de Lozan Barış Andlaşması imzalanmıştır. Bu andlaşmanın adalar ile ilgili olan 12. maddesi aynen şöyledir⁴⁸⁴:

“İmroz (İmbros) adası ile Bozcaada (Tenedos) ve Tavşan Adaları (Îles aux Lapins) dışında, Doğu Akdeniz adaları ve özellikle Limni (Limnos) Semadirek (Semendirek, Somathrace), Midilli (Mitylene), Sakız (Chio), Sisam (Samos) ve Nikarya (Nicara) adaları üzerinde Yunan egemenliği konusunda 17/30 Mayıs 1913 tarihli Londra Andlaşması'nın 5. maddesi ve 1/14 Kasım 1913 tarihli Atina Andlaşması'nın 15. maddesi hükümleri uyarınca alınan ve 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan Hükûmeti'ne bildirilen karar bu andlaşmanın İtalya'nın egemenliği altına konulan ve 15. maddede belirtilen adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak üzere doğrulanmıştır. İşbu Andlaşmada aykırı bir hüküm bulunmadıkça, Asya kıyısından 3 milden az bir uzaklıkta bulunan adalar Türk egemenliği altında kalacaktır.”

Böylece, 1912'den beri İtalya ve Yunanistan'ın işgali altında bulunan ve andlaşmada isimleri belirtilen Ege Adaları üzerindeki Osmanlı egemenliği Lozan Barış Andlaşması ile sona ermiştir.

---

⁴⁸⁴ Meray, a.g.e, takım II, cilt 2, s. 6; Aslan Gündüz, *Limni Adası'nın Hukukî Statüsü Üzerinde Türk-Yunan Uyuşmazlığı*, İstanbul 1985, s. 22.

SONUÇ

Bilindiği gibi Boğazlar sisteminin bir uzantısı olan Boğazönü Adalar grubu Limni, Semadirek, Bozbaba, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan adalarından meydana gelmektedir. Anadolu'ya yakın olmaları nedeniyle Türkiye'nin güvenliği açısından önem arz eden bu adalar Çanakkale Boğazı'na ulaşan deniz yollarını kontrol edebilme konumuna da sahip bulunmaktadırlar. Bu adalar içinde Limni'nin Çanakkale Boğazı'nın 80 km. batısında bulunması ve Çanakkale Boğazı'na olan hakimiyeti nedeniyle stratejik önemi daha da fazladır.

Limni'de Türk hakimiyeti 1456 yılından itibaren başlamıştır. Adanın dönemin sultanı II. Mehmed tarafından fethedilmesinden itibaren sağlanan huzur ve hoşgörü ortamından, özellikle de dinî faaliyetlerde gösterilen esneklikten Hristiyan reâyâ gerçek anlamda istifade etmiştir. Bu durum ekonomik anlamda da geçerli olmuştur. Meselâ cizye vergisinin toplanması sırasında vergisini ödeyemeyecek durumda olan ve büyük bir çoğunluğu orta ve alt kısımdan meydana gelen ada reâyâsının üzerine devlet çok ısrarlı bir şekilde gitmeyerek, hoşgörülü yaklaşmıştır.

Türk hakimiyetinin başlaması ile birlikte Limni'nin Türkleştirilmesi faaliyetlerinde bulunulmuştur. Bunun için başta Batı Anadolu olmak üzere İmparatorluğun çeşitli bölgelerinden Limni Adası'na Türklerin yerleştirilmeleri sağlanmaya çalışılmış, devlet daireleri oluşturularak buralara memur tayinleri gerçekleştirilmiştir. Adaya yerleşenlerin ve yerli reâyânın sosyal ve diğer ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla Köprülü Mehmed Paşa Vakfı bünyesinde kurumlar oluşturulmuş; imârethâne, cami, mescit, medrese, dergâh, çeşme gibi çeşitli hayır eserleri meydana getirilmiştir. Limni'deki vakıfların gelir ve giderleri çok iyi takip edilmiş, gelirlerinin bir kısmı vakıf müesseseleri içinde harcanırken, geri kalan para hazineye devredilmiştir. Vakıflara ait gelir getiren mülkler yazılı bir belge ile kiraya verilmekte ve bunları kiralayanlar bu belgeler için ayrıca bir ücret ödemekte idiler. Bütün bu işlemler çok titiz bir şekilde takip edilmiştir. Bununla birlikte Limni ve bağlı mahallerinde bulunan memur maaşlarının bazı aylar Maliye Nezareti tarafından gönderilmediği, dolayısıyla maaşların ödenemediği de olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlere tanınan eğitim serbestliğinden Limni'deki Rum toplumu gerçek anlamda istifade etmiştir. Limni reâyâsı kendilerine tanınan ayrıcalıklara uygun olarak okullarını kurmuşlar ve eğitimlerini

dinî kuruluşlarına bağılı olarak, devletin denetiminde kendi dillerinde ve serbestçe sürdürmüşlerdir.

Türk hakimiyetinde bulunduğu sürece Limni Adası'nın ekonomik ve güvenlik yapısı Batı Anadolu'nun sahil kentleri ile her zaman irtibat halinde bulunmuştur. Ada reâyâsı ticarî faaliyetlerinin önemli bir bölümünü Batı Anadolu ile gerçekleştirmiştir. Türk idâresi altında bulunan Limni, diğer adalarda da olduğu gibi, adeta Anadolu'nun bir parçası olarak değerlendirilmiş ve önemsenmiştir. Meselâ Limni Kalesi'nin lojistiğine her zaman önem verildiğini, devletin maddî imkânsızlıklar içerisinde bulunduğu durumlarda dahî kale anbarları ile mühimmâtının temini yoluna gidildiğini çalışmalarımızda tespit ettik. Özellikle de 1821 Rum isyânı sırasında Limni Kalesi'nin ihtiyaçlarının karşılanmasına özen gösterilmiştir.

Osmanlı Devleti, ada reâyâsının sorunlarıyla her zaman ilgilenmeye çalışmıştır. Meselâ kurak geçen mevsimlerde Limni'ye tohumluk buğday gönderilirken, bazı köylerdeki evcil hayvanlarda görülen çiçek hastalığına karşı mücadele etmek için de Anadolu'dan baytarlar görevlendirilmiştir.

Tanzimat ile birlikte yeniden yapılandırılan Ege Adaları Eyâleti bünyesi içerisinde yer alan Limni Adası, 1867 yılında gerçekleştirilen vilâyet reformunda Biga Sancağı'na bağılı bir nahiye pozisyonuna getirilmiştir. 1877'de ise ikinci derecede mutasarrıflık statüsü verilen Limni Adası, Biga Sancağı'ndan ayrılarak İmroz, Semadirek ve Bozcaada'nın sınırlarına katılması ile vilayete bağılı bir sancak konumuna getirilmiştir. Merkez ada hüviyetinde bulunan Rodos'un İtalya tarafından 4 Mayıs 1912'de işgal edilmesinden sonra, Limni sancağı kısa süreli olarak Çanakkale'ye bağlanmıştır.

Limni'deki Türk hakimiyeti Balkan savaşları esnasında Yunanistan'ın aday 21 Ekim 1912'de işgal etmesine kadar sürmüştür. Osmanlı Donanması'nın Çanakkale Boğazı'ndan Ege Denizi'ne çıkmaya zorlanması nedeniyle Limni de, diğer adalar gibi kaderine terkedilmiştir. İşgal sırasında adadan çekilen telgraflar Limni'deki acıklı durumu gözler önüne sermektedir. Osmanlı Devleti, bu fiili duruma rağmen Limni ve diğer adalardaki Yunan hakimiyetini tanımamıştır. Nitekim Türk diplomasisi, 1923 Lozan Andlaşması sürecinin bitimine kadar haklılığını savunmuş ve tepkisini sürdürmüştür.

BİBLİYOGRAFYA

I- ARŞİV BELGELERİ

A- BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA)

- Ayniyat Defterleri (AD)

nr. 260, 574, 575, 576, 579, 580, 581, 859, 860.

- Evkaf Nezâreti (EV)

nr. 15435, 25359, 26911, 28208, 28993, 29396, 29747, 29794, 29997, 30841,
182282.

- Kâmil Kepeci (KK)

nr. 2965, 3905, 4845, 5739, 5817, 6486, 6765, 6767, 6784, 6797.

- Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD)

nr. 4828, 8915, 9127, 9419, 11017, 11145, 13489.

- Maliye Ceride Muhasebesi (ML.CRD)

nr. 614, 1088.

- Maliye Mesârifât Defterleri (ML.MSF)

nr. 13965, 19153, 17959, 18556, 18576.

- Amedi Kalemî Divan-ı Hümâyûn Evrakı (A.AMD)

nr. 6/70, 87/65.

- Sadâret Mektûbî Kalemî (A.MKT)

nr. 1/12, 4961, 9087, 98/44.

- Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı (A.MKT.MHM)

nr. 169/25, 230/99, 291/14, 302/47, 333/34, 370/14, 385/72.

- Sadâret Evrâkı Mektûbi Kalemi Meclis-i Vâlâ Kısmı (A.MKT.MVL)

nr. 63/61, 85/33, 103/51.

- Mektubi Kalemi Nezâret ve Devâir Evrakı (A.MKT.NZD)

nr. 54/84, 316/12, 411/77.

- Sadâret Mektûbi Kalemi Umûm Vilâyât (A.MKT.UM)

nr. 52/50, 120/88, 139/74, 153/53, 175/55, 369/82, 373/36, 510/27, 570/8, 574/60,
590/3, 590/63, 595/43, 613/100, 622/99.

- Bâb-ı Asafi Teşrifât Kalemi (A.TŞF)

nr. 6-A/42.

- Bâbîâli Evrak Odası (BEO)

nr. 308721

- Cevdet Askerî (C.AS)

nr. 784, 5932, 6418, 7269, 7968, 8760, 9147, 13817, 13827, 19313, 20288, 24471,
26798, 27380, 32184, 32677, 33375, 34228, 34814, 40181, 45374.

- Cevdet Bahriye (C.BH)

nr. 1012, 1032, 1344, 1713, 1910, 1987, 2535, 7546, 7947, 8556, 9005, 9720,
9914, 10232, 11783, 11994.

- Cevdet Dahiliye (C.DH)

nr. 1871, 2513, 2986, 6935.

- Cevdet Hariciye (C.HR)

nr. 754.

- Cevdet İktisat (C.İ)

nr. 135, 810, 1006, 1856.

- Cevdet Maliye (C.ML)

nr. 3948.

- Cevdet Maarif (C.MRF)

nr. 326, 437, 2929, 4261, 5143.

- Cevdet Nafia (C.NF)

nr. 2752.

- Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Müdiriyeti

Muhabere Kalemi (DH.EUM.MH)

nr. 98/24, 245/97, 245/98.

- Dahiliye Nezâreti Muhaberât-ı Umûmiye (DH.MUI)

nr. 7-1/14, 8-4/11, 8-4/15, 48/48, 53/40, 55-1/20, 56-2/19, 86-1/38, 93/9, 97-2/19,
101/54, 109/71, 125/12.

- Dahiliye Nezâreti Sicill-i Nüfus İdâre-i Umûmiyesi Tahrirât Kalemi (DH.SN.THR)

- Dahiliye Nezâreti-Siyâsi Evrak (DH.SYS)

nr. 71-6/1-2, 75-11/1-4, 75-11/1-7, 75-11/1-10, 75-12/1-23, 75-12/1-25, 75-14/1-5,
75-11/1-6, 75-11/1-11, 112/7B/7-59, 112-10/10-1, 112-10/10-2, 112-10/10-4,
112-10/10-5, 112-11/10-12, 112-11/10-13, 112-11/10-14, 1957/6, 1957/7.

- Sicill-i Nüfus Kalemi Mütferrik Evrakı (DH.SN.M)

nr. 17/18.

- Dahiliye Nezâreti İdare Kısmı (DH.İD)

nr. 17/2, 92-2/9, 135-1/144.

-Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti Tahrirat Kalemi Evrakı (DH.EUM.THR)

nr. 14/13, 7845.

- Dâhiliye Nezâreti Mebânî-i Emîriye Hapishâneler Müdiriyeti (DH.MB.HPS)

nr. 4/16, 103/40, 127/12, 141/40, 141/60,

- Hatt-ı Hümâyun (HH)

nr. 10375, 13440, 17754, 24508, 24537, 24543, 24799, 29960, 29960-A, 30699,
30699-A, 30699-B, 33907, 33907-A, 37750-D, 38293-A, 38309-C, 38385,
38490, 38582, 38582-A, 38582-D, 38582-F, 38685, 38940, 39112, 39177,
39206, 39300, 39397, 39399, 39419, 39419-A, 39949-G, 39949-F, 39949-M,
39578, 40200, 40269, 40278-A, 40614, 46615, 48086, 48496, 50526, 51570.

- Hâriciye Nezâreti Hukuk Müşâvirliği İstişâre Odası (HR.HMŞ.İŞO)

nr. 32/2-3.

- Hâriciye Nezâreti Mektubi Kalemi (HR.MKT)

nr. 3/17.

- Hâriciye Nezâreti-Siyâsi Evrak (HR.SYS)

nr. 1961/8, 2056/6.

- İrâde-Dahiliye (İ.DH)

nr. 2706, 5947, 7370, 8475, 44977.

- İrâde-Hariciye (İ.HR)

nr. 1312-ZA/7.

- İrade-Meclis-i Mahsûs (İ.MM)

nr. 2793, 2885.

- İrade-Maarif (İ.MRF)

nr. ZA 1329/4, M 1379/5.

- İrade-Meclis-i Vâlâ (İ.MV)

nr. 21448.

- İrade-Şurâ-yı Devlet (İ.ŞD)

nr. 2991, 5580.

- İrade-Adliye ve Mezahib (İ.AD.MZ)

nr. 1327/10, S 1315/7, Ş 1315/9, M 1318/16, R 1321/11, RA 1322/18, M 1325/9,
RA 1324/10, ZA 1325/21.

- Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV)

nr. 62/16, 79/97, 157/67, 162/8, 172/40, 174/124, 175/45, 175/109, 175/124,
176/52, 199/54, 216/7, 5082, 8979, 10427.

- Maliye Nezareti Mektubi Kalemi (MNMK)

nr. 47.

- Şurâ-yı Devlet Evrâkı (ŞD)

nr. 182/43, 2339/15, 2343/36, 2347/19, 2344/51, 2346/37, 2352, 2355/39, 2356/4,
2358/1, 2358/23, 2364/8, 2364/21, 2366/3, 2366/10, 2366/18, 2367/13,
2367/25, 2368/4, 2368/27, 2368/42, 2368/49, 2369/3, 2369/10, 2369/16, nr.
2369/18, 2389/4, 2666/42, 5580.

- Yıldız-Resmi Maruzat (Y.A.RES)

nr. 8/19, 89/68, 150/20.

- Yıldız-Husûsî Mârûzat (Y.A.HUS)

nr. 496/32, 496/43.

- Yıldız-Mütenevvi Mârûzat (Y.MTV)

nr. 6/1, 17/78, 72/76, 155/156, 175/237, 252/152, 253/64, 272/11, 272/16, 281/131,
281/59, 281/152, 9126.

- Yıldız Esas Evrâkı (Y.EE)

nr. 5/153, 50/83, 100/37.

- Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzatı (Y.PRK.ASK)

nr. 54/84, 103/89, 107/34, 107/39, 123/17, 235/12, 235/21

- Yıldız Perakende Evrakı Adliye ve Mezâhib Nezâreti Maruzatı (Y.PRK.AZN)

nr. 6/30, 6/32, 7/7

- Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK.BŞK)

nr. 6328.

- Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratı (Y.PRK.UM)

nr. 6/41, 28/14, 35/116.

- Ali Fuat Türkgeldi Evrakı (ATGE)

nr. 9/75.

B- DENİZ MÜZESİ ARŞİVİ (DMA)

- Mülgâ Bahriye Nezâreti (MBN)

nr. 663/151, 664//8, 664/356, 669/128, 701/36, 701/416, 703/60, 720/50, 7210/50.

- Şurâ-yı Bahrî (ŞB)

nr. 9/20-A, 51/22-A, 31/207-A, 188/81-A, 197/136-A, 206/67-A, 761/132-A.

- Limanlar (L)

nr. 265/44-M, 77/4, 120/35.

II- ESERLER

A- YAZMA ESERLER

Mehmed Emin Vahidî (Paşa), Tarihçe-i Vak'a-i Sakız, İstanbul Atatürk Kitaplığı, nr. 55, 26 vr.

....., Tarihçe-i Vak'a-i Cezîre-i Sakız, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kitaplığı, nr. 382, 34 vr.

B- KİTAPLAR

ADIYEKE, Ayşe Nükhet: **Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)**, TTK, Ankara 2000.

Ahmet Cevdet (Paşa): **Tarih-i Cevdet**, Matba'a-i Osmâniye, İstanbul 1309, c. XI.

AKGÜNDÜZ, Ahmed: **İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikâtında Vakıf Müessesesi**, (OSAV), İstanbul 1996.

AKYILDIZ, Ali: **Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform**, Eren Yayınları, İstanbul 1993.

Ali Galip Kemali Bey (Söylemezoğlu), **Hatıralar, Atina Sefareti (1913-1916)** İstanbul 1946.

Ali Haydar Emir: **1327-1328 Türkiye-İtalya Harbi Tarih-i Bahrîsi**, Bahriye Matba'ası, İstanbul 1339.

.....: **Balkan Harbinde Türk Filosu**, Deniz Harp Akademisi Neşriyatı, İstanbul 1932.

Arifpaşa-zâde Ali Fuad: **Adalarımız Türkiye'den, Anadolu'dan Ayrılamaz,**
Kastamonu Matbaası , Kastamonu 1338.

BALTACI, Cahid: **XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri (Teşkilât, Tarih),**
İstanbul 1976, İrfan Matbaası.

BAYUR, Yusuf Hikmet: **Türk İnkılâbı Tarihi,** TTK, Ankara 1991.

BOSTAN, İdris: **Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire,**
TTK, Ankara 1992.

BOZKURT, Gülnihal: **Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerin Işığı
Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukûkî
Durumu (1839-1914),** T.T.K., Ankara 1996.

CEMİL, M: **Lozan, c. I,** İstanbul 1933.

CUINET, Vital: **La Turquie D'Asie, Géographie Administrative, I,** Paris 1892.

ÇABUK, Vahid: **Köprülüler,** Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988.

ÇADIRCI, Musa: **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve
Ekonomik Yapısı,** TTK, Ankara 1997.

DANIŞMEND, İsmail Hami: **İzahlı Osmanlı Tarihi,** Türkiye Yayınevi, İstanbul
1972.

DUMAN, Hasan: **Osmanlı Salnâmeleri ve Nevsâlleri Bibliyografyası ve Toplu
Kataloğu,** Kültür Bakanlığı Yayınları, c. I, Ankara 1999.

Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi, SAEMK, (Ed. Cevdet Küçük), Ankara
2001.

Ege Adalarının İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı, (Ed: İdris Bostan), SAEMK, Ankara
2003.

- EMECEN, Feridun M: **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası**,
Kitapevi, İstanbul 2001.
- ERDEM, Tarhan: **Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876-1982)**, İstanbul 1982.
- ERİNÇ, Sırrı-YÜCEL, Talip: **Ege Denizi Türkiye İle komşu Ege Adaları, Türk
Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara
1988.**
- FAROQHİ, Süreyya: **Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları,
İstanbul 1999.
- GALANTÉ, Abraham: **Histoire des Juifs de Rhodes, Chio, Cós etc.**, İstanbul 1935.
- GENCER, Ali İhsan: **Bahriye’de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye
Nezâreti’nin Kuruluşu**, TTK, Ankara 2001.
- GÜLSOY, Ufuk: **Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni**, Simurg
Yayınları, İstanbul 2000.
- GÜNDÜZ, Aslan: **Limni Adası’nın Hukukî Statüsü Üzerinde Türk-Yunan
Uyuşmazlığı**, İstanbul 1985.
- HATİPOĞLU, M.: **Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığı Altında Türk-Yunan
İlişkilerinin 101 Yılı (1820-1922)**, Ankara 1988.
- HAYTA, Necdet: **Londra Büyükelçiler Konferansı (17 Aralık 1912-11 Ağustos
1913)**, TDFO Ltdb Şti, Ankara 199
- HEYD, W: **Yakın-Doğu Ticaret Tarihi**, çev. Enver Ziya Karal, TTK, Ankara 2000.
- Trablusgarb ve Balkan Harblerinde İşgal Edilen Ege Adaları ve İşgal
Telgrafları**, ed: İdris Bostan-Ali Kurumahmut, SAEMK, Ankara
2003.
- KARAL, Enver Ziya: **Osmanlı tarihi**, TTK, Ankara 1988.

- .....: **Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831,**
Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara 1943.
- KARAMAHMUT, Ali: **Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar,** TTK,
Ankara 1998.
- KARPAT, Kemal: **Ottoman Papulation 1830 – 1914,** The University of Wisconsin
Press 1982.
- Kazasker Mehmed Hafid: **Sefinetü'l-Vüzerâ,** Neşreden: İsmet Parmaksızoğlu,
Şirket-i Mürettibiye Basımevi, İstanbul 1952.
- KODAMAN, Bayram: **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi,** Ankara TTK, 1991.
- KUNT, Metin: **Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Umerası ve İl
İdaresi,** Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978.
- LOWRY, Heath W: **Fifteenth Century Ottoman Realities Christian Peasant Life
on the Aegan Island of Limnos,** Eren, İstanbul 2002.
- KURUMAHMUT, Ali: **Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar,** TTK,
Ankara 1998.
- KURTCEPHE, İsrail: **Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916),** TTK, Ankara 1995.
- KURTOĞLU, Fevzi: **Yunan İstiklal Harbi ve Navarin Muharebesi,** İstanbul 1944.
- MEHMED SÜREYYA: **Sicill-i Osmânî,** Matba'a-i Âmire 1308.
- MERAY, Seha L.: **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler,** Ankara
Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1969.
- ORTAYLI, İlber: **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı,** Hil Yayınları, İstanbul 1995.
- .....: **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880),**
TTK, Ankara 2000.

PAKALIN, M. Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, MEBY, İstanbul 1983.

PİRİ REİS: **Kitâb-ı Bahriye**, Devlet Basımevi, s. 100, İstanbul-1935.

RANDOPH, Bernard: **Ege Takımadaları (Arşipelago)**, Çev. Ümit Koçer, İstanbul 1998.

SAKA, Mehmet: **Ege Denizi'nde Türk Hakları**, Yıldız Matbaası, Ankara 1955.

SERTOĞLU, Midhat: **Osmanlı Tarih Lûgatı**, Enderun Kitapevi, İstanbul 1986.

SEYFİ, Fahrettin: **1820-1827 Mora İsyanı**, İstanbul-1934.

SOYSAL, İsmail: **Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, TTK, Ankara 1983.

Şemseddin Sâmi: **Kamûsü'l-Alâm**, Mihran Matbaası, İstanbul 1308.

ŞİMŞİR, Bilal: **Ege Sorunu**, TTK, Ankara 1989.

.....: **Lozan Telgrafları**, .

Türk Hâkimiyetinde Ege Adaları'nın Yönetimi, Ed. Cevdet Küçük, Ankara 2002, SAEMK.

TUKİN, Cemal: **Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi**, İstanbul 1947.

TÜRK SİLAHLI KUVVETLER TARİHİ, **Balkan Harbi**, VII, Osmanlı Deniz Harekâtı 1912-1913, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.

UÇAROL, Rifat: **Siyasî Tarih**, Filiz Kitapevi, İstanbul 1985.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: **Osmanlı Tarihi**, TTK, Ankara 1988.

.....: **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, TTK, Ankara 1988.

.....: **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı**, TTK,
Ankara 1994.

C- TEZLER

DEMİRCAN, Yasemin: **Tahrir Defterlerine Göre Boğazönü Adaları**, Ankara
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi,
Ankara 1992.

DEMİREL, Fatmagül: **Adliye Nezareti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)**,
İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış
Doktora tezi, 2003.

HAYTA, Necdet: **Ege Adaları Sorunu (1911-1923)**, Ankara Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilimdalı Yayınlanmamış
Doktora Tezi, Ankara 1992.

ÖRENÇ, Ali Fuat: **Yakındönem Tarihimizde Rodos Adası**, İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi,
İstanbul 2001.

.....: **Yakındönem Tarihimizde Sisam Adası**, İstanbul Üniversitesi
Sosyalbilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
1995.

SANNAV, Sabri Can: **Yakındönem Tarihimizde Sakız Adası (1821-1923)**,
İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

TEMELKURAN, Tefvik: **Gazavât-ı Cezâyirli Gâzî Hasan Paşa (Tahlil ve Tenkidli Metin)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.

D- MAKALELER

AKBAL, Fazla: “1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu’nda İdarî Taksimat ve Nüfus”, **Bellekten**, Ocak 1951, c. XV, sa. 57, s. 617-628.

AKDAĞ, Mustafa: “Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş ve İnkişaf Devirlerinde Türkiye’nin İktisâdî Vaziyeti”, **Bellekten**, Temmuz 1950, c. 55, sa. 14, s. 319-411.

AKTEPE, M. Münir: “Çeşme Vak’ası”, **DİA**, c. VIII, s. 288-299.

ARIKAN, Zeki: “Yunan İsyanının Başlangıcı”, **ATB**, Ankara 1987, sayı 22, s. 97-132.

ARSLAN, Ali: “Yunanistan’ın Doğu Ege Politikası İle Osmanlı Devleti’nin Adalardaki Halkla İlişkileri ve Yardımları (1913-1919)”, **GDAAD**, İstanbul 1998, sa. 12, s. 23-36.

AVUNCAN, Çetin: “Ege Adaları”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Ekim 1976, c. 83, sa. 495, s. 27-30.

AYDIN, Mahir: “Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri”, **Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, 28-30 Haziran 1989, İstanbul 1990, s. 81-106.

AYDIN, M. Âkif: “Osmanlı’da Hukuk”, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, İstanbul 1994, IRCICA, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, s. 375-440.

AYOĞUZ, Şengül: “XIX. Yüzyılın Sonlarına Doğru Doğu Ege Adalarının Sosyal ve Ekonomik Durumu”, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, (ÇTTAD)**, c. 1, sa. 1, İzmir 1991, s. 221-245.

BEYDİLLİ, Kemal: “Küçük Kaynarca’dan Yıkılışa”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, c. I, İstanbul 1994, s. 66-130.

BECKER, C.H.: “Cizye”, İA, İstanbul 1977, c. III.

BOSTAN, İdris: “Osmanlı Bahriyesi’nin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü (1785-1819)”, İÜEF, TD, Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı, sa. 35, İstanbul 1994, s. 177-192.

.....: “Akdeniz”, II, DİA.

De GROOT, A. H.: “Limni”, **Encyclopedia of İslam**, Leiden 1986, c. V.

DEMİRCAN, Yasemin: “Limni Adası’nda Çıkarılan Tıyn-ı Mahtum Madeni Hakkında”, **Osmanlı İktisat**, c. III, Ankara 1999, s. 322-326

EMECEN, Ferudun M: “Ege Adalarının İdarî Yapısı”, **Ege Adaları’nın İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı**, ed: İdris Bostan, SAEMK, Ankara 2003, s. 8-31.

.....: “The Historical Progress of the Turkish Settlement in the Island of Limnos”, **II. National Aegean Islands Symposium**, ed: İdris

Bostan-Sertaç Hami Başeren, 2-3 July 2004, Gökçeada-Çanakkale, s. 62-70).

.....: “Kıbrıs’ta İlk Osmanlı İdarî Yapılanması” **Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi**, (Haz. A. Ahmedbeyoğlu-E. Afyoncu), İstanbul 2001.

.....: “Limni”, **DİA**, c. XXVII, s. 190-192.

.....: “Bedel”, **DİA**, c. V, s. 301.

ENGİN, Vahdettin: “Ege Adaları’nda Tanzimat Dönemi ve Sonrası Malî Uygulamalar (1839-1923)”, **Ege Adaları’nın İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı**, SAEMK, Ed: İdris Bostan, Ankara 2003, s. 91-114

ERTUNA, Hamdi: “Türk-Yunan İlişkileri ve Ege Denizi’nin Jeopolitik Önemi”, **GKD**, ATASE yayınları, Ankara 1982, Genelkurmay Basımevi, s. 108-110.

GENCER, Ali İhsan: “Harp Gemilerine Papaz Tâyini Meselesi”, **TDTA**, Türkiye Denizciler Sendikası, İstanbul 1986, s. 86-101.

.....: “Doğu-Akdeniz’deki Türk Kömür Anbarları”, **TDTA**, İstanbul 1986, s. 13-32.

.....: “Marine á Vapeur et Charbon Tür en Méditerranée Orientale XIX Siécle”, **Revue de L’occident Müsülman et de la Mediterranée, Les Ottomans en Mediterranée Navigation, Diplomatie, Commerce**, 1er Semestre 1985, nr. 39, Aix-en Provence, s. 107-112.

.....: “Anadolu Türk Denizciliğinin Başlaması”, **İpek Yolları, Deniz Araştırma Gezisi ve Konferansları**, Ankara 1993, s.43-54.

.....: "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı İmparatorluğu ve Doğu-Akdeniz", **TDTA**, İstanbul 1986, s. 13-19.

GÖKBİLGİN, Tayyib: "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları", **Belleten**, TTK, Ankara 1956, s. 247-285.

.....: "Köprütlüler", **İA**, c. VI.

GÖLPINARLI, Abdülbâki: "Niyâz-ı Mısır", **İA**, İstanbul 1941, c. IX.

HALAÇOĞLU, Ahmed: "Balkan Savaşları (1912-1913)", **Türkler**, Ankara 2002, c.XIII, s. 296-307.

HAYTA, Necdet: "Rodos ile 12 Adanın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu (1912-1918)", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)**, Ocak 1994, sa: V, s. 131-144.

İŞBİLİR, Ömer: "Ege Adaları'nda Sosyal Yapı", **Ege Adalarının İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı**, Ed: İdris Bostan, (SAEMK), s. 125-126.

GÜLSOY, Ufuk: "Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlikten Muafiyet Vergisi: Bedel-i Askerî", **İÜEFTD**, İstanbul 2002, sa. 37, s. 101.

KEPECİ, Kamil: **Tarih Lûgatı**, Tan Matbaası, İstanbul 1952.

KOYLU, Zafer: "Trablusgarp Savaşı Sırasında 12 Ada'nın İşgali", **Türkler**, Ankara 2002, c. 13, s. 291-295.

KRAMERS, j. H.: "Limni", **İA**, c. VII.

KURUMAHMUT, Ali: "Uluslararası Andlaşmalara Göre Ege Adaları'nın Egemenlik Devirleri", **Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar**, SAEMK, Ankara 2003.

KURAN, Ercüment: “Gazavat-ı Cezâyirli Gazi Hasan Paşa’ya Dair”, **İÜEFTD**,

Eylül 1960, sa. 15, s. 95-98.

KÜÇÜK, Cevdet: “Ege Adalarında Türk Egemenliği Dönemi”, **Ege’de Temel Sorun**

Egemenliği Tartışmalı Adalar, Yayına Hazırlayan: Ali

Kurumahmut, TTK, Ankara 1998, s. 33-81

.....: “Tanzimat’ın İlk Yıllarında Erzurum’un Cizye Geliri ve Reâyâ

Nüfusu”, **İÜEFTD**, İstanbul 1977, sa. 31, s. 199-234.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat: “Yunan İsyânı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının

Tutumları ve Sonuçları”, **ÜATS**, Ankara 1986.

LOWRY, Heath W.: “The Island of Limnos: A Case Study on the Continuity of

Byzantine Forms Under Ottoman Rule”, Edited by Antony

Bryer and Heath Lowry, **Papers Given at a Symposium at**

Dumbarton Oaks in May 1982.

MERT, Özcan: “XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu’nda Kocabaşı

Deyimi, Seçimleri ve Kocabaşılık İddiaları”, **Marmara Üniversitesi**

Fen-Edebiyat Fakültesi Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı,

İstanbul 1995, s. 401-407.

NEDKOFF, Boris Christoff: “Osmanlı İmparatorluğu’nda Cizye” (trc: Şinasi

Altundağ), **Bellekten**, T.T.K., Ankara 1944, sa. 32.

METE, Şengül: “Trablusgarp Savaşı ve İtalya’nın Akdeniz’deki Faaliyetleri”,

ÇTTAD, c. III, sa. 8, 1998, s. 261-292.

ORHONLU, Cengiz: “1657 Tarihli Bozcaada Tahriri ve Adadaki Türk Eserlerine Ait

Bazı Notlar”, **İÜTD**, sa. 26, sene 1972, s. 67-64.

ÖRENÇ, Ali Fuat: Ege Adaları'nda İdarî Yapı (1830-1923)", Ege Adaları'nın İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı, (SAEMK), ed: İdris Bostan, Ankara 2003, s. 32-56.

.....: "1821 Rus İsyanı Sonrasında Sisam Adası'na Verilen Yeni Statü", İÜFTD, Prof. Dr. Fikret Işıltan Hatıra sayısı, sa. 36, İstanbul 2000, s. 335-346.

.....: "Türk Hakimiyetinde Ege Adaları Tarihi", Yeni Türkiye Dergisi, 701 Osmanlı Özel Sayısı, c. I, sa: 31, yıl 6, Ocak-Şubat 2000, 327-336.

.....: "Research on the Turkish Monuments in the Rhodes Island of the Ottoman Period", Istanbul Universty's Contributions to Archaeology in Turkey (1932-2000), ed: Oktay Belli, İstanbul, FSF Basımevi, 2001, s. 445-447.

ÖZEL, Sabahattin: "Meis Adası ve Başlangıcından Günümüze Meis Sorunu", SKD, Temmuz 1995, c. 114, sa. 345, s. 3-8.

ŞAKİROĞLU, Mahmut H.: "Cezâyir-i Bahr-i Sefîd", DİA, Ankara 1993, c. VII.

ŞİRİN, Veli: "Ege Adaları Konusunda", Boğaziçi Dergisi, Mayıs 1985, sa. 35, s. 26-27.

TANSEL, Fevziye Abdullah: Namık Kemal'in Husûsî Mektupları, TTK, Ankara 1969, c. III, s. 479-511.

TEKİNDAĞ, M.C. Şehabeddin: "Çeşme", İA, c. III.

TOROSLU, M.: "Rum Azınlık Okulları", TKD, Şubat 1966, nr. 40, Yıl IV.

Trablusgarb ve Balkan Harplerinde İşgal Edilen Ege Adaları ve İşgal Telgrafları, ed: İdris Bostan-Ali Kurumahmut, SAEMK, Ankara 2003.

TUKİN, Cemal: “Girit”, İA, c. IV.

TURAN, Şerafettin: “Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı”, Belleten,
Ocak 1965, c. XXIX, s. 77-119.

.....: “Geçmişten Günümüze Ege Adaları Sorunu Boyutlar, Taraflar”,
ÜATS, Ankara 1986, s. 35-53.

E- SÜRELİ-YAYINLAR

AKΡΟΠΟΛΙΣ, 16 Ekim 1912, nr. 10143.

Cezâyir-i Bahr-i Sefid Salnâmeleri (CBSS)

Sene: 1290, 1292, 1298, 1301, 1302, 1304, 1310, 1311, 1312, 1313, 1316,
1318, 1321.

ΕΣΤΙΑ, 16 Ekim 1912, nr. 6717.

İKDAM, 30 Ekim 1912, nr. 5637.

SABAΗ, 30 Nisan 1912, nr. 8122; 20 Ocak 1913, nr. 8362.

Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye (SDAO)

Sene: 1265, 1266, 1267, 1272, 1273, 1274, 1277, 1281, 1285, 1290, 1291,
1292, 1293, 1294, 1299, 1306, 1307, 1310, 1219, 1327.

Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye (SNMU)

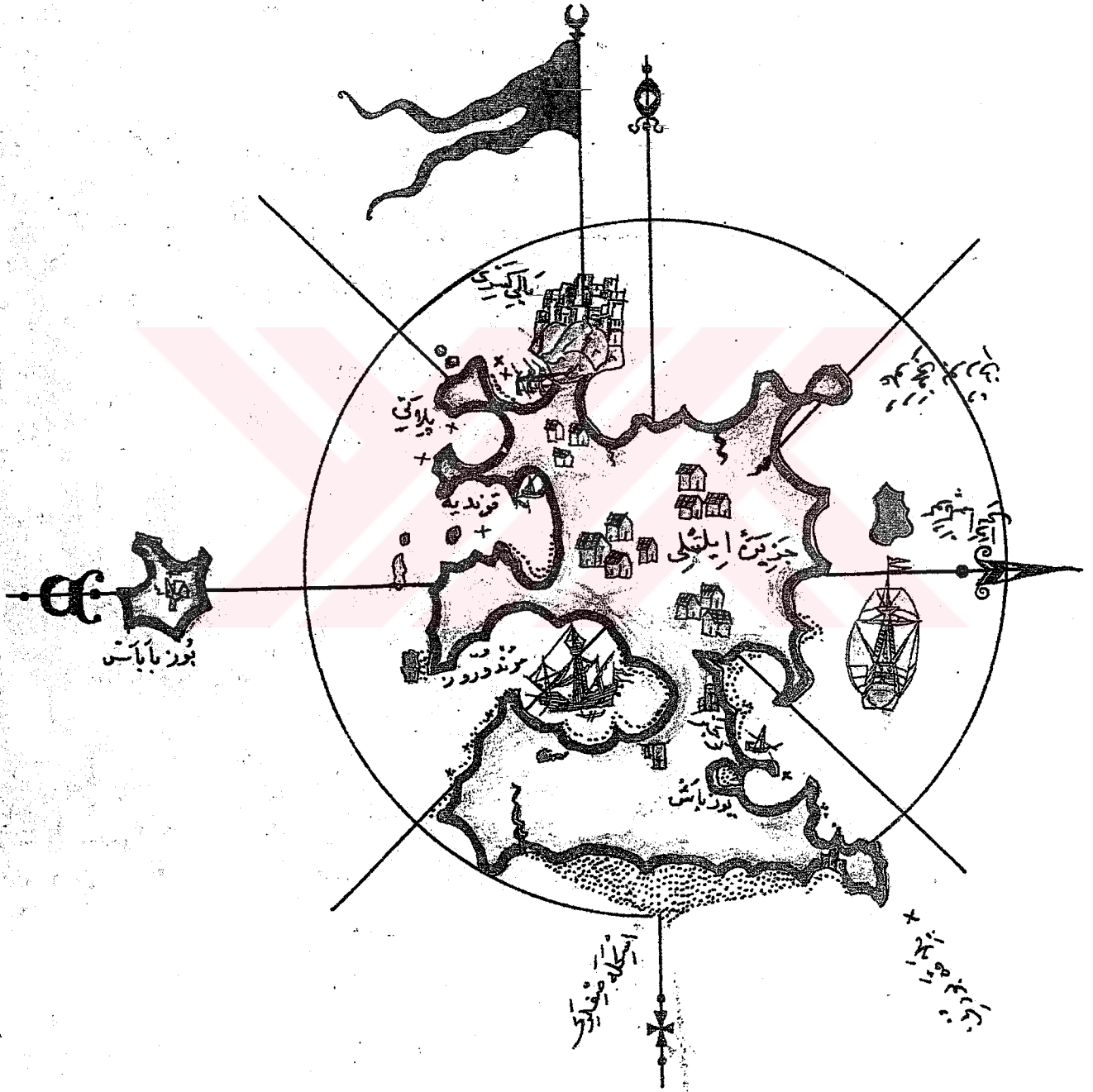
Sene: 1316, 1321.

ŞURÂ-YI ÜMMET, 29 Teşrin-i Evvel 1325, nr. 194.

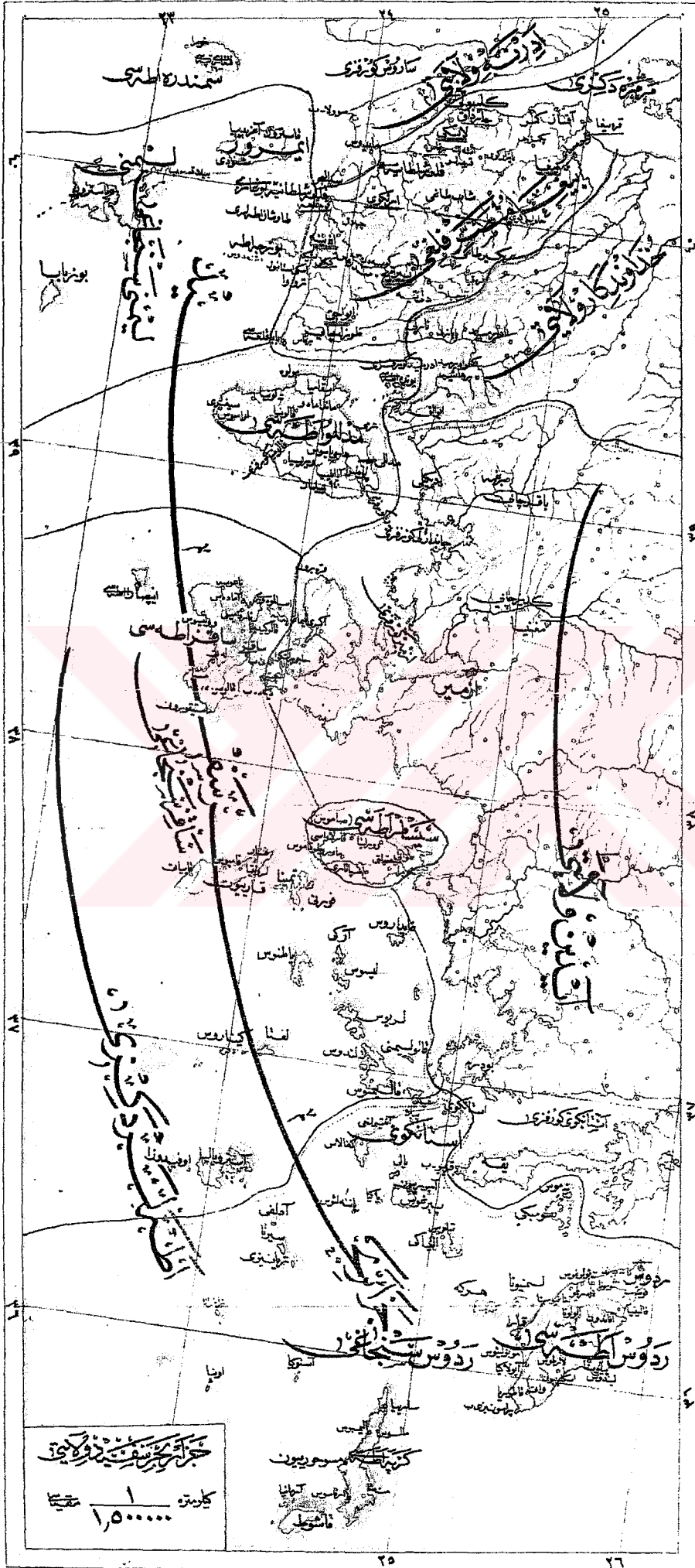
TANİN, 24 Ekim 1912, nr. 1480, 12 Mart 1913, nr. 1660.

EKLER

Ek-1: Limni Adası (Kitab-ı Bahriye).

Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilayeti

Ek-2: Limni Adası Kalesi İle Varoş, Cami-i Atik ve Cami-i Cedfid Mahalleleri (XIX. yy. sonu, XX. yy. başı. Foto: H. Phillipidi, IRCICA Arşivi Yıldız Kol. nr. 90809/18),

Ek-3: Limni'nin Varoş Mahallesi (XIX. yy. sonu, XX. yy. başı. Foto: H. Phillipidi, IRCICA Arşivi Yıldız Kol. nr. 90809/17).

**Ek-4: Limni Adası Belediye Dairesi (XIX. yy. sonu, XX. yy. başı. Foto: H. Phillipidi,
IRCICA Arşivi Yıldız Kol. nr. 90809/19).**

Ek-5: Limni Adası Hükümet Konağı'nın Yeniden İnşasından Önceki Hâli (XIX. yy. sonu, XX. yy. başı. Foto: H. Phillipidi, IRCICA Arşivi Yıldız Kol. nr. 90809/20)

روزنامه ایروزنامه
روزنامه ایروزنامه
روزنامه ایروزنامه

روزنامه ایروزنامه

روزنامه ایروزنامه
روزنامه ایروزنامه
روزنامه ایروزنامه

روزنامه ایروزنامه

روزنامه ایروزنامه
روزنامه ایروزنامه
روزنامه ایروزنامه

روزنامه ایروزنامه

روزنامه ایروزنامه
روزنامه ایروزنامه
روزنامه ایروزنامه

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a payroll or list of soldiers and their wages, arranged in columns. The text is partially obscured by a large red watermark consisting of a diamond shape with an 'X' inside. The characters are in various orientations, suggesting they were originally written in columns.

Ek-7:Limni Kalesi'nde Bulunan Topçu Askerlerinin Maaşları
(BOA, KK, nr. 4845).

نظیر هر دو نام است

کاخ خانی قزوین در ایالت قزوین

دردناک عطفه و مهربانی و افاضه و اقامت در این شهر مقدس
 جناب میرزا ناصرین اولاد محبت و تقاضای خطب و ایماکاتوا و نیز که الله نصر آخرنا کرمه لطیفه سه مطار و عصاه و تضرع
 هر حال که هر مجرده مفروض و مدبر ایسبه جناب حیدری آبادی نیز در مکاتوب منقلب تا بداند که انواع سبای و انقباض
 این کتب مفروض و موقراتیک بکوت امین در تقاضای رفوع مایکاه حضرت در این شهر معنی نگاشته تا افرشته
 مصداق است که بر مرتبه و در بورد سفرد و دعای هابوبه تقریراتیک حسب الوقت و هر چه می غریب بود ایچدی محمدتبه
 دان و مید کردی صفایکی بویام نظیر ایچامه مانند عقاب نیز بایک کمال مایروق و اجلر ایله ایرشوب روی در بواره خاروس
 صیقت سروده نظیر ایچامه اولاده اعصاه مفروضه بنحیه ای تعقیب اوله اهلایک و صیقا بو سناکار مصداق انجیلرک زای العین
 و اتمام سفردانه کی لقی قلعه سندر با نجه صفاد و یکبار اهلایک صلح یقینر اولدو عذرلرک زرنه علیه عودت الله
 مشرود با صره و بداند نیز و صدای طوبی و علا شوب و ضحیه کوی سیرج عالی دین اولدک سوزو ایله جبهه فلک
 پیوسته کلکزه نه احاده قفسدر ه فتح و تصرف در عین خود شوکت در بسیار مروه ره هوبیله جمله مالک بش اظک
 آوده زبانه صدق بیانه ای شرد حضرت یقین اولدوب ه انا قیالک فقها بینا مقصدی افاده ایاری مستقیه عن خاضی و اختصاص اولدو
 در روی موید اولدو اعقاب صلاه بیگناه و معلومه اولدو حکماهم مقصدی افاده ایاری مقصدی افاده ایاری مقصدی افاده ایاری
 انشاد لیل معانی دولت و بقیه فراط اخلاص همی قبوله و در این تقریرند مجموع اسبابی موید لیل مقصدی افاده ایاری مقصدی افاده ایاری
 نظیر ایچامه که تا نیز کرده همان هر محمدی که در بورد مایز مابین لطف و اتمم هر چه در این مقصدی افاده ایاری مقصدی افاده ایاری

Ek-8: Limni Sularında Osmanlı Donanması'nın Âsi Rum Gemileri İle Yaptığı Muharebe Hakkında (BOA, HH, nr. 38385).

استبداد ایگزیمت ارضین موم لاری غیبتنه سنه ۱۲۶۷ هجری قمری جمادی الثانی سنه ۱۸۵۱ میلادی
محمود و فرزند قنده و دهکون اولاد اهل اسوی و کابانک و طبره کبودت محمود و فرزند اولاد اهل اسوی
اسم و شماره و اشکال درین سینه از ایله نغرس یوقله دفتیر

۱۲۷ هجری قمری
اولاد اهل اسوی
کبودت محمود
فرزند اولاد اهل اسوی
اسم و شماره و اشکال درین سینه از ایله نغرس یوقله دفتیر

نفسه یوقله

مع عتبه

قور نوز

۱۲۷ هجری قمری
اولاد اهل اسوی
کبودت محمود
فرزند اولاد اهل اسوی
اسم و شماره و اشکال درین سینه از ایله نغرس یوقله دفتیر

۱۲۷ هجری قمری
اولاد اهل اسوی
کبودت محمود
فرزند اولاد اهل اسوی
اسم و شماره و اشکال درین سینه از ایله نغرس یوقله دفتیر

۱۲۷ هجری قمری
اولاد اهل اسوی
کبودت محمود
فرزند اولاد اهل اسوی
اسم و شماره و اشکال درین سینه از ایله نغرس یوقله دفتیر

۱۲۷ هجری قمری
اولاد اهل اسوی
کبودت محمود
فرزند اولاد اهل اسوی
اسم و شماره و اشکال درین سینه از ایله نغرس یوقله دفتیر

۱۲۷ هجری قمری
اولاد اهل اسوی
کبودت محمود
فرزند اولاد اهل اسوی
اسم و شماره و اشکال درین سینه از ایله نغرس یوقله دفتیر

۱۲۷ هجری قمری
اولاد اهل اسوی
کبودت محمود
فرزند اولاد اهل اسوی
اسم و شماره و اشکال درین سینه از ایله نغرس یوقله دفتیر

۱۲۷ هجری قمری
اولاد اهل اسوی
کبودت محمود
فرزند اولاد اهل اسوی
اسم و شماره و اشکال درین سینه از ایله نغرس یوقله دفتیر

۱۲۷ هجری قمری
اولاد اهل اسوی
کبودت محمود
فرزند اولاد اهل اسوی
اسم و شماره و اشکال درین سینه از ایله نغرس یوقله دفتیر

۱۲۷ هجری قمری
اولاد اهل اسوی
کبودت محمود
فرزند اولاد اهل اسوی
اسم و شماره و اشکال درین سینه از ایله نغرس یوقله دفتیر

۱۲۷ هجری قمری
اولاد اهل اسوی
کبودت محمود
فرزند اولاد اهل اسوی
اسم و شماره و اشکال درین سینه از ایله نغرس یوقله دفتیر

BASBAKANLIK
OSMANLI
ARŞIVI

مجلس علماء الهند

چھٹی بیٹہ

لہذا کلیدی حصہ معلومات فلاناہ رول مظہر فائدہ بہرکہ نہ متفقاً و عہد زمانہ خطوط
یا غلو اور نہ دوع ہندال ایدہ بیوی۔ میجا ذویع کلہا خراج ایدہ ترک سوناقدرتہ و بول انگریز
نہم جیہر قوتیہ کی رسومات و دیویہ رسومہ و تلخا زہر نہم جیہر قوتیہ کرک عاکر شاہانہ کرک
الہالی و کرکستہ و عکر لہ نہہ برکوز احوال ناچا و قوتیہ لہ نہہ و ہکس ایدہ متغول بوئے اور نہ
ستہی لہہ قلمہ ستہ بیٹہ ہندستان اشعارتہ عطفاً جہر سفہ بوغانہ می فلفنہ و کاتندہ لاناہ لہہ لہہ باغی
تا بیع تلخافانہ نہ مہر ایدہ کی برای معلومات عورتہ و لہو اولہا اسوقتہ نہ حقیقتہ لہہ روکہ۔

اور اس وقتہ لہہ نہ
طویا عہدہ و کتہ
مطالعہ لہہ لہہ

کجا

Ek-10: İngiliz, İtalyan, Fransız, Avusturya ve Rus Gemilerinin 1905'de Ljimi'ye Asker Çıkarması Hakkında (BOA, Y.MTV, nr. 285/59).

Ὁ Ἰκονομάρχος Ἀρχηγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου τοῦ Λιγίου

Παύλος Κωνσταντίνου

Διακηρύττοντες ὅτι διὰ σήμερον, 6 Ὀκτωβρίου 1912 ἡ κλίση ἀφίκοις
πρὸς Ἑλληνικῶν ἀφίκοις καὶ ἀφίκοις ἀφίκοις ἐδρῶνται ἐν ἀποκλειστικῶν διαταχθέντων
ὁφίλων καὶ ἐκτελούντων ὅλο τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου.

Παρέχεται εἰκοσιπεντάμιλλος (24) πρόσδερα πρὸς ἕκαστον εἰς τὰ τυχόν
ἐντός των ἀποκλειστικῶν ἀφίκοις ἐδρῶνται οὐδέτερα πλοῖα.

Ἀντίγραφον τῆς παρούσης διακηρύξεως κοινοποιήσεται πρὸς τὸς ἐν ἀφίκοις
τοιαύτος Ἀρχάς.

Ἐν ἔργῳ κενύου καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀφίκοις, τῆς 9-10-1912

Ὁ Ἰκονομάρχος Ἀρχηγός

(Signature)

Ek-11: Yunan Amirali Konduriotis'in Limni Mutasarrifi Mihran Bey'e Adanin Teslimi

İçin Gönderdiği Nota (BOA, DH.SYS, nr. 112-10/10-5).

وادی سید علی

مکتوبه کاتبه
شیراز

فقد سلمت بوعالی سید محمد قوامی برادرش با سلام و عرض تبریک
تاریخ شنبه ۱۳۲۸
در روز ۱۳
م ۱۱

غایتهم وسعده

دکتره روحانی لایزاله کلمه آورده رفته برضایت طیاره جیدت اولیة نسلی مرفوعه
طبع و مرفوعه روی اولیوم عودت انبیا یاریه دکتره قره بکریه صفاره چه مانده و مرفوعه
مبارکانه لایزاله ابوالحسن مستقیم لای مرفوعه امروزه اسطیبه کابلستانه اولی مرفوعه اولیوم عودت

۱	۱۸۱۶۹
۲	۴۶
۳	۱۱

Ek-12: Kal'a-i Sultâniye Boğazi Mevkı'-i Müstahkem Kumandanı Mirliya Rüsdü Paşa Tarafından Harbiye Nezâreti'ne Çekilen 6 Teşrîn-i Evvel 1328 Tarihli Şifreli Telgraf (İşgal Telgrafları, t.nr. 54, s. 125).

دولت عثمانیه

بیت شریف

شريف

بیر سفید بوغازی مرقوم کوماندان میرلیوا رüşdü پاشا
تاریخ شفره ۱۳۲۸

دردرد کیه ۱۳۲۸

سجده
بیر سفید بوغازی مرقوم کوماندان میرلیوا رüşdü پاشا
تاریخ شفره ۱۳۲۸
بیر سفید بوغازی مرقوم کوماندان میرلیوا رüşdü پاشا
تاریخ شفره ۱۳۲۸
بیر سفید بوغازی مرقوم کوماندان میرلیوا رüşdü پاشا
تاریخ شفره ۱۳۲۸
بیر سفید بوغازی مرقوم کوماندان میرلیوا رüşdü پاشا
تاریخ شفره ۱۳۲۸

A	1A/64
ت	46
F	1

Ek-13: Bahr-i Sefid Boğazi Mevki'-i Müstahkem Kumandanı Mirliwa Rüşdü Paşa Tarafından Harbiye Nezâreti'ne Çekilen 6 Teşrin-i Evvel 1328 Tarihli Şifreli Telgraf (İşgal Telgrafları, t.nr. 55, s. 127).

میرزا محمد علی

میرزا کاظم خان
شیراز

برای اطلاع از وضع جنگ در فارس
و سایر بلاد فارس
در روز ۱۳۲۸

عانت سفید

بسم الله الرحمن الرحیم
بدرستی که در این روزها
دولت سرحد و بلاد فارس
مطلب برسانه تری اولاً در
تکلیف طرف حکومت بر امر
و حدت از طرف دولت ایران
از تقاضای دولت ایران

در
۱۳۲۸

A	1/1/64
B	46
F	1-3

Ek-14: Bahr-i Sefid Boğazi Mevki'-i Müstahkem Kumandanı Mirliya Rüşdü Paşa Tarafından Harbiye Nezâreti'ne Çekilen 6/7 Teşrin-i Evvel 1328 Tarihli Telgraf (İşgal Telgrafları, t.nr. 56, s. 129).

TELEGRAMME

تلگرافنامه

A	1 A/64
•	46
F	1-3

دولت علیہ عثمانیہ تلگراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'Etat n'assume aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

دولت تلگراف سہولت میں کوئی ذمہ داری نہیں لیتی

Retransmission ou Expédition		تکرار شدہ یا سبق		RECEPTION			تلگراف	
No d'expédition	Date	Signature de l'employé	Signature de l'employé	Date	Signature de l'employé	Reçu de	Signature de l'employé	

De _____ Pour _____

No _____ Mots _____ Date _____ H _____ M _____

Voie _____ Indica. Eventuelles _____

صوبہ نظامیہ علیہ

برابر روزگار کے لیے فریضہ خلیفہ و الاملاہ کے لیے فریضہ خلیفہ
 اشیانہ اور برآمدات کے لیے فریضہ خلیفہ اور وطن مدللہ اور
 لوگوں کے لیے اور ان کے لیے فریضہ خلیفہ اور
 اور مدللہ کے لیے فریضہ خلیفہ اور
 یا فریضہ خلیفہ اور ان کے لیے فریضہ خلیفہ اور
 اور ان کے لیے فریضہ خلیفہ اور
 صوبہ نظامیہ علیہ اور ان کے لیے فریضہ خلیفہ اور
 اور ان کے لیے فریضہ خلیفہ اور
 اور ان کے لیے فریضہ خلیفہ اور

Ek-15: Cezâyir-i Bahr-i Sefid Valisi Ekrem Tarafından Harbiye Nezâreti'ne Çekilen 7

دولت علیه عثمانیه تلغراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'Etat n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

Table with columns for Retransmission ou Expedition (No, Date, Signature) and RECEPTION (Date, Signature, No d'ordre). Includes handwritten entries.

Form fields for To (To), No, Mois, Date, H, M, Voie, and other administrative details.

Main body of handwritten Ottoman Turkish text, appearing to be a telegram message.

Ek-16: Jandarma Yüzbaşı Nazif, Redif Yüzbaşı İbrahim, Liman Reisi Vekili İbrahim ve Jandarma Münir Tarafından Harbiye Nezâreti'ne Çekilen 7 Teşrin-i Evvel 1328 Tarihli Telgraf (İşgal Telgrafları, t.nr. 58, s. 133). 221

TELEGRAMME

تلفرافات

دولت علیہ عثمانیہ تلفرافات ادارہ سی

1328

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'Etat n'accepte aucune responsabilité en raison du service de la telegraphie

دولت تلفرافات سے کوئی ذمہ داری قبول نہیں کرتی

1864/7

De l'Administration ou Expéditeur		RECEPTION	
شمارہ ارسال کنندہ و تاریخ		تاریخ و نام کارکن	
No. d'expédition	Date	Signature de l'employé	Date
شمارہ ارسال	تاریخ	نام کارکن	تاریخ

De: ...

No: ...

Date: ...

Time: ...

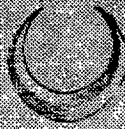
Place: ...

بسم اللہ الرحمن الرحیم
 محمد موسیٰ کی خدمت میں عرض کیا کہ یہ مرقعہ الہی کی آیت ہے
 یہ آیت ہے اللہ کی طرف سے کہ یہ آیت ہے اللہ کی طرف سے کہ
 یہ آیت ہے اللہ کی طرف سے کہ یہ آیت ہے اللہ کی طرف سے کہ

محمد موسیٰ کی خدمت میں عرض کیا کہ یہ مرقعہ الہی کی آیت ہے

Ek-17: Limni Mutasarrıfı Mihran Tarafından Hâriciye Nezâreti'ne Çekilen 8 Teşrîn-i Evvel 1328 Tarihli Telgraf (İşgal Telgrafları, t.nr.59, s. 135).

TELEGRAMME

تلغرافیه

1328

دولت علیہ عثمانیہ تلغراف ادارہ سی

ADMINISTRATIO DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

دولت تلغراف ایستیشن و تلغراف سبکدوشی و تلغراف سبکدوشی و تلغراف سبکدوشی

Expédition		RECEPTION		
From	To	Date	Time	By

مردود
 مردود
 مردود

خودکار
 مباحظ نظامی

بسم الله الرحمن الرحيم
 و حکم بک فرمایا کہ اتحاد اہلک خیر و اشید اہلک
 شد و قبوہ و خیر اہلک خیر و اشید اہلک
 سلامت و عافیت و خیر و اشید اہلک
 باد اہلک خیر و اشید اہلک
 بوقت عافیت و خیر و اشید اہلک

تلغراف
 سبکدوشی

Ek-18: Limni Mutasarrıfı Mihran Tarafından Hâriciye Nezâreti'ne Çekilen 8 Teşrin-i Evvel 1328 Tarihli Telgraf (İşgal Telgrafları, t.nr.60, s. 137).

دولت علیہ ثنائیہ تلگراف ادارہ سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'Etat n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

دولت علیہ ثنائیہ تلگراف ادارہ سی

Retransmission ou Expédition		تکرار کتبہ و اسوق		RECEPTION			استیفاء	
No d'expédition	Date	Signature de l'employé	Signature de l'employé	Date	Royaume	No d'ordre		

De: _____ Pour: _____ مورسی

No: _____ Mots: _____ Date: _____ H: _____ M: _____ ساعت: _____ تاریخ: _____

Voie: _____ Indic. Eventuelles: _____ اشارت عمدتہ: _____

تذکرہ العادہ مستعملہ

ماہیہ نظامتہ

سندھ میں مندرجہ ذیل واقعہ کے متعلق ایک خبر مندرجہ ذیل ہے۔
 قریباً چار ہفتہ پہلے وہ قصبہ ایسی کے قریب واقعہ کا ایک قریبی
 برائی اولاد پر یہ قریبی قریبی قریبی قریبی قریبی قریبی
 ایک ریلوے گاڑی کے حادثے کا شکار ہو گیا۔ اس حادثے کے نتیجے میں
 تقریباً پندرہ افراد ہلاک ہوئے اور کئی زخمی ہوئے۔
 اس حادثے کے متعلق ایک ریلوے کے ایک عہدیدار نے ایک
 بیان جاری کیا ہے جس کے مطابق یہ حادثہ ایک ریلوے گاڑی کے
 حادثے کے نتیجے میں پیش آیا ہے۔

امروز کا شمار لطف

Ek-19: İmroz Kaymakamı Lütfü Tarafından Hâriciye Nezâreti'ne Çekilen 8 Teşrîn-i Evvel 1328 Tarihli Telgraf (İşgal Telgrafları, t.nr.61, s. 139).

TELEGRAMME

تلفرافنامه

CCV 2

دولت علیہ عثمانیہ تلفراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'Etat n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie.

دولت تلفراف حمالان حوالہ مسئولیت قبول نہیں کرتی

[1907]

Retransmission ou Expédition			RECEPTION			
تکرار شدہ یا سبق			استقبال			
N° d'expédition	Date	Signature de l'employé	N° de l'employé	Date	Signature de l'employé	N° d'ordre
تلفراف نمبر	تاریخ	موظف کی دستخط	موظف نمبر	تاریخ	موظف کی دستخط	درجہ نمبر

De _____ Pour _____ موردي _____

N° _____ Vols _____ Date _____ H. _____ M. _____

Vote _____ Indic. Eventuelles _____ اشاروں عمدہ _____

حالت مسئولیت

دار صفا

مکتوبہ محمدی عینود کورڈونی اعلیٰ درجہ دار صفا سے منسوب ہے
 جس کا مقصد یہ ہے کہ اعلیٰ درجہ دار صفا کے ذریعے سے
 کسی اعلیٰ درجہ دار صفا سے منسوب ہے

دار صفا
 محمدی عینود

Ek-20: Limni Mutasarrıfı Mihran Tarafından Hâriciye Nezâreti'ne Çekilen 8 Teşrîn-i Evvel 1328 Tarihli Telgraf (İşgal Telgrafları, t.nr.62, s. 141).

TELEGRAMME

تلفرافنامه

CCVD

دولت علمه عثمانیه تلفراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'Etat n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

Requêtes ou Expédition			RECEPTION			ایستاد		
No	Date	Signature de l'employé	No	Date	Signature de l'employé	No	Date	Signature de l'employé

De: _____ Pour: _____
 N°: _____ Mots: _____ Date: _____ H: _____ M: _____
 Lieu: _____

شکریه

خارجہ نظارتہ

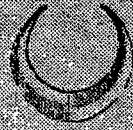
لمن دہ عثمانیہ عدالت کے مجموعہ رکنوں نے مرقومہ شہر طرف سے سقوط
 بعضہ مرقومہ کی باخبرہ باشندہوں کو اس کا بطاری وارہ لکھ کر پورا پورا
 بہ باخبرہ اہل اندر حکومت و جم و سرہ اللہ تر شہید

۱۸/۱۱/۱۹۱۳

دولتہ زیدری
عمرک

Ek-21: Mondros Müdürü Hayri Tarafından Hâriciye Nezâreti'ne Çekilen 8 Teşrîn-i Evvel 1328 Tarihli Telgraf (İşgal Telgrafları, t.nr.63, s. 143).

TELEGRAMME

تلفرافنامه

دولت علیہ عثمانیہ تلفراف ادارہ سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'Etat n'assume aucune responsabilité à raison du service de la telegraphie

دولت تلفراف سہولتوں کو ذمہ دار نہیں سمجھتی۔

Retransmission ou Expédition			RECEPTION			
No	Date	Signature de l'employé	Signature de l'employé	Date	Reçu de	N° d'ordre

No: _____ Date: _____
 No: _____ Date: _____
 No: _____ Date: _____

ہدایت فرمائی کہ
 جناب بیخبردارانہ برقاچ لیز برانہ عہدہ فائزہ فرمادہ
 بقاعدت اولیاء قضاہ ساعدہ ساعدہ ساعدہ اولیاء لیز
 ولینہ عثمانیہ عہدہ لیز برقاچ لیز ساعدہ ساعدہ
 تلفوزہ باشع برانہ عہدہ لیز اولیاء لیز ساعدہ ساعدہ
 اولیاء عہدہ لیز برقاچ لیز ساعدہ ساعدہ لیز لیز لیز لیز

والی آرم
 لیز لیز لیز

Ek-22: Vali Ekrem Tarafından Hâriciye Nezâreti'ne Çekilen 8 Teşrîn-i Evvel 1328 Tarihli Telgraf (İşgal Telgrafları, t.nr.64, s. 145).

TELEGRAMME

تلغرافنامه

دولت علیہ عثمانیہ للترغراف ادارہ سی

لکھنؤ

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

Le fait n'engage aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

دولت تلغراف بمسئولیت دولتی مشمولت نہیں ہوتی (ترجمہ)

Emission et Expédition			RECEPTION			
No. d'expédition	Heure	Date	Signature de l'expéditeur	Signature de l'employé	Date	Reçu de

De: مردی Pour: مردی موردي

N^o: 80 Date: 15 / 10 / 1328 تاریخ: 80 / 15 / 1328

Via: کابل Intérêt: کابل انشانت محلہ

ما - جم زق - ١٣٢٨

ادامہ یافتہ لکھنؤ میں جب یوسف عسکری نے حکم جاری کیا تو اس نے
 حکم دیا کہ لکھنؤ میں تمام کھیتوں پر لکھنؤ کے نام سے
 تمام زمینداروں کو لکھنؤ میں لکھنؤ کے نام سے
 تمام زمینداروں کو لکھنؤ میں لکھنؤ کے نام سے
 تمام زمینداروں کو لکھنؤ میں لکھنؤ کے نام سے
 تمام زمینداروں کو لکھنؤ میں لکھنؤ کے نام سے

مردی

Ek-23: Mondros Müdürü Hayri Tarafından Hâriciye Nezâreti'ne Çekilen 8 Teşrîn-i Evvel 1328 Tarihli Telgraf (İşgal Telgrafları, t.nr.65, s. 147).

نومبر ۲۹
 اسم الله العظيم
 ح. ۷

TELEGRAMME

تلگرامنامه

دولت علیہ عثمانیہ تلگراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'Etat n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

حکومت عثمانیه مسؤولیت بابت خدمت تلگراف نپذیرد

(۱۸۷۷)

Retransmission ou Expédition		تکرار یا ارسال			RECEPTION			
No. d'expédition	شماره ارسال	Date	تاریخ	Signature de l'employé	Signature de l'employé	Date	تاریخ	Reçu de

De: ..... Pour: .....

Words: ..... Date: ..... H: ..... M: .....

Indic. Eventuelles: ..... اشارات محتمله

مقام عالی قاضی استیضاح آید ساعت اوله عرضده ایبرایسید و تمهیدات
 انجامی در جوابت در اول شنبه اوله عرضده امروزه آن بزرگوار و دارنده ایضا
 و حضرت در روز ۹ فوراً بمقام عالی قاضی آید و در جوابت اولاد حقون طایفه
 مقام عالی قاضی استیضاح آید و در جوابت در اول شنبه اوله عرضده و آن بزرگوار
 استیضاح تقدیم و تقاضای رسیدن بمقام عالی قاضی استیضاح آید و در جوابت
 عینت و مقادیر سایر امور نقل بمقام عالی قاضی استیضاح آید و در جوابت ایضاً
 در جوابت استیضاح تمام ایضا بود که حضرت کی اراده فرمایند مستند مکتوب
 استیضاح در جوابت استیضاح آید و در جوابت استیضاح آید و در جوابت
 استیضاح آید و در جوابت استیضاح آید و در جوابت استیضاح آید

Ek-24: İmroz Kaymakamı Lütfü Tarafından Hâriciye Nezâreti'ne Çekilen 8 Teşrin-i Evvel 1328 Tarihli Telgraf (İşgal Telgrafları, t.nr.68, s. 152). 229

خداوند ایلی جزیره ملک بیژان دیوانه درگاه خاندان خاندان اولاد و...

اتحادیه مائیندوپیوتور حایقاسینه

حایقاسینه ایلی جزیره سند و رود وظیفه عریضه جاسکده حایقاسینه ایلی جزیره سند و رود وظیفه عریضه جاسکده...
بندت حکومته ده هجرتت فک شیخ ایلیریک حدردنه نقی خریه و...

Defter-i maaş ve mâhiye-i zâbitân ve neferât-ı topciyân der muhafaza-i kal'a-i Limni bâ irâde-i seniyye-i şahâne müceddeden tertîb-şûde der mâhiye-i işân bâ i'tibâr gurre-i Ramazan sene 1247 ilâ gâye-i Şaban sene 1249 an Âsitâne-i Sa'âdet irsâl ve ba'de't- tevzi' 'ale'l-esâmî defter-i eş vürûd ve kayıd şûd fi 3 Safer sene 1250

Adı	Maaşı (kr)		Tarih	
Yüzbaşı Mehmed Aga mâhiye	100	Nakid şûd	Fî 23 R 1253	İhrâc
Mülâzım Mehmed Sadık	50			İhrâc
I Çavuş Ahmed Mehmed	25/100	Yüzbaşı şûd	R 1254	
II Çavuş Hüseyin Halil	25	Mülâzım-ı evvel şûd	Z 1255	
I Çavuş Derviş Mehmed Süleyman	25			
I Onbaşı Hüseyin Ali	15/25	Çavuş şûd	Fî minhu	
Onbaşı Mustafa Hasan	15	Top II		
Onbaşı Hüseyin Ali	15	Çavuş şûd	R 1254	
Hüseyin Ahmed	10	Onbaşı şûd top VIII	B 1254	
Halil Rüstern	10			
Ahmed Hacı Halil	10			
Mustafa Hasan	10			
Hüseyin İbrahim	10			
Süleyman Halil	10			
Mustafa Ahmed	10			
Mustafa Mehmed	10			
Diğer Mustafa Mehmed	10		B 1255	İhrâc
Emin İbrahim	10			
Halil Mehmed	10			
Hasan Ahmed	10			Mevt
Mustafa Hacı Ali	10			İhrac
Mehmed Halil	10			
Mehmed Emin	10		Ş 1254	İhrac
Ahmed Mustafa	10		B 1254	İhrâc
Halim Mehmed	10		R 1254	
Mustafa Hüseyin	10		B 1254	
Yusuf Mehmed	10		Ş 1254	
Hasan Mehmed	10		M 1254	
Mehmed Halil	10	Mücedded	B 1255	
Mehmed Halil	10		Minhu	
Hüseyin Bahtiyar	10		Minhu	
Seyyid Ali Mustafa	10		Minhu	
Halil İsmail	10		Minhu	
Mustafa Yahya	10		Minhu	
Hasan el-Hac Bekir	10		Minhu	
İbrahim Veli	10		Minhu	
Hasan Hüseyin	10/15	Onbaşı şûd top VIII	B 1254	
II Onbaşı Mustafa Hasan	15	Nakid şûd top I	R 1254	İhrâc

İbrahim Mehmed	10			
Hasan Mustafa	10			
Yakub İsmail	10			
Emin Mustafa	10			
Hasan Emin	10		3 M 1254	Mevt
Abdülkadir İbrahim	10		B 1255	İhrâc
Halil Ömer	10			
Hasan Veli	10		B 1255	İhrâc
İsmail Mehmed	10			
Ahmed İbrahim	10			
İsmail Bayezid	10			
Ali Abdülatif	10			
Ali Hasan	10			
Halil Salih	10			
Ahmed Salih	10			
Ali Mehmed	10		CA 1254	
Süleyman İbrahim	10		Ş 1254	
Ali Abdullah	10	Mücedded	B 1255	
Mehmed Halil	10		Minhu	
İbrahim Said	10		Minhu	
Hüseyin Mustafa	10		Minhu	
İbrahim Ahmed	10		Minhu	
Hüseyin Mehmed	10		Minhu	
İbrahim Mustafa	10		Minhu	
Hasan Hacı Abdullah	10		Minhu	
Hüseyin İbrahim	10		Minhu	
III Onbaşı Mehmed Osman	10	Nakid şüd top VIII	8 R 1254	
Ömer Hasan	10			
Halil Hacı Ahmed	10			
Süleyman İbrahim	10			
Ali Mehmed	10			
Ahmed Osman	10			
İdris Mustafa	10			
Abdülkadir Hacı Ahmed	10			
Hacı İbrahim İsmail	10			
Mustafa Ömer	10		Minhu	İhrâc
Hüseyin Osman	10			Mevt
Halil Mehmed	10			
Süleyman Bekir	10			
Emin Süleyman	10			
Hüseyin Hasan	10			
İbrahim Mehmed	10			
Abdullah Emin	10			
Hüseyin Mehmed Sadık	10			
Mehmed Ali Yusuf	10	Mücedded	B 1255	
El-Hac MehmedAli	10		Minhu	
Emin Numan	10		Minhu	
Halil Mehmed	10		Minhu	
Halil İbrahim	10		Minhu	

Hüseyin Mehmed	10		Minhu	
Mehmed Mehmed	10		Minhu	
Ahmed Mustafa	10		Minhu	
Bekir Halil	10/15	Top V Onbaşı	B 1254	
IV Onbaşı Ali Hasan	15	Nakid şüd top III	R 1254	İhrâc
Osman Süleyman	10		27 M 1252	Mevt
Veli İbrahim	10			
Hüseyin Hasan	10			
Mustafa Ömer	10			
Mehmed Süleyman	10		B 1254	İhrâc
Ömer Ali	10			
Mustafa Ömer	10			
Osman Hüseyin	10			
Ahmed Kadri	10			
Hasan Mustafa	10			
Mustafa Abdullah	10			
İbrahim Süleyman	10			
Mehmed Süleyman	10			
Kadri Abdullah	10			İhrâc
Hüseyin Ahmed	10			Mevt
Mustafa Ahmed	10	Cedid	Z 1249	
Abdullah Abdullah	10			
Hasan Ali	10		3 B 1251	
İbrahim Hasan	10		L 1252	
Mehmed Mustafa	10		1254	
Mehmed Hasan	10	Mücedded	1255	
Mehmed Halil	10		Minhu	
Salih Feyzullah	10		Minhu	
Halil Mehmed	10		Minhu	
Ali Ali	10		Minhu	
Arif Emin	10		Minhu	
Hüseyin Osman	10		Minhu	
Onbaşı Yusuf Osman	15	Top VI		
Onbaşı Mehmed Hüseyin	15		B 1254	İhrâc
Mehmed Osman	10		Fî 15 M 1253	İhrâc
Mustafa Hüseyin	10		B 1254	Mevt
Ömer Ömer	10			İhrâc
Mustafa Mehmed	10		B 1254	İhrâc
Mustafa İbrahim	10			
İbrahim Osman	10			
Süleyman Halil	10			
Ali Halil	10			
Bekir Ahmed	10			
Emin Hüseyin	10			
Mustafa Hüseyin	10			Mevt
Mehmed Emin	10			
Emin Halil	10			
Mustafa İbrahim	10			İhrâc
Bekir Ali	10	Onbaşı şüd	4 B 1254	

Hüseyin Mustafa	10		1254	Mevt
Mehmed Abdullah	10			
İsmail Mehmed	10			
..... Mustafa	10		Fî 7 Ra 1252	
İsmail Osman	10		15 M 1253	
Mustafa Halil	10		B 1254	
Hüseyin Mehmed	10		Minhu	
Ali Abdullah	10		Minhu	
İbrahim Hasan	10		Minhu	
Hüseyin Hacı Hasan	10		B 1255	
Yusuf	10		Minhu	
Mehmed Halil	10		Minhu	
Hasan İbrahim	10		Minhu	
İbrahim Mehmed	10		Minhu	
Mehmed Mustafa	10		Minhu	
Ali Mustafa	10		Minhu	
Mustafa İbrahim	10		Minhu	
Onbaşı Mehmed Mehmed	15	Top VII	Minhu	
Onbaşı VI Yusuf Osman	15	Nakid şüd top V		
Hüseyin Ali	10			
Mustafa Mehmed	10		B 1255	İhrâc
Arif Mustafa	10		B 1254	İhrâc
Ahmed Mustafa	10			
Ahmed Yahya	10			
Osman Halil	10			
Hasan Ahmed	10			
Mustafa Mehmed	10			
Hacı Hüseyin Emin	10			
Mehmed Mustafa	10			
Salih Halil	10		B 1254	İhrac
Hasan Said	10		Fî 21 Ca 1253	Mevt
Hüseyin Mustafa	10		B 1254	
Ahmed Mehmed	10			İhrâc
Mustafa İbrahim	10		B 1255	İhrâc
Mehmed Hasan	10			
..... Halil	10		C 1253	
Ahmed Hüseyin	10		B 1254	
Mehmed Ahmed	10		Minhu	
Mehmed Osman	10	Mücedded	B 1255	
Hüseyin Halil	10		Minhu	
İbrahim Mehmed	10		Minhu	
Mehmed Mustafa	10		Minhu	
İbrahim Mustafa	10		Minhu	
Mehmed Süleyman	10		Minhu	
Abdülkerim Mehmed	10		Minhu	
İsmail Mehmed	10		Minhu	
Ömer Emin	10		Minhu	
Mustafa Abdullah	10		Minhu	
Mehmed Hüseyin	10		Minhu	

Derviş Mehmed Süleyman	10/15	VIII Onbaşı	B 1254	
Onbaşı VII Mehmed	15	Nakid şüd		İhrâc
Derviş Ali Halil	10			
Hasan	10			
Mehmed İbrahim	10			
Emin Mehmed	10			
Mehmed	10			
Said Said	10		7 Ca 1252	Mevt
Halil Ahmed	10		15 Za 1253	Mevt
İbrahim Kasım	10		B 1255	İhrâc
Hüseyin İbrahim	10			
Hüseyin Mustafa	10			
Halil Ahmed	10			
Mustafa Süleyman	10			
Mustafa Hüseyin	10		Z 1252	Mevt
Emin Hüseyin	10			Mevt
Ahmed Halil	10			
Mustafa Ahmed	10			
Ahmed Mehmed	10			
Molla İbrahim	10		Ş 1254/1252	İhrâc
Yusuf İbrahim	10		3 Z 1252	
Hasan Mustafa	10		Z 1253	
Tahir Osman	10		Ş 1253	
Şerif Şeri	10	Mücedded	B 1255	
Mehmed Hüseyin	10		Minhu	
..... Mustafa	10		Minhu	
Ali Ali	10		Minhu	
Hasan Mustafa	10		Minhu	
Mehmed Hasan	10		Minhu	
Mustafa Ali	10		Minhu	
Hasan Süleyman	10		Minhu	
İbrahim Hüseyin	10		Minhu	
Hüseyin Ahmed	10/15	Top I Onbaşı	B 1254	
Onbaşı VIII Süleyman Hasan	15	Nakid şüd top VIII	B 1254	
Halil Süleyman	10			İhrâc
Mehmed Bekir	10		Ş 1254	
Ahed Halil	10		15 M 1253	İhrâc
Ömer Mehmed	10			İhrâc
Halim Mehmed	10			İhrâc
Denviş Süleyman	10	Onbaşı şüd VII	B 1254	İhrâc
Ahmed Osman	10		M 1252	İhrâc
Hasan Hüseyin	10	Onbaşı şüd	B 1254	İhrâc
Mehmed Bekir	10		R 1254	İhrâc
Mehmed Mehmed	10			İhrâc
Hasan İbrahim	10		B 1254	İhrâc
Emin Hacı Halil	10			
Hüseyin Osman	10			Mevt
Mustafa Halil	10		3 S 1253	Mevt
Hüseyin Mehmed Ali	10		15 N 1253	Mevt

Halil Mustafa	10			
Mustafa Ali	10			İhrâc
Hasan Halil	10			
Mustafa Emin	10			
Mustafa Mustafa	10			
Abdurrahman Halil	10		B 1255/S 1252	İhrâc
Halil Murad	10		M 1253	
Hasan Mehmed Ali	10		15 M 1253	
Hüseyin Mustafa	10		15 M 1253	
Ahmed Sadık	10		3 S 1252	
Süleyman Osman	10			
Ahmed Ali	10		R 1254	İhrâc
Mehmed Osman	10	Mücedded	B 1255	
Ali Mustafa	10		Minhu	
Abdüllatif Hasan	10		Minhu	
Ali Mehmed	10		Minhu	
Mustafa Ali	10		Minhu	
Mehmed Osman	10		Minhu	
Mehmed Hüseyin	10		Minhu	
Hüseyin Hacı Ahmed	10		Minhu	
Mehmed Mustafa	10		Minhu	
İbrahim Halil	10		Minhu	
Hasan Yahya	10		minhu	

Fî gur-re-i Ramazan 1247 ilâ gâye-i Şa'bân 1249 kâimedâde fî 6 Zilkade 1249/
fazla teslîm-i hazîne-i mukâta'at şude fî gur-re-i Safer 1250

Yekûn

	Fî şeh'r gurus	Nefer
Yüzbaşı	100	1
Mülâzım	50	1
Çavuş	50 (beheri 25)	2
Onbaşı	120 (beheri 15)	8
Neferât	1280 (beheri 10)	128
	<hr/> 1600	<hr/> 140

24 eştür gurus 38 400 (hentüz mahallinde tahrîr olup olunmadığı kuyuddan nâ-ma'lûm
720 olan onbaşılârin mâhiyeleri, nefer 2)

---

37 680

Fî gur-re-i Ramazan 1249 ilâ gâye-i Safer 1251 kâimedâde fî 11 Rebûlevvel 1251/ fazla 920 guruş teslim şüd fî 27 Receb 1251

	Fî şehir guruş	Yekûn	Nefer
Yüzbaşı	100		1
Mülâzım	50		1
Çavuş	50		2
Onbaşı	120		8
Neferât	1280		128
	<hr/>		<hr/>
	1600		140

18 eşhür guruş 28 800

30

(ber müceb-i kuyud muahharan tahrîr olunan bir neferin tahriri târihine nazaran tenzil şüd)

---

28 770

Fî gur-re-i Rebûlevvel 1251 ilâ gâye-i şehir-i mezkûr kâimedâde fî 10 Rebûlâhir 1251

	Fî şehir guruş	Yekûn	Nefer
Yüzbaşı	100		1
Mülâzım	50		1
Çavuş	50		2
Onbaşı	120		8
Neferât	1280		128
	<hr/>		<hr/>
	1600		140

**Fî gurre-i Rebûlâhir 1251 ilâ gâye-i Ramazan sene-i minhu kâimedâde fi 22
Zilkade 1251**

Yekûn

	Fî şehr guruş	Nefer
Yüzbaşı	100	1
Mülâzım	50	1
Çavuş	50	2
Onbaşı	120	8
Neferât	1280	128
	<hr/>	<hr/>
	1600	140

6 eştür guruş 9600

30 (muahharan tahrîr olunan bir neferin yazıldığı tarihe nazaran tenzil şûd)

9570

**Fî gurre-i Şevval 1251 ilâ gâye-i Zilhicce sene-i minhu el-vâki' fi 11 Safer
1252**

Yekûn

	Fî şehr guruş	Nefer
Yüzbaşı	100	1
Mülâzım	50	1
Çavuş	50	2
Onbaşı	120	8
Neferât	1280	128
	<hr/>	<hr/>
	1600	140

3 eştür guruş 4800

Fî gurre-i Muharrem 1252 ilâ gâye-i Rebûlevvel sene-i minhu el-vâki'
fî 19 Cemâziyelevvel 1252

		Yekûn		
	Fî şehr guruş		Nefer	
	1600		140	
3 eşhür guruş	4800			
	32 (cedîd neferâtın yazıldıkları tarihe nazaran tenzil şüd)			
	<hr/>			
	4768			

Fî gurre-i Rebûlâhir 1252 ilâ gâye-i Cemâziyelâhir sene-i minhu el-vâki'
fî 11 S 1252

		Yekûn		
	Fî şehr guruş		Nefer	
	1600		140	
3 eşhür guruş	4800			
	20 (cedîd bir neferin yazıldığı tarihe nazaran tenzil şüd)			
	<hr/>			
	4780			

Fî gurre-i Receb 1252 ilâ gâye-i Ramazan sene-i minhu el-vâki' fî 15 Şevval
1252/ fazla 30 guruş teslim şüd fî 20 Muharrem 1253

		Yekûn		
	Fî şehr guruş		Nefer	
	1600		140	
3 eşhür guruş	4800			

Fî gurre-i Şevval ilâ gâye-i Zilhicce sene-i minhu el-vâki' fî gurre-i Muharrem/ fazla 50 guruş teslim şüd fi 6 Ramazan 1253

Yekûn

Fî şehri guruş
1600

Nefer
140

3 eşhür guruş 4800

Fî gurre-i Muharrem 1253 ilâ gâye-i Rebülevvel sene-i minhu el-vâki' fî 9 Rebülâhir 1253/ cedîd neferân bedel 300 guruş teslim şüd 5 Muharrem 1253 180 guruş teslim şüd 23 Şaban sene-i minhu

Yekûn

Fî şehri guruş
1600

Nefer
140

3 eşhür guruş 4800
30 (bir nefer-i nâ mevcûdun mâhiyesi tenzil şüde)

4770

Fî gurre-i Rebülâhir 1253 ilâ gâye-i Cemâziyelâhir sene-i minhu el-vâki' fî 1253

Yekûn

Fî şehri guruş
1600

Nefer
140

3 eşhür guruş 4800
470

4330

Fî gurre-i Rebîülâhir 1253 gâye-i Ramazan sene-i minhu el-vâki' fî gurre-i Muharrem 1253/ fazla 120 guruş teslim şüd fî 28 Receb 1254

Yekûn

Fî şehr guruş
1600

Nefer
140

6 eştür guruş 9600
620

8980

Vâcib 'an gurre-i Şevval 1253 ilâ gâye-i Rebîülevvel 1254 sûretdâde fî 9 Cemâziyelevvel 1254

Yekûn

Fî şehr guruş
1600

Nefer
140

6 eştür guruş 9600
600

9000

Vâcib 'an gurre-i Rebîülâhir 1254 ilâ gâye-i Receb sene minhu sûretdâde fî 4 Ramazan 1254

Yekûn

	Fî şehr guruş	Nefer
Şehr-i Rebîülâhir 1254	1470	129
Şehr-i Cemâziyelevvel minhu	1480	130
Şehr-i Cemâziyelâhir minhu	1480	130
Şehr-i Receb minhu	1580	138
	<hr/> 6010	<hr/> [527]

Vâcib 'an gurre-i Şaban 1254 ilâ gâye-i şehr-i mezbûr sûretdâde fî 19 Şevval 1254

Yekûn

Fî şehr guruş
1600

Nefer
140

Vâcib 'an gurre-i Ramazan 1254 ilâ gâye-i şehr-i mezbûr sûretdâde fî 14 Zilkâde 1254

Yekûn

Fî şehr guruş
1600

Nefer
140

Vâcib 'an gurre-i Şevval 1254 ilâ gâye-i Zilhicce sene-i minhu sûretdâde fî 10 Rebûlevvel 1255

Yekûn

Fî şehr guruş
1600

Nefer
140

3 eşhür guruş 4800

Vâcib 'an gurre-i Muharrem 1255 ilâ gâye-i Rebûlevvel sene-i minhu sûretdâde fî 21 Cemâziyelâhir 1255

Yekûn

Fî şehr guruş
1600

Nefer
140

3 eşhür guruş 4800

Vâcib 'an gurre-i Rebûlâhir 1255 ilâ gâye-i şehr-i mezbûr sûretdâde fî 21 Cemâziyelâhir 1255

Yekûn

Fî şehr guruş
1600

Nefer
140

Vâcib 'an gurre-i Cemâziyelevvel 1255 ilâ gâye-i şehr-i mezbûr sûretdâde
fi 18 Şaban 1255

Yekûn

Fî şehr guruş
1600

Nefer
140

Vâcib 'an gurre-i Cemâziyelâhir 1255 ilâ gâye-i şehr-i mezbûr sûretdâde
fi 11 Ramazan 1255

Yekûn

Fî şehr guruş
1600

Nefer
140

Vâcib 'an gurre-i Receb 1255 ilâ gâye-i şehr-i mezbûr sûretdâde
fi 22 Ramazan 1255

Yekûn

Fî şehr guruş
2200

Nefer
200

Vâcib 'an gurre-i Şaban 1255 ilâ gâye-i Ramazan sene-i minhu sûretdâde fi
27 Muharrem 1256

Yekûn

Fî şehr guruş
2200

Nefer
200

2 eşhür guruş 4400

Kadîm

Fî şehr guruş
1600
620 (zam şüd)

2220

Nefer
140
60

200

Vâcib 'an gurre-i Şevval 1255 ilâ gâye-i Zilhicce sene-i minhu sûretdâde
fi 6 Cemâziyelevvel 1256

Yekûn

Fî şehri gurusu
2200

Nefer
200

3 eşhür 6600

Vâcib 'an evvel-i Mart el-vâki' fi 9 Muharrem 1256 ilâ gâye-i Receb sene-
i minhu sûretdâde fi 22 Zilkâde 1256

Yekûn

Fî şehri gurusu
4740

Nefer
200

Defter-i maaş ve mâhiye-i zâbitân ve neferât-ı topciyân kal'a-i Limni tahsilşüde vâcib 'an gurre-i Şaban 1256	
İsim	Maaş (kuruş)
Yüzbaşı Mehmed Ağa	100
Mülazım Mehmed Ağa	50
I Çavuş Derviş Mehmed Süleyman	25
II Çavuş Hüseyin Ali	25
Onbaşı Mustafa Hüseyin	15
Halil Rüstem	10
Mehmed Hacı Ali	10
Mustafa Hasan	10
Hüseyin İbrahim	10
Süleyman Halil	10
Mustafa Mehmed	10
Mustafa Mehmed	10
Emin İbrahim	10
Halil Mehmed	10
Mehmed Halil	10
Halim Mehmed	10
Mehmed Mustafa	10
Mustafa Hüseyin	10
Yusuf Mehmed	10
Hasan Mehmed	10
Mehmed Halil	10
Hüseyin Süleyman	10
Seyyid Ali Mustafa	10
Halil İsmail	10
Mustafa Yahya	10
Hasan el-Hac Ali	10

İbrahim Veli	10
Onbaşı Hasan Hüseyin	15
İbrahim Mehmed	10
Hasan Mustafa	10
Yakub İsmail	10
Emin Mustafa	10
IV Onbaşı Bekir Halil	15
Veli İbrahim	10
Hüseyin Hasan	10
Mustafa Muhsin	10
Ömer Ali	10
Mustafa Ömer	10
Osman Hüseyin	10
Mehmed Kadri	10
Hasan Mustafa	10
Mustafa Abdullah	10
İbrahim Süleyman	10
Mehmed Süleyman	10
Mehmed Mustafa	10
Abdullah Abdullah	10
Hasan Ali	10
İbrahim Hasan	10
Mehmed Mustafa	10
Mehmed Osman	10
Mehmed Halil	10
Salih Feyzullah	10
Halil Mehmed Ali	10
Ali Ali	10
Arif Emin	10
Hüseyin Osman	10
V Onbaşı Yusuf Osman	10
Mustafa İbrahim	10
Ethem Osman	10
Süleyman Halil	10
Ali Halil	10
Bekir Ümmet	10
Emin Hasan	10
Mehmed Emin	10
Emin Halil	10
Mehmed Abdullah	10
Halil Ömer	10
İsmail Mehmed	10
Mehmed İbrahim	10
İsmail Bayezid	10
İbrahim Abdüllatif	10
Ali Hasan	10
Halil Salih	10
Mehmed Salih	10
Ali Mehmed	10

Süleyman İbrahim	10
Arif Abdullah	10
Mehmed Halil	10
İbrahim Süleyman	10
Hüseyin Mustafa	10
Mehmed İbrahim	10
Hüseyin mehmed	10
İbrahim Mustafa	10
Hüseyin Hacı Abdullah	10
Hüseyin İbrahim	10
III Onbaşı Ali Hasan	15
Ömer Hasan	10
Hacı Halil Mehmed	10
Süleyman İbrahim	10
Mehmed Osman	10
İdris Mustafa	10
Abdülkadir Hacı Mehmed	10
Hacı İbrahim İsmail	10
Halil Mehmed	10
Süleyman Bekir	10
Emin Süleyman	10
Hüseyin Hasan	10
İbrahim Mehmed	10
Abdullah Emin	10
Hüseyin Mehmed Sadık	10
Mehmed Ali Yusuf	10
El-Hac Mehmed Ali	10
Emin Numan	10
Osman Halil	10
Halil İbrahim	10
Hüseyin Mehmed	10
Mehmed Mehmed	10
Mehmed Mustafa	10
İsmail Mehmed	10
Mümin Mustafa	10
İsmail Osman	10
Mustafa Halil	10
Hüseyin Mehmed	10
Ali Abdullah	10
İbrahim Hasan	10
Hüseyin Hacı Hasan	10
Yusuf	10
Mehmed Halil	10
Hasan İbrahim	10
İbrahim Mehmed	10
Mehmed Mustafa	10
Ali Mustafa	10
Mustafa İbrahim	10
VI Onbaşı Mehmed Mehmed	15

Hüseyin Ali	10
Arif Arif	10
Mehmed Mustafa	10
Mehmed Yahya	10
Osman Halil	10
Hasan Mehmed	10
Mustafa Mehmed	10
Hacı Hüseyin Emin	10
Mehmed Mustafa	10
Mehmed Hasan	10
Mustafa Mehmed Halil	10
Mehmed Hüseyin	10
Mehmed Mehmed	10
Mehmed Osman	10
Hüseyin Halil	10
İbrahim Mehmed	10
Mehmed Mustafa	10
İbrahim Mustafa	10
Mehmed Süleyman	10
Abdülkerim Mehmed	10
İsmail Mehmed	10
Ömer mehmed	10
Mustafa Abdullah	10
Mehmed Hüseyin	10
VII Onbaşı Derviş Mehmed Süleyman	15
Derviş Ali Halil	10
Hasan Mustafa	10
Mehmed İbrahim	10
Emin Mehmed	10
Mustafa Mehmed	10
Hüseyin İbrahim	10
Hüseyin Mustafa	10
Halil Mehmed	10
Mustafa süleyman	10
Mehmed Halil	10
Mustafa Mehmed	10
Mehmed Mehmed	10
Yusuf İbrahim	10
Hasanr Mustafa	10
Tahir Osman	10
Şerif Şerif	10
Mehmed Mehmed	10
..... Mustafa	10
Ali Ali	10
Hasan Mustafa	10
Mehmed Hasan	10
Mustafa Ali	10
Hasan Süleyman	10
İbrahim Hüseyin	10

VIII Onbaşı Hüseyn Mehmed	15
Halil Süleyman	10
Mehmed Bekir	10
Emin Hacı Halil	10
Halil Mustafa	10
Hasan Halil	10
Mustafa Emin	10
Mustafa Mustafa	10
Halil Murad	10
Hasan Mehmed	10
Hüseyn Mustafa	10
Mehmed Sadık	10
Süleyman Osman	10
Mehmed Ali	10
Mehmed Osman	10
Ali	10
Abdüllatif Hasan	10
Ali Mehmed	10
Mustafa Ali	10
Mehmed Osman	10
Mehmed Hüseyn	10
Hüseyn Hacı Mehmed	10
Mehmed Mustafa	10
İbrahim Halil	10
Hasan Yahya	10

	Neferân	Guruş
Yüzbaşı	1	100
Mülâzimân	1	50
Çavuşân	2	50
Onbaşıyân	12	180
Neferân	184	1840

Vacib 'an gurre-i Şaban 1256 ilâ gâye-i Zilkâde sene-i minhu

Neferân	Guruş
200	8800

Sûretdâde fi 12 Safer 1257

Vâcib 'an gurre-i Zilhicce 1256 ilâ gâye-i şehri-i mezbûr sene-i minhu

Neferân
200

Guruş
2200

Sûretdâde fi gurre-i Cemâziyelâhir 1257

Vâcib 'an gurre-i Muharrem 1256 ilâ 8 şehri-i mezbûr sene-i minhu

Neferân
200

Guruş
586,5

Sûretdâde fi 2 Zilkâde 1257

Vâcib 'an gurre-i Şaban 1257 ilâ gâye-i Muharrem 1258

Neferân

6 eşhür 13200 guruş

Sûretdâde fi gurre-i Receb 1258

Limni Muhassılığı'nda 1256 Zilhicce'sinden Muharrem'in 6. gününe kadar ödenen maaşlar			
Muhassıl ve kâtip maaşları	Muhassıl Bey	Zilhicce	Muharrem
		5000 kr.	1333 kr./13 pr.
	Kâtip Efendi	2500 kr.	666 kr./ 27 pr.
Hakim Efendi'nin (Naib) maaşı			553 kr.
Toplam		10053 kr.	

Limni Muhassılığı'nın 1256 Senesi Mart Ayına Ait Gider Kalemleri		
Hakim Efendi ile zabtiye memurunun maaşı	Hâkim Efendi	2000 kr.
	Zabtiye memuru	2500 kr.
Muhassıl ile mal ve emlak kâtipi maaşı	Muhassıl Bey	5000 kr.
	Kâtip	2500 kr.
Jurnal kâtipi, Nüfus mukayyidi ve Nâzır maaşları	Jurnal kâtipi	165 kr.
	Nüfus nâzırı	70 kr.
	Nüfus mukayyidi	260 kr.
Karantina nehibânları maaşı	2 nefer	240 kr.
Gümrük memurlarının maaşları	Gümrük müdürü	200 kr.
	Gümrük kâtipi	100 kr.
	Kantarıcı	60 kr.
Emlak tahrir kâtipi maaşı	Sâlih Efendi	350 kr.
Cizye kabzımalı, Sandık Odası yazıcısı ve hizmetkâr maaşları	Kabzımal Dimitri	100 kr.
	Yazıcı	120 kr.
	Hizmetkâr	120 kr.
Mondros ve Kondüpol Limanları memurlarının maaşları	Mondros	150 kr.
	Kondüpol	150 kr.
Diğer Masraflar	Kâğıt bedeli	403 kr.
	Emvâl-i cizye takdimiyle irsal olunan Yorgaki'ye ödenen miktar	500 kr.
	Kaledeki hâpishânenin tamir masrafı	258 kr.
	Jurnal odası maaşı	10 kr.
	Medrese ta'âmiyesi	60 kr.
	Mahkeme muhzırı maaşı	120 kr.
Toplam		15436 kr.

Limni Muhassıllığı'nın 1256 Senesi Nisan Ayna Ait Gider Kalemleri		
Hâkim ve zabtiye memurları maaşları	Hâkim Efendi	2000 kr.
	Zabtiye memuru	2500 kr.
Muhassıl ile mal ve emlak kâtibi maaşı	Muhassıl Bey	5000 kr.
	Kâtip Efendi	2500 kr.
Jurnal kâtibi, Nüfus Defteri Nâzırı ve Mukayyid maaşları	Jurnal kâtibi	165 kr.
	Nüfus nâzırı	70 kr.
	Nüfus mukayyidi	260 kr.
Karantina memurlarının maaşları	Müdür	170 kr.
	Hekim	100 kr.
	Nekhibân (2 nefer)	240 kr.
Gümrük memurlarının maaşları	Gümrük müdürü	200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Kantarıcı	60 kr.
Emlak tahrir kâtibi maaşı	Salih Efendi	350 kr.
Sandık odası hademelerinin maaşları	Kabızıl Dimitri	100 kr.
	Yazıcı Hristo Veled	120 kr.
	Hizmetkâr (2 nefer)	120 kr.
Zabtiye askerlerinin maaş ve tayinâtı		
Süvâri		
Onbaşı (1)	60 kr. (maaş)	53 kr./26 pr. (ta'yinât)
Nefer (6)	300 kr. (maaş)	321 kr./36 pr. (ta'yinât)
Piyâde		
Nefer (2)	100 kr. (maaş)	36 kr./4 pr. (ta'yinât)
Diğer masraflar	Mahkeme icarı	40 kr.
	Jurnal odası icarı	10 kr.
	Medrese ta'amiyesi	60 kr.
	Akçe ..... mübâya'a olunan bir kıt'a sandık bahâsı	48 kr.
	Sandık odasına rûmî yazı kağıdı bahâsı	64 kr.
	Mahkeme muhızı maaşı	120 kr.
Toplam		15267 kr./66 pr.

Limni Muhassıllığı'nın 1256 senesi Mayıs Ayına Ait Gider Kalemleri		
Hâkim ve zabtiye memuru maaşları	Hakim Efendi	2000 kr.
	Zabtiye memuru	2500 kr.
Muhassıl ile mal ve emlak kâtibi maaşları	Muhassıl Bey	5000 kr.
	Kâtip Efendi	2500 kr.
Jurnal, nüfus nâzırı ve mukayyid maaşları	Jurnal kâtibi	165 kr.
	Nüfus nâzırı	70 kr.
	Nüfus mukayyidi	260 kr.
	Müdür	1200 kr.

Karantina memurlarının maaşları	Müdür	1200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Tabib	750 kr.
	Nekhibân (3 nefer)	240 kr.
Gümrük memurlarının maaşları	Gümrük müdürü	200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Kantarcı	60 kr.
Emlak tahrir kâtibi maaşı	Salih Efendi	350 kr.
Cizye kabzımalı, sandık odası yazıcısı ve hizmetkâr maaşı	Kabzımal Dimitri	100 kr.
	Yazıcı	120 kr.
	Hizmetkâr (2 nefer)	120 kr.
Zabtiye Askerlerinin maaş ve tayinatı		
Süvâri		
Onbaşı (1)	60 kr (maaş)	53 kr./26 pr. (ta'yinât)
Nefer (6)	300 kr. (maaş)	321 kr./36 pr. (ta'yinât)
Piyâde		
Nefer (2)	100 kr.(maaş)	26 kr./4 pr. (ta'yinât)
Diğer masraflar	Mahkeme kirası	40 kr.
	Karantinahâne kirası	20 kr.
	Karantina müfettişine ödenen	763 kr./20 pr.
	Karantina	662 kr/20 pr.
	Paşa Limanı ve Çeşmeler'deki karantina mahalleri	594 kr./32pr.
	Jurnal odası kirası	80 kr.
	Medrese taamiyesi	60 kr.
	Memleket hekîmi maaşı	100 kr.
	Mahkeme muhızı maaşı	120 kr.
Toplam		

Limni Muhassılığının 1256 senesi Haziran Ayına Ait Gider Kalemleri		
Hakim ve zabtiye memuru maaşları	Hakim Efendi	2000 kr.
	Zabtiye memuru	2500 kr.
Muhassıl ile mal ve emlak kâtibi maaşları	Muhassıl Bey	5000 kr.
	Kâtip Efendi	2500 kr.
Meclis Azasının maaşları	Müftü Efendi	350 kr.
	Aza Osman Ağa	350 kr.
	Aza Mustafa Ağa	400 kr.
	Aza Mehmed Ağa	350 kr.
	Sandık emini Halil Efendi	250 kr.
	Aza Dimitraki	350 kr.

	Aza Yenaki	350 kr.
Jurnal kâtibi, nüfus defter nâzırı ve mukayyid maaşları	Jurnal kâtibi	165 kr.
	Nüfus mukayyidi	260 kr.
	Nüfus defter nâzırı	70 kr.
Karantina memurlarının maaşları	Müdür	1200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Tabib	750 kr.
	Nekhibân (2 nefer)	240 kr.
Gümrük memurlarının maaşları	Gümrük müdürü	200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Kantaracı	50 kr.
Emlak tahrir kâtibi maaşı	Salih Efendi	350 kr.
Sandık odası hademelerinin maaşları	Cizye kabzımalı Dimitri	100 kr.
	Yazıcı Hristo Veled	120 kr.
	Hizmetkâr (2 nefer)	120 kr.
Zabtiye Askerinin Maaş ve Tayinâtı		
Süvâri		
Onbaşı (1)	90 kr. (maaş)	55 kr./14 pr. (ta'yinât)
Nefer (6)	480 kr. (maaş)	332 kr./4 kr. (ta'yinât)
Piyâde		
Nefer (2)	100 kr. (Maaş)	26 kr./4 pr. (ta'yinât)
Diğer masraflar	Mahkeme kirası	40 kr.
	Karantina kirası	20 kr.
	Jurnal odası kirası	10 kr.
	Medrese taamiyesi	60 kr.
	Memleket hekimi maaşı	100 kr.
	Zahire ölçmek için harmanlara memur 14 nefere verilen maaş	2100 kr.
	Kaledeki zâhire ambarlarının tamiri	374 kr./34 pr.
	Kâğıt bahâsı	290 kr.
	Beglik konağı tamiri	97 kr.
	Emvâl-i cizye takdîmiyle Dersaadet'e gönderilen Yorgaki'ye verilen	400 kr.
	Meclis Azasının maaş senedlerini celb için Dersaadet'e gönderilen zımmî	350 kr.
	Mahkeme muhızı maaşı	120 kr.
	Toplam	

Limni Muhassılığı'nın 1256 senesi Temmuz Ayına Ait Gider Kalemleri		
Hâkim ve zabtiye memuru maaşları	Hâkim Efendi	2000 kr.
	Zabtiye memuru	2500 kr.
Muhassıl ile mal ve emlak kâtibi maaşları	Muhassıl Bey	5000 kr.
	Kâtip Efendi	2500 kr.
Meclis Azasının maaşları	Müftü Efendi	350 kr.
	Aza Osman Ağa	350 kr.
	Aza Mustafa Ağa	400 kr.
	Aza Mehmed Ağa	350 kr.
	Sandık emîni Halil Efendi	250 kr.
	Aza Dimitraki	350 kr.
	Aza Yenaki	350 kr.
Jurnal kâtibi, nüfus mukayyidi ve nüfus defteri nâzırı maaşları	Jurnal kâtibi	165 kr.
	Nüfus defteri nâzırı	70 kr.
	Nüfus mukayyidi	260 kr.
Karantina memurlarının maaşları	Müdür	1200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Tabîb	750 kr.
	Nekhibân	240 kr.
Gümrük memurlarının maaşları	Gümrük müdürü	200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Kantarıcı	50 kr.
Emlak tahrir kâtibi maaşı	Salih Efendi	350 kr.
Sandık odası hademelerinin maaşları	Cizye kabzımalı Dimitri	100 kr.
	Yazıcı	120 kr.
	Hizmetkârlar (2 nefer)	120 kr.
Zabtiye askerlerinin maaş ve tayinâtı		
Süvâri		
Onbaşı (1)	90 kr. (maaş)	53 kr./26 pr. (tayinât)
Nefer (8)	640 kr. (maaş)	429 kr./8 pr. (tayinât)
Piyâde		
Nefer (4)	200 kr. (maaş)	52 kr./8pr. (tayinât)
Diğer masraflar	Mahkeme kirası	40 kr.
	Karantina kirası	20 kr.
	Jurnal odası kirası	10 kr.
	Medrese tayinâtı	60 kr.
	Harmanlarda zahîre ölçen 14 memurun maaşı	2100 kr.
	Memleket hekimi	100 kr.
	Aşâr vaz' olunacak mAğAzaların tamiri	567 kr./4 pr.
	Dersaadet'ten getirilen envâ'-ı kîle masrafı	73 kr.
	A'şar vaz' olunan beş bâb-ı mAğAza seneviye	1000 kr.

	Mahkeme muhızı maaşı	120 kr.
Toplam		23781 kr./26 pr.

Limni Muhassılığı'nın 1256 senesi Ağustos Ayına Ait Gider Kalemleri		
Hakim ve zabtiye memuru maaşları	Hakim Efendi	2000 kr.
	Zabtiye memuru	2500 kr.
Muhassıl ile mal ve emlak kâtibi maaşları	Muhassıl Bey	5000 kr.
	Kâtib Efendi	2500 kr.
Meclis Azalarının maaşları	Müftü Efendi	350 kr.
	Aza Osman Ağa	350 kr.
	Aza Mustafa Ağa	400 kr.
	Aza Mehmed Ağa	350 kr.
	Sandık emini Halil Efendi	250 kr.
	Aza Dimitraki	350 kr.
	Aza Yenaki	350 kr.
	Jurnal kâtibi, nüfus mukayyidi ve nâzırı maaşları	Jurnal kâtibi
Nüfus nâzırı		70 kr.
Nüfus mukayyidi		260 kr.
Karantina Memurlarının maaşları	Müdür	1200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Tabîb	750 kr.
	Nekhibân	240 kr.
Gümrük memurlarının maaşları	Gümrük müdürü	200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Kantarçı	50 kr.
Emlak tahrir kâtibi maaşı	Salih Efendi	350 kr.
Sandık odası hademeleri maaşı	Yazıcı Hristo Veled	120 kr.
	Hizmetkâr (2 nefer)	120 kr.
Zabtiye Askerlerinin maaş ve tayinâtı		
Süvâri		
Onbaşı (1)	90 kr. (maaş)	71 kr./ 25 pr. (tayinât)
Nefer (7)	560 kr. (maaş)	431 kr./ 15pr. (tayinât)
Piyâde		
Nefer (2)	100 kr. (maaş)	30 kr./18 pr. (tayinât)
Diğer masraflar	Mahkeme kirâsı	40 kr.
	Karantinahâne kirâsı	20 kr.
	Jurnal odası kirâsı	10 kr.
	Medrese taamıyesi	60 kr.
	Cizye bakâyâsı tahsili için karyelere gönderilen iki nefere ödenen	200 kr.
	Memleket hekîmi	100 kr.
	Harmanlarda zahîre ölçen 14 memurun maaşı	2100 kr.

	Kondüpol ve Mondros karyeleri memurlarına alınan iki Beygirin mâliyeti	510 kr.
	Mahkeme muhızı maaşı	120 kr.
	Tuz ihrâciyesi masrafı	655 kr.
Toplam		23122 kr./58 pr.

Limni Muhassılığının 1256 senesi Eylül Ayına Ait Gider Kalemleri		
Hakim ve zabtiye memuru maaşı	Hâkim Efendi	2000 kr.
	Zabtiye memuru	2500 kr.
Muhassıl ile mal ve emlak kâtibi maaşları	Muhassıl Bey	5000 kr.
	Kâtip Efendi	2500 kr.
Meclis Azası maaşları	Müftü Efendi	350 kr.
	Aza Osman Ağa	350 kr.
	Aza Mustafa Ağa	400 kr.
	Aza Mehmed Ağa	350 kr.
	Sandık Emîni Halil Efendi	250 kr.
	Aza Dimitraki	350 kr.
	Aza Yenaki	350 kr.
Jurnal kâtibi, nüfus mukayyidi ve nâzırı maaşları	Jurnal Kâtibi	165 kr.
	Nüfus Defter Nâzırı	70 kr.
	Nüfus Mukayyidi	260 kr.
Karantina memurlarının maaşları	Müdür	1200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Tabîb	750 kr.
	Nekhibân	240 kr.
Gümrük memurlarının maaşları	Gümrük müdürü	200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Kantarcı	50 kr.
Emlak tahriri kâtibi maaşı	Salih Efendi	350 kr.
Sandık odası hademelerinin maaşları	Yazıcı Hristo Veled	120 kr.
	Hizmetkâr (2 nefer)	120 kr.
Zâbita Askerlerinin maaş ve tayinâtı		
Süvâri		
Onbaşı (1)	90 kr. (maaş)	63 kr./30 pr. (ta'yinât)
Nefer (7)	60 kr. (maaş)	446 kr./10 pr. (ta'yinât)
Piyâde		
Nefer (2)	100 kr. (maaş)	31 kr./20 pr. (ta'yinât)
Diğer masraflar	Mahkeme kirâsı	40 kr.
	Karantinahâne kirâsı	20 kr.
	Jurnal odası kirâsı	10 kr.
	Medrese taamiyesi	60 kr.
	Memleket hekîmi maaşı	100 kr.

	Harmanlarda zahire ölçen 14 memurun maaşı	1350 kr.
	Aşâr toplamaya memur 4 neferin maaşı	510 kr.
	Mahkeme muhızı maaşı	120 kr.
Toplam		21125 kr./6 pr.

Limni Muhassılığı'nın 1256 senesi Teşrîn-i Evvel Ayına Ait Gider Kalemleri		
Hâkim ve zabtiye memuru maaşları	Hâkim Efendi	2000 kr.
	Zabtiye memuru	2500 kr.
Muhassıl ile mal ve emlak kâtibi maaşları	Muhassıl Bey	5000 kr.
	Kâtip Efendi	2500 kr.
Meclis azasının maaşları	Müftü Efendi	350 kr.
	Aza Osman Ağa	350 kr.
	Aza Mustafa Ağa	400 kr.
	Aza Mehmed Ağa	350 kr.
	Sandık emîni Halil Efendi	250 kr.
	Aza Dimitraki	350 kr.
	Aza Yenaki	350 kr.
Jurnal kâtibi, nüfus mukayyidi ve nâzırı maaşları	Jurnal Kâtibi	165 kr.
	Nüfus defteri nâzırı	70 kr.
	Nüfus mukayyidi	260 kr.
Karantina memurlarının maaşları	Müdür	1200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Tabîb	750 kr.
	Nekhibân (3 nefer)	240 kr.
Gümrük memurlarının maaşları	Gümrük müdürü	200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Kantarçı	50 kr.
Emlak tahriri kâtibi maaşı	Salih Efendi	350 kr.
Mondros ve Kondüpol Limanları memurları	Mondros Limanı memuru	150 kr.
	Kondüpol Limanı memuru	100 kr.
Sandık odası Hademeleri maaşları	Yazıcı	120 kr.
	Hizmetkâr	60 kr.
Zabtiye Askerinin maaş ve tayinâtı		
Süvâri		
Onbaşı (1)	90 kr. (maaş)	63 kr./30 pr.
Nefer (7)	560 kr. (maaş)	446 kr./10 pr. (ta'yinât)
Piyâde		
Nefer (3)	150 kr. (maaş)	46 kr./2 pr.
Diğer masraflar	Mahkeme kirası	40 kr.
	Karantina kirası	20 kr.
	Jurnal odası kirası	10 kr.
	Medrese taamiyesi	60 kr.

	Memleket hekîmi maaşı	100 kr.
	A'şar toplamaya memur 4 neferin maaşı	510 kr.
	Mahkeme muhızı maaşı	120 kr.
	Gümrük odası mefrûşât masrafı	482 kr./35 pr.
	Mart ibtidâsından Teşrîn-i Evvel gâyetine kadar gümrükte olan masraflar	249 kr.
	Şeyh Seyâhî Efendi'nin maaşı	60 kr.
	Karantina mağazalarının tamir masrafı	308 kr.
	Beğlik kereste seffinesinin kurtene ile limana geldiğinde yardımcılara verilen meblağ	142 kr.
Toplam		21771 kr./95 pr.

Limni Muhassıllığı'nın 1256 Senesi Teşrîn-i Sâni Ayına Ait Gider Kalemleri		
Hakim ve zabtiye memurları maaşları	Hakim Efendi	2000 kr.
	Zabtiye Memuru	2500 kr.
Muhassıl ile mal ve emlak kâtibinin maaşları	Muhassıl Bey	5000 kr.
	Kâtip Efendi	2500 kr.
Meclis azasının maaşları	Müftü Efendi	350 kr.
	Aza Osman Ağa	350 kr.
	Aza Mustafa Ağa	400 kr.
	Aza Mehmed Ağa	350 kr.
	Sandık Emîni Halil Efendi	250 kr.
	Aza Dimitraki	350 kr.
	Aza Yenaki	350 kr.
Jurnal kâtibî, nüfus defter nâzırı ve mukayyidi maaşları	Jurnal kâtibî	165 kr.
	Nüfus defter nâzırı	70 kr.
	Nüfus mukayyidi	260 kr.
Karantina memurlarının maaşları	Müdür	1200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Tabîb	750 kr.
	Nekhibân (3 nefer)	240 kr.
Gümrük memurlarının maaşları	Gümrük müdürü	200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Kantarçı	50 kr.
Emlak tahrir kâtibî maaşı	Salih Efendi	350 kr.
Mondros ve Kondüpol Limanları memurlarının maaşları	Mondros memuru	150 kr.
	Kondüpol memuru	100 kr.

Sandık odası hademelerinin maaşları	Yazıcı Hristo Veled Hizmetkâr	120 kr. 60 kr.
Zabtiye Askerlerinin maaşları		
Süvâri		
Onbaşı (1)	90 kr. (maaş)	63 kr./30 pr. (tayinât)
Nefer (7)	560 kr. (maaş)	447 kr./10 pr. (tayinât)
Piyâde		
Nefer (3)	150 kr. (maaş)	46 kr./2 pr. (tayinât)
Diğer masraflar	Mahkeme kirâsı	40 kr.
	Karantinahâne kirâsı	20 kr.
	Jurnal odası kirâsı	10 kr.
	Medrese taamiyesi	60 kr.
	Memleket hekimi maaşı	100 kr.
	Aşar toplamaya memur 4 neferin maaşı	510 kr.
	Bosna'dan memleketine mürûr eden 4 nefer askere verilen tayinât	59 kr.
	İskenderiye tarafından mürûr eden 4 nefere verilen tayinât	75 kr.
	Rusya'lı olup Limni'de mütemekkin bulunanları tashîhe bâ emirnâme-i sâmî gelen me'mura tayinât	154 kr.
	Mahkeme muhızı maaşı	120 kr.
	Dersa'âdet'e takdîm olunan şe'îr nakliyesi	361
	Şeyh Seyyâhî Efendi maaşı	60 kr.
Toplam		21240 kr./6 pr.

Limni Muhassılığının 1256 Senesi Kânun-ı Evvel Ayına Ait Gider Kalemleri		
Hâkim ve zabtiye memurunun maaşları	Hâkim Efendi	2000 kr.
	Zabtiye memuru	2500 kr.
Muhassıl ile mal ve emlak kâtibinin maaşları	Muhassıl Bey	5000 kr.
	Kâtip efendi	2500 kr.
Meclis azalarının maaşları	Müftü efendi	350 kr.
	Aza Osman Ağa	350 kr.
	Aza Mustafa Ağa	400 kr.
	Aza Mehmed Ağa	350 kr.
	Sandık Emîni Halil Efendi	250 kr.
	Aza Dimitraki	350 kr.

	Aza Yenaki	350 kr.
Jurnal kâtibi, nüfus defteri nâzırı ve nüfus mukayyidi maaşları	Jurnal kâtibi	165 kr.
	Nüfus deftere Nâzırı	70 kr.
	Nüfus mukayyidi	260 kr.
Karantina memurlarının maaşları	Müdür	1200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Tabîb	750 kr.
	Nekhibân (3 nefer)	240 kr.
Gümrük memurlarının maaşları	Gümrük müdürü	200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Kantarcı	50 kr.
Emlak tahriri kâtibi-maaşı	Salih Efendi	350 kr.
Mondros ve Kondüpol Limanları memurlarının maaşları	Mondros Limanı memuru	150 kr.
	Kondüpol Limanı memuru	100 kr.
Sandık odası hademelerinin maaşları	Yazıcı Hristo Veled	120 kr.
	Hizmetkâr Kostanti	60 kr.
Zabtiye Askerinin maaş ve tayinâtı		
Süvâri		
Onbaşı (1)	90 kr. (maaş)	63 kr./30 pr. (tayinât)
Nefer (7)	560 kr. (maaş)	446 kr./10 pr. (tayinât)
Piyâde		
Nefer (3)	150 kr. (maaş)	46 kr./2 pr. (tayinât)
Diğer masraflar	Mahkeme kirâsı	40 kr.
	Karantinahâne kirâsı	20 kr.
	Jurnal odası kirâsı	10 kr.
	Medrese taamiyesi	60 kr.
	Memleket hekimi maaşı	100 kr.
	Aşar toplamaya memur 3 neferin maaşı	435 kr.
	Mahkeme muhızı maaşı	120 kr.
	Şeyh Seyyâhî Efendi maaşı	60 kr.
Toplam		20515 kr./6 pr.

Limni Muhassılığının 1256 Senesi Kânun-ı Sâni Ayına Ait Gider Kalemleri		
Hâkim ve zabtiye memurlarının maaşları	Hâkim Efendi	2000 kr.
	Zabtiye memuru	2500 kr.
Muhassıl ile mal ve Emlak Kâtibinin maaşları	Muhassıl Bey	5000 kr.
	Kâtip Efendi	2500 kr.
Meclis azalarının maaşları	Müftü Efendi	350 kr.
	Aza Osman Ağa	350 kr.
	Aza Mustafa Ağa	400 kr.
	Aza Mehmed Ağa	350 kr.
	Sandık Emimi Halil Efendi	250 kr.

	Aza Dimitraki	350 kr.
	Aza Yenaki	350 kr.
Jurnal kâtibi, nüfus mukayyidi ve nüfus nâzırı maaşları	Jurnal kâtibi	165 kr.
	Nüfus mukayyidi	260 kr.
	Nüfus Nâzırı	70 kr.
Karantina memurlarının maaşları	Müdür	1200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Tabîb	750 kr.
	Nekhibân (3 nefer)	240 kr.
Gümrük memurlarının maaşları	Gümrük müdürü	200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Kantarçı	50 kr.
Emlak tahrir-kâtibi maaşı	Salih Efendi	350 kr.
Mondros ve Kondüpol Limanları memurlarının maaşları	Mondros	150 kr.
	Kondüpol	100 kr.
Sandık odası hademelerinin maaşları	Yazıcı Hristo Veled	120 kr.
	Kantarçı Kostanti	60 kr.
Zabtiye askerlerinin maaş ve tayinâtı		
Süvâri		
Onbaşı (1)	90 kr. (maaş)	63 kr./30 pr. (tayinât)
Nefer (6)	480 kr. (maaş)	382 kr./30 pr. (tayinât)
Piyâde		
Nefer (3)	150 kr. (maaş)	46 kr./2 pr. (tayinât)
Diğer masrafları	Mahkeme kirası	40 kr.
	Karantina kirâsı	20 kr.
	Jurnal odası kirâsı	10 kr.
	Medrese taamiyesi	60 kr.
	Aşar toplamaya memur 3 neferin maaşları	205 kr.
	Kağıt ve mürekkep masrafı	439 kr.
	Sandık odasına Rûmî yazı kağıdı	100 kr.
	Şeyh Seyyâhî Efendi maaşı	60 kr.
	Mahkeme muhızı maaşı	120 kr.
Toplam		20580 kr./8 pr.

Limni Muhassılığının 1256 senesi Şubat Ayna Ait Gider Kalemleri		
Hâkim ve zabtiye Memuru maaşları	Hâkim Efendi	2000 kr.
	Zabtiye memuru	2500 kr.
	Muhassıl Bey	5000 kr.

Muhassıl ile mal ve emlak kâtibi maaşları	Muhassıl Bey	5000 kr.
	Kâtip Efendi	2500 kr.
Meclis azalarının maaşları	Müftü Efendi	350 kr.
	Aza Osman Ağa	350 kr.
	Aza Mustafa Ağa	400 kr.
	Aza Mehmed Ağa	350 kr.
	Sandık Emîni Halil Efendi	250 kr.
	Aza Dimitraki	350 kr.
	Aza Yenaki	350 kr.
Jurnal kâtibi, nüfus defter nâzırı ve nüfus mukayyidi maaşları	Jurnal kâtibi	165 kr.
	Nüfus defteri nâzırı	70 kr.
	Nüfus mukayyidi	260 kr.
Karantina memurlarının maaşları	Müdür	1200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Tabîb	750 kr.
	Nekhibân (3 nefer)	240 kr.
Gümrük memurlarının maaşları	Gümrük müdürü	200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Kantarıcı	50 kr.
Emlak tahrir kâtibi maaşı	Sâlih Efendi	350 kr.
Mondros ve Kondüpol Limanları memurlarının maaşları	Mondros memuru	150 kr.
	Kondüpol memuru	100 kr.
Sandık odası hademelerinin maaşları	Yazıcı Hristo	120 kr.
	Hizmetkâr	60 kr.
Zabtiye askerlerinin maaş ve tayinâtı		
Süvâri		
Onbaşı (1)	90 kr. (maaş)	63 kr./30 pr. (tayinât)
Nefer (6)	218 kr./20 pr. (maaş)	168 kr./30 pr. (tayinât)
Piyâde		
Nefer (3)	119 kr./20 pr. (maaş)	36 kr. (tayinât)
Diğer masraflar	Mahkeme kirâsı	40 kr.
	Karantinahâne kirâsı	20 kr.
	Jurnal odası kirâsı	10 kr.
	Medrese taamiyesi	60 kr.
	Şeyh Seyyâhî Efendinin maaşı	60 kr.
	Mahkeme muhızı maaşı	120 kr.
	Aşâr toplamaya memur bir nefere verilen	150 kr.
	Müftü Efendinin maaş-ı seneviyesi	1000 kr.
	Câmi'-i Şerif şadırvanı ile çeşmelerinin su yolcusunun maaş-ı seneviyesi	400 kr.

	Teşrîn-i Sâni ibtidâsından Şubat gâyetine değin gümrükte olan masraflar	157 kr./20 pr.
	Hissedârân-ı mukâta'a ve türbedârâna ve hocalara takdîm kılınan senedâtları mucibince verilen	1651 kr.
	Limni Kalesi dizdar-ı sâbıkının bâ fermân-ı âlf maaş-ı seneviyesi	300 kr.
	Üç kıt'a nüfus defteriyle iki kıt'a müceddet tahrîr olunan emlak defterlerinin ciltlenmesi için mücellide verilen	500 kr.
Toplam		23478.2 kr.

İntihâb-ı Me'murîn Komisyonu Cânib-i Âlisine

Çâkerlerinin Limni cezîresine vürûd-ı vazîfe-i 'âciziye mübâşeretimde kablonun İtalya tarafından kat' edilmiş, Bâb-ı 'âlî ve makamât-ı sâire ile helyosta vâsıtasıyla muhabere edilmekte iken bir müddet sonra da helyostanın ref' edilerek hudûda nakli haberi ve helyostanın naklinden bir gün evvel Dâhiliye nezâretinden vârid olup üç def'a tekrar edildiği halde bir türlü hal edilemeyen şifreli telgrafın vürûdu ve cezîreye muntazaman uğrayan Yunan vapurlarının tevki' edilmesi istihbâr olunması âhvâlde bir gerginlik zuhûra geldiğine kana'at getirerek İmroz kâimmakâmılığı vâsıtasıyla Dâhiliye nezâreti ile vilâyete gönderilmek üzere keşide edilüb İmroz'da kalan telgrafların mahsûsî bir kayık çıkarılarak Çanakkal'a'ya irsâli ve her bir türlü ihtimâlâta karşı hiç olmazsa bir bölük mîkdârında bir kıt'a-i muntazamânın cezîreye gönderilmesi ve Çanakkal'a ile İmroz arasındaki kablonun ta'miri veya behemehal helyostanın tekrar vaz'-u te'sîsi ekîden ve mütevâliyen ricâ ve ısrâr edilmiş ise de hiçbir cevap veyâ bir mu'âmeleye mazhâr ve muvaffâk olunamadı. Nihâyet, ya'ni Yunan Donanmasının vürûdu günü Seddü'l-Bahir topçu kumandanı Miralay Bekir Bey'in himmet ve delâletiyle topçu efrâdına mahsûs helyosta efrâd-ı merkûme tarafından te'sîs ve muhâbereye muvaffak olundu. 5 Teşrin-i evvel 1328 tarihinde Selânik'ten Belçika bandırasını hâmil "Kavkayis" vapuruyla mevrûd "Times Gazetesi"nin 4 Teşrin-i evvel 1912" tarihli nüshasında "Balkan hükûmâtının müttefikân ordularını hâl-i seferber'iyeye vaz' eylemekte diğer taraftan da Hükûmet-i Osmâniyye aynı faaliyetle ordusunu seferbir hâle ircâ' etmekte olduğu ve Yunan Berrî 'umûm kumandanlığına Konstantin ve bahriye amiralliğine de Amiral Konduriotis ta'yin edilerek adalarda bir nümâyiş icra eyleyeceği" tarzındaki havâdisâtı ehemmiyetle telakkî edilerek derhal leylen jandarma ve redif yüzbaşları celb edilerek adanın muhafaza-i müdâfa'ası hususunda yapılacak ahvâl hakkında dûrâ-dûr icrâ-yı müzâkere edilmiş ve nihayet kırkiki jandarmadan 'ibâret bulunan ve martini tüfenkleriyle mücehhez olan adanın 'umûm kuvvetine İslâm rediflerinden nefsi-i Limni'de bulunan 61 kişiye de silah tevzi' edilerek İslâm ahâli ile meskun olan "Lera" mevki'ine çıkılarak ve çeteler teşkîli sûretiyle tedâfü'î bir vaz'ıyyet alınmasına karar verildi. 6 Teşrin-i evvel 1328 Cum'artesi sabahleyin Bozcaada civarında kangı devlete mensup olduğu ma'lûm

Ek-28: Limni Mutasarrıfı Mihran Bey'in İntihâb-ı Memurîn Komisyonu'na Sunduğu Rapor (BOA, DİLSYS, nr. 112-10/10-5).

olmayan beş-on 'adet sefâin-i harbiye bulunduğu tarassud me'muru tarafından haber verilmiş ve 13 'adetten 'ibaret olan sefâin-i mezkûre manevralar icrâsıyla zevâlî sa'at 12'de öğle üzeri bende-hânenin bulunduğu mevki'ideki "Kastro" Limanına başta Averoff zırhlısı olduğu halde vaz'iyet-i harbiyelerini alarak ve bandra keşide edilmemiş olduğu halde demirlediler. Bunun üzerine sefâin-i mezkûrenin Yunan hükûmetine 'âid olduğu anlaşıl原因 olarak efrâd-ı redîfenin hemân ber-mînval karar taht-ı silâha da'vet olunarak jandarma kuvvetiyle" Lera"ya hareketleri emir ve tebliğ edilmişse de hiç kimse tarafından da'vete icâbet olunmaması ve vaktin müsâ'ade ve nezâketi münâsebetiyle Limni'de bulunan 22 jandarma ile jandarma redif ve yüzbaşları ve jandarma mülâzımı Lera mevki'ine çekildiler ve mevâkı'-ı sâirede bulunan jandarmalara da telefonla hemân Lera mevki'ine celb edilerek 42 neferden 'ibâret kuvvetle mahal-i mezkûrde vaz'iyet-i müdâfâ'a ahz edilmiştir. Sa'at bir raddelerinde donanma-yı mezkûrden bir torpido refâkatiyle altı çifte bir "filika" sâhile yüz metre kadar uzakta durarak bendeleriyle despot ve ihtiyar a'zâsından birini amiralin emriyle Averoff zırhlısına da'vet eylemekte olduğunu haber verdiler ise de mezkûr zâbitin usûlen nezd-i aciziye gelmesini talep eyledim. Lâkin mûmâileyh sözünde ısrar ile behemehâl vapura gelmekliğimizi beyân eyler. Bu esnâda havf ve heyecâna düşen ahâliye daha ziyâde bir korku ve telaş vermemek ve fenâ bir ahvâl zuhûruna meydan bırakmamak üzere ve despot efendinin devrede bulunması münâsebetiyle vekil ve a'zâdan Todoraki ve Polis Sırrı Efendi refâkat-i 'âcizîme alınarak Averoff'a gittim. Amiral tarafından istikbâl edilerek birazistirâhatten sonra Yunan Kralı nâmına adayı işgâle me'mur olduğundan derûn-ı cezîrede bulunan asker ve mühimmât-ı askeriye'nin teslimini teklîf eyledi. Kablonun İtalya tarafından kat' edilmiş olması münasebetiyle merci'inden Hükûmet-i Yunâniye ile muhârib bulunduğumuza dâir bir emr-i resmî olmadığından ve muhârib bulunduğumuz bizce külliyyen gayr-i ma'lûm bulunan bir hükûmet tarafından harb vapurlarıyla limanımıza gelerek bu yolda bir teklifde bulunmasını hükûmetim ve mevki'im nâmına kabul edemeyeceğimi ve şu ahvâlin Lahey mükerrerâtına ve hukûk-ı beyne'd-düveliyyeye bir tecâvüz-i sarîh teşkil eylediğinden kendilerini protesto eylediğimi ve bu gibi tekâlifin tahfîren ültimatom şeklinde tebliğ edilmesi usulden bulunduğunu cevâben beyân eyledim. Amiral de evet birkaç gün evvel vapurlarımız hükûmetiniz tarafından tevkîf edildi ve hükûmetimize i'lân-ı harb olundu. Top ateşiyle şehri

tahrip ve nâhak yere kan dökmektense teklîf-i vâkı'ın kabul edilmesini söyledi. Hâyır, bu kâbil değildir. Yalnız 24 sa'at müsa'âde edilmesini ve hükümetimden ahz-ı ma'lûmât eylemedikçe hiçbir gûnâ mu'âmelede bulunamayacağımı şiddetle serd eyledim. Zâbitan meyânelerinde görüşerek nihâyet bir sa'at kadar bir müddet verdiler ve biz de tekrar cezîreye çıkarak Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne ve vilâyete bir tafsil-i iş'ârâtta bulundum. Bir sa'at sonra yine 'aynı mahale gelerek müddetin münkazî olduğundan amiralin şiddetle cevâba muntazır olduğunu dürüş-tâne bir lisân ile söyledi. 'Âcizleri etrâfımda terâküm etmiş bir cemm-i gaffir içinde hayır amirale de beyân eylediğim gibi hükümetimden bir emir telakkî eylemeden i'tâ-yı cevapta bulunamayacağımı ve ben burada metbu'-ı mufahham zât-ı hazret-i pâdişâhînin vekilleri ve adanın mutasarrıfıyım. Ne asker ne de ceb-hâne ne de bir karış toprak teslim eyleyemem ve zâten 'askerimiz de donanmayı görünce dağa çıkmışlardır. Şu ahvâli-i hukûk-ı şikenâneyi protesto ediyorum. Amiraliniz ne yapmak isterse yapsun tarzındaki ifâdât-ı 'âcizî üzerine filikaya 'avdet ve bendeleri de telgraf-hâneye gelerek nezâret-i vilâyet-i celîleye ve Çanakkal'a kumandanlığına 'arz-ı ma'lûmât eyledim. Ve akşam alafranga 6.30 ve 7.00 raddelerinde ahâlî tarafından civâr sâhile 'asker ihrâç olduğu şâyi' olmasıyla telgraf-hânedeki makine ve telefonları sökerek hükûmete gittik. O esnâda sandık emini ve muhasebeci vekili [Muhasebeci iki aydan beri Dersa'adet'te bulunduğu] hükûmette mevcut bulunan 3.500 lira miktarındaki nükûd-ı hazineyi emin bir mahal bulamadığından banka ve sâire de olmadığından hâne-i çâkerfiye getirmek üzere bulduklarını beyân eylediler ve beraberce dâire-i hükûmete girilerek akçe-i mezkûrenin tesliminde nakl eyledim ve ne için şimdiye değin parayı göndermediklerini ve ne için bana ma'lûmât vermediklerini bi'l-beyân bu mes'ûliyeti der'uhde edemeyeceğimi kendilerine bildirmiş isem de, İtalya hükûmeti tarafından ele geçirilmesinden korktuklarını ve mâliyeden vârid cevapta bir emniyetli vâsıta ile gönderilmesi beyân olduğunu ve postaların işlememekte olmasından paranın kaldığını bildirmeleri ve keşmekeşle geçirilecek zamanın da olmadığından nukûd-ı mevcûdeyi hatta ta'dâd bile etmeden 3.500 lira için bir sened vererek tahrîrât müdürü, telgraf me'mûru, posta müdürü, polis komiseri, sandık emîni, muhasebeci vekili ile beraber ve emin bir müslümana tahmîl ederek doğruca bende-hâneye nakl eyledik. Ve bu esnâda 'asker ihrâcı hakkındaki ihbârın da doğru olduğu ve gece yarısına doğru sefâin-i mezkûrenin hiçbir türlü usûle teşebbüs

eylemeden fekk-i lenger ederek birer birer gitmeleri telaş ve heyecân-ı ahâliyeyi bir dereceye kadar teskîne medâr oldu. Gerek Averoff'a 'azîmetimde ve gerekse sâhilde 'askerin berâ-yı müdâfa'a dağa çekildiklerini kemâl-i metânetle vâki' beyânât-ı 'âcizî beraberlerinde bulunan 'askerin cüz'iyetine mebnî 'asker ihrâcına cesaret edememelerini ve telsiz telgrafla Pire'den 'asker talep ile iki gün sonra Pire'den vürûd eden nakliye vapurunun getirdiği 'askerle akdemce gelmiş olan 'asker birleştirilerek Mondros limanında Kondiye mevki'ine giderek 500 kadar askeri ancak ihrâc edebildikleri muahharen anlaşılmıştı. 7 Teşrin-i evvel 1328 'ale's-sabah sandık emîni, muhasebeci vekîli, tahrîrat müdürü, ceza reisi, komiser celb edilerek nükûd-ı muvâceheten umûmîde ta'dât edilerek (3.500) lira olduğu tebeyyün eylemiş ve hâne-i 'âciziyeden daha emniyetli ve daha sâlim bir mahal bulunamayacağı hey'et-i mezkûre tarafından ityân ve kendi hânelerinde yağmaya dahî ma'ruz bulunduğu beyân edildiğinden şu ahvâl müzâkere edilerek nezd-i 'âcizîde hıfzına dâir me'murîn-i mümâileyhim tarafından tutulan zabıt varakasıyla iki çıkın derûnunda 2.000 lira olduğu hal vâcibü'l-hıfz alakonulmuş ve ma'aşâta sarf ve jandarmalara ihtiyat akçesi göndermek üzere (1.500) lirayı sandık emîni ile muhasebeci vekiline teslim edilmiştir. Yevm-i mezkûrda düşman sefâini akşama kadar manevralar icrâ ve adayı taht-ı muhâsaraya alarak her bir türlü ihtilât-ı hâricîden men' eyledikleri ve akşam dahî filo kâmilen Mondros limanına girerek demirledikleri Mondros müdriyetinden iş'âr olunması üzerine hemân Dâhiliye, Bâhriye nezâretleriyle vilâyete telgrafla "eğer donanmamız 'âcilen yetişecek olursa düşmân sefâin-i harbiyesini limanda demirli bulacağından suhûletle tevkîf eyleyeceklerini 'arz eyledim.

8 Teşrin-i sâni 1328'de Aydın ihtimâmât-ı fevkal'âde ile adanın müdâfa'a-i lâzimesi yekdiğerine telefonla rabt edildiğinden 'askerin müctemi' bulunduğu "Lera"dan düşman Kondiya Karyesinin Vorola mevki'ine (500) kadar 'asker ve bir iki top çıkardığı ve yüzbaşının kuvve-i mevcûde ile ol cihete gittiği haberi alındı. Bendeleri de me'murîn ile hâne-i 'âcizîde telefon başında vukû'âta intizâr etmekte iken top sadâları başladı. Bunun üzerine hemân evvelce da'vete icâbet etmekte imtina' eden efrâd-ı redîfe ve mustahfazanın elde mevcut jandarma olmadığından tahrîk-i hamiyet ile taht-ı silâha gelmeleri tekrar 'ale'l-tekrar tenbîh ve talep edilmişse de ber-minvâl-i sâbık hiçbir fert tarafından itâ'at gösterilmemiştir. Bu

sûretle devam eden bir iki sa‘at sonra “Lera” mevki‘i ile telefonla muhâbere edilmek istenildiği zaman vârid olan cevapta Rumca ifâdât ile telefon başında bulunan şahsın Yunan zâbiti olduğu ve mevki‘-i mezkûru zabt eylediği ve Yunan bandırası rezk eylediği ve edilen müsâdemede dört jandarma esir alındığı, diğerlerinin muhâsarada bulunduğu ve şehir üzerine hareket eyledikleri bildirildiğinde keyfiyetin sa‘ati sa‘atine nezâret ve vilayet-i celîlelerine ‘arz edildiği cihetle ma‘rûzât-ı mevcûdenin ayrıca celb ve mütala‘a buyrulmasını bilhassa istirhâm eyledim. Bu sırada şehir derununda kopan vâveylâ ve kadınların bayılması üzerine İslâm, Hıristiyan ahâli-i mu‘teberânından bir hey‘et metropolit-hânedâ bi‘l-ictima‘ verilen karar üzerine erkân-ı me‘murîn ile bende-hânedâ bulunmakta iken gelerek şehre ve ahâliye bir ziyan gelmektense kendilerinin ahâlî ve hükûmet tarafından Yunan kumandanını istikbâl ederek şehri bilâ vuku‘at teslim eyleyeceklerini söylediler. “Zâten müessir olan bütün kuvvetimle siz kim oluyorsunuz ki şehri teslim ediyorsunuz [?] Babanızdan kalmış mirâsı mı vereceksiniz? Siz kendi işinizle meşgûl olunuz. ‘Asker cebren gelüp alırsa alır. Hükûmet kendi vazifesini bilir diye” cümlesi dağıtılmıştır. Bu sırada teller kesildi. Bizler de akşama kadar dakîka dakîka vukû‘âta intizâr eyledik. Nihayet gece saat dokuzda hâne-i ‘âcizî bağıteten kuvve-i mevcûde ile muhâsara edilerek dışarıya da‘vet ve mevkuf bulunduğum beyân eylediği gibi hâne-i çâkerîde bulunan me‘murîn dahî tahte‘l-hıfz dâire-i hükûmete sevk ve orada amiralin emriyle esir olarak kalacağımız ve bu sa‘atten i‘tibaren ada Yunan hükûmeti tarafından işgal ve zapt edildiğinden bir sıfat-ı me‘mure ve resmiyemiz kalmadığı ve İslâm hânelerinden silah içün taharriyât yapacaklarını bildirmeleri üzerine ahâlî-i islâmiyenin bu sûretle leylesen hânelerinin tahrîri ‘âdât ve âdâb-ı İslâmiyeye külliyyen muhâlif bulunduğundan ve bundan bir vak‘a-i müessifenin zuhûru muhtemel olduğuna mes‘ûliyeti bendelerine râci‘ olmak üzere eslihâ cem‘inin bir beyanâme ile ertesi güne ta‘allûku ve bizler me‘mûrîn-i mülkiye ve adliyeden bulunduğumuz cihetle tevkîfimizin Lahey mukerrerâtına muhâlif bulunduğundan tekrâr protesto eylediğimizden şu serd olunan mütâla‘ât-ı ‘âcizî bendelerinde müzâkere edilerek taharriyâtın ferdâsı güne tehîrine bendeniz de memurîn ile beraber hâne-i ‘âcizîde kalmaklığımıza karar verilerek o suretle mu‘âmele eylediler. Ve idâre-i hükûmet “Konduriotis” nâmında bir yüzbaşının idâresine tevdi‘ olundu.

9 Teşrin-i evvel 1328 adanın Yunan kralı nâmına işgal edildiği ve ahâlî bendesinde silah varsa hemân teslîmi, muhalefet edenlerin mu'âmele-i zecriyye görecekleri ve daha bazı mevâddı hâvî bir beyan-nâme neşr ve ondan sonra me'murînden ba'zıları hükûmete celb olunarak vazîfe-i sâbıklarına Yunan kralı nâmına başlamaları teblîğ ve tazyîk edilmişse de me'murînden hiç birisi vâkî' tazyikâta rağmen kabul eylemedikleri ve iki gün akdem vürûd eden posta çantası hod be hod kûşâd edilerek evrâk-ı resmîyye müsâdere ve hristiyan ahâlîye âid cerâid ve mekâtib tevzi' ve ahâlî-i hristiyan tarafından vâkî' olan ihbârât üzerine hükûmette kalmış iken ba'dehû medrese bodrumuna naklolunan eslihâyı bi't-taharrî müsâdere eyledikleri ve cümleten despot-hâneye da'vet edilerek me'murîn şehirden başka bir mahalle gitmemek üzere serbest olduğumuzu bildirdilerse de bendeniz sebab-i tevkîfimizin hukûk-ı düveliyeye mügâyir bulunmasından nâşî iş bu ihlal sebebiyle de kabûlden istinkâfen hânemde ihtiyâr-ı ikâmet eyleyeceğimi bildirerek hâne-i 'âcizîye çekildim.

10 Teşrin-i evvel 1328 bütün kurrâ ahâlisi metropolit tarafından vâkî' da'vet üzerine Yunan bayraklarıyla şehre gelerek kilisede Yunan kralı nâmına âyin ve bey'at eylediler ve Yunan 'askerinin i'âşesi köylülere taksîm ve tevdî' ve beher köylüden ekallî 5 lira olmak üzere i'âne celb ve cem' edilmeye başlandı ve mevcûd hazine hakkında vâkî' ihbârlar üzerine sandık emini rovelvor ile tehdîd olunduktan sonra hâne-i 'âcizî bağteten bir bölük 'asker ve kumandan tarafından muhasara edilerek bende-hânede mahfûz bulunduğu mevsûkan istihbar edildiği meblağın teslîmi teklîf ve ısrâr ve şâyet teslîm eylemeyecek olursam hânenin kiremidinden temeline kadar tahrîb edüb behemehâl parayı meydana çıkaracağını ve bulduklarında 'askerî kânun mûcibince i'dam olunacağını tehdîdâne bir sûretle söylemiş ise de hiçbir ehemmiyet vermeyerek ve nezd-i 'âcizânemde para bulunmadığını ve bir haremgâh-ı zâfînin ta'arrûzdan masûn olduğunu ve her bir devlet kânûnunun bunu men' eylediği bu gibi bir hâlin hukûk-ı medeniye muhâlif bulunduğunu ifham ve protesto eylemiş isem de havâle-i sem' i'tibâra alınmayarak bağçe, kuyu ve lağımları kazmağa hanede hod-be-hod tahrîbât icrâ ederek dest-i tecâvüzlerini en harîm mahallere kadar uzatmağa ve nihâyet paranın muhtefî olduğu mahalden bulunarak polis komiseri Aziz Efendi dahî mevcut olduğu halde müsâdere ve envâ'-i hakâretle ahâlîye de mağrûrâne gösterilerek despot-hâneye geçmişlerdir. Ve 'aynı zamanda da

rûsûmât, duyûn-ı umûmiye, belediye, zira'ât bankası, telefon ve posta mevcut sandıklarını müsâdere eyledikleri istihbâr kılınmıştır. Bilâhare şu cereyân eden ahvâl hakkında ma'lûmât almak üzere sandık emîni ve muhasebeci vekîli husûsî olarak celb edilmişlerse de havflarından gelmedikleri cihetle sandık emîni nezdinde kalub kumandan tarafından müsâdere edilen (1.000) lira hakkında ma'lûmât-ı sahîhaya dest-res olamadım. Hâne-i 'âcizîde müsâdere edildiği ma'rûz 2.000 lira hakkında Yunanistan'da münteşir cerâid ve bilhassa [Âkrapolis Gazetesi'nin 17 Teşrin-i evvel 1912] tarihli nüshasında neşr olunan amiralin resmî raporuyla Limni muhbirinin mektubunda [beher lira 20 frank i'tibârıyla] 40.000 frankın müsâdere edildiği beyân edilmiş olduğundan merbûtan ma'rûz cerîdede mûnderic mektubun mütâla'ası müsterhamdır ve bu bâbda liva erkân-ı me'mûriyetiyle tarafımdan tanzîm kılınan mazbata sûreti dahî merbûtan takdîm olunmuştur. 10 Teşrin-i Evvel 1328'den 14 Teşrin-i evvel 1328 tarihine kadar me'mûriyetlerinden bi't-tab' infisâl etmiş 'addolunan me'mûrînden ba'zıları üçüncü def'a olarak peyderpey hükûmete celb olunarak Yunan kralı nâmına icrâ-yı vazife etmeleri için icbâr edildikleri ve kabûlden istinkâf eyleyenler haps ve tevkîf edildi. Yunan kumandanı ve despot-hânenin teşvîk ve tergîble 'an-asıl Limni'li olup Mısır'dan vürûd edecek hey'et ile beraber Atina'ya giderek adanın fi mâ bâ'd devlet-i 'aliyye'ye i'âde olunması için bir hey'et ihzâr edildiği ve hey'et-i mezkûre nakliye vazifesinde kullanılan "Pinyos" vapuruna irkâb ve ba'dehû 'acizîlerin Pire'ye nakl olunan me'murîn dahî kâfile kâfile mezkûr vapura getirilerek Pire'ye nakl ve orada da ayrı ayrı otelde taksîm ve mümkün mertebe istirahatımız te'mîn edilmiş ve muahharan liva tercümanı olub 'an-asıl Girit'li bulunan Hasan Bey'in Boris'den Venizilos'a vârid telgraf üzerine müsteşar öne gelerek Hasan Bey'i Atina'ya celb ve sebebinin ihlâ edildiğini beyân ve diğer taraftan 'acizîlerinin Almanya sefirine mürâca'atla vâki' istirahat üzerine bi'l-umûm rûfekâ ile sebeplerimizin ihlâ edildiği beyân olunarak o gün Dersa'âdet'e müteheyyi-i hareket olan Hidiviyye kumpanyasının Osmâniye vapuruna binerek ve İzmir tarîkiyle Dersa'âdet'e muvâsalat eyledik. Liva me'mûrînine gelince: Cezirenin işgal olunmak üzere olduğunu bi'l-cümle me'mûrîn havf ve hirâs içinde kalmış iseler de teskîn-i selâmet ve hukûklarına taraf-ı 'âcizîden leyl-ü nehâr necât edilmiş ve jandarmaların dağa çekildiklerinden sonra muhâfazasız kalan şehirde bir vukû'ata meydan vermeyecek ahvâl ve tedâbirde bi'z-zât sarf-ı mesâi eylemiş olduğumdan

yalnız İmroz kaimmakâm ve me'mûrîni isticâr eyledikleri te'mîn ettikleri bir kayıkla vazifelerini bırakarak Çanakkal'a'ya harekete hazırlandıklarını beyân ile telefonla müsa'âde talep etmeleri üzerine kendilerini ve işbu hareketlerini tevbîh ve takbîh ile vazifeleri başından kat'ıyyen infikâk etmemelerini ve 'aksi halde dūçâr olacakları mes'ûliyet-i şedîdeden tahlîs-i girîbân edemeyeceklerini ve vesâyây-ı sâire üzerine işâretimize deĝin me'mûrîyetleri başlarında kalmışlarsa da ondan sonra ne yaptıkları bi't-tabi' 'âcizlerince mechûldur. Şu kadar ki adanın aksâm-ı sâiresine nisbetle ehemmiyet ve tehlikesi bulunan Mondros'da nâhiye-i mezkûre müdürü Ahmed Sabri Bey jandarmasız yalnız başına kalıncaya deĝin mevki'-i me'murîyetinde manzûr oldukları haysiyet ve şîme-i vatanperverîleri iktizâsından olarak terk-i vazîfe eylemeyerek ibrâz-ı metânet edüb merkez nâhiyenin işgâli hengâmında metropolid vâsıtasıyla muhafaza-i hayâtı hakkında mahalline ve vesâyây-yı lâzime icrâ ettirildiĝi halde itlâk olunmasına ramak kalmış iken metânetini haleldâr etmeyerek muhafaza-i şân-ı hükûmete gayret eylemiş ve gece karar ile bir hendek derûnunda geçirdikten sonra ertesi günü doğruca hâne-i 'âcizîye cân atmış olduğundan şu harekâtı şâyân-ı takdîr ve mükâfât görülmüş ve me'mûrîni sâirenin de bir gûnâ ihânet ve tekâsülü mûcip halleri müşâhede edilememiş olduğu ma'rûzdur.

19 Teşrin-i Sâni 1328

Limni Sancaĝı Mutasarrıfı

Mihran

ÖZGEÇMİŞ

Sabri Can Sannav 1970 yılında Edirne’de doğdu. İlkokulu 1976-1981 yılları arasında Edirne Kurtuluş İlkokulu’nda bitirdi. Orta öğrenimini 1981-1985 yıllarında Edirne Atatürk Ortaokulu’nda, Liseyi ise 1985-1988 yıllarında Edirne Öğretmen Lisesi’nde tamamladı. 1988 yılında Üniversite sınavında başarılı oldu. 1992’de Konya Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü’nden mezun oldu ve 1994’de Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı’nda Araştırma Görevlisi kadrosuna atandı. 1992’de İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde girdiği yüksek lisans programını “Yakındönem Tarihimizde Sakız Adası” isimli tez ile 1995 yılında tamamladı. 1996’da doktora sınavında başarılı oldu. Kendisine “Yakındönem Tarihimizde Limni Adası” konusu doktora tezi olarak verildi.